

**T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**HİKMET BAĞLAMINDA SA'İD NURSİ'NİN FİKHİ GÖRÜŞLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ-
İBADETLER ÖRNEĞİ**

Recep YILMAZ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bahattin ALPHAN**

**HAKKARİ
2024**

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

27/08/2024

Recep YILMAZ

ÖZET

HİKMET BAĞLAMINDA SA'İD NURSİ'NİN FIKHİ GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ- İBADETLER ÖRNEĞİ

Recep YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bahattin ALPHAN

2024 179 s.

Bediüzzaman Said Nursi, (r.a.) 20. yüzyılda yaşamış ve hayatını ilim, iman ve Kur'an hizmetine adanmış bir İslam alimdir. Te'lif ettiği Risale-i Nur Külliyyatında ağırlıklı olarak akide-kelam konuları işlense de fıkıh, hadis ve ahlak gibi meselelere de değinmektedir. Bu çalışmada fıkıh mevzusu olan konuları bilhassa ibadet muhtevalı meselelere fıkıh ilmi ışığında yoğunlaştık. Ayrıca Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) bu konulara hikmet açısından bakışı, başka bir deyişle fikhin ibadetler kısmının 'nasıl' değil, 'niçin' yönünün incelenmesi ele alınmıştır.

Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) düşünsel mirası ve ibadetlerle ilgili anlama ve yorumlama biçimi yeni bir perspektif açısından araştırılmıştır. Ayrıca, akademik düzeyde Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eserlerini anlama yolunda önemli bir adım daha atılma hususu hedeflenmiştir.

Bu çalışmada, konuyla ilgili ayetler, hadisler ve çeşitli kaynaklarla birlikte Bediüzzaman Said Nursi'nin "Eski Said" ve "Yeni Said" dönemlerinde yazdığı eserler araştırma alanı oluşturmaktadır. Araştırma konusu, Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eserleri çerçevesinde olduğundan, Risale-i Nur Külliyyatının orijinal metninden sıkça iktibaslar yapılmıştır.

Ele alınan konuları anlaşılır hale gelmesi için “Fıkhu'l-evleviyat” şeklinde nitelendirilecek şekilde Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eserlerinde yer alan ilmi konuları olan ibadetler incelenmiş ve bunlarla ilgili mezhep alimlerin görüşlerine başvurulmuştur.

Üstad Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eserlerinde, ibadet konularına dair bakış açısı belirlenmiş ve bu bakış açısı geniş kapsamlı açıklamalarla aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bedüzzaman, Fıkıh, Hikmet, İbadet, Namaz, Nursi, Risale.

ABSTRACT

EVALUATION OF SA'İD NURSİ'S JURISPRUDENTIAL VIEWS IN THE CONTEXT OF WISDOM- AN EXAMPLE OF WORSHIP

Recep YILMAZ

Master's Thesis, Department of Basic Islamic Sciences Supervisor:

Asst. Prof. Dr. Mehmet Bahattin ALPHAN

2024 179 p.

Bediüzzaman Said Nursi, a prominent Islamic scholar who lived in the 20th century, dedicated his life to the service of knowledge, faith, and the Qur'an. In his major work, the Risale-i Nur, while primarily addressing issues of theology and creed, he also touches upon subjects such as jurisprudence, hadith, and ethics. This study particularly focuses on the topics related to jurisprudence, especially concerning acts of worship, in the light of Islamic law. Additionally, it examines Bediüzzaman Said Nursi's perspective on these topics from a wisdom standpoint, specifically analyzing the 'why' rather than the 'how' of the jurisprudence of worship.

The intellectual legacy of Bediüzzaman Said Nursi (r.a.) and his interpretations of worship have been examined from a new perspective. This study aims to make an academic contribution to the understanding of his works.

This study focuses on the verses, hadiths, and various sources related to the topic, along with the works of Bediüzzaman Said Nursi written during his "Old Said" and "New Said" periods. Since the research topic is framed within the works of Bediüzzaman Said Nursi, frequent quotations have been made from the original text of the Risale-i Nur.

To clarify the topics discussed, the acts of worship categorized as "Fıkhü'l-evleviyat" have been examined in the works of Bediüzzaman Said Nursi. Additionally, the views of juristic scholars regarding these matters have been referenced.

In the works of Bediüzzaman Said Nursi, his perspective on acts of worship has been identified and conveyed through comprehensive explanations.

Key Words: Bediüzzaman, Jurisprudence, Wisdom, Worship, Prayer, Nursi, Risale.

ÖNSÖZ

İmanın kuvvet kazanması, ancak tekrar edilmek suretiyle yenilenen ibadetle mümkündür. Aynı şekilde kişinin imanının güçlenmesi, ibadetlerin hikmetlerini anlayarak ibadet yapmayı kişiye zevkli hale getirmektedir. Bediüzzaman Said Nursi (r.a.) tarafından yazılan Risale-i Nur Külliyyatı, tefsir ve kelim ilimlerine yönelik eserler olmasının yanı sıra, fıkıh ve ilmihal'in birçok konusunu içermektedir. İbadetin ne şekilde ve nasıl yapılacağı ilmihal kitaplarımızda yer almaktadır. Bediüzzaman, (r.a.) ibadetlerin hikmet bağlamında "neden" yapılması gerektiği konusuna eserlerinde sıklıkla değinmiş ve bu bağlamda ibadetlerin hikmetini açıklayarak ilahi emir ve yasaklara uyma zorunluluğunu insanlara hissettirmeyi amaçlamıştır. Biz de bu yetiyi çalışma konusu haline getirmeyi amaçladık.

Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eserlerinde, fıkıh ve ibadet kavramlarıyla sık karşılaşmaktadır. Bu araştırmamız, kişilere fıkıhın ibadet konularında hikmet bağlamında bir temel sunarak, diğer fıkhi meseleleri daha kolay anlamasını sağlamaktadır. Dolayısıyla Bediüzzaman Said Nursi'nin, (r.a.) ibadet meselelerine hikmet açısından bakış açısını tespit etmekle okuyanların ilmihal dünyasını zenginleştirmeyi, ayrıca ibadetin yapılmasıyla ilgili aktüel sorulara cevap vermeyi hedeflerimiz haline getirdik.

Akdemik çalışmayı bana sevdiren, engin ilmi birikimiyle bana rehberlik eden, ellerinden gelenden fazlasını bana sunan, danışman hoca statüsünü hakkıyla yerine getiren Danışman Hocam Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Bahattin ALPHAN'a, değerli görüşleriyle çalışmaya katkıda bulunan ve çalışmanın bu son aşamaya gelmesinde emeği olan Doç. Dr. Mahsum ASLAN ile Mahmoud N.M. ALNAFFAR hocalarıma gönülden dua ile teşekkür ederim.

Haklarını hiçbir zaman ödeyemediğim ilk Muallimlerim (ebeveynlerim) Merhum babamın ruhuna ithafen; maddi-manevi desteklerini daima üzerimde hissettiğim başta Muhtereme annem ile eşim olmak üzere tüm aile efradına teşekkür ederim.

Gazze'deki Tüm Kardeşlerime armağan...

Allah'tan Muvaffakiyet...

Recep YILMAZ/BİTLİS

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
2. LİTERATÜR TARAMASI/ÖZETLERİ	4
4. VERİ ANALİZİ	8
4.1. Said Nursi Hayatı İlmi Kişiliği ve Eserleri	8
4.1.1. Hayatı	8
4.1.2. İlmi Şahsiyeti	12
4.1.3. Bediüzzaman Said Nursî'nin Manevi Şahsiyeti ve Ünvanı	19
4.1.4. Bediüzzaman Said Nursi'nin Hacca Gidememesinin Nedeni.....	30
4.1.5. Bediüzzaman Said Nursî'nin Evlenmemesinin Nedeni.....	31
4.1.6. Bediüzzaman Said Nursi'nin Sakal Bırakmamasının Nedeni.....	32
4.1.7. Bediüzzaman Said Nursi'nin Eserleri	33
4.1.7.1. Eski Saîd dönemi eserleri.....	34
4.1.7.2. Yeni Saîd dönemi eserleri	36
4.2.1. Risale-i Nur Külliyyatı.....	37
4.2.1.1. Risale-i Nur'un ismi.....	38
4.2.1.2. Risale-i Nur'un konusu bağlamında hedef ve yöntemleri.....	39
4.2.1.2.1. Risale-i Nur'un kaynağı kur'an-ı kerim olma özelliği.....	40
4.2.1.2.2. Muhatabını ikna etme yöntemi	42
4.2.1.2.3. İhtilafli konularda fikirleri birleştirme yöntemi	42
4.2.1.2.4. Diğer ilmî meseleleri itikade bağlaması.....	43
4.2.1.3. Risale-i Nur'un muhtevası açısından tasnifi	44
4.2.1.3.1. Eser (kitap) bağlamında tasnifi	44
4.2.1.3.2. Kur'an'ın esaslarına yönelik izahatı.....	49
4.2.1.3.3. Risale-i Nur'un temel hedefi ve anlatım yöntemi.....	50
4.2.1.3.3.1. Tahkiki iman konusunu izah etme yöntemi	50
4.2.1.3.3.2. İbadetle ilgili konuları izah etme yöntemi	53

4.2.1.3.3.3. Ahlaklı olmanın gerekli olduğunu vurgulama yönü	55
4. 2.1.4. Risale-i Nur'da irşad ve tebliğ faaliyetleri	56
4.2.1.4.1. İttihad-ı islam (islam birliği) mefkûresi hakkındaki görüşü	56
4.2.1.4.2. Sosyal ilişkiler bağlamında islam medeniyeti.....	56
4.2.1.4.3. Risale-i Nur'da sosyal konular.....	57
4.2.1.5. İslam'a yönelik saldırılara karşı cevap verme yöntemi.....	59
4.2.1.5.1. Ehl-i dalâlet fırkalarının tahlili ve onlarla mücadele yöntemi	59
4.2.1.5.2. İslâm'a yönelik yapılan hücumlara verdiği cevaplar yöntemi.....	61
4.2.1.6. Risale-i Nur'un muhtevası: kelim ilmi	61
4.2.1.7. Risale-i Nur'un muhtevası: tefsir ilmi.....	63
4.2.1.8. Risale-i Nur'un muhtevası: tasavvuf	65
4.2.1.9. Risale-i Nur'un bir diğer muhtevası: eğitim	66
4.3.1. Fıkıhın İbadetler Boyutu	67
4.3.2. Bediüzzaman'ın İbadetler Hakkındaki Görüşü.....	69
4.3.2.1. Bediüzzaman'a göre ibadetin dünya/ahiret saadetine etkisi	73
4.3.2. İbdetlerde niyet hakkındaki görüşü.....	75
4.3.2.3. İbadetleri terk etmek hakkındaki görüşü.....	76
4.3.2.4. İbadetlerde bid'at konusu hakkındaki görüşü	80
4.3.3. Hikmet Kavramı.....	82
4.3.3.1. Fıkıh ilminde hikmet	84
4.3.4. Bediüzzaman'ın İbadetlerin İleti ve Hikmeti Hakkındaki Görüşü	86
4.3.5. Bediüzzaman'ın Fıkıh ve Fetva Bağlamında Temel Görüşleri.....	88
4.3.6. Şariat ve Mezheplerle İlgili Görüşü	90
4.3.7. İctihat Hakkındaki Görüşü	93
4.3.8. Zarûret ile İlgili Görüşü	94
4.3. Mezhepler Hakkındaki Kucaklayıcı Tutumu ve Görüşü	94
4.3.10. Mezhepleri Taklit Etme Hakkındaki Görüşü	95
4.4. Risale-İ Nur'da İbadetler Kapsamına Giren Fıkhi Konular:.....	96
4.4.1. Bediüzzaman'ın Taharet (Temizlik) ile İlgili Görüşleri	96
4.4.1.1. Necis elbise ile namaz kılmanın hükmü.....	96
4.4.1.2. Gusül ve abdest alınırken ağza su çalkalamanın hükmü.....	97
4.4.1.3. Dişlerin kaplanması ve yıkamaya etkisinin hükmü	98
4.4.1.4. Kadın ve erkeğin birbirlerine dokunmasının abdeste etkisinin hükmü ve hikmeti	99
4.4.2. Mükellef Olmanın Şartlarından Ergenlik Yaşı Hükmü ve Hikmeti	100
4.4.3. Bediüzzaman'ın Namazla İlgili Hikmet ve Fıkhi Görüşleri	103

4.4.3.1. Namazın tanımı ve önemi	104
4.4.3.2. Namazın hikmet yönü	105
4.4.4. Ezanı Başka Bir Dilde Okunmamanın Hükümü ve Hikmeti	108
4.4.5. Namazda İstikbali Kible ve Abdestli Olmanın Hükümü	109
4.4.6. Namazda Fatiha Okuma ile Fatiha'nın Mealini Okumamanın Hükümü ve Hikmeti.....	110
4.4.7. Kur'an Kelimelerini, Namazdaki Tespihatların Hikmeti ve Tercüme Etmenin Hükümü	115
4.4.8. Namaz ve Dualarda “Seyyid” Lafzının Kullanılmasının Hükümü	116
4.4.9. Namazda Tahiyat'ın Hükümü ve Hikmeti	118
4.4.10. Namazda Huşû'ün Önemi	119
4.4.11. Namaz Sonrası Tesbihatın Önemi ve Hikmeti.....	120
4.5.1. Akşam Namazı ile Diğer Bazı Namazların Vakitleriyle İlgili Hikmetler.	121
4.5.2. Yolcu Namazının Hükümü	122
4.5.3. Araçlarda Namaz Kılmanın Hükümü.....	125
4.5.4. Vakti Geçen Namazı Kaza Etmenin Hükümü	126
4.5.6. Kaza Namazı Olan Birinin Sünnet Namazı Kılmasının Hükümü.....	126
4.5.7. Teheccüd Namazı ile Sabah Namazı Sünnetinin Hükümü	127
4.5.8. Gıyabi Cenaze Namazı Kılınmanın Hükümü	129
4.5.9. Korku Namazını Kılmanın Hükümü.....	130
4.5.10. Kutuplarda Namaz ve Orucun Hükümü.....	131
4.5.11. Münafık Olduğu Bilinen Birinin Cenaze Namazını Kılmanın Hükümü ..	132
4.5.12. Bid'at Ehli Kişilerin Arkasında Namaz Kılmanın Hükümü	134
4.5.13. Cuma Namazının Sahih Olmasının Şartı ve Hikmeti	135
4.5.14. Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti ve Hikmeti	137
4.5.15. Cemaate Gitmemeyi Meşru Kılan Mazarretler	139
4.6. Bediüzzaman'ın Oruçla İlgili Hikmet ve Fıkhi Görüşleri	140
4.6.1. Orucun Tanımı ve Önemi.....	141
4.6.2. Orucun Hikmetlerini Anlama Yönü.....	142
4.6.3. Hilalin Görünmesi Hakkındaki Görüşü	144
4.6.4. Oruç Kefareti.....	146
4.7.1. Zekâtın Tanımı ve Önemi	147
4.7.2. Zekâtın Hikmetleri Tanıma Yönü ve Faydaları	148
4.7.2.1. Zekâtın berekete vesile olması	151
4.7.2.2 Zekâtın belaları defetmesi	151
4.7.2.3. Zekâtın fakirin duasını almaya vesile olması.....	152

4.8. Zekâtı Vermekle İlgili Hükümler.....	152
4.8.1. Zekâtın Medrese ile Talebelere Verilmesinin Hükümü	153
4.8.2. Zekâtın Başka Bir Yere Nakledilmesi Hükümü	157
4.8.3. Zekâta Tabi olan Mallar ve Zekât vermenin Hükümü	159
4.8.4. Zekât ve Sadakanın Geçerlilik Şartları	161
4.9. Bediüzzaman'ın Hac ile İlgili Hikmet ve Fıkhi Görüşleri	164
4.9.1. Hac ve Umre'nin Anlamı	164
4.9.2. Haccın Meşrûiyet zamanı.....	164
4.9.3. Hac ve Umrenin Hükümü ve Önemi.....	164
4.9.4. Haccın Hikmetlerini Anlama Yönü	165
4.9.5. Kurban Bayramına Haccü'l-Ekber Demenin Durumu.....	168
5. SONUÇ	171
KAYNAKÇA.....	173
ÖZGEÇMİŞ	179

KISALTMALAR

bkz.	:Bakınız
c.	:Cilt
c.c.	:Celle Celalühü
çev.	:Çeviren
DİA.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	:Editör
Gr.	:Gram
haz.	:Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
r.a.	:Radiyellü Anhü
RNK.	:Risale-i Nur Külliyyatı
s.a.s.	:Sallallahu Aleyhi ve Sellem
s.	:Sayfa
ts.	:Tarihsiz
ö.	:Ölümü
TDV.	:Türkiye Diyanet Vkfı
vd.	:Ve diğerleri
yay.	:Yayınları

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Bediüzzaman Said Nursi, (1878/1960) (r.a.) XX. yüzyılda yaşamış, hayatını ilim, iman, Kur'an hizmetine adanmış bir mütefekkir olarak şahsiyeti, ilmi kişiliği ile beraber fıkıhın bazı meseleri hakkındaki analizlerini, akademik bir bakış açısıyla araştırmayı hedefledik.

Araştırmamızın konusu, Kur'an ve sünnet bağlamında, Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eseri olan Risale-i Nur külliyyatında serpilmiş fıkhi meselelerden olan ibadetler kısmı, fıkıh ilminin verileri ışığında ele almakla beraber Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) fıkıhın İbadetler kısmını teşkil eden meselelere hikmet açısından bakış açısı ve analiz yöntemini; başka bir deyişle ibadetlerin “Nasıl” değil “Niçin” yönünü Bediüzzaman'ın bakış açısıyla araştırma konusu haline getirdik.

Bu çerçevede yapılan çalışmanın amacı, Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) düşünsel mirasıyla fıkhi meseleleri anlama ve yorumlama biçimini ortaya koymak ve bu perspektiften yeni bir bakış açısını geliştirmektir. Bu çalışma ile aynı zamanda akademik düzeyde Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eserlerini anlama yolunda önemli bir adım olarak kabul edebilmeyi hedefledik.

Bediüzzaman Said Nursi (r.a.) eserlerinde ağırlıklı olarak kelim ve tefsir konularını ele almış olmasına rağmen, fıkıhla ilgili bazı meseleleri de eserlerine serpiştirmiştir. Bu konular bazen satır aralarında veya doğrudan değerlendirmeler şeklinde sunulduğu gibi birçok konunun hikmetlerine de eserlerinde yer verdiğini görmekteyiz.

Çalışmamızda, daha ayrıntılı ele almak için Risale-i Nur'da geçen tüm fikhî konuları değil; sadece fıkıhın ibadetler kısmını teşkil eden temizlik, namaz, oruç, zekât ve hac konularını ele aldık. Bunun yanısıra çalışma konumuzla ilgili olan ayet, hadis ışığında birçok klasik ve çağdaş kaynaklarla beraber Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) “Eski Said” diye tabir edilen dönemde yazdığı eserler ile “Yeni Said” diye tabir edilen dönemde yazmış eserler, araştırmamızın kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırmamız Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eserleri çerçevesinde olduğundan dolayı, Risale-i Nur Külliyyatının orijinal metninden sıkça iktibaslar yaptık.

Ele aldığımız konuları anlaşılır hale gelmesi için “Fıkhu'l-evleviyat” şeklinde nitelendireceğimiz Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eserlerinde yer alan ibadetler meselelerini, mezhep alimlerinin görüşleriyle mezcederek açıklamaya çalıştık.

Ehl-i Sünnet âlimi aynı zamanda müceddid olmasına rağmen Bediüzzaman Said Nursi, (r.a.) amelde Şâfiî mezhebine mensup olmakla birlikte dört mezhebin de hak olduğunu söylemiştir.¹ Yapılan ibadet ve işlerin bu mezheplerden birine uygunluğunu yeterli görmüş, mezhep taassubu içine girmemiştir.²

Dolayısıyla dört mezhebin de hak olduğunu vurgulayan Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eserlerinde, fikhın ibadet konusuna dair bakış açısını belirlemeyi ve bu bakış açısını hikmet bağlamında geniş kapsamlı açıklamalarla aktarmayı amaçladık.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) (1878-1960) kaleme aldığı Risale-i Nur Külliyyatı, tefsir ve kelam ilmine yönelik eserlerdir. Aynı zamanda, fikhın birçok konusunu ele alırken, ibadetin hikmet açısından neden yapıldığına dair konuları da içermektedir. İbadetin neyi ve nasıl yapılacağı ilmihal kitaplarımızda mevcuttur. Bediüzzaman Said Nursi, (r.a.) eserlerinde ibadetlerin “neden” yapılması gerektiği konusu üzerinde durmuştur.

Çalışmamızda Bediüzzaman Said Nursi'nin, (r.a.) fikhın ilmihal konusu olan ibadetler'e hikmet dediğimiz nedensellik açısından nasıl yaklaştığını analiz ederek akademik tarzda kaleme almayı amaç haline getirdik.

Her ameli işin bir imani boyutu var olduğu ilkesiyle, yaşadığımız çağda Müslüman olan bazı kişiler Müslüman olmasına rağmen yapılması farz olan birçok ibadeti farz olduğunu bildiği halde yapmadığı, bununla beraber haramın yapılması günah, günah sonucu, cezai bir durumun söz konusu inancına sahip olduğu halde ibadet yapmamakla beraber günah işlemektedir.

¹ Bediüzzaman Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat* (İstanbul: RNK Neşriyat, 2008), 214.

² Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler* (İstanbul: Envar Neşriyat, 2008), 296.

Kur'an, Sünnet ve islami kaynaklarda anlaşıldığı üzere sağlıklı bir İslami yaşantı kâmil bir inanca bağlı olduğu ilkesiyle, iman-ibadet iç içe birbirine bağlı olduğu anlaşıldığı bu iman-ibadet ilişkisi Bediüzzaman Said Nursi, (r.a.) itikat/ke-lam eksenli olarak eşsiz bir şekilde te'lif ettiği eserlerinde farklı bir bakış açısıyla ele almaktadır.

Müellif; imanın güçlenmesiyle beraber kişinin ibadetlerin hikmetlerini kavramakla, ilahi emir ve yasaklarına uyma zorunluluğu Müslümanlara hissettirmektedir. İman itikat ile ilgili bu eserde geçen İbadetlerle ilgili meselelere, Müellifin hikmet ve farklı bakış açısını irdelemekle beraber, İbadetin yapılmasıyla ilgili ak-tüel sorulara cevap olabilecek şekilde tezimizi ele almayı hedefledik.

Bununla beraber Üstad Said Nursi'nin (r.a.) yazmış olduğu eserleri okuyan kişi fıkıh/ibadet kavramlarıyla muhatap olmaktadır. Aynı zamanda kişiyi fıkıhın ibadet meselelerine aşina yapacak bir alt yapıyla kişiyi fıkıhın diğer konularını hikmet açısından farklı bir yöntemle daha kolay anlamasını sağlamaktadır. Dolayısıyla Bediüzzaman Said Nursi'nin, (r.a.) fıkıhın ibadetler meselelerine bakış açısını tespit ederek okuyanların ilmihal dünyasını zenginleştirmeyi bu araştırmamızda hedef haline getirdik.

2. LİTERATÜR TARAMASI/ÖZETLERİ

İslami ilimlerle fen bilimlerinin birlikte okutulacağı aynı zamanda uluslararası indide Ezher Üniversitesiyle eşdeğer ‘Medreset’üz-Zehra’ adlı üniversiteyi birçok yerde kurmayı hedefleyen Bediüzzaman Said Nursi’nin (r.a.) Külliyyatı, kendine özgü bir uslupla te’lif edilmiştir. Risale-i Nur, İslami ilimlerin özeti mahiyetinde olmasıyla beraber farklı konular içerdiği nedeniyle ilim ve bilim adamlarının ilgi odağı haline gelmiştir. Bu külliyyat dünya genelinde elliden fazla dile tercüme edilmiştir. Buna rağmen üzerinde akademik camiada henüz hak ettiği genişlik ve derinlikte bir çalışma yapılmamıştır.

Ancak son zamanlarda ülkemizin bazı ilahiyat fakülteleri başta olmak üzere İslam ülkelerinde; Ezher Üniversitesinde³ olduğu gibi Batıda da Harvard,⁴ Oxford gibi üniversitelerde⁵ Bediüzzaman Said Nursi (r.a.) ile eserleri hakkında kısmen araştırmalar, geniş literatür taramamızda dikkatimizi çekmiştir.

Aynı zamanda uluslararası birçok akademisyen tarafından farklı konular başlığında Bediüzzaman düşünce sistemi ile Risale-i Nur ile ilgili merkezli çalışmalar yapılmış, uluslararası Sempozyom, Çalıştay, Panel, Kongre ve Dergi gibi bilimsel çerçevede çalışmalar yapılmıştır.

Aynı zamanda ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Bediüzzaman Said Nursi’nin birkaç eseri Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla basılmıştır.⁶

Risale-i Nur ile ilgili akademik camiada fıkhnın ibadetler bölümü hakkında kalifiye genişlik ve derinlikle bir çalışmanın yapılmaması göz önünde bulundurarak Risale-i Nur’da geçen fıkhnın ibadetler konusunu araştırmayı hedefledik.

Çalışmanın diğer kaynakları arasında Said Nursî’nin hayatı, fikirleri ve eserlerine dair araştırmaları ele aldık. Akademik çalışmalarda objektif bir bilgiye ulaşmak için konunun önemine binaen yeterince kaynak taraması ve araştırmaları gerekli gördük. Bu meyalde tezimizin araştırma konusuyla ilgili ayet ve hadisler başta

³ Prof. Dr. Abdülğafur Ca’fer, *Medarisu’t-tefsiriyye fi’t-Türkiya ve Şibhi’l-kareti’l-Hindiyye* (Kahire, 1997) 5.

⁴ Üsküdar Üniversitesi Rektörlüğü ve Risale-i Nur Araştırmaları Platformu (RİNAP), Uluslararası Post-Materyalist ve Bütüncül Bilim Konferansı Kısa Raporu (İstanbul: 07 Nisan 2023).

⁵ Colin Turner-Hasan Horkuç, *İslam Medeniyetin Kurucuları Said Nursi*, Çev. Salih Sayılğan (İstanbul: Etkileşim Yay. 2013), 10-30.

⁶ Sözler, Mektubat, İşaretü’l-i’caz, Mesnev-i Nuriye, Asa-yı Musa ile beraber bir çok küçük risaleler de Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla resmi olarak basılmıştır.

olmak üzere Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) ilk dönem ile ikinci döneme ait olan yüzden fazla eserden mürekkep olan Risale-i Nur Külliyyatı teşkil eden; Asar-ı Bediyye, Saykaletül-İslamiye, Sözler, Mektubat, Lem'alar, Şualar, kendi hayatını anlatan Tarihçe-i Hayat kitaplarını inceledik.

Aynı zamanda araştırmamızla ilgili dört mezhebin eserleri başta olmak üzere birçok eseri tetkik ettik. Bunula beraber konumuzla alakalı farklı kaynaklardan bilimsel akademik etiğe uygun bir şekilde kaynaklardan istifade ettik. Ayrıca konuyla alakalı bilimsel kriterlere uygun objektif şekilde değerlendirme yaparak araştırmamızı sonuçlandırdık.

3. METODOLOJİ/MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmamızın temel içeriği Bediüzzaman'ın Said Nursi (r.a.) mefkuresi, eserleri ve özellikle eserlerinde yer alan fıkıhın ibadetler bölümüne yönelik olması hasebiyle kendi eserleri, çalışmamızın başlıca kaynaklarını teşkil etmektedir.

Çalışma konumuzu teşkil eden Risale-i Nur Külliyyatı ve Külliyyatta yer almayan eserlerin tümünün isimleri, bir kısmının ise muhteviyatıyla birlikte ileride ele alacağımızdan dolayı burada değinmeyeceğiz.

Bununla beraber özellikle dört mezhepte yer alan alimlerin eserlerine de konumuz bağlamında yer verdik.

Araştırmamız, esas olarak analiz yöntemlerle Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) eserleri olan Risale-i Nur'da yer alan ibadet konuları araştırarak tespit etmek, aynı konuyu farklı eserlerde rasyonel şekilde araştırmakla birlikte konu başlığı adı altında yerine göre akademik perspektif çerçevesinde açıklamalarda bulunduk.

Metodolojik olarak dört konudan oluşan tezimizin birinci kısmı; Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) hayatı, ilmi ve manevi kişiliği, unvan ile müceddid olma yönü ve özellikleri, toplumun sosyal düzeni ve asayişsel faaliyetlerin yöntemleri, alim ve kanaat önderlerinin kendi hakkındaki görüşlerinden oluşmaktadır.

Tezimizin ikinci kısmı, bilimsel yöntemlerle şu hususlara odaklandık:

Tezimizin ikinci bölümünde, bilimsel yöntemlerle şu hususlara odaklandık: “Risale-i Nur Külliyyatı'nın konusu, amacı ve kaynakları itibariyle Kur'an-ı Kerim'e dayalı olması ve onun koruması; muhatabını ikna etme yöntemi; ihtilaflı hükümlerde farklı görüşleri uzlaştırma özelliği; çeşitli meseleleri itikadi konularla ilişkilendirme yöntemlerini araştırdık

Bunların akabinde Risale-i Nur'un tasnifi, muhteviyatı ve konusu özet şeklinde izah ettik. Kur'an'ın iman-ibadet esasları yönünden başta olmak üzere eğitim bağlamında üç tasnife ayırdık. Çalışmamız Risale-i Nur endeksli olması hasebiyle Risale-i Nur'da temel hedef ve anlatım yöntemi, tahkiki iman hususu izah etme yöntemi, ibadetle ilgili konuları izah etme yöntemi, ahlaklı olmak gerekliliği anlatım yöntemlerini araştırdık.

Risale-i Nur Külliyyatı, geniş bir içeriğe sahip olup çeşitli faaliyet üsluplarını kapsamaktadır. Bu kapsamda, Külliyyat'ın irşat ve tebliğ faaliyetleri, İslam Birliği

(ittihad-ı İslam), sosyal ilişkiler bağlamında İslam Medeniyeti, Risale-i Nur'da ele alınan sosyal konular, İslam'a yönelik hücumlara verilen cevaplar, Risale-i Nur'un kelam ilmi ve tefsir ilmi olduğuna dair bilgiler gibi konular araştırarak özetledik.

Üçüncü kısımda konumuzla bağlantılı olan farklı eserlerle beraber kaynak olarak Risale-i Nur eserlerinin taramasını yaptık. Gerekli gördüğümüz yerlerde konulara ilaveten dipnotlarla açıklamada bulunduk. Bunlarla beraber Bediüzzaman Said Nursi'nin, (r.a.) eserlerinde geçen hikmet bağlamında fıkıhın ibadetler bölümüne yönelik bakış açısını tespit ettik. Her bir konunun nihayetinde ibadetlerin sosyolojik yönünün bir kısmını ifade ettik.

Asıl konumuzu temellendirmesine geçmeden önce Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) şahsiyeti ilmi kişiliği ile beraber Risale-i Nur'un yazmasının amacı, konu bağlamında Risale-i Nur'un hedefi ve özellikleri tespit etmeye gayret gösterdik. Bunlarla beraber fıkıhın İbadetler bölümünü Risale-i Nur'da ele alma yöntemleri üzerinde araştırmamızı yaparak tamamladık.

4. VERİ ANALİZİ

4.1. Said Nursi Hayatı İlmi Kişiliği ve Eserleri

4.1.1. Hayatı

Osmanlı Devletinin son dönemi âlimlerden olan Bediüzzaman Said Nursi (Hicrî 1294, Miladi 1877) tarihinde Bitlis⁷ vilâyetine bağlı Hîzan⁸ kazasının o zamanki İsparit⁹ nahiyesinin Nurs Köyü'nde doğmuştur.¹⁰ Nüfus kaydında Said Okur olarak geçmektedir.¹¹

Ancak Bediüzzaman Said Nursi'nin doğum tarihi *Tarihçe-i Hayatı* kitabında Miladi 1877 geçse de hayatını anlatan kitapların çoğunda Miladi 1876, bazı biyografilerde ise 1873 olarak yazılmıştır.¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarında Said Nursi'nin doğum tarihinin 1878 yılı olduğunu¹³ öğrenmekteyiz.

Annesinin adı Nuriye Hanım babasının adı Mirza Bey'dir. Annesinin doğumu ile vefat tarihi tam bilinmemekle beraber tespit edildiği kadarıyla vefatı ise,

⁷ Bitlis, Halife Hz. Ömer (r.a) zamanında 641'de İyaz bin Ganem tarafından sulh yoluyla fethedilerek İslâm topraklarına katılan Bitlis birkaç defa Bizanslılar tarafından geri alınmışsa da Selçuklular'ın gelişi ne kadar, Müslüman Mervaniler'in idaresi altında yaşamıştır. Güven Aykan, *Tarihte Bitlis & Bitlis'te Tarih* (İstanbul: Gülmat Matbaacılık, tarihsiz), 1/ 254.

⁸ Tarihçi İdris-i Bitlisî *şerefname* 'sinde(2) kaydettiğine göre, bu bölge halkı İslâmiyet'e dahil oduktan sonra, ibadet, zühd, salâhat ve takvada, özellikle gecede teheccüd namazını eda etmekte *meş-hurluğundan dolayı, buraya "Seher-hîzan" adı verilmiştir. "Seher- hîzan" Farsça bir terkip olup, şehirlerde uyanıp teheccüd namazını kılanlar demektir. Abdulkadir Badıllı, Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı, (İstanbul Envar Yay. 2018), 1/69-75.*

⁹ Bu isim, tam olarak hangi milletin lisaniyle olduğu belli değildir. Fakat bölge halkının telâffuzunda "Sparit" veya "Spairt" şeklinde de kullanıldığına binâen; "İspartın" veya "Spartin" kelime lerinin masdarına müşabihdir. O ise, Kürdçede dayanak veya sırtını verip yaslanılan şey veya bir işin diğer birisine havala edilmesine denilir ki; İspairt, İsparit veya Sıparit kelimesine ma'naca ve mutabakatça benzerliği vardır. Badıllı, Bediüzzaman Said-i Nursî *Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/ 69.

¹⁰ Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat* (İstanbul: Envar Neşriyat, 1996), 28.

¹¹ Mehmet Emin Gerger-Ramazan Topdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Mücadelesi* (İstanbul: Altınoluk Yay. 2015), 12-18.

¹² Gerger-Topdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Mücadelesi* (İstanbul: Altınoluk Yay. 2015), 12.

¹³ Gerger- Topdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Mücadelesi*, 12.

Birinci Dünya Savaşı (1914) sırasında olmuştur.¹⁴ Babası Sofi Mirza¹⁵ doğum tarihiyle ilgili kesin bir bilgi olmamakla beraber 1920 yılında vefat etmiştir.¹⁶

Yedi çocuklu bir ailenin dördüncü çocuğudur. Abdullah, Mehmet, Abdülmeccid, üç erkek ile Dürriye, Hanım ve Mercan adında üç kız kardeşi vardır.

Üstad Said Nursi, dokuz yaşına kadar ailesinin yanında kaldıktan sonra ilk eğitimini ağabeyi Molla Abdullah'tan (ö.1332/1914) aldı.¹⁷ Daha sonra Tağ Köyü'nde medrese eğitimine başladı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da çeşitli medreselerde ilim tahsil etti.¹⁸

Tağ'da Şeyh Molla Mehmed Emin Efendi,¹⁹ (ö.1323/1906) Hizan'da Şeyh Seyyid Nur Mehmed Efendi,²⁰ (ö.?) Göroymak (Norşin)'de Şeyh Abdurrahman-i Taği,²¹(ö.1304/1886) Doğubayazıt'ta Şeyh Mehmet Celali Efendi²² (ö.1332/1914),

¹⁴ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/71.

¹⁵ Bölge halkının fitrî ve millî bir adeti olan, adları tasğir etme, yani küçültme, kısaltma geleneğine binâen, halk arasında “Mirza” Efendiye “Sofî Mirzo” veya mezar taşında yazılı olduğu şekilde “Mirze” diye kullanıldığı gibi, annesi “Nûriye Hanım'a” da “Nûr'e” denilirdi. Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/ 70-80.

¹⁶ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/70-80

¹⁷ Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri'nin İlk ders Seyda/Hocasıdır. Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 1186.

¹⁸ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/79-88

¹⁹ Molla Mehmed Emin Efendi, Şeyh Emin-i Şirvan Şeyh Muhammed Emin Bitlisi isim ve unvanlarla da bilinen Şeyh Molla Mehmet Emin Efendi, Muhammed Küfrevî Hz.nin halifelerinden büyük bir zattır. Bitlis civarında Tağ medresesinde talebe yetiştirmiştir. Nakşi tarikatı mensu budur. 1900'lerin başında II. Abdülhamid'in davetiyle İstanbul'a giderek orada iki yıl kalmıştır. Nurpedia.org “Molla Mehmed Emin Efendi” İman ve İslam Hakikatlerine Dair Nur Ansiklopedisi, (Erişim 15 Eylül 2024).

²⁰ Seyyid Nur Muhammed Hizan'ın Gayda köyündeki tekkesiyle Doğu ve Güneydoğu bölgesinde Hâlidiliğin yayılmasına hizmet etmiş ve Abdurrahman-ı Taği'nin de hocası olan Gavs-ı Hizan Sıbgatullah Arvâsî'nin oğlu olup Hizan Şeyhi olarak bilinir. Üstad Said Nursi küçükken kendi sinden ders almış olup kendisini çok severdi. Üstad tarikat dersi vermemekle beraber Nakşi üstadım Seyyid Nur Muhammed'dir demiştir. Nurpedia.org ”Seyyid Nur Muhammed” İman ve İslam Hakikatlerine Dair Nur Ansiklopedisi, (Erişim 15 Eylül 2024).

²¹ Şeyh Abdurrahman-i Taği, Siirt Şirvan'da doğdu. Tâhî (Tâgî), Nurşinî nisbeleri ve Seydâ lakabıyla tanınır. Babası Molla Mahmûd b. Molla Abdülgafûr, annesi Molla Muhammed Efendi'nin kızı Meyâsin Hanım'dır. Büyük dedelerinin Hülâgû'nun Bağdat'ı istilâ etmesinin (1258) ardından bölgeye geldikleri rivayet edilir. Adnan Memduhoğlu, "TÂHÎ, Abdurrahman", TDV İslâm Ansiklopedisi, (15 Eylül 2024).

²² Şeyh Mehmed Celâlî Hazretleri, Doğubayazıt'ta Bediüzzaman'a üç ay ders veren zattır. Aslen Arvaslıdır. Uzun müddet Celâlî kabilesi arasında kaldığı için kendisine "Celâlî" denilmektedir. Bediüzzaman'ın 13-14 yaşındayken (1891) kışın 3 ay medresesinde (Ağrı, Doğubayazıt'ın bu günkü adıyla Kargakonmaz veya Karaburun köyünde) kalıp medrese usulüncce okutulan Molla Cami'den sonraki tüm kitapların dersini yanında tamamladı. Bunun üzerine Mehmed Celali Bediüzzaman Said Nursi'ye bir icazetname vermiş ama esarete Üstad bunu kaybetmiştir. Bu medresedeki harika halinden dolayı kendisine Molla Said-i Meşhur denilmeye başlandı. 1914'te Şirvan Siirt'te vefat etmiştir. Nurpedia.org ”Şeyh Mehmed Celâlî” İman ve İslam Hakikatlerine Dair Nur Ansiklopedisi (Erişim 15 Eylül 2024).

Bitlis (merkez)'te Şeyh Molla Fetullah Efendi²³ (ö.1316/1899) ve şeyh Molla Muhammed Küfrevî²⁴ (ö.1315/1898) gibi İslam âlimlerinden ders ve icazet almıştır.²⁵

Hocası Molla Fethullah Efendi tarafından kendisine 'Bediüzzaman' (zamanın harikası asrı mükemmel insanı yüksek zekâ ve kuvvetli hafıza sahibi) lakabı verilir. Kendi zamanındaki âlimleriyle çeşitli ilmi münazaralarda bulunur ve çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Doğu Anadolu'da ve İslami ilimlerle fen bilimleri birlikte okutulacağı 'Medreset'üz-Zehra' (üniversitesinin) kurulması için Osmanlı padişahı Sultan II Abdülhamid'e müracaat eder. 1907'de İstanbul'a gelir Fatih Cami yakınında bir müddet ikamet eder²⁶1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla bu teşebbüsü yarım kalır.²⁷

II Abdülhamid Han tarafından kendisine verilmek istenen maaşı kabul etmez.²⁸

Bediüzzaman Said Nursi, Doğu ve Güneydoğu bölgelerini ziyaret ederek aşiret liderlerine meşrutiyetin önemini anlatır ve dini konuları onlara izah ederdi. 1911 yılında Şam'da meşhur Emeviyye Camii'nde yüzlerce âlimin hazır bulunduğu bir hutbe irat etti ve İslam dünyasının içinde bulunduğu problemleri ve çözüm yollarını anlattı.²⁹

²³ Şeyh Fethullah Verkanisi Seyda lakablı Abdurrahman-ı Tağî'nin damadı ve en ileri gelen halifesidir. Ziyaret ettiği Şeyh Muhammed Küfrevî onu Abdurrahman-ı Tağî'ye yönlendirir. Abdurrahman-ı Tağî'den ders alır ve ondan sonra medrese ve irşad hizmetleri önce en mühim halifesi Fethullah Verkanisi, oğlu Muhammed Ziyâeddin yetişince de oğlu vasıtasıyla devam ettirilmiştir. Bitlis'te ilk icazet verdiği talebesi Üstad'ın büyük biraderi Molla Abdullah Nursi'dir. Üstad da küçük yaşta bir müddet ondan ders almıştır.1899'da Bitlis'te vefat etmiştir. Nurpedia.org ” Şeyh Fethullah Verkanisi” İman ve İslam Hakikatlerine Dair Nur Ansiklopedisi, (Erişim 15 Eylül 2024).

²⁴ Siirt'in Küfra (Şirvan) kasabasında doğdu. Babası Şeyh Yûsuf İzzeddin Medine'den Irak'a, oradan da Küfra'ya gelip yerleşmiştir. Önce babasının medresesinde tahsil gören Şeyh Muhammed, daha sonra Doğubayazıt'taki Şeyh Muhammed Celâlî Medresesi ile diğer bazı medreselerde öğrenimini sürdürdü. Siirt'te bölgenin meşhur âlimlerinden Molla Halil Siirdî'den icâzet aldı Küfra'da müderrislik yapmaya başladı. Bir süre sonra gördüğü rüyalar üzerine buradaki görevini bırakarak Şemdinli'ye bağlı Nehri (Bağlar) kasabasına gidip Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Tâhâ-yı Hekkârî'ye intisap etti, 1898'de Bitlis'te vefat etmiştir. Mehmet Saki Çakır, "Pîr Muhammed Küfrevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, (Erişim 16.Eylül 2024).

²⁵ Gerger-Topdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Mücadelesi*, 13-16.

²⁶ Gerger-Topdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Mücadelesi*, 13.

²⁷ İdris Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları* (İrfan Mektebi Yay. İstanbul:2009), 14.

²⁸ Gerger-Topdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Mücadelesi*, 13.

²⁹ Hutbe-i Şamiye için bkz: Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 79-91

1918 yılında İstanbul'a gelir Harbiye nezareti tarafından kendisine harp madalyası verilir.³⁰

1920 yılında Hilal-i Ahdar cemiyeti (Yeşilay) kurucu üyesi olur İngilizlerin İstanbul'u işgal üzerine işgale karşı mücadele eder ve '*Hutuvat-ı Sitte*'³¹ adlı eserini yazar bunun üzerine hakkında işgalci İngilizler tarafından ölüm cezası verilir.³²

İstiklal harbinde milli Mücadele'ye destek vererek eserleri ve mücadeleleri ile halkın ve Türkiye Büyük millet Meclisi'nin takdirini kazanır.

1922 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne davet edilen Said Nursi, 19 Ocak 1923'te TBMM'de milletvekillerine hitaben 10 maddelik bir bildiri dağıtır. Bildiride, milletvekillerinin namaz ibadeti konusunda hassasiyet göstermeleri, İslami değerlere sahip çıkmaları, Kur'an'ın emirlerine uymaları ve İslam dünyasını sömürmek isteyen dış güçlerin tuzaklarına karşı uyanık ve tedbirli olmaları konusunda uyarılarda bulunur. Ayrıca, bu konularda gaflete düşmemeleri ve tembellik göstermemeleri gerektiğini vurgular. Müslümanların İslam dünyasının umutlarını boşa çıkarmamalarını tavsiye eder.³³

Bediüzzaman Said Nursi, 1925'ten itibaren, inancı, zulme karşı İslami tavrı, eserleri, İslami tebliğ ve irşat faaliyetleri sebebiyle 30 yıllık sürgün hapis ve işkence yılları başlamıştır. Aynı zamanda Van, Trabzon, İstanbul, Isparta, Eskişehir, Kastamonu, Ankara ve Denizli gibi illerde din ve vicdan özgürlüğüne aykırı olarak sürgüne, gözetime, hapse ve işkencelere maruz kalmıştır.³⁴

Bunlarla beraber Bediüzzaman Said Nursi'nin dönemindeki toplumsal ve siyasi koşullar, zor şartlarda yaşama tarzı iman islam ve Kur'an'a olan hizmeti evlilik kararı etkilediğini kendisi ifade etmektedir.³⁵

Hayatı boyunca birçok kez sürgün ve zorunlu tecritlerle karşılaştığı gibi hayatın büyük bir bölümü ceza evlerinde geçmiştir. Böyle bir hayat tarzı ile aile kurmak ve aile hayatı sürdürmek kuşkusuz imkân dışı görülmektedir.

³⁰ Gerger-Topdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Mücadelesi*, 1.

³¹ Said Nursi *Asar-ı Bediyye* (İstanbul: RNK Neşriyat, 2021), 117-12.

³² Nursi *Asar-ı Bediyye*, 117-12.

³³ Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi* (19 Ocak 1923), 24/457.

³⁴ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 205-210, 455-460.

³⁵ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 3/2025.

Bediüzzaman Said Nursi, hayatını "Eski Said" ve "Yeni Said" olmak üzere iki döneme ayırır. "Eski Said" dönemi, esaretten İstanbul'a dönüşüne kadar olan ve 1920'den önceki yılları kapsar. İstanbul'a döndükten sonra, nefis muhasebesi yaparak tüm siyasi ve dünyevi işlerden uzaklaşarak ahirete yöneldiği dönem ise "Yeni Said" dönemi olarak adlandırılır ve 1920-1960 yılları arasında sürer.³⁶

21 Mart 1960'ta Şanlıurfa'ya gidip İpek Palas Oteli'nde konaklayan Bediüzzaman Said Nursi, 23 Mart Çarşamba gecesi, 25 Ramazan'da saat 03.00'te vefat ederek rahmet-i rahmana kavuşur. Cenaze namazı binlerce Müslüman'ın katılımıyla Urfa Ulu Camii'nde kılınır ve Halilürrahman Camii avlusundaki mezarlığa defnedilir. Ancak, 12 Temmuz 1960'ta Bediüzzaman'ın kardeşi Abdülmecid Nursi, 27 Mayıs darbe hükümeti tarafından zorla bir mezar nakli dilekçesi imzalatmaya mecbur bırakılır. Bu süreçte, Said Nursi'nin mezarı yıktırılır ve naaşı askeri bir uçakla Isparta'ya götürülüp bilinmeyen bir yere defnedilir.³⁷

4.1.2. İlmi Şahsiyeti

Bediüzzaman Said Nursi'nin anne ve babası, ekmeklerine ve gıdalarına haram lokma karışmamasına azami dikkat eden saf ve temiz insanlardı. Haram lokmadan çekinmek konusunda bu titizlikleri, şüpheli şeylerden de kaçınmalarına kadar geniş bir anlayışa sahip oldukları bilinmektedir.³⁸

Bu titizlikleriyle tanınan Sofi Mirza Efendi ve eşi Nuriye Hanım, o dönemin kısıtlı imkânlarına rağmen kız ve erkek ayrımı gözetmeksizin çocuklarını okutmak için her türlü imkânlarını seferber etmişlerdir.

Sofi Mirza Efendi, ümmî olduğu halde, kız-erkek demeden bütün çocuklarını okutmuş ve âlim yetiştirmiştir. Hatta çoğunun Arapça ilimlerde icazet aldıkları Doğu'da ve Nurs Köyü'nde çok kimseler tarafından ifade edilmiştir.³⁹ Bunlardan ikinci çocukları olan "Hanım" ismindeki kız çocuğunun bir âlime olarak yetiştiği ifade edilmektedir.⁴⁰

³⁶ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 200-210.

³⁷ Gerger-Topdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Mücadelesi*, 15-16.

³⁸ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/72.

³⁹ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 30.

⁴⁰ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/73-80.

Üstad Nursi, dokuz yaşına kadar anne ve babasının yanında kaldı. Ağabeyi Molla Abdullah'tan etkilenerek yanında ilimle meşgul olması sonrasında ilmi meziyeti fark ehaşmece ciddi bir şevk ile tahsili göz önüne alarak Tağ Köyü'nde Molla Mehmet Emin Efendi medresesine gitti. Orada az bir süre kalarak bazı sözlere tahammül edememesi⁴¹ nedeniyle oradan ayrılarak Pirmis karyesine, oradan da Hizan yaylasında Şeyh Seyyid Nur Muhammed Hazretlerinin yanında belli bir süre kaldıktan sonra biraderi ile beraber Şeyh Abdurrahman Taği Hazretlerinin yanına Nurşi'e (Göroymak) gelirler.⁴² Said Nursi hazretleri bir süre Nurşin'de kaldıktan sonra tekrar Hizan'a döner ve bir müddet medrese hayatına ara vererek babasının yanında kalır. Bediüzzaman Said Nursi, babasının yanında kaldığı dönemde gördüğü bir rüya sonrasında, Bahçesaray (Müküs) Arvas'ta Mehmet Emin Efendi'nin medresesinde bir süre kaldı. Ardından Mir Hasan Veli Medresesi'ne geçti ve burada da bir müddet eğitim aldıktan sonra Gevaş'a (Vestan) geçip, burada bir ay kaldı. Daha sonra, Molla Mehmet adlı birinin rehberliğinde Doğubayazıt'a yöneldi. Asıl “medrese eğitimi” olarak adlandırılan öğrenimini ise Doğubayazıt'ta, Şeyh Muhammed Celali hazretlerinin yanında, üç ay gibi kısa bir sürede tamamladı; bu süre zarfında Molla Cami'den nihayete kadar medreselerde okutulan tüm kitapları bitirdi.⁴³

Said Nursi, nihayet Bağdat'a gitmek niyetiyle Bitlis'e gelir ve burada Şeyh Mehmed Emin Efendi hazretlerinin yanına giderek iki gün kalır ve onun ders hal-kasında bulunur. Şeyh Mehmet Efendi, Said Nursi'ye ilim kisvesini (ilimle ilgili kıyafet) giymesini teklif eder. Ancak Said Nursi, yaşı küçük olduğu için kendine yakıştırmayarak hocasının teklifini kabul etmez. Bunun ardından, Şirvan'daki biraderi Molla Abdullah'ın yanına geçer. Orada kısa bir sohbetten sonra, biraderi Molla Abdullah Said Nursi'yi imtihan eder ve kardeşini kendisine Üstad olarak kabul eder. Bir müddet Molla Abdullah'ın yanında kaldıktan sonra, 1882'de Siirt'e giderek Molla Fethullah Efendi'nin medresesine devam eder. Molla Fethullah Efendi, Said Nursi hakkında bazı sorular sorduktan sonra, "Zekâ ile hafızanın en üst derecede bir kimsede bulunması çok nadirdir" şeklinde bir değerlendirmede bulunur.⁴⁴ Bu esnada on beş –on altı yaşlarında “Saidü'l-Meşhur” lakabıyla yâd edilmeye başladı.

⁴¹ Said Nursi'nin bazı Hususlara tahammül edememesi ile ilgili tafsilatlı bilgi için Bkz: Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 31.

⁴² Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 31.

⁴³ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 32.

⁴⁴ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 37.

Şeyh Molla Fethullah Efendi yanında Cem'ül Cevami'⁴⁵ kitabını günde bir-iki saat meşgul olmak üzere bir haftada ezberler, bunun üzerine Molla Fethullah: *قد جمع في حفظه جمع الجوامع جميعه في جمعة Cem'ü'l-Cevâmi' kitabının tamamını (iki cildini) bir Cuma'da hıfzında cem etmiştir* kitabın üzerine yazar.

Ezber ve ilimde üstün kabiliyetini fark eden Molla Fethullah ona “Bediüzzaman”⁴⁶ lakabını verir. Nihayet bilahare Siirt’e bağlı Tillo kasabasına gider bir türbeye kapanır orada Kamus-u Okyanus’u Babu’s-Sîn’e kadar ezberler.

Bediüzzaman'a, kamusu neden ezberlediği sorulduğunda “Kamus’un her kelimenin kaç manaya geldiğini yazıyor; ben de bunu aksine olarak her manaya kaç kelime kullanıldığını gösterecek bir kamusu bir araya getirme merakına düştüm”⁴⁷ demiş.

Herhangi bir kitabı eline aldığı anda anlardı. Yirmi dört saat içinde Cemu'l-Cevami', Şerhü'l-Mevakıf, İbnü'l-Hacer’in (ö.977/1567) Fethu'l-bari gibi eserlerin iki yüz sayfasını –kendi kendine anlamak şartıyla– incelerdi. O kadar ilme gömülmüştü ki, dış dünyayla neredeyse hiç ilgilenmezdi. Hangi bilim dalından olursa olsun, sorulan soruya tereddütsüz hemen cevap verirdi.⁴⁸

Nihayetinde Said Nursi on dört- on beş yaşlarındayken yirmi altı farklı ilim dalında doksan kitabı ezberlemiştir.⁴⁹ Bu kesbi gayretle beraber Allah’ın ihsanı olan muhakeme, zekâ ve vehbi gibi başka vasıflar eklenince, Said Nursi'nin 1926 ile 1949 yılları arasında telif ettiği Nur Külliyyatı aynı zamanda 1950’den sonra kendisi tarafından tashih edilerek yirmi üç yıl zaman diliminde ilahi lütuf ile Risale-i Nur Külliyyatı gibi bir eser meydana getirmiştir.⁵⁰

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri tedrisat safhasında mümtaz bir şahsiyete sahip olduğu gibi engin ilmi birikimiyle ilmi meclis ile birçok âlimler tarafından takdir edilmiştir. Bediüzzaman Said Nursi hazretleri, Diyanet İşleri 9. başkanı Ali Rıza Hakses’in (1892-1983) ifadesiyle, O’nun bütün fen ilimleri ezberine aldığı, sarf, nahiv, mantık, beyan, bedi, usûl-ü fıkıh, usûl-i hadis, hikmet dâhil bütün

⁴⁵ İsmi geçen kitap, İmam Taceddin es-Sübki tarafından Usûlül-fıkıha dair yazılmış bir eserdir. Bu eser medreselerde okutulan en son kitaplardan bir kitaptır.

⁴⁶ Said Nursi, bu lakabı kendisini övmek için kullanmadığını aksine kusurlarını bu lakap ile gösterdiğini söylemektedir. *Nursi Hutbe-i Şamiye*, 108.

⁴⁷ Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 39.

⁴⁸ Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 30-40.

⁴⁹ Ahmet Akgündüz, *Arşiv belgeleri ışıığında Bediüzzaman Said Nursi’nin İlmî Şahsiyeti* 1/128.

⁵⁰ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 2/ 887-888.

ilimleri iyi derecede bildiği ve bütün İslam uleması onun ilmine karşı aciz kaldığını ifade etmiştir.⁵¹

Bediüzzaman Said Nursi, ilimle uğraşırken bir yandan medrese ilimleriyle diğer yandan da pozitif bilimle ilgilenmiştir. Van valisi Tahir Paşa'nın konağında misafir olduğu yıllarda, pozitif bilimle meşgul olmuştur. Hatta pozitif bilim öğretmenleriyle yaptığı tartışmalarda onları sustururdu.⁵² Dini ile fenni ilimlerin beraber ders verilmesini şöyle ifade etmektedir: "Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın nuru, fûnun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphe tevellüt eder."⁵³ Said Nursi bu ifadelerle dini ilimlerle fenni ilimler birbirlerini tamamlar nitelikte olduğunu ifade etmektedir.

İslam âlemini uyarmak amacıyla, geri kalmış medrese eğitim yöntemlerini yenileme düşüncesi Said Nursi'yi her zaman meşgul etmiştir. En üst düzeyde bilgi birikimine sahip olmasının yanı sıra güçlü bir ezber yeteneği ve hızlı, kuvvetli hafızası sayesinde olaylar arasındaki bağlantıları kurarak dönemin âlimleri arasında her zaman takdir edilmiştir. Bu, onun ilmi yönden çok farklı bir birikim ve bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.

Bediüzzaman Said Nursi, tüm eserlerini iman, İslam ve insan olmak üzere üçlü eksenle ele almıştır. Kişinin ve toplumun dünya ve ahiret mutluluğunu, aynı zamanda dünya ve ahiret hayatını sağlıklı ve dengeli bir şekilde eserlerinde işlemiştir. Risale-i Nur Külliyyatı, Kur'an'ın bu zamanın ihtiyaçlarına ve anlayışına sunduğu manevi bir derstir. Ayrıca, Risale-i Nur eserleri iman ve ibadet esaslarının ruh ve anlam boyutunu, Tevhit esaslarını, ahlaki değerleri ve toplum katmanlarının yaşadığı veya yaşayacağı çeşitli sorunları, oldukça akıcı ve etkileyici bir üslup ve yöntemle ele almıştır. Bediüzzaman Said Nursi, eserlerini Kur'an ve sünnet merkezli olarak telif etmiştir, ayet ve hadisler bağlamından hiçbir şekilde koparılmadan çağın ilmi gelişmelerine paralel olmakla birlikte İslam âlimleri başta olmak üzere İbn-i Sina gibi filozofların akılla izah etmekten imtina ettikleri birçok konuyu Ayet-Hadis bağlamında akli delillerle izah ettiği şu ifadesinde anlaşılmaktadır:

“İbn-i Sina gibi bir dâhî-yi hikmet، الْحَشْرُ لَيْسَ عَلَى مَقَابِيسَ عَقْلِيَّةٍ

⁵¹ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/ 507-510.

⁵² Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 11.

⁵³ Nursi, *Asar-ı Bediyye*, 360.

"İman ederiz fakat akıl bu yolda gidemez." diye hükmetmiştir. Hem bütün ulema-i İslâm "Haşır, bir mesele-i nakliye, delili nakildir, akıl ile ona gidilmez" diye müttefikan hükmettikleri halde, elbette o kadar derin ve manen pek yüksek bir yol; birdenbire bir cadde-i umumiye-i akliye hükmüne geçemez.

Kur'an-ı Hakîm'in feyziyle ve Hâlık-ı Rahîm'in rahmetiyle, şu taklidi kırılmış ve teslimi bozulmuş asırda, o derin ve yüksek yolu şu derece ihsan ettiğinden bin şükür etmeliyiz"⁵⁴ Diyerek bu hususu ifade etmiştir.

Bediüzzaman Said Nursi'nin birdenbire zihnine geleni söylemesi ve katip-lerinin de yazması şeklinde bir ilmi kişiliğe sahip olduğu, ayrıca yazmış olduğu risale-i Nur külliyyatı nakil, rivayet veya birçok eserden derlenerek yazılmış bir ilmi birikimle değil, ilham ve sunuhatlara⁵⁵ dayanarak ortaya koymuş olması, kendisine özgü ve ledünni bir ilmi kişiliğe sahip bir âlim olduğunun göstergesidir.⁵⁶

Bediüzzaman Said Nursi, Allah katında kendisine ledün ilmi verilen âlimlerden biridir. C. Allah, bazı kullarına Ledün ilmi vermesiyle alakalı şöyle buyurmaktadır:

“فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عَيْنِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا” *Derken, kullarımızdan birini buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş ve ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik.*⁵⁷ vehb-i, Ledüni ilimle ilgili Fahreddin er-Razi (Ö.606/1210) Mefatih'ül-Gayb isimli eserinde, Kehf Süresinin 65. Ayetin tefsirinde; *Ledüni ilim*, Allah katında vasıtasız verilen bir ilim türü olduğunu⁵⁸ ifade etmektedir. Bu ilme haiz bir müceddit olması cihetiyle, telif ettiği Risale-i Nur da kesbi olmayan manevi farklı bir metot olan Ledüni denilen ilimle ona yazdırıldığını pek çok örnekleri vardır. Örneklerden birkaçını şöyledir:

1- Toplamı beş parçada oluşmuş olan 19. Mektup, iki- üç günde ve her günde üç-dört saat zarfında yanında kitap olmadığı halde dağda telif etmiş. Bununla beraber üç yüze yakın hadisi, yanında hadis kitabı olmadığı halde ezberinden senediyle birlikte yazdığını belirtmektedir.⁵⁹ 30. söz hastalıklı bir zamanda beş- altı

⁵⁴ Nursi, *Sözler*, 93.

⁵⁵ Akla ve kalbe birden doğan manalar anlamına geliyor.

⁵⁶ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 2/ 921-922.

⁵⁷ *Kur'an Yolu (Erişim 27 Mart 2024)*, el- Kehf 18/65.

⁵⁸ Fahreddin er-Razi *Mefatih'ül-Gayb*, 12/650-680.

⁵⁹ 30. söz hastalıklı bir zamanda 5-6 saatte, 28. söz olan Cennet Bahsi bir veya iki saatte bir bahç de telif etmiştir. Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 192.

saatte telif edilmesi 28. söz olan Cennet bahsi bir veya iki saatte bir bahçede telif edilmesi on iki, on altı, kırk bir saatte hatta on dakikada yazılan risaleler vardır.⁶⁰

2- Bazen zor şartlar altında savaşta Habib adında kâtibine “*defteri çıkar*” diyerek at üstünde yazdırmış olduğu eserlerin var olması⁶¹

3- Onlarca yıl geçmesine rağmen teknolojik, sosyolojik ilim ve bilimle ilgili bazı keşiflerden haber verdiği ve haber verdiği hususlar hakkında o zamanki şartlarda insanın aklı kabul etmediği ve nihayetinde gerçekleştiği durumlar olması; Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerif⁶² bu hususta örneklerden bir tanesidir.

4- Bediüzzaman Said Nursi adeta bir ekrana bakar gibi hızlı hızlı telaffuz edip kâtiplerin yazması bazen “bu makamda perde indi yazmaya izin verilmedi başka zamana tehir edildi”⁶³ Benzeri ifadeler ile anlaşıldığı üzere kendisinin tahsil ilminden değil olağan üstü bir ilmi yöntem ile eserlerini telif ettiği anlaşılmaktadır.

Bediüzzaman Said Nursi, haşır meselesinde olduğu gibi ciltlerce hakkında kitap telif edilen “Kader” meselesinden de çok farklı bir metotla beraber İcaz mahiyetinde bir risale ile izah etmiştir.⁶⁴

Batıdan başlayarak ülkeye ve İslam dünyasına giren, insan doğasına, İslam'a ve inanca aykırı olan yanlış felsefi görüşlerin insanları olumsuz etkilediğini fark eden Bediüzzaman Said Nursi, bütün zamanını imani meselelerin anlaşılmasına ve insanların imanını kurtarmaya adanmıştır. "Milletimizin imanını selamette görürsem cehennem alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü, vücudum yanarken gönlüm gül gülistan olur" diyerek bu düşüncesini ifade etmiştir.⁶⁵

Bilimle dinin birbirine karşı zıt olmadığı aksine birbirini tamamlar nitelikte olduğunu ifade eder.⁶⁶ Bediüzzaman Said Nursi İslamiyet'in fen ve bilimin menbאי hükmünde olduğunu açıklamalarda bulunarak naklin istikametli ve doğru bir

⁶⁰ Said Nursi, *Kastamonu Lahikası* (İstanbul: Envar Neşriyat, 2008), 110-115.

⁶¹ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 3/2001.

⁶² İnebolu'lu Merhum Selâhaddin Çelebi anlatmış: “Üstâd'ı ziyaretimin birinde, Ayasofya hakkındaki düşüncelerini sormuştum. “Keçel-i keçel!” diye güldü. Sonra birden ciddileşerek: “Ayasofya Hıristiyanlığın İslâmiyete devir ve tesliminin bir âbidesidir. Bunun için kilise iken, Câmî' olmuştur. Elbette tekrar camiye çevrilecektir.” Dedi.” Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 3/2082.

⁶³ Said Nursi *Zülfikar* (İstanbul RNK, 2021), 417.

⁶⁴ Said Nursi, *Sözler* (İstanbul: Envar Neşriyat, 2008), 462-478.

⁶⁵ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 616.

⁶⁶ Nursi, *Münazarat*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2008), 355-363.

muhakemeye sahip olan akılla izah edilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim insanı her zaman düşünmeye tefekkür etmeye davet etmektedir.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ
الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَاماً وَقُعُوداً وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ
هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selîm akıl sâhibleri için gerçekten açık, ibretli deliller vardır.”⁶⁷

Bediüzzaman Said Nursi, ilminin birikimi neticesinde, aklın ve kalbin birlikte hareket etmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre akli ve nakli ilimlerin birlikte ders verilmesi gerekmektedir. Birbirinden ayrılması sonucu ise birinde taklidi bir durum, diğesinde ise vesvese ve şüpheler meydana gelir diye savunmuştur⁶⁸

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri, iman hizmetini ve hakikatlerini toplumun her kesiminde hitap edecek bir üslup içerisinde anlatmak ve aktarmak için tekâmül ettirdiği bu yöntem sayesinde akıl kalp ve duygu bütünlüğünü temin etmiştir. Bu duygu bütünlüğü ifade etmekle beraber, Müslümanların içindeki tefrikanın ne derece tehlikeli olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Kur'an'ın mecrasından ayrılarak, birleşmeyen su damlaları gibi toprağa düşmeyiniz. Yoksa toprak gibi sefahet ve şehvet-i medeniye sizi emerek yutacaktır. Birleşen su damlaları gibi Kur'an-ı Kerim'in saadet ve selâmet mecrasında ittihat ederek, sefahet ve rezalet-i medeniyeyi süpürüp bu vatana âb-ı hayat olan hakikat-i İslâmiye sularını akıtınız.”⁶⁹

Bir eğitim projesi olarak, Mısır'da varolan Ezher Üniversitesine muadil bir modeli olan Medresetü'z-Zehra⁷⁰ Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kurulması teşebbüslerde bulunarak bu eğitim projesinin Van'da temelini atmasının temel amacı “Arabi vacip, Kürdi caiz, Türki lazım kılmak” ifadesiyle Müslümanlara özgü farklı dillerden istifade edilerek eğitim vermek, kelam tasavvuf ve pozitif bilimleri birleştirerek yepyeni bir eğitim modeli bakış açısı oluşturmak olduğu gibi mektep medrese tekke ayrılığını ortadan kaldırmayı da kuşkusuz hedeflenmiştir⁷¹ İzah, üslup ve

⁶⁷ Âl-i İmrân, 3/190-191.

⁶⁸ Nursi *Münazarat*, 80-88.

⁶⁹ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 158.

⁷⁰ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/355-370.

⁷¹ “Herkesi dünya terakki dünyası olsun, yalnız bizim için mi tedenni dünyasıdır? Öyle mi? İşte ben de sizinle konuşmayacağım, şu tarafa dönüyorum; müstakbeldeki insanlarla konuşacağım. Ey yüzden tâ üç yüz seneden sonraki yüksek asrın arkasında gizlenmiş, sâkitane benim sözümü dinleyen

İfadeleriyle insanları intibaha getirerek Müslümanlara geleceğe yönelik farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.⁷²

4.1.3. Bediüzzaman Said Nursî'nin Manevi Şahsiyeti ve Ünvanı

a) Said Nursi hakkındaki seyyidlik ünvanı:

Sözlükte “efendi, bey, önder, sahip, faziletli, kerim”⁷³ gibi anlamlara gelen seyyid kelimesi (çoğulu sâdât) Kur’ân-ı Kerîm’de “toplumda seçkin bir yere sahip olan kimse”⁷⁴ ve “kadının kocası”⁷⁵ mânasında yer alır. Kelime Hz. Peygamber’in hadislerinde sözlük anlamında sıkça kullanılır. Seyyid terim olarak “şerefli, asil soylu, onurlu, kutsal, mübarek” manasına gelen *şerîf* ile (çoğulu *eşrâf*, *şürefâ*) birlikte yüceltmış olan” anlamında Hz. Peygamber’in Hz. Ali ile Fâtıma’dan doğan torunlarıyla onların soyundan gelenler için unvan olarak kullanılmaktadır.⁷⁶ Bazı tarihçilerin beyanlarına göre; Emevî ve Abbasî Halifelerinden bir kısmının İslâm'a uymayan bazı hareketlerine karşı ayaklanan başta İmam-ı Zeyd, Seyyidler ailesi, büyük zulüm ve katliamlarına ma'ruz kalınca, birçok Seyyid ailesi, farklı yerlere göç etmek zorunda kaldıkları gibi birçok seyit ailesi de ilim irşat tebliğ için şark vilayetlerinin belli bölgelerine yerleşmişler.⁷⁷ Şark’a yerleşen ve ta o zamandan beri hürmetle karşılanan belli başlı Seyit aileleri hâlen mevcuttur.⁷⁸

Seyyid-i Kâinat Efendimiz ‘in (sav) pak, mutahhar, mualla ve şerif olan zürriyet ve nesli; bilinen ve silsile ve şecere ile sabit olan Seyyidler kadar, belki daha çok onun zürriyetine mazhar gizli ve bilinmeyen Seyyidler de olabilir ve vardır.

Seyyidlik, dünyada en şerefli bir neseptir. Hiçbir sülâle ve nesep ona ulaşmaz. Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri'nin bu mübarek ve namdar nurani silsileye mensubiyeti ile alakalı bilgileri bu tezimizde paylaşmak üzere aşağıdaki bilgiler araştırmamızca tespit edilmiştir:

ve bir nazar-ı hafiy-i gaybî ile beni temaşa eden Said, Hamza, Ömer, Osman, Yusuf, Ahmed vs. size hitap ediyorum.” Said Nursi’nin bu sözleriyle de ümitsiz olmamak gerektiğini ifade etmektedir. Said Nursi, *Emirdağ Lahikası* (İstanbul: Envar Neşriyat, 2008), 116.

⁷² Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 110-130.

⁷³ Ahmed Mutar Ömer, *el- Mü’cem ’ül-Arabi el-Esasi*, 651.

⁷⁴ (Âl-i İmrân 3/39.

⁷⁵ Yûsuf 12/25.

⁷⁶ Mustafa Sabri Küçükbaşcı “Seyyid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 19. 01. 2024).

⁷⁷ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/49

⁷⁸ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/40-60

1-14 Nisan 1929 tarihinden itibaren vefatına Risale-i Nur'a hizmet eden, o nispette de Bediüzzaman Said Nursi'ye karşı muhabbet ve bağlılığı olan Albay Hacı Hulusi Yahyagil,⁷⁹ Bediüzzaman Said Nursi kendisine seyyid olduğunu söylemiştir.⁸⁰

2- Bediüzzaman Said Nursi'ye, ailesiyle her türlü tehlikeleri göze alarak hizmet eden, bağlılık gösteren, en yakın akrabadan çok daha yakın bir akrabalık hissi içerisinde olan Mehmet Çalışkan, Üstad Hazretlerinin bir ara onu çağırdığını ona: “Kardeşim, ben hem Hasanîyim hem de Hüsenîyim, ve Ahmet Feyzi'nin bütün söylediğini kabul ediyorum, haydi git!” diye seyyid olduğunu söylemiştir.⁸¹

3- Urfalı Seyyid Salih (Özcan) Bey Üstad Hazretleri'nin ziyaretine gittiğini, Said Nursi ona nesebimi sorduğunu ben “Seyyidim” dediğimde, Üstad: “Hasanî misin, Hüseyinî misin?” diye sorduğunu ben: “Hüseyinîyim” demem üzerine Üstad Said Nursi: “Kardeşim ben hem Hasanîyim hem de Hüseyinîyim”⁸² diye söyledi. Yine farklı bir zamanda, Eskişehirli saatçi Muhyiddin Yürüten'in yanında, Üstad Said Nursi, Salih Özcan'a: “Kardeşim, sen hakiki Seyyidsin, Nûriye de Seyyid, Mirza da Seyyiddir” demiştir.⁸³

Said Nursi gibi her tür İslami ilimlere cami bir allame, “Seyyidlik” hususunu uydurmanın haram olduğundan habersiz olması mümkün olmadığı gibi aynı şekilde muhalif konuşması da düşünülmemektedir.

Bu konuda şahsî kanaatimiz, Nursi'nin Seyyid olduğu yönündedir. Zira bu şahısta görülen ve tecelli eden garip harika zekâ, olağan üstü olan azim ve çok metin sarsılmaz cihat hizmet ruhu, iman ve İslâm'ın tüm meselelerini halleden, bununla beraber asrın müceddidi olması, gerçek anlamda ispat harikulâde ilmi kabiliyet, maneviyat, esrar ledünnü ilim ve kerametler seyyid olma kanaati oluşturmaktadır.

⁷⁹ Hacı İbrahim Hulusi Yahyagil, 1896 yılında Elazığ'da dünyaya gelmiş, İlk olarak Eğirdir'de yüzbaşı olarak görevliyken Üstadı ziyaret etmiştir. Isparta'dan tayini çıktıktan 20 yıl sonra Emidağ'da üstadı ziyarete gitmiştir. Son ziyaretini de Eskişehir'de yapmıştır. Üstad ile toplam 5-6 defa görüşmüştür. Ondan sonra ise Bediüzzaman Said Nursi'nin hizmetinde bulunmuş, 1986 yılında Elazığ Harput'ta vefat etmiştir. Nurpedia.org ” Hacı İbrahim Hulusi Yahyagil” İman ve İslam Hakikatlerine Dair Nur Ansiklopedisi, (Erişim 15 Eylül 2024)

⁸⁰ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/51

⁸¹ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/50

⁸² Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/51

⁸³ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/52

b) Üstad Said Nursî'nin lakapları

“Bediüzzaman” kelimesinin anlamı “zamanın eşsizi, güzelliği kendi zamanında benzeri olmayan”⁸⁴ gibi birçok anlama gelmektedir. Bediüzzaman unvanı insanlar arasında emsali bulunmaz derecede zeki ve hafızası harikülade olan kimse-
lere verilen bir ünvandır. Tarihte bu ünvan çok nadir de olsa bazı âlimler için kullanılmıştır. Bunlardan biri de Arap edebiyatçısı Bediüzzaman el-Hemedani'dir. (ö. 398/1008)⁸⁵ Bediüzzaman said Nursi'nin ilim, zeka, hafıza, konuları kavraması; hal, davranışı kıyafet, hareket, cesaret, tarzı beğen ve üslup cihetinde hiçbirisi ona benzememektedir. Yani Bediüzzaman Said Nursi (r.a.) on beş –on altı⁸⁶ yaşlarında iken ilmi zekâsı ile öne çıkmış, sonrasında vefatına kadar meslek ve meşrebiyle davası ve mücahadesiyle bambaşka garip ve bedi'i vasfa haiz olmuştur. Nursi, kendisinde harika haller görüldüğü ve ilmiyle meşhur olduğu için halk arasında “Molla Said-î Meşhur” diye anılmıştır. Onun hocası Şeyh Molla Fetullah kendisine sorduğu bazı sorulara verdiği dikkat çekici cevaplar, Siirt'te ulema ve talebeleri ile ilmi mü-
nazaralar yapması neticesinde Said Nursi, on beş- on altı yaşlarında iken 1309/1892 senesinde Molla Fethullah Efendi ona “Bediüzzaman” ünvanı vermiştir.⁸⁷

1907 yılında İstanbul'a geldiğinde yerleştiği Şekerci Han'ın kapısına “Burada her müşkil halledilir. Her suale cevap verilir. Fakat hiç kimseye sual sorulmaz” şeklinde yazılan bir levha asmıştır. O İstanbul'dan gelen alimler ve halkın sorularına cevap vermiştir. Genç yaşına rağmen, bütün sorulara cevap vermesi, ikna edici ve tesirli konuşmalar yapmasıyla ilim ehlinin ve halkın hayranlığını kazanan Üstad Nursi, kısa zamanda “İstanbul Efkar-ı Umumiyesi”⁸⁸ tarafından tanınmış; ayrıca,

⁸⁴ Ahmed Mutar Ömer, *el- Mü'cem 'ül-Arabi el-Esasi*, 137

⁸⁵ Ebü'l-Fazl Bediüzzamân Ahmed b. el-Hüseyn b. Yahyâ el-Hemedânî), Hemedan'da doğdu. Her ne kadar İranlı olduğu ileri sürülmüşse de bizzat kendisi Fazl b. Ahmed el-İsferâyînî'ye yazdığı bir mektupta (Ahdeb, s. 7-8) Arap asıllı olduğunu belirtmektedir. Bediüzzaman çok zeki ve ka biliyetli bir edipti. Çağdaşı Seâlibî onun hakkında, “Edebiyatın sırrına ve özüne Bediüzzaman kadar vâkıf, onun gibi sihirli ve veciz bir üslûba sahip kimse ne görüldü ne de böyle birinden bahsedildi... O son derece şaşırtıcı ve daha önce bilinmeyen bir edebî üslûba sahipti” diyerek bu alandaki gücünü belirtmektedir. İşte bütün bu özelliklerinden dolayı olacaktır ki kendisine hayatta bulunduğu dönemden itibaren “zamanın hârikası” anlamında “Bediüzzaman” denilmiştir. Tafsilatlı bilgi için Bkz. Nevzat Aşık, “Bediüzzaman el- Hemedani”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 19.01.2024).

⁸⁶ Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 36-38.fıtrı

⁸⁷ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufassa l Tarihçe-i Hayatı*, 1/132.

⁸⁸ Osmanlı'da kamuoyu anlamında kullanılan bir kavramdır. Siyasal hayatın modernleşmesi toplumun siyasi konularda söz sahibi olmasını güçlendirmektedir. “Genelin Fikirleri” anlamını taşıyan Efkar-ı Umumiye kavramı da bu süreçte ortaya çıkmıştır. Kaynak: Bezci, Osmanlı'Dan Türkiye Cumhuriyeti'Nin Kuruluşuna Geçiş Dönemi. Ataman, M. (Ed.). Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi içinde (Ünite 1). Eskişehir: 2005 Anadolu Üniversitesi Yayınları 226.

İstanbul alimleri onun ilmi kişiliğini takdir ederek, doğudaki alimlerin ona "Bediüzzaman" unvanını vermesinin ne kadar isabetli bir karar olduğunu onaylamıştır.⁸⁹

Üstad Said Nursi, (r.a.) kendisi de bu ünvanı hakkında şunu söylemiştir:

"Şimdi anlıyorum ki, eskiden beri benim liyakatim olmadığı halde bana verilen Bediüzzaman lâkabı, benim değildi; belki Risale-i Nur'un manevî bir ismi idi. Zahir bir tercümanına ariyeten ve emaneten takılmış. Şimdi o emanet isim, hakikî sahibine iade edilmiş."⁹⁰

Bediüzzaman Said Nursi, "Eski Said" döneminde imzasını Bediüzzaman diye atarken, Yeni Said döneminde Said Nursi'yi tercih etmiştir⁹¹

Bediüzzaman XX. yüzyılda yazdığı eserleri ile olduğu kadar hayatı ve mücadelesi ile de ön plana çıkan garib-bedi' seçkin bir İslam bilgini olduğundan dolayı, daha genç yaşlardan itibaren "Bediüzzaman" lakabıyla anılagelmiştir. Zekâsı, hafızası, ilmi ve tefekkürü kadar cesaret metanet ve azameti ile de kendi zamanında dikkat çekmiş ve vehbi/ledüni bilgisini öncelikle içselleştirmiş, sonra da hayatıyla pratize etmiş bir iman inkılapçısı olması hasebiyle kendisi bu ünvan ile ünvanlandırılmıştır.

Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) hayatı "Eski Said", "Yeni Said" ve "Son Dönem" olmak üzere üç kısma ayrıldığını belirtmiştik. Rus esaretinden sonraki İstanbul hayatı (1918-1922) Said Nursi'nin aynı zamanda değişim sürecine tekabül eder. Bu sırada yazdığı bazı yazılarına bakılırsa artık dünya hayatından çekilerek bir nefis muhasebesi yaparak bütünüyle siyasi dünyevi işleri bırakıp ahirete yöneldiği dönem ise "Yeni Said" dönemidir. Bu dönemde züht ve takva hayatı yaşamayı arzuladığı görülür.⁹² Nitekim Said Nursi'nin; Ankara'daki siyasî faaliyetleri terk etmesi söz konusu siyasi faaliyetlere karşı tavrı Yeni Said döneme geçmesine etkisi olmuştur. Said Nursi bu dönemini "eski Said'den yeni Said'e inkılâp" diye nitelendirmiştir. Böylece kendi hayatını devrelere ayırmış oluyordu: Eski Said dönemi (1878-1918), yeni Said dönemi (1923-1950). Üstad, aralarındaki zaman diliminde geçiş dönemi yaşamıştır. Bundan (1950) sonraki hayatını ise üçüncü Said dönemi olarak adlandırmıştır.⁹³ Bediüzzaman Said Nursi, 1949 yılında Afyon hapsinde iken

⁸⁹ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 12.

⁹⁰ Said Nursi, *Şualar* (İstanbul: Tenvir Neşriyat, 2018), 317.

⁹¹ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/132-150.

⁹² Said Nursi, *Lem'alar* (İstanbul: Tenvir Neşriyat, 2018), 288.

⁹³ Alparslan Açıkgenç, "Said Nursi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 20.01.2024).

“acip inkılabat-ıruhî” içinde bulunur yeni (üçüncü Said Dönemi) durumu Bediüzzaman Said Nursi şöyle yorumlamıştır:

“Üçüncü bir Said ve bütün bütün târik-i dünya olarak zuhuru bir işaret tahmin ediyorum. Demek Nurlar ve kahraman şakirtleri benim vazifelerimi yapacaklar; daha bana hiç ihtiyaç kalmamış. Zaten Nurun her bir câmi cüz’ü ve sarsılmayan hâlis şakirtlerinin her birisi, benden daha mükemmel ders verir.”⁹⁴

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Risale-i Nur hizmetinin sorumluluk gerektiren ağır yükünün sâdik Nur talebeleri tarafından omuzlandığı ve Bediüzzaman’ın vazifelerine talebelerine emanet ettiği Üçüncü bir dönem başlamıştır. Ancak bu ayırım fikir ve görüşlerinde olan köklü bir değişimden kaynaklanmadığı gibi, bu geçiş dönemi yalnızca siyasi ve konjonktürel değişimlerle de açıklanamaz. Kendisi bu dönemlerin İslâm’a hizmet ederken takip ettiği yöntem ve tarzla ilgili olduğunu belirtir. Bunu yanı sıra dünya hayatının geçici olması, insanın her gün bir adım daha kabre yaklaşması, ebedi hayatın gerçeği ona farklı bir cephede görünmesiyle beraber hizmet şartlarının farklı olması da Üstad Nursi’nin bu dönemlerin geçişine etkileri olmuştur.⁹⁵

Eski Said’den Yeni Said olmaya çalıştığı dönem sıkıntılı çalkantılı bir dönemdir. Üstad, bu dönemi bazı risalelerde tafsilatıyla anlatır.⁹⁶ Üstadın geçirdiği bu dönemde Osmanlı toprakları İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlılar tarafından işgal edilmeye başlamıştı. Bediüzzaman Said Nursi, 1920’de İngilizlerin aleyhinde faaliyetlerde bulunarak Anadolu’daki Kuvvayi Milliye hareketine destek vererek “Hutuvatı Sitte” adıyla yazdığı ve el altından dağıttırdığı broşürde hem İngilizlere ağır ithamlarda bulunuyor hem de Müslümanlara ümit tekin ediyordu.⁹⁷

c) Müceddid Olma Yönü

Tecdid kelimesi sözlükte “yenilemek, yeni bir yol açmak”,⁹⁸ Müceddid ise “Yenileyen kimse” anlamında kullanılmaktadır. Müceddid kelimesi ıstılahta, “Dini, hurafelerden ve sonradan dine ilave edilen batıl bid’alardan kurtaran ve dini asli hüviyetiyle ortaya koyan şahıs”⁹⁹ anlamındadır. Bu şahıs, Kur’an’ı anlayan ve

⁹⁴ Nursi, *Şualar*, 453.

⁹⁵ Nursi, *Sözler*, 350

⁹⁶ Said Nursi, *Lem’alar*, 150.

⁹⁷ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufassa l Tarihçe-i Hayatı*, 1/493.

⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab.el-Me’ani*, Erişim: 27 Mart 2024. <https://www.almaany.com>

⁹⁹ Tahsin Görgün, “Tecdid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 29.03.2024).

hayatına tatbik eden büyük bir İslam âlimi olmalıdır. Hz Peygamber (s.a.s.) böyle bir şahsa işaret ederek,

إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةٍ سَنَةٍ مِنْ يَجِدُ لَهَا دِينَهَا “Allah, bu ümmetin dinini tecdid etmek (yenilemek) için her yüz sene başında, bir müceddid gönderir”¹⁰⁰ diye buyuruyor.

Buna göre her yüz yılda, bir müceddidin gelmesi İslâm ümmeti tarafından beklenir. Ancak müceddid ümmetin dinini değil, dinin insanlar tarafından farklı anlaşılan yönlerini yeniler. Başka bir deyişle, yenilenecek olan dinin kendisi değil, yanlış algılarla süslenmiş ve sosyal hayat içinde yok olmakla karşı karşıya olan Müslümanların dini hayatlarıdır.

Tarihte yaşamış ve bugün yaşamakta olan birçok âlim için “müceddid” ifadesi kullanılabilir.¹⁰¹

Bediüzzaman Said Nursi sahabenin yaptığı hizmeti esas alarak XX. asırda sahabeler dönemindeki aynı hizmet modelini, Mehmet Akif Ersoy’un “Doğrudan doğruya Kur’an’dan alıp ilhamı asrın idrakine söyletmeliyiz İslam’ı” sözünden ifade edildiği şekilde ilhamı Kur’an’dan alarak “yeniden” İslam ile Kur’an’ın güzelliklerini dünyaya gösteren büyük bir İslam alimi ve bir müceddittir. Hizmeti yaparken cihat ruhu yüksek olan bu zat en büyük hizmet özelliği İslam’a ve Kur’an’a bağlı kalacak şekilde asırların idrakine hitap edebilen Risale-i Nur gibi bir eseri ortaya koymuş Kur’an’a hizmet ederek hayatın en büyük gayesini hedeflemiştir. Aynı zamanda İslam dinini hurafelerden arındırarak batıl bidatlerden uzak dinin aslı hüviyetine uygun bir şekilde hizmet etmiştir. Üstad Nursi, bu hususları şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Bana ıstırap veren, yalnız İslam’ın mâruz kaldığı tehlikelerdir... Yoksa şahsımın mâruz kaldığı zahmet ve meşakkatleri düşünmeye bile vaktim yoktur” ve “Ben kendi elemelerime tahammül ettim; fakat ehl-i İslam’ın eleminden gelen teellümat beni ezdi. Âlem-i İslam’a indirilen darbelerin en evvel kalbime indiğini hissediyorum.”¹⁰²

¹⁰⁰ *Sünen-i Ebu Davud*, kitab’ul melahim, 1/4291. Ayrıca hadis, Hakim ve Taberani tarafından da sahih olarak rivayet edilmiştir. Hadis imamları bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. Bkz. *keşf’ül-Hafa*, (Beyrut: Dar’ül Kütüb’ül-İlmiye, 1988), 1/ 243.

¹⁰¹ Tahsin Görgün, “Tecdid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 29.03.2024).

¹⁰² Said Nursi, *Asar-ı Bediye* (İstanbul: Envar Neşriyat, 2008), 698.

Bediüzzaman'ın bu sözleri, onun kendi hayatını İslâm davasına ve Müslümanlara adadığının açık bir göstergesidir.

Bediüzzaman Said Nursi'nin, Haşmet¹⁰³ adındaki talebesinin, Mücedditlikle ilgili Said Nursi'ye gönderdiği mektuba Said Nursi'nin yanında olan Emin Feyzi Kamil adındaki talebeleri Üstad'ın verdiği cevabı şu şekilde yazmışlardır:

Senin müceddid hakkındaki mektubunu hayretle okuduk ve Üstadımıza da söyledik. Üstadımız diyor ki:

Evet, bu zaman hem iman ve din için hem hayat-ı içtimaiye ve şariat için hem hukuk-u âmme ve siyaset-i İslâmiye için gayet ehemmiyetli birer müceddid ister. Fakat en ehemmiyetlisi, hakaik-i imaniyeyi muhafaza noktasında tecdid vazifesi, en mukaddes ve en büyüğüdür. Şariat ve hayat-ı içtimaiye ve siyasiye daireleri ona nisbeten ikinci, üçüncü, dördüncü derecede kalıyor.

Rivayat-ı hadîsiyede, tecdid-i din hakkında ziyade ehemmiyet ise imanî hakaikteki tecdid itibarıyladır. Fakat efkâr-ı âmmede, hayat-perest insanların nazarında zâhiren geniş ve hâkimiyet noktasında cazibedar olan hayat-ı içtimaiye-i İslâmiye ve siyaset-i diniye cihetleri daha ziyade ehemmiyetli görüldüğü için o adese ile o nokta-i nazardan bakıyorlar, mana veriyorlar.

Hem bu üç vezaifi birden bir şahısta yahut cemaatte, bu zamanda bulunması ve mükemmel olması ve birbirini cerh etmemesi pek uzak, âdeta kabil görülüyor. Âhir zamanda, Âl-i Beyt-i Nebevî'nin (asm) cemaat-i nuraniyesini temsil eden Hazret-i Mehdi'de ve cemaatindeki şahs-ı manevîde ancak içtima edebilir.

Bu asırda, Cenab-ı Hakk'a hadsiz şükür olsun ki Risale-i Nur'un hakikatine ve şakirdlerinin şahs-ı manevîsine, hakaik-i imaniye muhafazasında tecdid vazifesini yaptırmış. Yirmi seneden beri o vazife-i kudsiyede tesirli ve fatihane neşriyle gayet dehşetli ve kuvvetli zındıka ve dalalet hücumuna karşı tam mukabele edip yüz binler ehl-i imanın imanlarını kurtardığını kırk binler adam şehadet eder.

Amma benim gibi âciz ve zayıf bir bîçarenin, böyle binler derece haddimden fazla bir yükü yüklemek tarzında, şahsımı medar-ı nazar etmemeli diyor ve size selâm ediyor. Biz de zatınıza ve oradaki Risale-i Nur'la alâkadar olanlara selâm ediyoruz.¹⁰⁴

¹⁰³ Emirdağ ve Kastamonu Lahikalarında ismi ve bahsi geçen Yozgatlı Haşmet Tonus 1894 yılında dünyaya gelmiştir. Medresede tahsil yapan Hoca Haşmet, Arapça, Farsça ve Fransızca'yı iyi derecede biliyordu. Çok küçük yaştan beri kendisini ilme ve ibadete vermiş, imamlık, vâizlik ve müftülük vazifelerinde bulunmuştur. Hoca Haşmet, 1952 yılında İstanbul Fatih Reşadiye Otelinde Bediüzzaman Said Nursi Hazretlerini ziyaret edip kendisiyle görüşmüş, 1966'da vefat etmiştir. Tanıyanların Dilinden, 153.

¹⁰⁴ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 170-177.

Bu ifadeler, Bediüzzaman'ın hayatını tehlikeye atarak Kur'an ve Sünnet'ten taviz vermeden, zamanla zayıflayan dinle bağın yeniden güçlendirilmesini amaçlayan tecdid hareketine giriştiğini, 6000 sayfadan oluşan Risale-i Nur külliyyatının tecdidin manifestosu niteliğinde olduğunu ve tecdidin asıl amacının imanı taklitten kurtarıp tahkik derecesine yükseltmek olduğunu gösteriyor.

d) Fitri (Yaratılış Mizacı) Karakteri:

Yüce Allah, insanın üzerinde yarattığı fitratla alakalı Kur'an-ı Kerimde buyurduğu: *“فَلْيَعْمَلْ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرُبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا”* *“De ki: Herkes kendi mizaç ve karakterine göre iş yapar. Rabbiniz kimin doğru bir yol tuttuğunu çok iyi bilmektedir.”*¹⁰⁵ Üstad Bediüzzaman Said Nursi, fitri (yaratılış mizacı) yaratılışını her yönüyle geliştirdiği mümtaz şahsiyetlerden biridir.

İnsanın fitratında hak ve hakikati daha çocukluğunda bulan Said Nursi kalbinin feryadını ve ruhum münacatını dinlemek, mağaralara kapandığı günler de olmuş. Yeri gelince ibadet, tefekkür ve murakabelerden feyiz ve huzur almanın zevkine ermiş olan bir Arifi-billah derecesine şefkat ve merhametle fitri ruh halini tezyin eden biridir.¹⁰⁶

İslam'a hizmet etmeyi amaç edinmiş ve aynı zamanda talebelerine de kutsi bir mefkûre haline intikal etmiş, fıtratı olumsuz etkilememesi için masivadan istigña ederek, “Ehli dalalet ilmi vasıta-i cer etmekle itham ediyorlar diyerek ilmi ve dini kendilerine medarı maişet yapıyorlar deyip insafsızca onlara hücum ediyorlar”¹⁰⁷ diyerek İslam ve şahsına yaraşır bir tarzda ruhen kendini istigña görmüştür.

Tevazu ve muaviyetkarlığı ile Risale-i Nur, harikulade bir şekilde kırktan fazla dile tercüme edilerek dünyaya yayılmış ve bu deruni mahiyeti ile pek derin bir şekilde tesiri insanlar üzerinde görülmüştür. Çünkü şefkat ve merhameti ile Risale-i Nur müellifi Üstad Bediüzzaman teliflerinde, insanın nezih fitri ruhun idrak yönünü kapatacak olan böbürlenmekten uzak kendine bir “Kut-bül-Arifin” süsü vermediği için gönüller ona pek çabuk ısınmış onu tertemiz bir samimiyetle sevmiş ve derhal onun gayesini benimsemişlerdir.¹⁰⁸

¹⁰⁵ el-İsra, 17/84.

¹⁰⁶ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 10-20.

¹⁰⁷ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 10-20

¹⁰⁸ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 15-22.

Fikri cephesi yönü ile her mütefekkirin kendine mahsus bir tefekkür sistemi ki hayatında takip ettiği bir gayesi ve bütün gönlü ile bağlandığı bir “ideali” var olduğu gibi Bediüzzaman'ın da tefekkür sistemi gaye ve ideali şu şekildedir: “Bütün semavi kitap ve peygamberlerin gayeleri davaları olan Halık-ı Kâinatın Uluhiyet ve Vahdaniyetini ilan ve ispat etmektir.”¹⁰⁹ Bu büyük davayı da ilmi mantıki ve felsefi delillerle ispat etmekle fikri bir cephe yönüne haiz bir zat olduğunu gösteriyor.

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri, alim bir zat olarak “kendine ulemanın Resulü Ekrem Efendimiz’in ilmine mutasavvıfların da ameline varis olmuş” şekilde kendine her iki hususu düstur ederek ruhsatlarla değil “azimetlerle amel edip Peygamberimiz’in ahlakıyla ahlaklanarak bütün manevi hastalıklardan temizlenip cenab-ı Hakk'ın rızasına fani olabilme¹¹⁰ düşüncesi ile farklı bir tasavvufi bir karakterle hayatını devam ettirmiştir.

Bunun yanı sıra Bediüzzaman Said Nursi, gönül hassasiyeti, fikir derinliği ve hayal yüksekliği bakımında olağanüstü denecek derecede edebi bir kudret ve melekeye haiz bir fikri karakteristik yöne sahiptir.¹¹¹

Bir ıslahatçı ve dava adamı olarak bilhassa muvaffakiyet şartlarının en önemli olan feragati kendine düstur edinerek İslam’a, dünyasını değil ahiretini dahi feda etmeye hazır olabilecek karakter sahibi bir şahsiyettir.¹¹²

Bediüzzaman Said Nursi, fitri karakterini sırf yemek, içmek, giymek gibi basit şeylerle değil bilakis fikir, zihin, istidat, kabiliyet, vakit, zaman, nefis ve nefes gibi manevi ve mücerret kıymetlerin israf ve heder edilmemesi ile ölçen önemli bir şahsiyettir. Bediüzzaman Said Nursi kudretli bir ıslahatçı ve bir “Pedagog”- mürebbi-i olduğunu, yetiştirmeyi hedeflediği ve yetiştirdiği tertemiz fitrata sahip nesillere fiilen ispat etmiştir.¹¹³

e) Toplumsal ve Asayişsel Faaliyeti:

Nursi hayattayken kendi zamanında her çevre ve ortamda bulunmuş, sadece kendisini değil tüm dünyayı ilgilendiren hususlarla ilgilenmiş, özellikle ülkemiz ile İslam âlemiyle alakalı birçok meseleye odaklanmış. Asayişin, birlik ve beraberliğin sosyal faaliyetlere katkıda bulunan çalışmaları olmuştur. Şam Emevi

¹⁰⁹ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 22.

¹¹⁰ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 18.

¹¹¹ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 17.

¹¹² Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 11.

¹¹³ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 15.

Camiinde yüzlerce âlimlerin bulunduğu bir camide irad ettiği *Hutbe-i Şamiye*¹¹⁴ adındaki hutbe ile İstanbul, İngilizler tarafından işgal edildiği zaman toplumu işgal hakkında bilgilendirmek amacıyla "*Hutuvât-ı Sitte*"¹¹⁵ adıyla bir yazı kaleme alarak o zamanki basın yoluyla bu yazıyı dağıtması, sosyal alandaki çalışmalarından bazılarıdır. Bazen de geleceğe yönelik insanları intibaha edecek şekilde vecizelerle topluma yön vermiştir. Örneğin bir ifadesinde şöyle demiştir: "Beş yüz senedir yattığınız yeter! Artık Kur'an'ın sabahında uyanınız. Yoksa Kur'an-ı Kerîm'in güneşinden gözlerinizi kapatarak gaflet sahrasında yatmakla, vahşet ve gaflet sizi yağma edip perişan edecektir."¹¹⁶ Bu tür ifadelerle Nursi, gelecekte toplumsal huzur ve refahın ancak imanlı olan ve Kur'an'ı hayatlarına tatbik eden bir nesil yetiştirmekle sağlanabileceğine inanarak, bu amaca yönelik olarak hazırladığı Risale-i Nur Külliyyatı'nın bu inancının bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir. Asayiş sağlamaya yönelik olarak doğru sosyo-politik hizmet arayışında olduğu gibi, Risale-i Nur Külliyyatı da hukuki bir süreçten geçtikten sonra kamu sosyal düzenine zarar vermemiş, aksine, bu külliyyatı akliselimle okuyan kesim topluma kitlesel bir şekilde olumlu katkılar sağlamıştır.

f) Âlim ve Kanaat Önderlerinin Hakkındaki Görüşleri:

İslam dünyasında âlimler ve düşünürler tarafından bilinen Bediüzzaman Said Nursi gibi bir müceddid ve âlim hakkında mütefekkir ilim ehli düşünürler ve bilge insanlar, müsbet kanaatlerini çeşitli vesilelerle beyan etmişlerdir. Aralarında Ebu'l Hasen en-Nedvî, (ö.1419/1999),¹¹⁷ Ömer Nasuhi Bilmen ve (ö. 1390/1971)¹¹⁸

¹¹⁴ Bu Hutbe-i Şamiye eseri, 1911 yılı baharında Üstad Bediüzzaman Said-i Nursî Hazretleri otuz beş yaşlarında iken Şam'da, Şam ülemasının ısrarı üzerine Câmî-i Emevî'de irad ettiği bir hutbedir. Aynı sene içinde İstanbul'da 1. baskısı, 2. tab'ı da 1912'de yapılmıştır. Bilâhère müellifi Bediüzzaman Said-i Nursî tarafından 1951'de Türkçeye tercüme edilerek neşredilmiştir. Nursi, *Asar-ı Bediyye*, 361-383.

¹¹⁵ Nursi, *Asar-ı Bediyye*, 117-124.

¹¹⁶ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 158.

¹¹⁷ "Bizim telifimiz hakiki te'lif değil. Milyonluk kütüphanelerin içinde otururuz, bir mevzu yazacağımız zaman, o kitaptan çekeriz, yazarız, ondan sonra çeker yazarız bir kitap meydana gelir. Hâlbuki Bediüzzaman'ın kütüphanesi dağ ve derelerdir. Asıl telif odur. O, bütün müelliflerin, bütün hocaların üstadıdır, şeyhidir." Hayrat Vakfı, *Bediüzzaman ve Ahmed Hüsrev (İstanbul: Altınbaşak, ts.3/ 1173.*

¹¹⁸ Diyanet İşleri Eski Başkanı; "*Büyük İslâm İlmihi*", "*Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*", "*Büyük Tefsir Tarihi*", "*Muvazzah İlm-i Kelâm*" gibi hem tefsir hem fıkıh hem de kelim ilminde otoriter bir zat olan Ömer Nasuhî Bilmen, Said Nursi ile Darü'l-Hikmeti'l-İslâmiye'de bir arada bulunduğu, onun bütün İstanbul âlimlerinin takdirine mazhar olduğunu, kelim ilminde yenilik geliştirerek imanın tüm şartlarını aklî isbat ederek çok güzel anlaşılır ve açık bir şekilde ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Ömer Nasuhi Bilmen, kendilerinin ondan araştırma ve tetkik yaparak

Elmalılı Hamdi Yazır, (ö.1360/1942)¹¹⁹ Vehbe Zuhaylî (ö.1436/2015),¹²⁰ Muhammed Hamidullah, (ö.1442/2002) Said Havva, (ö.1409/1989) ve Muhamed Said Ramazan el-Bûtî, (ö.1434/2013)¹²¹ gibi şahsiyetler vardır.¹²²

Yukarıdakilerle beraber, Ahmed Hamdi Akseki (ö.1370/1951), Veyiszade Mustafa Kurucu (ö.1887-1960), Mehmed Vehbi Efendi (ö.1368/1949), Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı (ö.1398/1978), Tahir Büyükkörükçü (ö.1432/2011), Gönenli Mehmed Efendi (ö.1411/1991), Sadreddin Yüksel (ö.1424/2004), Emin Saraç (ö.1442/2021) Muhammed Ali es-Sâbunî (ö. 1442/2021)¹²³ ve Halil Gönenç (1930-...) gibi hocalar da üstadın ilim ve fikir dünyamızdaki mümtaz mevkiine işaret etmişlerdir. Tasavvuf dünyamızın seçkin simaları Esad Erbilî Efendi (ö.1350/1931),¹²⁴ Alvarlı Efe Hazretleri olarak bilinen Muhammed Lütfî Efendi (ö.1375/1956), Ali Haydar Efendi (ö.1380/1960), Mehmed Zahid Kotku (ö.1400/1980), Mahmud Sami Ramazanoğlu (ö.1404/1984) gibi zatların da Bediüzzaman'la ünsiyet ve ülfet ettikleri, açıktır. Birbirlerine selam gönderip görüşmelerini ve müşterek dualarda bulunduklarını, yazılan metinlerden öğreniyoruz.¹²⁵

kitaplar yazarken Said Nursi'den ilham aldığını, kaydetmiştir. Okur, *Ulemanın Gözüyle Bediüzzaman*, 354.

¹¹⁹ "Hak Dini Kur'an Dili" tefsirinin müellifi, Osmanlı'nın devletinin son dönem büyük âlimlerinden Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Darul-Hikmeti'l-İslamiye'den de arkadaşı olan Said Nursi'nin eşsiz bir vicdan, ince latif bir ruha haiz olduğunu ve İstanbul ulemâsının gözlerinin onun gibi bir âlimi görmedikleri ifade etmiştir. Okur, *Ulemanın Gözüyle Bediüzzaman*, 302.

¹²⁰ "Günümüz Meselelerine Fetvalar" ve "Tefsiri'l-Münir" kitaplarının müellifi meşhur fakih ve müfessir Suriyeli âlim Vehbe Zuhaylî, Bediüzzaman'ın muhabbetinin etkileyici, ahlaki tatlı, sözlerinin albenili olduğunu ilmen derin olduğu; yönteminin ise aydınlatıcı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Üstad Nursî, Kur'an'ın anlamını ifade etmekte, beyan ilminin emiridir. Talat Ordu, *Tespitler Işığında Bediüzzaman ve Risale-i Nur*, Şahdamar Yayınları, İstanbul 2006, 36.

¹²¹ Bûtî, kendisini etkileyen alimleri sıralarken Nursî'nin de adını zikremektedir. Bk. Mahsum Aslan, Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'nin Hayatı, Eserleri, İlmî Kişiliği ve Fıkıhçılığı, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XVII, sayı: 1, (2015), 349, 369.

¹²² Okur, *Ulemanın Gözüyle Bediüzzaman*, 359.

¹²³ "Safvetü't-Tefasir" ve "Ahkâm Tefsiri" başta olmak üzere birçok eserleriyle en son çağın enbüyük âlimleri arasında anılan ve Suriye Âlimler Birliği başkanlığı yapmış olan Muhammed Ali es-Sâbunî, kendisi bir müfessir olduğunu, dolayısıyla birçok müfessirleri tenkit ettiği olmuştur, Fakat Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerini mütalaa, tetkik ederken bütün hissiyatlarında farklı bir intibah hissettiğini ifade etmiştir. Ona göre Risale-i Nur, kalbe doğan Ledün İlhamlarla telif edilmiştir. Said Okur, *Ulemanın Gözüyle Bediüzzaman*, 302.

¹²⁴ Esad Erbilî bir gün talebelerine Said Nursi'nin gelecekte iman noktasında gençlere büyük hizmetlerde bulunacağını ancak hala bunu kendisinin dahi bilmediğini ifade etmiştir. Sözlerine, onun müstakbelin İmam-ı Rabbanisi olacağını da eklemiştir. Okur, *Ulemanın Gözüyle Bediüzzaman*, 350-365.

¹²⁵ Okur, *Ulemanın Gözüyle Bediüzzaman*, 340-370.

Hasan Basri Çantay, Bediüzzaman'ın cesaretini vurgularken, onun TBMM'de Reis-i Cumhura cesurca nasihat ettiğini anlatmaktadır.¹²⁶ Bu bilgide de anlatıldığı üzere Bediüzzaman Said Nursi cesaret konusunda da mümtaz bir şahsiyete haiz olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.4. Bediüzzaman Said Nursi'nin Hacca Gidememesinin Nedeni

Üstad Said Nursi'nin hacca niyet ettiğini hatta bunun için Darul Hikmette görev yaptığı sırada aldığı maaşlardan Hac niyetiyle muhafaza ettiğini eserlerinden okuyoruz.

“Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye'de aldığım maaştan çoğunu sarf etmiştim. Az bir kısmını hacca gitmek için saklamıştım. O cüz'î para iktisad ve kanâat bereketiyle bana kâfi geldi, yüz suyumu döktürmedi. O mübârek paradan biraz daha var.”¹²⁷

Mufasssal Tarihçe-i Hayat yazarı Abdulkadir Badıllı, Bediüzzaman'ın Şam'a ne zaman, yani hangi ayda gittiğine dair şu tespitlerde bulunmaktadır:

“...Nurşinli Hazret, Ziyauddin (K.S.) ile Hac'da buluşmak için mektuplaştıkları için, bu yolculuğunu hızlı bir şekilde tamamlayarak Kurban Bayramı'ndan önce Hac mevsimine ulaşmak üzere gitmekteydi. 1910 yılının Hac mevsimi, yani Kurban Bayramı, Aralık ayının başındadır. Eğer Bediüzzaman Van'dan yola çıkarak seyahatine Ekim başında başlamışsa ve onun ifadesiyle bu yolculuk kırk elli gün içinde aceleyle gerçekleşmişse, o zaman büyük olasılıkla Kurban Bayramı'nda Hac'ca ulaşamayacağını anladığı için, Şam'a Kurban Bayramı'ndan sonra gitmiştir. Güçlü bir rivayet ve tahmine göre -ki Nurşinli Hazret, Ziyauddin'i Hac dönüşünde Şam'da karşılamış- Kurban Bayramı'ndan bir ay sonra Şam'a varmış olması gerekir. Bu da aralık ayının sonuna denk gelir. Ancak Ziyauddin'in Hac dönüşü ne zaman olduğu, yani Kurban Bayramı'ndan ne kadar sonra Şam'a geldiği bilinmemektedir. Fakat o dönemin şartlarına göre, yolculuk da dahil olmak üzere Şam'a ulaşması, Hac mevsiminden bir ay kadar sonra gerçekleşmiş olmalıdır.”¹²⁸

Bu ifadelerden Bediüzzaman'ın (otuz beş yaşlarındayken 1911 yılında) Şam'a kadar gitmiş olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonraki yaşamı ise hapisane, gözetim ve sürgünlerle geçtiği için ve ayrıca kişisel bir maddi geliri olmadığından dolayı Hacca gidememiştir.

¹²⁶ Okur, *Ulemanın Gözüyle Bediüzzaman*, 215

¹²⁷ Nursi, *Şualar*, 2/235.

¹²⁸ Badıllı, *Mufasssal Tarihçe-i Hayat*, 1/331.

4.1.5. Bediüzzaman Said Nursî'nin Evlenmemesinin Nedeni

Bilindiği gibi evlenmek Peygamberimizin bir sünnetidir. Bediüzzaman Said Nursi, sünnet-i seniyyeye çok bağlı bir İslam alimi olduğu ve insanları sünneti yaşamaya, eserlerinde çokça teşvik ettiği bilindiği halde neden evlenmemiştir.

Hayatta iken bu soru kendilerine sorulmuş ve şöyle cevablamıştır:

(Başka hariç memlekette mühim yerlerde ceridelerle sorulan "Neden sünnet-i seniyyeye muhalif olarak mücerred kaldın?" sualine bir cevabdır.)

Evvelâ: Kırk seneden beri gayet dehşetli bir zındıka (dinsizlik) hücumu karşısında, (dine hizmet için) her şeyini feda edecek hakikî fedakârlar lâzım geldiği bir zamanda, Kur'an-ı Hakîm'in hakikatına, değil dünya saadetimi, belki lüzum olsa âhi-ret saadetimi dahi feda etmeye karar verdim.

Değil bir sünnet olan muvakkat dünya zevcelerini almak, belki bu dünyada on huri de bana verilse idi, bırakmaya mecburdum ki; ihlas-ı hakikî ile hakikat-ı Kur'aniyyeye hizmet edebileyim.

Çünkü bu dehşetli dinsizlik komiteleri, öyle dehşetli hücumları ve desiseleri yapıyorlardı ki, bunlara karşı gelmek için a'zamî fedakârlık yapmak ve harekât-ı diniyesini (dinî hareketlerini) rıza-i İlahî'den başka hiçbir şeye âlet yapmamak lâzım geliyordu.

Bîçare bir kısım âlimler ve ehl-i takva insanlar, çoluk-çocuğunun maişet derdi için bid'alara fetva verdiler veya tarafdâr göründüler.

Hususan din derslerini kaldırıp Ezan-ı Muhammedî'yi kaldırmak gibi dehşetli hücumlara karşı, a'zamî fedakârlık ve a'zamî sebat ve metanet (yılmamak ve sağlamlık) ve herşeyden istiğna etmek (muhtaç olmamak) lüzumu karşısında, ben bir sünnet-i seniye olan evlenmek âdetini terkettim ki; tâ çok haramlara girmeyeyim ve çok vâcibleri ve farzları yapabileyim. Bir sünnet yüzünden yüz günaha girilmez.

Çünkü o kırk sene zarfında birtek sünneti (evlenmeyi) yerine getiren bazı hocalar, on kebaire (büyük günaha) ve haramlara girmeye, bir kısım sünnet ve farzları bırakmaya kendilerini mecbur bildiler.

Saniyen: Âyet-i kerimede (Size helal olanlarla evlenin) ve hadîs-i şerifteki (evleniniz, çoğalınız) gibi emirler emr-i daimî ve vücubî (süreklilik ifade eden ve farz olan emirler) değildirler. Belki istihbabî (müstehab) ve sünnet emirleridir. Hem şartlara bağlıdır. Hem de herkes için her vakit değildir.

Hem de... "Ruhbaniyet İslâmiyette yoktur." manası, ruhbanîler gibi tecerrüd (bekar kalmak) merduddur (reddedilmiştir), hakikatsızdır, haramdır demek değildir. Belki

(insanların enhayırlısı onlara en faydalı olandır) hadîsinin sırrı ile hayat-ı içtimaiyeye (topluma) hizmet etmek için, içtimai bir âdet-i İslâmiyeye terviçtir (topluma bakan bir İslami adet olan evliliğe teşviktir).

Yoksa selef-i sâlihînden binlerle ehl-i hakikat inzivaya, mağaralara muvakkaten (belirli bir süre için) girmişler. Dünyanın fâni müzeyyenatından (süslerinden) istiğna ve tecerrüd etmişler (uzak durup bekar kalmışlar); tâ ki, hayat-ı ebediyelerine tam hizmet etsinler.

Madem şahsî ve hususî kemalât-ı bâkiyesi (ebedi ahiretini kurtarmak) için dünyayı terkedenler, selef-i sâlihînden çok var. Elbette hususî değil, küllî ve umumî olarak (şahsî için değil toplum için) çok bîçarelerin saadet-i bâkiyeleri için (ahiret saadetleri için) ve dalaletle düşmemeleri ve imanlarını takviye edip kurtarmaları için ve hakikat-ı Kur'aniye ve imaniyeye tam hizmet etmek ve hariçten (dışarıdan-Avrupa'dan) gelen, dâhilde (içerden) çıkan dinsizlere karşı dayanmak için, zâil (geçici) ve fâni dünyasını terketmek, elbette sünnet-i seniyyeye muhalefet değil; belki hakikat-ı sünnete mutabakattır. Ve Sıddık-ı Ekber'in (Hz. ebu Bekir'in) "Cehennem'de vücudum büyüsün, tâ ehl-i imana yer bulunmasın." diye fedakârlıkta a'zamî sadakatın bir zerresini kazanmak fikriyle, bîçare Said bütün ömründe tecerrüdü (bekar kalmayı), istiğnayı (kimseye muhtaç olmamayı) ihtiyar etmiş (seçmiş).¹²⁹

Metinde anlaşıldığı üzere evlenmek, insanlık için fitri ve umumi bir yoldur, bunun aksini savunup bütün insanları bekâr kalmaya davet etmek hem fitrata hem de İslam'a zıt bir yaklaşım olur. Onun için bu hususta asıl ve doğru olan ve herkesin gidebileceği yol, aile kurmaktır. Ama bu genel kural bazı hususi durumlarda ve bazı hususi şahıslarda geçerli olmayabilir.

4.1.6. Bediüzzaman Said Nursi'nin Sakal Bırakmamasının Nedeni

Bediüzzaman Said Nursi'nin sakal bırakmamak noktasında mazereti çoktur. Onun hayatı hep zorluklar, sürgünler ve hapislerde geçtiği için, sakalı bıraktıktan sonra kesilme tehlikesine tedbir olmak için baştan bırakmamıştır.

Bediüzzaman, Emirdağ Lahikası'nda neden sakal bırakmadığını şöyle izah ediyor:

"Risale-i Nur'un nurlarına perde çekmek, intişarına rekabet etmek için derler: "Said ...sakal bırakmıyor" gibi tenkitleri var.

Elcevab: Ben, çok kusurları kabul ile beraber derim: Bu ... mes'elede büyük mazeretlerim var...

¹²⁹ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, Aslı el yazma 2/636.

Sakal mes'alesi ise: Bu bir sünnettir, hocalara mahsus değil. Bu millette yüzde doksan sakalsız olanların içinde küçükten beri sakalsız bulundum. Bu yirmi sene-
dir bana resmî hücumlarda bazı arkadaşlarımın sakallarını kestirmeleriyle, benim sakal bırakmadığım bir hikmet, bir inayet-i İlahiye olduğunu isbat etti. Eğer sakal olsaydı traş edilseydi, Risale-i Nur'a büyük bir zarardı. Çünkü ölecektim, dayana-
mayacaktım.

Bazı âlimler "Sakalı traş etmek caiz değildir" demişler. Muradları sakalı bıraktıktan sonra traş etmek haramdır demektir. Yoksa hiç bırakmayan, bir sünneti terketmiş olur. Fakat bu zamanda, dehşetli pek çok günah-ı kebireden çekinmek için, bu terk-i sünnete mukabil, Risale-i Nur'un irşadıyla, yirmi sene haps-i münferid hükmünde işkenceli bir hayat geçirdik; inşaallah o sünnetin terkine bir keffarettir.”¹³⁰

Bediüzzaman Said Nursi'nin bu ifadeleri, sakalı hangi sebeplerden dolayı bırakmadığına işaret ediyor.

Sarığın takılıp çıkarılmasında ise bir günah yoktur, bu sebeple Bediüzzaman Said Nursi, sarığı sürekli takmış ve bu şiarı terk edilen bir muhitte temsil etmiştir. Sakal ile sarık arasında böyle bir fark vardır. Bu yüzden kıyas yapmak uygun değildir

4.1.7. Bediüzzaman Said Nursi'nin Eserleri

Said Nursî'nin (r.a.) eserlerinde en çok etkisi altında kaldığı ve örnek aldığı kitap Kur'an'dır. Bu, herhangi bir literatürden faydalanmakla bir tutulamaz. Çünkü Said Nursî, kendi ifadesiyle “Kur'an gibi mukaddes ve hakiki bir üstad-ı ezeliyem var”¹³¹ diyerek Kur'an'ı kendine yegâne “üstad” edinmiş ve yazılarında da Kur'an'ın üslubunu takip ederek onun yöntemiyle eserlerini te'lif etmiştir. Bununla beraber Kur'an merkezli bir külliyat telif etmiştir O, hadiseler ve kâinata Kur'an'ın bakış açısıyla bakmayı ve Kur'an metodolojisine göre ledünnî ilimle beraber yazmayı önemseyen bir ilim insanıdır.

Bediüzzamân Said Nursi'nin eserleri, Eski Saîd ile Yeni Said dönemi olmak üzere iki dönemde yazılmış üçüncü dönemde ise neşredilmiştir. Abdulkadir Badıllı'ya (1936-2016) göre her iki dönemde telif edilen risâlelerin toplamı 196 adettir.¹³²

¹³⁰ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 1/48.

¹³¹ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 131.

¹³² Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 3/888.

Said Nursi'nin risaleleri imlâ şeklinde yazılmıştır. Yani kendisi söylemiş talebeleri de yazmıştır. Bazen de birdenbire sunuhat şeklinde söylemiş yanındaki kâtiplerin/talebeleri yazmış olduğu durumlar da olmuştur.¹³³

Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı üzere Risale-i Nur Külliyyatı, nakil riva-yet ve derleme türünden olan eserlerden değil ilham şeklinde yazılmış, özgün eserlerdir.

Nursi'nin eski eserlerinde de bu durum söz konusudur.¹³⁴ Yazım esnasında Nursi'nin başvurduğu tek kitap Kur'an-ı Kerim'dir.

Kendi eserlerini katiplere yazdıran Nursî, kâtiplerin yazdığı risalelerin pek çok kişi tarafından nüshaları yazılmış, yazılan risaleler Nursi hazretlerine ulaştırılı-yordu. O da kontrol ederek gerekli tashihi yapıyordu.¹³⁵

Nihayet, Said Nursi'nin 1926 ile 1949 yılları arasında telif ettiği Risale-i Nur külliyyatı aynı zamanda 1950'den sonra kendisi tarafından tashih edilerek yirmi üç yıl diliminde yazılmıştır. En son telif edilen eser 1949 yılında Afyon hapishane-sinde yazdığı “*Elhüccet’z-Zehra*” adlı eseridir. Bu eserle telifatı sonuçlandırmıştır.

Bütün bu değerlendirmeden sonra Nursi hazretlerinin eserleri dönemlerine göre ayırarak “Eski Said” Dönemine ait eserlerin isimlerini sonrasında ise “Yeni Said” eserleri yazılış tarihlerini bir sıralama ile aşağıda liste şekilde belirtelim:

4.1.7.1. Eski Saîd dönemi eserleri

1. Dîvân-ı Harb-i Örfî (1909)
2. el-Hutbetü’ş-Şâmiyye (1911 Arapça)
3. Devâü'l-Ye's (1911)
4. Münâzarât (1911)
5. Muhâkemât (1911)¹³⁶
6. Reçtetü'l-Avâm veya el-Ekrâd (1910-912, Arapça)¹³⁷
6. Mesnevî-i Nûriye (1920-1927)

¹³³ Nursi, *Mektubat*, 193.

¹³⁴ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 2/921-930.

¹³⁵ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 161.

¹³⁶ Badıllı bu eserin ilk baskı tarihini 1921 olarak vermiştir. Bkz. Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/ 343, 437.

¹³⁷ Bu eserin te'lif tarihini Badıllı 1910 olarak vermiştir. Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı* 1/ 343.

7. Reçetetü'l-Ulemâ veya (Saykalü'l-İslâm) (1910, Arapça)¹³⁸
8. Nutuk-1(1908)
9. Teşhîsü'l-İllet (1911)¹³⁹
10. İşârâtü'l-İ'câz Fî Mazannî'l-Îcâz (1914, Arapça)
11. Bedüzzamân'ın Tarihçe-i Hayatı (1919)
12. Noktatun Min Nûri Marifetilleh (Nokta isimli eseri) (1919)
13. Hakikat Çekirdekleri-1 (1920)
14. Sünûhât (1920)
15. Hutuvât-ı Sitte (1920)
16. Hakikat Çekirdekleri-2 (1921)
17. Kızıl Îcâz (1899, Arapça)¹⁴⁰
18. Lemeât (1921)
19. Şua'ât (1921)
20. Rumûz (1921)
21. Tulu'ât (1921)
22. İşârât (1921)
23. Katre (1922, Arapça)
24. Zeylû'l-Katre (1922, Arapça)
25. Habbe (1922, Arapça)
26. Zeylû'l-Habbe (1922, Arapça)
27. Zerre (1922, Arapça)
28. Şemme (1922, Arapça)
29. Zeyl (1922, Arapça)
30. Zühre (1923, Arapça)
31. Zühre'nin Zeyli (1923, Arapça)

¹³⁸ Bu eser Arapça “*Saykal-ül İslâm*” veya “*Reçetet-ül Havas*” kitabını; 1899'da İngiliz Müstemlekât Nâzırı'nın Kur'ân aleyhindeki menhus beyanı üzerine, Bedüzzaman o zamandan beri zihninde tasarladığı Kur'ân'ın i'cazını dünyaya ilan edecek, ona lâyük muazzam bir tefsire mukaddeme olarak te'lif ettiğini kaydeder.(239) Badıllı bu eserin te'lif tarihini 1910 olarak vermiştir. Badıllı, *Bedüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı* 1/343.

¹³⁹ Badıllı bu eserin Üstad Said Nursi tarafından önce Arapça sonra da Türkçe olarak telif edildiği belirtir. Ayrıca buraya kadar olan eserlerden “Devâü'l-Ye's” adlı eserin 1911'de ilk baskı Hutbe-i Şâmiye'ye zeyl(tetime) yapıldığını, “*Teşhîsü'l-İllet*” adlı eserin de *Hutbe-i Şâmiye*'nin 1912'deki ikinci baskısına zeyl (tetimme) yapıldığını, diğerlerinin ise müstakil olarak basıldığını kaydeder. Badıllı, *Bedüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/343.

¹⁴⁰ Mantık ilmiyle alakalı bir eserdir. Bkz: Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 126.

32. Hubâb (1923, Arapça)

33. Zeylû'l-Hubâb (1923, Arapça)¹⁴¹

Bediüzzamân, 1899-1906 yılları arasında Arapça mantık kitabı "Süllem"in haşiyesi yukarıda ismi geçen "Kızıl-İ'câz" ve "Talikât"¹⁴² isimli eserleri yazarak mantık ilmine önemli katkılarda bulunmuştur. Bunlarla birlikte, biri *matematik* diğeri *fizyonomi* ile ilgili Kürtçe yazılmış olan iki kitap daha yazıldığı, ancak son iki kitabın Van Valisi Tahir Paşa'nın konağındaki yangın esnasında yandığı bilinmektedir.¹⁴³ Eski Saîd dönemine ait elimizde bulunan eserler otuz dört tanedir. Kayıp olduğu bildirilen iki eserle bu sayı otuz altı olmaktadır.¹⁴⁴

4.1.7.2. Yeni Saîd dönemi eserleri

Bediüzzaman'ın "Yeni Saîd Dönemi" dediğimiz zaman zarfında telif ettiği eserler ise, 1926'dan 1949'a kadar takriben yirmi iki-yirmi üç yıllık bir zaman diliminde peyderpey yazılarak neşredilmiştir. Yeni Said döneminde telif edilen eserlerin isim ile telif tarihleri şu şekildedir:

1. et-Tefekkürü'l-Îmâniyyu'r-Refi' (1918, Arapça)
2. Nûr'un İlk Kapısı (1925)
3. Sözler (1926)
4. Mektûbât (1929)
5. Barla Lâhikası (1926)
6. Lem'alar (1932)
7. Şualar (1936)
8. Kastamonu Lâhikası (1936)
9. Emirdağ Lâhikası-I (1944)
10. Emirdağ Lâhikası-II (1949)
11. Nûr Âleminin Bir Anahtarı (1953)¹⁴⁵

¹⁴¹ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayat*, 1/60-61.

¹⁴² Mantıkta Nazariye konusunuyla ilgili bir eserdir. *Asar-ı Bediyye*, 693.

¹⁴³ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/161-162.

¹⁴⁴ Geniş bilgi için Bkz. Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı* 1/ 161-162, 343-344, 435-439.

¹⁴⁵ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/620-640.

Liste şeklinde belirttiğimiz eserler 1926'dan başlayıp 1949 tarihinde telif noktasında nihayete eren Nur Risaleleri, Sözler, Lem'alar, Mektubat, Şualar dört temel eser oluşturmaktadır.

4. 2. Risale-İ Nur'un Muhtevası ve Özellikleri:

4.2.1. Risale-i Nur Külliyyatı

Materyalist Batı düşüncesinin 20. yüzyılda İslam dünyasında yaygınlaşmasıyla, İslam toplumlarında siyasi, ekonomik ve kültürel büyük tahribatlar meydana geldi. Müslümanların dinlerine bağlılıklarında gevşemeler, şüpheler ve ihtilaflar ortaya çıktı. Halk, Kur'an ve sünnetten uzaklaştıkça ahlaki bozukluklar baş gösterdi ve küfür yayıldı. Üstad Bediüzzaman, Risale-i Nur Külliyyatı'nı, Batı medeniyetinin İslam dünyasındaki olumsuz etkilerini kırmak, dine saldıran dinsizleri susturmak, Müslümanların Kur'an ve sünnete bağlılıklarını yenilemek ve dini hayatı yeniden canlandırmak amacıyla kaleme aldı.

Üstad Bediüzzaman Risale-i Nurları, çoğu zaman "*Bu asrın müceddidi*",¹⁴⁶ "*Kur'ân'ın mânevî bir tefsiri*",¹⁴⁷ bazen de "*ilm-i kelam*",¹⁴⁸ bazen de "*tasavvufi*"¹⁴⁹ cephesi olduğunu "insanı zahirden hakikate götüren bir meslek" olarak tarif etmektedir. Aynı zamanda Risale-i Nur, tarikatın barındırdığı takvayı ihtiva etmekle beraber, asıl hizmet alanı olan iman esaslarını ve Kur'an'ın hakikatlerini ispat edip ders vermektir.¹⁵⁰ Şüphesiz bu hususlar, İslam dininin esaslarından olmakla birlikte İman, İslam ile Kur'an'a hizmet etmenin yöntemleridir.

Risale-i Nur Külliyyat, Kur'an'ı tefsir eden tefsir çeşitlerinden biri olan konulu tefsir kategorisinde değerlendirilebilir. Fakat alışılmış konulu tefsirler gibi Kur'an'ı baştan sona tefsir etmez, ancak konu merkezli ledünni bir ilimle yazmış olduğu bir tefsir çeşididir. Risale-i Nur, iman ve itikadi meseleleri izah etme noktasında ise kelam alanında yazılmış bir eserdir. Fakat metot itibarıyla eski kelam ilminden ayrılır. İşlediği konular itibarıyla Risale-i Nur tasavvufa da benzer, ama tasavvuf literatüründen farklı bir tarza sahiptir. Risale-i Nur, konuları itibarıyla

¹⁴⁶ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 66.

¹⁴⁷ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 51.

¹⁴⁸ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 288

¹⁴⁹ Nursi, *Mektubat*, 22.

¹⁵⁰ Nursi, *Mektubat*, 23.

tefsir, kelam ve tasavvuf kitaplarına benzemekle beraber, metot ve üslup itibariyle onlardan ayrılır.

Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur'da ele aldığı konuları, âdeta kendisinden önce hiç kimse bahse konu yapmamış gibi ele alır, kuvvetli delillerle konuyu tahlil eder, çözüme kavuşturur. Daha önceki kitaplardan -ekseriyetle- alıntı yapmaz. Üslup yönünden hiç kimseyi taklit etmez, kendine has orijinal bir üslupla yazılmış bir külliyaattır.

4.2.1.1. Risale-i Nur'un ismi

Bir eserin yazılmasında önemli bazı hususların doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkisi olmaktadır. Aynı zamanda telif edilen bir eser hele Risale-i Nur Külliyyatı gibi bir eserin “Risale-i Nur” şeklinde isimlendirilmesi tesadüfi değildir.

Üstad Bediüzzaman, "Yeni Said" döneminde, risalelerin telif edilmesi ve bu eserlere "*Risale-i Nur*" adının verilmesi sürecini, tamamen ahirete yönelerek Eski Said'den vazgeçiş olarak ifade eder. Bu dönemin, ahirete tamamen yöneldiği ve Bitlis ile Van civarında bir inziva hayatı yaşadığı bir zaman dilimine denk geldiği anlaşılmaktadır. Üstad Bediüzzaman, Yeni Said döneminde risalelerin telif edilmesini ve bu risalelere "*Risale-i Nur*" ismi verilmesini, kendi istilahına göre Eski Said'den vaz geçtiğini ifade ederek “Yeni Said” dediğimiz dönem olarak ahirete büsbütün yöneldiği, bununla beraber Bitlis Van tarafına geçerek bir inziva hayatı yaşamış olduğu döneme denk geldiği anlaşılmaktadır.

Rûhî ve vicdanî hazla baş başa kalarak أعوذ بالله من الشيطان والسياسة diyerek yani '*Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım*' düsturuyla kendi rûhî âlemime daldığını ifade eder. Kur'ân-ı Azîmüştân'ın tasdik ve mütâlaasıyla vakit geçirdiğini, Yeni Said olarak yaşamaya başladığını söyler. O, kaderin cilvelerinin kendisini sürgün olarak muhtelif yerlerde bulundurduğunu ve bu esnada Kur'ân-ı Kerim'in feyzinden kalbine doğan füyuzatı yanındaki kimselere yazdırarak *Risale-i Nur Külliyyat'ının* vücuda geldiğini söylüyor. Bu risâlelerin heyet-i mecmuasına '*Risale-i Nur*' ismini verdiğini ifade etmektedir.¹⁵¹

Bediüzzaman Said Nursi; “Otuz üç adet sözlerin ve otuz üç adet mektupların mecmuuna Risâletü'n-Nur namı verilmesinin sırrı şudur ki; bütün hayatımda ‘Nur’

¹⁵¹ Nursi, *Şualar*, 496.

kelimesi her yerde bana rast gelmiştir.” diyerek “Nur” kavramının tesadüfî değil bir ilahi tevafuk olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Bütün hayatımda ‘Nur’ kelimesi her yerde bana rast gelmiştir. Ezcümle: Karyem ‘Nurs’tur. Merhume validemin ismi ‘Nuriye’dir. Nakşî üstadım ‘Seyyid Nur’ Muhammed’dir. Kâdirî üstadım ‘Nureddin’ Kur’an üstadlarımdan, ‘Nuri’ Talebelerimden benimle en ziyade alâkadarı ‘Nur’ isimli bulunanlardır. Kitaplarımı en ziyade izah ve tenvir eden ‘Nur’ misalidir. Kur’an-ı Hakîm’deki en evvel aklıma, kalbime parlayan ve fikrimi meş’ul eden:

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِ كَمِشْكُوتٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ...

“Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir.¹⁵² âyetidir. Hem hakaik-i ilahiyede müşkülâtının ekserisini halleden esma-i hüsnadan ‘Nur’ ism-i nuranisidir. Hem Kur’an’a şiddet-i şevk ve inhisar-ı hizmetim için hususi imamım ‘Zinnureyn’ (Hz. Osman) ¹⁵³dir.”

“Nur” ismi kendisini çok alakadar ettiği için bu bağlamda çok önemli bir anlam ifade ettiğini vurgulamıştır.¹⁵⁴

4.2.1.2. Risale-i Nur’un konusu bağlamında hedef ve yöntemleri

Risale-i Nur, kaynağını kitap ve sünnetten aldığı için çeşitli hedefler, üsluplar ve yöntemler sunmaktadır. Akli delillerle muhatabı ikna etme, ihtilafî konularda fikirleri birleştirme ve ilmî meseleleri itikad açısından ele alma gibi yöntemler, okuyucuyu farklı şekillerde etkilemeyi amaçlamaktadır. Aşağıda bu yöntemlerden bazılarını sıralayacağız.

¹³⁰ En-Nur,24/35.

¹⁵³ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*, 1/129. Hazret-i Osman-ı Zinnûreyn (r.a.); zinnûreyn, yani iki nur sahibi demek olan lakab ve unvanını, Resul-i Ekrem Efendimiz (asm)’in iki kerimesi ile olan nikâhından dolayı almıştır. Aynı zamanda Hazret-i Osman (ra)’a, Kur’an ile çok meşgul olmuş, O’ndan "Münacaatü'l-Kur’an" namında hususî duaları çıkarmış, çoğaltmış ve Kur’an okurken de şehit olmuştur. Bunun içindir ki, kendisine Kur’an hizmetinin pişdarı ve en mümtaz mümessili nazarı ile bakılmıştır. Bu vasıfları ile de Hz. Osman (R. A), Üstad’a da manevî âlemda Kur’an’a şiddetli bir şekilde şevk ve hizmete sevk eden hususî bir imamdır. İkisi arasında, Kur’an’la meşguliyet noktasından bir irtibat vardır. Üstad da bahsi geçen yerde Nur isminin, hayatının her yerinde nasıl hükmettiğini ve rast geldiğini söylerken, Hz. Osman’ın da iki nur sahibi olmasından dolayı onu da zikrediyor diye düşünebiliriz.

¹⁵⁴ Nursi, *Barla Lahikası*, 276.

4.2.1.2.1. Risale-i Nur'un kaynağı kur'an-ı kerim olma özelliği

Yazılan her bir eser farklı kaynaklardan etkilenecek ilham alınarak telif edilir. Ancak Risale-i Nur'un kaynağı sadece Kur'an ve Sünnet olduğunu Üstad Said Nursi şu şekilde ifade etmektedir:

“Öyle de manevî bir elektrik olan Resaili'n-Nur dahi ne şarkın malûmatından, ulûmundan ve ne de garbın felsefe ve fûnunundan gelmiş bir mal ve onlardan iktibas edilmiş bir nur değildir. Belki semavî olan Kur'an'ın şark ve garbın fevkindeki yüksek mertebe-i arşîsinden iktibas edilmiştir.”¹⁵⁵

Bu anlamda Risale-i Nurlar ne Batı medeniyetinin ne de Doğu medeniyetinin etkisi altına girmiştir. Aksine onların eksik ve kusurlu hikmet anlayışlarından temiz kalmıştır.

Risale-i Nur'un ana kaynağı Kur'an ve Sünnet olduğu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilmi tetkik neticesinde de şu ifadelerle tespit edilmiştir:

Diyanet İşleri Reisliği, Dini Eserleri Tetkik ve Müşavere kurulu 25.3.1956 ve 26.5.1958 tarihli Raporu:

“...Bu eserlerin çoğu Said-i Nursi'ye ait eserler olup, münderecatının hiç bir şahıs zikredilmeyerek yalnız Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerif'ten ilham alarak başka başka ünvanlar altında ve karihasına göre hazırladığı birtakım esrar-ı ilmiye ve hikemiyyenin madde âleminden temsiller getirilerek izahları yapılmış ve hali hazırdaki nevi beşeri ve bilhassa memleketimizdeki küçük ve büyük insan kütlelerini gafletten ikaz ve fikri ve şehvani dalâletten, sui itikad ve suî ahlâk gîrîvelerinden kurtarmaya matuf ifadelerden ve devletimizce de matlub olan güzel ahlaka sevkdebilecek yazılardan ibaret bulunmuş olduğu, bu kitapların muhtevasında hiç bir tarikatın adab, erkân ve ayinlerini beyan eden ve herkesi onlara girmeye teşvik eyleyen bir yazı görülmemiş ve bilumum yazıların hülasa ve neticesi vatandaşları islami itikad ve ibadetlerin ifasına ve kur'an-ı kerim ve sünnet-ı nebeviyye'ye ittibaa teşvik ve terğib eden ifadelerden başka kanunlarımızı ve nizamlarımızı ve devletimizin temel esaslarını ihlal edecek mahiyette dini veya din kitaplarını vesair mukaddesatı nüfuz ve menfaat temin etmek kasdıyla alet ederek propaganda yapıldığına delâlet eden bir ifade görülmemiş olduğu...”

¹⁵⁵ Nursi, *Şualar*, 690.

Bu itibarla yazıların Türk Ceza Kanunu'nun 163'üncü Maddesi ve 6187 sayılı kanun ile ilgisi bulunmadığı kanaatine varılmıştır."¹⁵⁶

İlmi tetkik neticesinde ifade edildiği üzere Risale-i Nur'un ana kaynağı Kur'an ve Hadistir.

Risâle-i Nûr'un Kur'an'ın Himayesi Altında Olduğu Sözü:

Bediüzzaman Said Nursi 1. Dünya Savaşı'nda talebeleri ile beraber cephe- den cepheye işgalci güçlere karşı savaşmasına rağmen 1925'ten itibaren inancı, zulme karşı İslami tavrı, eserleri, İslami tebliğ ve irşat faaliyetleri sebebiyle Bedi- üzzaman otuz yıllık sürgün hapis ve işkence yıllarını yaşamıştır.¹⁵⁷ Van, Trabzon, İstanbul, Isparta, Eskişehir, Kastamonu Ankara, Denizli gibi illerde din ve vicdan özgürlüğüne aykırı olarak sürgün edilmesi, göz altına alınması ve hapiste işkence- lere maruz kalmasına rağmen Risale-i Nur Külliyyatı gibi bir eserin rutin bir şekilde yazılması, neşredilmesi tashih ve tetkik edilerek bu güne gelinmesi ancak cenabı Allah'ın ve Kur'an-ı Kerim'in muhafazası altında gerçekleşmiştir.

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri Risale-i Nur'un Kur'an-ı Kerim'in ko- ruması altında olduğunu şu sözlerle ifade eder: “Risaletü'n-Nur kendi kendine Kur'an'ın himayeti ve hıfz-ı Rabbanî altında intişar ediyor.”¹⁵⁸ Böylece külliyyatın neşrinin insanın iradesi fevkinde ilahi bir kudretle ancak olacağını ifade eder.

Başka bir ifadesinde ise bu hususu şöyle ifade etmektedir:

“Kat'iyen bir inayet ve hıfz-ı İlahiyedir ki bu cihette merhametini, rahîmiyetini Nur talebeleri, Kur'an hizmetkârları hakkında gösteriyor ki bize temas eden bütün adli- yeleri böyle hârika bir adalete ve hiçbir cihette haksızlık yapmamaya ve böyle aley- himizde binler esbab varken o hakikat-i kudsiye-i Kur'anîyenin bir hizmetine yar- dım etmişler.”¹⁵⁹

Bediüzzaman Said Nursi, bu sözleriyle Risale-i Nur'un ilahi bir himaye altında olduğunu ifade etmekte ve bunu çeşitli gerekçelerle ortaya koymaktadır.

¹⁵⁶ Gerger-Topdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Müca- delesi*, 84-85.

¹⁵⁷ Gerger-Topdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Müca- delesi*, 15.

¹⁵⁸ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 20.

¹⁵⁹ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 218.

4.2.1.2.2. Muhatabını ikna etme yöntemi

Risale-i Nur'daki ikna tarzı mükemmel ve fikir gücü yüksek olmasından dolayı zihinleri bulandırmak isteyen menfi fikirleri, manen eritir, kalplerdeki şüphe ve vesveseleri insandan uzaklaştırmaktadır.

Risale-i Nuru okuyanın kısa bir zamanda fikri menfi bulanıklardan kurtularak, âlemi değişir. Nursi bu gerçeği şu şekilde ifade etmektedir:

“Risaletü'n-Nur, en evvel tercümanının nefsini iknaya çalışır, sonra başkalarına bakar. Elbette nefs-i emmaresini tam ikna eden ve vesvesesini tamamen izale eden bir ders, gayet kuvvetli ve hâlistir ki bu zamanda cemaat şekline girmiş dehşetli bir şahs-ı manevî-i dalalet karşısında tek başıyla galibane mukabele eder.”¹⁶⁰

Risale-i Nur kendine özgün ve diğer eserlerden farklı bir üslubu olduğu yönünü Said Nursi şu şekilde ifade etmektedir:

“Hem Risaletü'n-Nur, sair ulemanın eserleri gibi yalnız aklın ayağı ve nazarıyla ders vermez ve evliya misillü yalnız kalbin keşif ve zevkiyle hareket etmiyor; belki akıl ve kalbin ittihat ve imtizacı ve ruh vesair letaifin teavünü ayağıyla hareket ederek evc-i a'lâya uçar; taarruz eden felsefenin değil ayağı, belki gözü yetişmediği yerlere çıkar; hakaik-i imaniyeyi kör gözüne de gösterir.”¹⁶¹

Bediüzzaman Said Nursi'nin bu tür ifadelerinden anlaşıldığı üzere Risale-i Nur, iman ve Kur'an muhaliflerine karşı mücadelesinde cebir ve münazaa yolunu değil, ikna ve ispat yolunu seçmiştir.

4.2.1.2.3. İhtilafı konularda fikirleri birleştirme yöntemi

Müslümanlar arasındaki din kardeşliği bağını güçlendirmek açısından fikirleri birleştirmek, çok önemli bir husustur. Bir diğerinin fikrini, görüşünü beğenmek “Tevhid” açısından başka bir deyişle Müslümanların birlikteliği açısından önemli bir gerçektir. Üstad Said Nursi'nin; “tevhid-i imani, elbette tevhid-i kulubu ister. Ve vahdet-i itikad dahi, vahdet-i içtimaiyeyi iktiza eder”¹⁶² sözünden anlaşıldığı üzere imanın gereği Müslümanların birliğine çok önem verdiği anlaşıyor. Birlikte hayat doğar ilkesini kıstas olarak belirlediği görülmektedir.

¹⁶⁰ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 17.

¹⁶¹ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 18.

¹⁶² Nursi, *Mektubat*, 263.

Aynı şekilde, Risale-i Nurda fer-i hükümlerden olan ihtilaflı konuları da birleştirmektedir. Bu hususta Külliyatta geçen konulardan bir tanesi namazda Fatiha Süresi'nin okumanın hükmü ile alakalı husustur: Şafii mezhebinde imam ile me'mumun ikisinin de okuması gerekliliği,¹⁶³ Hanefi mezhebinde sadece imamın okunması yeterli olması¹⁶⁴ her ne kadar bu konuda görüş ayrılıkları ve ihtilaflar olsa da fikhî açısından ihtilaflı bir mesele olmasıyla birlikte Said Nursi (bu) ihtilaflı meseleyi "hakikatın te'addüd olma" gerçeğinden hareketle ; her iki görüşün de hakk üzere olduğunu belirtir.Nursi bu gerçeği şöyle ifade eder:

"Mesela, hikmet-i İlahiyenin tensibiyle İmam-ı Şafî'ye ittiba eden, ekseriyet itibarıyla Hanefilere nisbeten köylülüğe ve bedevîliğe daha yakın olup cemaati bir tek vücud hükmüne getiren hayat-ı içtimaiye de nâkıs olduğundan, her biri bizzat dergâh-ı Kâdiyü'l-Hâcat'ta kendi derdini söylemek ve hususi matlubunu istemek için imam arkasında Fatiha'yı birer birer okuyorlar. Hem ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir.

İmam-ı A'zam'a ittiba edenler, ekseriyet-i mutlaka itibarıyla, İslâmî hükûmetlerin ekserisi, o mezhebi iltizam etmesiyle medeniyete, şehirliliğe daha yakın ve hayat-ı içtimaiyeye müstaid olduğundan; bir cemaat, bir şahıs hükmüne girip, bir tek adam umum namına söyler; umum kalben onu tasdik ve rabt-ı kalp edip, onun sözü umumun sözü hükmüne geçtiğinden, Hanefi mezhebine göre imam arkasında Fatiha okunmaz. Okunmaması ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir."¹⁶⁵

Nursi'nin bu tespitleriyle itikadi esasta birliktelik bir durum söz konusu olduğu gibi ameli konularda da bir birliktelik durum söz konusu olduğu vurgulamaktadır.

4.2.1.2.4. Diğer ilmî meseleleri itikade bağlaması

Bediüzzaman Said Nursî, Risale-i Nur ismi ile bilinen ve farklı isimlerdeki kitaplardan oluşan hacimli külliyatının değişik yerlerinde iman meselesini işlemiştir. Bununla beraber Risale-i Nur külliyatında İslâm düşünce tarihinde iman mefhumunun ihtilafa konu olmuş boyutları detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bediüzzaman Said-i Nursî, eserlerinde iman ile ilgili tüm konuları etraflıca ele almakla beraber iman ile amel arasındaki ilişkiyi ele aldığı gibi, itikat ile ilgili

¹⁶³ Abdurrahman Eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti elfazi'l-Minhâc*, I/245-250

¹⁶⁴ İbn-i Abidin, *Redd el-Muhtar alâ el-Durr al-Muhtar*, 1/544.

¹⁶⁵ Nursi, *Sözler*, 586.

diğer tüm dini ilimler arasındaki münasebeti de doğrudan ya da dolaylı bir şekilde diğer konuların itikadi konulara bağlayarak izah etmiştir.

Söz gelimi, Risale-i Nur'un hedefi fıkıh ilmi olmamakla beraber Risale-i Nuru okuyan biri fikhî bazı meselelerle de ya doğrudan ya da dolaylı olarak karşılaşır. Örneğin; bir kimse *İşaret'ül-i'caz* eserinde وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar¹⁶⁶ ayetinin tefsirini okuduğu zaman fikhî açıdan zekâtın önemi ve mahiyetini öğrendiği gibi aynı zamanda zekâtın sarf edilme hususunu da öğrenerek zekâtın fikhî açıdan diğer özelliklerini öğrenir ya da öğrenme gayretinde olur.¹⁶⁷ Bununla beraber Risale-i Nur'un diğer kitaplardan farklı kendine özgü özelliği olduğu gibi fikhî bir meseleye değindiği zaman meselenin önem ve hikmetine değinerek farklı bir üslup ortaya koymaktadır.

4.2.1.3. Risale-i Nur'un muhtevası açısından tasnifi

Risale-i Nur Külliyyatı muhtevası hakkında üç çeşit tasnifden bahsedilebilir. Birincisi bütün Külliyyatın kısaca özeti yönünde tasnifi, ikincisi eğitimdeki gaye açısından muhtevası yönünden tasnifi, üçüncüsü ise Kur'an'ın esasları açısından muhtevası tasnifidir.

4.2.1.3.1. Eser (kitap) bağlamında tasnifi

Risale-i Nur 130 parçadan mürekkep “Sözler” “Mektubat” “Lemalar” “Şualar” olmak üzere 4 ana eserden meydana gelmiştir. Sözler 33, Mektubat 33, Lemalar 33, Şualar ise 15 risaleden oluşur. 28. Mektup 8 risale, 29. Mektup ise 9 risale ihtiva eder. Bu risalelerle beraber risalelerin sayısı 130'u bulur. Risaleler içerisinde iki- üç sayfa olanlar olduğu gibi seksen-doksan sayfa olanlar da vardır. Kur'an'dan yalnızca Fatiha suresini ve Bakara suresinin ilk 30 ayetini tefsir eden “*İşaretü'l-İ'caz*” ile külliyyatın önceden hazırlanmış fihristi niteliğindeki “*Mesnevi Nuriye*” Üstadın eski Said döneminde Arapça yazdığı müstakil eserlerdir. Bu iki eser sonradan Türkçeye tercüme edilerek külliyata dâhil edilmiştir. “*İşaretü'l-İ'caz*”, Mektubat'ın 30. Mektubu, *Mesnevi* ise lem'aların 33. lem'ası olmuştur.¹⁶⁸

¹⁶⁶ El- Bakara, 2/3.

¹⁶⁷ Nursi, *İşaret'ül-İ'caz fî Mezanil-İcaz*, 44.

¹⁶⁸ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 78.

Müstakil birer eser olan “*Barla Lahikası*” “*Kastamonu Lahikası*” “*Emir-dağ Lahikaları*” Üstadın talebelerine ve talebelerin üstadlarına yazdığı mektupların toplanması ile oluşmuştur ve külliyata 27. Mektup olarak kaydedilmiştir.

Bu dokuz eserin haricindeki “*Asayî Musa*” “*Zülfikar*” “*Siracü’n-Nur*” “*Sike-i Tasdiki Gaybi*” “*Tılsımlar*” gibi büyük eserler, “*Gençlik Rehberi*” “*Hanımlar Rehberi*” “*Şefkat Rahmet ilaçları*” gibi küçük eserler ekseriyetle bu eserlerden seçmelerle tasnif edilmiş derleme kitaplardır.¹⁶⁹

Risale-i Nur kitapları her biri birçok konuyu ihtiva ettiği gibi özet mahiyetinde aşağıdaki hususlar her bir kitabın ana konusunu teşkil etmektedir.

a) *Sözler*

Genel ve temel olarak imani meseleleri içerir. Allah'ın varlığının ispatı haşır, kader, Kur'an'ın mucizeliği gibi konularla beraber; farklı bir bakış açısıyla Besmele'nin tefsiri, iman ve küfrün neticeleri, ibadet, namaz, nefis, şeytan, manevi ticaret, sabır, şükür, hayat, ölüm, acziyet, namazın beş vakitte tahsisi, haşır, kâinatta insanın konumu, felsefe ile Kur'an'ın hikmet açısından kıyaslanması, Kur'an'ın i'cazı, bazı ayetlerin izahı, semaya çıkan cinlerin taşlanması, tevhitle ilgili dört husus, kibir ve ucub, nübuvvet meselesi, mucizeler ve teknoloji, namaz ve vesvese risaleleri, tevhidin delilleri, imandaki güzellik, insanın mutluluğu ve şefkatli olma yönü, Esma'ül-Hüsna, melekler, hayvanlar ve bitkilerle ilgili bazı hadislerin izahı, Kur'an'ın mucize olma yönü, kader risalesi, içtihat ve sahabelerle ilgili husus, cennet risalesi, melek, ruh ve haşırın ispatı, ene ve zerre risaleleri, Miraç risalesi, şirkin mahiyeti, Allah'ın isimlerinin tefsiri, mektubat mecmuası ve lemaat risalesi gibi konuları içermektedir.¹⁷⁰

b) *Mektubat*

Genel olarak *Mektûbat; Sözler*'e göre tafsilli ve cüz'i meseleler ihtiva etmekle birlikte hayatın mertebeleri, Hz. Hızır'ın hayatta olup olmaması, ölümün hikmetleri, cehennem, aşk ile şefkatın mukayesesı, Üstadın hediye almamasının sebepleri, yıldızlar, ay ve dünya, mahşer, tevhit-şirk konusu, Risale-i Nur'un mazhar olduğu isimler, tarikat ve iman hizmeti mukayesesı, Üstad'ın beş çeşit gurbeti, Peygamberimiz'in izdivaçları (evliliklerin hikmeti), keramet ve ikram, hislerin hakiki

¹⁶⁹ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 79.

¹⁷⁰ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 80.

ve mecazi yönü, iman ve İslam'ın farkı, imam-ı mübin ve kitabı Mübin'in farkları, vesvese konusu, Farsça bazı beyitlerin manası,, mirasta hisse, Hz. Adem'in cennetten çıkarılması, şeytanların yaratılış hikmeti, musibetlerin hikmeti, Üstad'ın siyasetten sakınması, Cemel ve Sıffin savaşları ile ilgili sorular, Üstadın siyasete girmeme sebebi, vefat eden çocuğun taziyesi, ehli keşif ve vahdeti vücut konusu, mucizati Ahmediye risalesi, kelime-i tevhid, ana baba hakkı, Uhuvvet risalesi ve hırs gibi konular ele alınmıştır. Zeyl ise şu konular bulunmaktadır: Gıybet, sekiz سوالin cevabı, kainattaki zeval ve firakın hikmeti, şeytanla münazara, Üstadın üç şahsiyeti,¹⁷¹ milliyetçilik, on mesele, Barla, Kastamonu ve Emirdağ lahikaları, sekiz küçük risale, Rüya bahsi, Azrail Aleyhisselam'ın bir anda pek çok ruhu alması, Risale-i Nur'un tarikattan istenen şeyleri talebesine kazandırdığı, Üstad'ın mescidine ilişilmesi, Şükür risalesi, vehhabilik konusu, Risale-i Nur hizmetinde 7 inayet, tevafuk meselesi ve altı سوالin cevabı, 9 küçük risale, Kur'an'ın bazı nükteleri, Ramazan risalesi, Kur'an'daki tevafuk mucizesi, Nur ayetinin tefsiri, şeytanın 6 desisesi, şairi İslamiyyenin tağyiri, rumuzat-ı semaniye risalesi, tasavvufufla ilgili dokuz telvih, işaretül icaz tefsiri, lemalar mecmuası ve pencereler risalesi. Bu başlıklaridetaylı bir şekilde ele almakta ve farklı bir üslup ve bakış açısı ile okuyucuya sunmaktadır.¹⁷²

c) Lem'alar:

Eser, iman-insan ilişkisi içerisinde önemli hakikatleri barındırmaktadır. Ayrıca Hz. Yunus (a.s.) ile Hz. Eyüp (a.s.) duaları, beka aşkı, Şia ve Ehli sünneti mukayesesi, Fetih suresinden gaybi haberler, Abdulkadir Geylani'nin Risale-i Nur'a işareti, Vahdeti vücut, Hz. İsa (a.s.), şefkat tokatları, sünneti senniye risalesi,

¹⁷¹ Birincisi: Kur'ân-ı Hakîmin hazine-i âlisinin dellâli cihetindeki muvakkat, sırf Kur'ân'a ait bir şahsiyetim var. O dellâllığın iktiza ettiği pek yüksek ahlâk var ki, o ahlâk benim değil; ben sahip değilim. Belki o makamın ve o vazifenin iktiza ettiği seciyelerdir. Bende bu neviden ne görmeniz benim değil; onunla bana bakmayınız, o makamındır. İkinci şahsiyet: Ubudiyet vaktinde, dergâh-ı İlâhiyeye müteveccih olduğum vakit, Cenâb-ı Hakkın ihsanıyla bir şahsiyet veriliyor ki, o şahsiyet bazı âsârı gösteriyor. O âsâr, mânâ-yı ubudiyetin esası olan "kusurunu bilmek, fakr ve aczini anlamak, tezellül ile dergâh-ı İlâhiyeye iltica etmek" noktalarından geliyor ki, o şahsiyetle, kendimi herkesten ziyade bedbaht, âciz, fakir ve kusurlu görüyorum. Bütün dünya beni medh ü senâ etse beni inandıramaz ki ben iyiyim ve sahib-i kemâlim. Üçüncüsü: Hakikî şahsiyetim, yani Eski Said'in bozması bir şahsiyetim var ki, o da Eski Said'den irsiyet kalma bazı damarlardır. Bazen riyâyâ, hubb-u câha bir arzu bulunuyor. Hem, asil bir hanedandan olmadığımın, hisset derecesinde bir iktisat ile, düşkün ve pest ahlâklar görünüyor." Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, (İstanbul: Hayrat Neşriyat Yay. 2000),340-360.

¹⁷² Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 81.

rıziksızlıktan ölmenin olmadığı gerçeği, göğün 7 kat oluşu, istiaze risalesi, dünyanın öküz ve balık üzerinde olma hususu, Besmelenin sırları, fihrist risalesi, meraklı sualler, notalar risalesi, Hz. Ali'nin Nur talebelerine işaretleri, iktisat risalesi, ihlas risalesi, Üstad hakkında üç soru ve cevap, tabiat risalesi, tesettür risalesi, hastalar risalesi, ihtiyarlar risalesi, Eskişehir hapsi müdafaası, Hz Ali'nin risale-i Nur'a işaretleri, hapiste yazılan 28 fıkra, Arapça tefekkürname olan altı ismi a'zam'ın şerhi, Şualar mecmuası ve Mesnevi Nuriye mecmuası konularından müteşekkil bir kitaptır.¹⁷³

d) Şualar

İman derslerinin en geniş sınırları bu kitapta çizilmiştir. Kevni dellillerden başlayarak; hava, dağ, deniz ve bitki âleminde imani meseleleri isbat etmekle beraber yaratıcıyı tanıtır. Ayrıca iman ile ilgili genel mevzular, Risale-i Nur'a işaret eden otuz üç ayetin tefsiri, tevhidin meyve ve münacaat risalesi, hasbiyye risalesi, kıyamet alametleri, tahiyyat risalesi, ayete'l-kübra risalesi, Hz. Ali'nin Risale-i Nur'a işaretleri, haşre imanının faydaları ve diğer iman esaslarının haşre delil olması, fihrist risalesi, meyve risalesi, Denizli hapishanesindeki müdafaası, hapis mektupları, Afyon hapishanesindeki müdafaası ve mektupları ve el-Hüccetü-Zehra risalesi konularını içermektedir.¹⁷⁴

e) Lahikalar

Risale-i Nur hizmetinin prensiplerinden ve kardeşler arasındaki münasebetten bahseder. Barla Lahikası, Kastamonu Lahikası ve Emirdağ Lahikası sırasıyla dar daireden (kendinden, kardeşinden) geniş daireye göre (tüm dünya da hizmet metotları) içermektedir.

f) Mesnevi-i Nuriye

Külliyatın çekirdeği ve küçük bir özetidir. Diğer kitaplarda bir risalede anlatılan meseleler, bu kitapta bir paragrafta ifade edilir.

g) İşaratü'l-İ'caz;

Tefsir modelidir. Daha ziyade belagat ve gramer ağırlıklıdır. Kur'an-ı Kerim'in Fatıha'dan Bakara suresi 31. ayete kadar ayet ayet, kelime kelime tefsir eden bir kitaptır.

¹⁷³ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 82.

¹⁷⁴ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 83.

h) Muhakemat

Tefsir ve kelam usûlu kitabı olmakla beraber, bu kitap aynı zamanda risaleleri anlamak için temel bir kitap olduğu gibi aynı zamanda da Kur'an ve hadisleri mantık ölçüleri içinde anlamak, yorumlamak ve doğru sonuca ulaşmak için bilimesi şart bir kitaptır. Bu kitap başta Arap, Kürt ve Türklere hitap etmek üzere diğer bütün Müslümanlara hitap etmektedir.

İ) Tarihçe-i Hayat

Üstadın hizmetini ve davasını tanıtır. Muhtevasının çoğu risalelerde geçen konulardır. Bir kısmı Üstadın Risale-i Nur'un diğer eserlerinde yazılmamış makale ve savunmalarıdır. Küçük bir kısmı ise Üstad'dan bahsetmektedir.

j) Sikke-i Tasdik-i Gaybî:

Risale-i Nur hizmetinin makbuliyetine alamet olan in'am, ikram ve işaretlerden bahsetmektedir.

k) Âsâr-ı Bediyye

Eski Said dönemine ait eserlerin toplandığı bir eserdir. Yeni Said dönemi eserlerinden olmadığından, Risale-i Nur Külliyyatı dâhilinde değildir. Bazı yayınevleri müstakilen bastırmışlardır. Bu eserde imani konular da işlendiği halde, daha ziyade siyasi, idari ve o karışık zamanların hastalıklarına ve karanlıklarına ışık ve ilaç mahiyetinde güzel dersler ve değerlendirmeler mevcuttur.

“Münazarat, İşarat Sünihat, Hutbe-i Şamiye, Nurun İlk Kapısı” ve “Divan-ı Harb-i Örfî” gibi küçük ve eski eserler; siyasi ve içtimai konulardan bahsetmektedir.¹⁷⁵

İ) Kızıl İcaz

Bediüzzaman Said Nursi'nin mantık kitaplarından birisi olan Kızıl İcaz ile ilgili Kastamonu Lahikası'nda risalelerin mantıkla irtibatının kurulması gerektiğini bir hedef olarak gösterdiği yerde Kızıl İcaz'dan bahsetmektedir. Üstad, Kızıl İcaz'ın mantıkta bir şaheser olduğunu, Ta'likat isimli eserinden süzülmüş i'cazlı bir icaz olarak seçkin alimleri hayret ve dikkate sevk ettiğini söyleyerek ve bu eserin Risale-i Nur'la irtibatının kurulmasının gerektiğini belirtmektedir¹⁷⁶

¹⁷⁵ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 88.

¹⁷⁶ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 126.

Risale-i Nur, hacim olarak büyük bir eser olduğu gibi içerik itibariyle de İman, İslam ve Kur'an ile ilgili konuları içermekle birlikte insanla alakalı doğrudan ya da dolaylı birçok konuyu ihtiva etmekle bu asırda insanların aklına gelebilecek her türlü soruya ikna etme kabiliyetli cevap verme yöntemi vardır. Aynı şekilde bu asra özgü bütün ruhsal hastalık ve sorunlara çözüm önerileri ve tedavi yöntemi ortaya koymuş bir eserdir.

4.2.1.3.2. Kur'an'ın esaslarına yönelik izahatı

Bediüzzaman, Kur'an'ın dört temel esası olduğunu söyler. Bu dört esas yalnızca Müslümanların değil her insanın aklını meşgul eden ve onların bilinmesi ile hayatının anlam kazanacağı dört sorunun cevabıyla ilgilidir. Bu dört esas *tevhit, ibadet, adalet, haşir ve Nübüvvet'tir*.¹⁷⁷

Bediüzzaman Said Nursi, bu dört esasın Kur'an'ın bütününde, surelerinde, hatta ayetlerinde bile var olduğunu şöyle söyler:

"Bu dört hakikat nasıl ki mecmu-u Kur'an'da dört rükündür. Öyle de o dört maksad çok sûrelerin her birisinde bulunuyorlar. Her bir sûre bir küçük Kur'an olur. Belki çok cümlelerin içinde de o dört maksada telmihen işaretler var."¹⁷⁸

Kur'an bu dört temel esas üzerinde durduğundan, Kur'an'ın tefsiri olan risâleler de bu dört esas üzerinde yoğunlaşmıştır. Risale-i Nur'un en büyük ve en çok parçaları bu dört esasın izah ve ispatlarına dairdir.¹⁷⁹

Üstad Bediüzzaman, İslâm'ın gelecekte tüm dünyaya yayılacağından bahseder. Batıda, Risale-i Nur vesilesiyle birçok kişinin Müslüman olduğu da tespit edilmiştir. Fransa'da yayınlanan ve Papalık Meclisinin (veya Vatikan Konsülünün) tespitlerini ihtiva eden kırk iki sayfalık bir rapora göre, altı Avrupa ülkesinde on aylık bir zaman zarfı içinde 58.135 kişinin İslâmiyet'e girdiğini gösteriliyordu ve bu rakamın bir yılda 130.000'i bulması bekleniyordu. Rakamların ayrıntılı tahlilleriyle birlikte yayınlanan raporda, Müslüman olanların geçmişleri, niçin ve nasıl İslâmiyet'i seçtikleri de anlatılıyordu.

¹⁷⁷ Nursi, *İşarat-ül İ'caz*, 13.

¹⁷⁸ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2/ 99.

¹⁷⁹ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 110.

Müslüman olan 58.135 kişinin yüzde 74'ü, kendilerini materyalizmden kurtardığı ve huzur ve mutluluk verdiği için İslâmiyet'i seçtiklerini, yüzde 32'si de İslâmiyet'e girişlerine Risale-i Nur'un vasıta olduğunu bildirmektedir.¹⁸⁰

Bedüzzaman, Risale-i Nur ile İslâmiyet'in Batı'ya anlatılmasında en mükemmel bir modeli ortaya koymuş ve aynı zamanda İslâm'a ve Kur'an'a emsalsiz bir hizmet ifa etmiştir. Zira Kur'an'ın mesajını bu asrın insanlarına tefsir etmekle, İslâmiyet'in akıl dini olduğunu ve hakikî medeniyetin ve insanlığın terakkisinin kaynağı olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir: “Medenilere galebe çalmak ikna ile dir icbar ile değildir...”¹⁸¹

Kanaatimizce İslâm'ın dünyaya yayılmasında Kur'an'ın bu dört esası üzerinde genişçe ve kuvvetli delillerle durmuş olan Risale-i Nur'un rolü ileride daha çok netlik kazanacaktır.

4.2.1.3.3. Risale-i Nur'un temel hedefi ve anlatım yöntemi

Risale-i Nur, insanın tahkiki iman vasıtasıyla insanlığın iç mimarîsini esas alır, onun nakşına yönelir. İbadetlerle söz konusu imanı istimrar etmektedir. İslâmın en büyük hedeflerinden biri olan ahlaklı erdemli bir birey ile bireyden oluşan imanlı ibadetli bir toplumu inşa etmeyi hedeflemektedir. Konu başlığı altında önemli olan birkaç tanesini aşağıda inşallah zikredeceğiz.

4.2.1.3.3.1. Tahkiki iman konusunu izah etme yöntemi

Âlimler imanı taklidi ve tahkiki olmak üzere iki kısma ayırmaktadırlar. Taklidi iman, kişinin bir şekilde etrafından öğrenmiş olduğu şeylere iman etmesidir. Tahkiki iman ise deliller neticesinde adeta Allah'ı görüyormuş gibi iman etmektir. Âlimler her Müslümanın imanını taklitten tahkike yükseltmesinin farz olduğunu her ne kadar taklidi iman sahibi ise de imanı kuvvetlendirmeyenin günahkâr olacağı konusunda müttetikler.¹⁸² Risale-i Nur imanın altı esasını kuvvetli delillerle ortaya koyarak imanı thkik hale getirmenin en kolay, en kısa ve en güçlü yolunu farklı bir ilmi metotla göstermiştir.

İmanın altı esası ile ilgili bazı risaleler şöyledir:

¹⁸⁰ Mary Weld (Şükran Vâhide), 2. *Uluslararası Bedüzzaman Said Nursi Sempozyumu*, 187.

¹⁸¹ Nursi, *Asar-ı Bediye*, 423.

¹⁸² Aliyyü'l-Kari, *Fıkh-ı Ekber Şerhi* Çağrı Yayınları 383.

a) Allah'a iman

Üstadın tevhit ile ilgili yazıları külliyyatta oldukça çoktur. Biz burada yalnızca tevhide tahsis edilmiş müstakil risalelerin isimlerini tespit ettik. Bu risâleler içinde Tabiat Risâlesi de mevcuttur. Tevhidle ilgili yazılan risaleler şunlardır: 23. Lem'a (Tabiat Risâlesi), 22. Söz, 30. Söz (Ene ve Zerre), 32. Söz (Mevkıfler), 20. Mektub, 33. Mektub (Pencereler), 29. Lem'a (Tefekkürname), 30. Lem'a (Esma-i Sitte), 2. Şuâ, 3. Şuâ (Münâcât), 7. Şuâ (Ayete'l-Kübra).¹⁸³ 1. Allaha İmân: 23. Lem'a (Tabiat Risalesi), 22. Söz, 30. Söz (Ene ve Zerre), 32. Söz (Mevkıfler), 20. Mektub, 33. Mektub (Pencereler), 29. Lem'a (Tefekkürname), 30. Lem'a (Esma-i Sitte), 2. Şuâ, 3. Şuâ (Münacat), 7. Şua (Ayete'l-Kübra).¹⁸⁴

b) Öldükten Sonra Dirilmeye (Haşre) İmân:

Risale-i Nur'da tevhitten sonra en çok haşir konusu üzerinde durulur. Fakat bu konu kapsamlı şekliyle 10. Söz (Haşir Risâlesi), 28. Söz (Cennete dair), 29. Söz, 9. Şua'da ele alınır. Özellikle Onuncu Söz ile Yirmi Dokuzuncu Sözde güzel bir tarzda haşri isbat eder. Üstad bu iki risâle için şöyle der: "Eğer haşrın gelmesini, gelecek baharın gelmesi gibi kati bir surette anlamak istersen; haşre dair Onuncu Söz ile Yirmi Dokuzuncu Söze dikkat ile bak, gör. Eğer baharın gelmesi gibi inanmaz isen, gel parmağını gözüme sok"¹⁸⁵ Üstad bu ifadeleriyle kati bir şekilde Haşrın gelmesinin aklen ispat ettiğinden bahsetmektedir.

c) Peygamberlere İman

19. Söz (Risâlet-i Ahmediye), 19. Mektub (Mûcizat-ı Ahmediye Risâlesi), İşârâtü'l İcâz (Bakara Suresi'nin 23. ve 24. ayetlerinin tefsiri), 31. Söz (Mirac ve Şakk-ı Kamer) ve 19. Mektub, otuz kadar hadis kaynağından nakledilen mucize içerikli hadisleri ihtiva eder. Bu eserlerde yer alan 19. Söz ile 19. Mektub, üç yüzden fazla mucizeyi kapsamaktadır. Bu Mûcizat-ı Ahmediye Risâlesi, kitaplara müracaat edilmeden, ezber olarak, dağ-bağ köşelerinde, üç- dört gün zarfında, günde iki üç saat çalışmak suretiyle on iki saat gibi bir süre zarfında telif edilmiştir.¹⁸⁶ Peygamberim Efendimizin nübüvvetini güçlü delillerle isbat etmeye çalışmaktadır. 31. Söz'de (Mirac Risâlesi) hem nübüvvet hem de mirac hakkında deliller ve geniş izahta

¹⁸³ Ustad Said Nursi *Asa-yi Musa* Mecmuası'nda tevhidle ilgili 11 risaleyi bir araya getirmiştir. Tafsilatlı bilgi için Bkz: Said Nursi *Asa-yi Musa*, 20-85.

¹⁸⁴ Said Nursi Risale-i Nur Külliyyatı

¹⁸⁵ Nursi, *Sözler*, 125.

¹⁸⁶ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 161.

bulunur. Onun zeyli olan *Şakk-ı Kamer Risalesi*'nde, peygamberimizin ayı ikiye bölme mucizesini inkâr eden veya aklının almayacağını söyleyenlere ikna edici cevaplar verir.

d) Kitaplara İmân:

25. Söz, (Mûcizât-ı Kur'âniye Risâlesi) Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunu ve Kur'ân'ın 40 mucizevi yönünü isbat eder. Üstad "Risale-i Nur'un bir güneşi" dediği bu risâlesi için şöyle der: "Kur'ân'ın kırk vecihle mûcize olduğunu öyle isbat etmiş ki; kim görmüşse değil tenkid ve itiraz etmek, belki isbatlarına hayran olmuş, takdir ederek çok sena etmiştir."¹⁸⁷

Bunlarla beraber, 12, 13, 20. Söz, 7. Lem'a, 19. Mektub'un 18. İşareti Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere ilahi kitaplardan bahsetmektedir.

e) Meleklerle İman:

29. Söz; Ruhun baki olması, Melaike ve Haşre dair olmakla beraber aynı zamanda Kadir Süresi "تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ" "O gece melekler ve ruh, rablerinin izniyle her bir iş için iner dururlar"¹⁸⁸ bu ayeti ile İsra Süresi 85. Ayetinin "قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي" "De ki: "Ruh rabbimin emrindendir"¹⁸⁹ tefsiri mahiyetindedir.

f) Kadere İman:

Said Nursi pek çok kimsenin içinden çıkamadığı kader konusunu 26. Söz'de (Kader Risâlesi) açıklamaktadır. Üstad bu risâlenin Allah'ın inâyetiyle telif edildiğini şöyle anlatır:

"Sırr-ı kader ve cüz'-i ihtiyarînin halli için, koca Sa'd-ı Taftâzanî gibi bir allâme; kırk-elli sahifede, meşhur 'Mukaddemât-ı İsna Aşer' namıyla 'Telvîh' nam kitabında ancak hallettiği ve ancak havassa (yüksek tabakaya) bildirdiği aynı mesaili, kadere dair olan Yirmialtıncı Söz'de, İkinci Mebhas'ın iki sahifesinde tamamıyla, hem herkese bildirecek bir tarzda beyanı, eser-i inâyet olmazsa nedir?"

Üstad Nursi, 18. sayfadan müteşekkil bir risale olan Kader konusunu tafsılatlı bir izahla anlaşılacak şekilde izah etmektedir. Bu risâleler ve daha pek çokları, sadece ahiret saadetini değil, dünya saadetinin de imanda olduğunu güçlü delillerle ispat ederler. Bediüzzaman Said Nursî'nin eserlerinde, insanın huzur ve mutluluğunun

¹⁸⁷ Nursi, *Sözler*, 125.

¹⁸⁸ el-Kadir 97/4.

¹⁸⁹ el-İsra 17/85.

hem bu dünyada hem de ahirette ancak doğru bir imanla mümkün olduğu vurgulanır. İmanın, kişinin ruhuna, kalbine ve aklına huzur getirdiği, dünya hayatındaki sıkıntıları hafiflettiği ve insanı gerçek mutluluğa ulaştırdığı anlatılır. Bu risalelerde iman eden bir kişinin, dünya hayatında karşılaştığı zorluklara sabırla ve tevekkülle yaklaşabileceği, böylece hem dünya hem de ahiret hayatında saadete erişebileceği örneklerle açıklanır.

4.2.1.3.3.2. İbadetle ilgili konuları izah etme yöntemi

İbadetin kısaca tanımı; Allah'ın emrettiklerini yapıp, yasaklarından kaçınmak demektir. Ancak bu tanımla beraber Said Nursî, ibadet kavramlarını son derece sade bir üslupla ele almayı hedeflemiştir. İbadet etme konusu, tıpkı sinir ağlarının tüm vücudu sarması gibi Risâle-i Nur'un bütün kısımlarını kuşatmış durumdadır. Risale-i Nur ibadetler üzerinde dururken ibadetin nasıl yapılacağından değil, niçin yapılması gerektiğinden ve hikmetlerinden bahseder. Söz konusu ibadetler ele alınırken ahiret saadeti kadar, dünya saadatinin de ancak Allah'a kul olmakta ve ibadet etmekte olduğu kuvvetli delillerle ortaya konulur. Nitekim Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışın gayesinin ibadet olduğunu şöyle buyurmaktadır:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ "Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."¹⁹⁰ Risale-i Nur, Yüce Allah'ın buyurduğu insanın yaratılış gayesiyle beraber ibadetin yapılış gayesini izah etmektedir.

Bediüzzaman Said Nursi, ibadet yapmayanların ahiretteki cehennem elemelerine benzer elemeleri daha dünyadayken çekecekleri, manevi bir cehennem içinde olacaklarını da ispat etmektedir.

Risale-i Nur'da ibadetle ilgili pek çok yerde önemli vurgular yapılmaktadır. Özellikle 'Küçük Sözler' olarak bilinen Sözler Mecmuasının ilk dokuz sözü, doğrudan ibadetle ilgilidir. Konuya daha geniş bir bakış sunmak amacıyla burada bazı risalelere değinebiliriz.

a) Namaz:

4, 9 ve 21. Sözler namazın önemine dair önemli konuları ele almaktadır. Şöyle ki; 4. Söz'de, bir günün 24 saati 24 altına benzetilerek, bu altınlardan bir tanesinin namaza ayrılmasının ne kadar anlamlı olduğu güzel bir örnekle açıklanır. 9. Söz'de,

¹⁹⁰ ez-Zariyat: 51/56.

ibadet ve namazın mahiyeti, ayrıca beş vakit namazın belirli vakitlerde kılınmasının hikmeti farklı bir üslupla izah edilir. 21. Söz ise, namazda tembellik edenlere yönelik beş uyarıdan oluşur ve namazın ehemmiyeti bu çerçevede izah edilmektedir..¹⁹¹

b) Oruç:

29. Mektubun 7. Risâlesi (Ramazan Risalesi) Oruçla ilgili 9 nükte şeklindedir..¹⁹²

c) Zekât:

İşârâtü'l İ'câz'da Bakara Suresinin 3. ayetinin tefsiri zekâtтан bahsetmektedir..¹⁹³

ç) Hac:

16. Söz, 4. Şu'a Hac ibadetinin insana kazandırdığı maneviyattan bahsetmektedir..¹⁹⁴

d) Zikir, Dua

23. Söz 5. Nokta, 1. Lem'a, 26. Mektubun 4. Meselesi'nin 8. Meselesi, duanın önemi ve anlamından bahsetmektedir..¹⁹⁵

e) İhlâs

20. ve 21. Lem'alar. (İhlas Risaleleri), ihlasla ibadetin yapılmasının insanın hayatında olmazsa olmaz bir husus olduğundan bahsetmektedir..¹⁹⁶

f) Şükû:

6. Söz ve 28. Mektub'un Beşinci Risalesi (Şükür Risalesi) Yüce Allah'ın sonsuz nimetlerine karşı şükretmenin ne derece önemli olduğundan bahsetmektedir..¹⁹⁷

g) Sabır

2. Lem'a (Eyyüb (as) bahsi: 5 nüktedir), 25. Lem'a (Hastalar Risalesi: 25 Devadır). Sadece müsibetler zamanında değil her zaman sabırlı olunması gerekli oluşu hususunu izah etmekle beraber bir müminin neden sabırlı olması gerektiğini izah etmektedir.

¹⁹¹ Nursi, *Sözler*, 281-298.

¹⁹² Nursi, *Mektubat*, 441-448.

¹⁹³ Nursi, *İşaratü'l-İ'câz*, 50-53.

¹⁹⁴ Nurs, *Sözler*, 205-214.

¹⁹⁵ Nurs, *Sözler*, 340-344.

¹⁹⁶ Nursi, *Lem'alar*, 170-195.

¹⁹⁷ Nursi, *Mektubat*, 402-415.

h) İktisad ve Kanaat

19. Lem'a (İktisad Risalesi: 7 nüktedir), 22. Mektub'un ikinci makamı, iktisat ile kanaatin bir Müslümanın hayatındaki yer ve öneminden bahsetmektedir.

I) İstikamet

İşârâtü'l-İ'câz (Fatıha suresindeki "*Bizi dosdoğru yola hidayet eyle*" âyetinin tefsiri) tefsir kısmı istikamet in hayatımızdaki öneminden bahsetmektedir.¹⁹⁸

j) Tevekkül

23. Söz 3. Nükte, 26. Sözü n 3. Mebhası, 4. Şua (Hasbiye Risâlesi: 2. ve 3. Nükte) Tevekkülün manevi tesirinden bahsetmektedir.¹⁹⁹

Bediüzzaman Said Nursî'ye göre ibadet, yalnızca namaz, oruç, hac vb. birkaç dini tezahürden daha geniş kapsamlı ve şümullü bir kavramdır. Hatta bu sayılanlar, dinin bütününe hâkim olan ibadet kavramının gerçek sınırları düşünüldüğünde, son derece cüzi bir miktardır.

4.2.1.3.3.3. Ahlaklı olmanın gerekli olduğunu vurgulama yönü

İslâm dini güzel ahlâka büyük önem vermiştir. Peygamberimiz (s.a.s.) "*İslâm, güzel ahlaktır*" diye buyurmuştur. Peygamberimizin güzel ahlâkla ilgili hadisleri oldukça çoktur.²⁰⁰

Risale-i Nurlarda insanı kötü ahlâktan kurtarma, güzel ahlâkı yerleştirmeye ilgili konular çoktur. Üstad bunları farklı bir anlatım ve izahla işlemiştir. Risale-i Nur Külliyyatında geçen 20 ve 21. Lem'alar (İhlâs Risâleleri)²⁰¹ müminler arası ihtilafın sebeplerini ve ihtilaftan kurtulmanın yollarını, birlik, beraberlik ve uhuvvetin nasıl sağlanacağını göstermektedir. 22. Mektup Uhuvvet Risalesinde ise ehli- imanı uhuvvet ve muhabbete davet eder. Müminler arası kin ve düşmanlığın zararlarını altı maddede kesin delillerle ortaya koyar. Düşmanlık ve kin beslemenin hakikat, hikmet, İslami açıdan ne kadar çirkin olduğu bunun yanı sıra, bireysel, sosyal ve manevi hayat açısından da çirkin olduğu Üstad Said Nursi bu eserinde farklı bir üslupla izah ederek göstermektedir.²⁰²

¹⁹⁸ Nursi, *İşaratü'l-İ'câz*, 25-30.

¹⁹⁹ Nursi, *Sözler*, 337-340. Geniş bilgi için bkz. Bediüzzaman Said Nursi Risale-i Külliyyatı

²⁰⁰ Bayram Köseoğlu, *İslam'da Güzel Ahlak* (DİB. Yay.2. Baskı Ankara 2019), 7-62

²⁰¹ Nursi, *Lem'alar*, 173-205.

²⁰² Nursi, *Mektubat*, 261-284.

4. 2.1.4. Risale-i Nur'da irşad ve tebliğ faaliyetleri

Yaşadığımız yüzyılda İslam toplumu özellikle millet ve memleketimizin sahip olduğu birçok sıkıntıların temelinde metodolojik problemler yatmaktadır. Risale-i Nur, her konuda olduğu gibi Metodolojik yöntem konusunda da Kur'an-ı Kerim'in metodolojik yöntemine uyumlu bir hizmet metodunu insanlara sağlamaktadır.

C. Allah Kur'an'ı Kerimde, tebliğin metodolojik olarak toplumsal yönünü şu şekilde vurgulamaktadır:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

*"İçinizden hayra davet eden, iyiliği emredip, kötülük-ten de nehyeden bir topluluk (bir cemaat) bulunsun. İşte onlar felaha erenlerin ta kendileridir."*²⁰³ Risalelerin eşitli yerlerinde bu zamanın cemaat zamanı olduğu ve cemaat şeklinde hizmet edilebileceği çok sık tekrarlanır. Bu konuda Üstadın birçok ifadeleri bulunmaktadır.²⁰⁴

4.2.1.4.1. İttihad-ı islam (islam birliği) mefkûresi hakkındaki görüşü

Risale-i Nur'un en büyük hedeflerinden biri ittihad-i İslâm' yani Müslümanlar arası birliği tesis etmektir. Bediüzzaman Said Nursi, bu konuda bazı risâleler telif etmiştir. Aynı zamanda o, toplum hayatında bazı grupların ve konuların İslami yönden tahlilleri yapılarak ittihad-ı İslâm'a müspet veya menfi tesirleri olan guruplar (veya konular); tasavvuf, milliyetçilik, Şia, Vehhabilik, mezhepsizlik ve siyaset gibi konularla alakalı risaleler telif ederek bu konular üzerinde durmuştur. Bediüzzaman Said Nursi, bunlara yönelik 20. Lem'a (İhlâs Risâlesi), 22. Mektup (Uhuvvat Risâlesi), Hutbe-i Şamiye gibi eserler kaleme almıştır.

4.2.1.4.2. Sosyal ilişkiler bağlamında islam medeniyeti

Bediüzzaman Said Nursi, sosyal ilişkiler hakkında pek çok mesele ve gruplar hakkında İslami hükmü, doyurucu ve ikna edici bir üslupla İslam'da sosyal ilişkiler ile İslam medeniyetinin önemini ortaya koyarak Risale-i Nur hedefleri arasına koymuştur. Bu gruplar: tarikat, siyaset, şii, mezhepsizlik, vehhabilik, milliyetçilik,

²⁰³ Ali-İmran, 3/104.

²⁰⁴ Nursi, *Lem'alar*, 170-186.

materyalizm pozitivizm, kapitalizm sosyalizm, ahir zaman fitneleri ehl-i bid'a gibi gruplardır. Ayrıca Kur'an ve Hadis başta olmak üzere tarihi, akli delillerle beraber Tevrat ve İncil'den delillerle Ehl-i Kitaba Peygamberimizin risaletini ispat edecek risâleler telif etmiştir. Batı medeniyeti ile İslâm medeniyeti arasındaki farkları ortaya koyarak, İslâm medeniyetinin üstünlüğünü de ispat etmiştir.²⁰⁵

4.2.1.4.3. Risale-i Nur'da sosyal konular

a) Sosyal Gruplar

Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur Külliyyatında toplum hayatında bazı grupların ve konuların İslami yönden en iyi şekilde tahlillerini yapmıştır. Otuz yıla aşkındır Bediüzzaman Said Nursi ile ilgili Uluslararası Sempozyumlarla bu tahliller bilimsel çerçevede izah edilmektedir.²⁰⁶

b) Tasavvuf

Bediüzzaman, *Tasavvuf*'un ne olduğundan, faydalarından, tasavvufa hücum edenlerin yanlışlıklarından, vahdet-i vücuddan ve ehl-i tasavvufun dikkat etmesi gereken bazı konuları 18. *Mektup* ile 9. *Lem'alar*'da bahsetmektedir. Bunlarla beraber, *Mesnevi-i Nuriye*, *Nokta Risalesi*, 4. *Burhan* Vahdet-i vücuddan ve vahdet-i vücud ile panteizm arasındaki farkları anlatır.

c) Siyaset

Üstad Bediüzzaman Eski Said döneminde aktif “siyasetin” içinde bulunmuşken, Yeni Said döneminde “*Şeytan'dan da siyasetten de Allah'a sığınırım*” diyerek siyaseti terk etmiştir. Ancak, 13. *Mektup*, 16. *Mektup*, *Sünubat* risâlelerinde siyaseti terk etmesinin sebeplerini anlatmaktadır.

c) Milliyetçilik

26. *Mektub* “3. *Mebhas*”ta, Allah'ın insanları millet millet yaratmasının hikmeti, milliyetçiliğin müspet ve menfi olmak üzere iki kısım olduğu, müspet kısmının faydaları, menfi yönünün zararları ve tarihi delilleriyle ispatı ile İslâm milletlerinin ittifak etmesine işaret ederek *milliyetçilik* kavramına açıklık getirmektedir. Bunlarla birlikte 29. *Mektub'un* 6. *Risâlesi*'nin 4. kısmında Bediüzzaman Said Nursi, toplum hayatındaki insanları ehl-i salâhat ve takvâ, musibetzedeler ve hastalar, ihtiyarlar, çocuklar, fakirler, zaîfler ve gençler olmak üzere 6 kısma ayırır.

²⁰⁵ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 54.

²⁰⁶ <https://www.iikv.org/arsiv/sempozyum-bildirileri> Erişim: (04.02.2024)

Milliyetçiliğin bu sınıflardan ancak gençlere geçici bir lezzet vereceğini, toplumun diğer kesimlerine faydalı olamayacağını, önemli olanın toplum hayatındaki bütün insanlara faydalı olması gerektiğini, bunu da ancak din duygusunun vereceği üzerinde durur.

Bediüzzaman Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye Zeyl*'inde, dini duygusuyla milliyetçilik duygusu kıyaslanarak, din duygusunun daha ehemmiyetli olduğu, faydalarıyla beraber ispat eder.

d) *Vehhabilik*

Bu günkü Suudi Arabistan'ın resmi mezhebi niteliğinde, aynı zamanda günümüz Müslümanlarına bazı konularda tesiri olan '*vehhabiliğ*'in tarihî mahiyetinden ve günümüzdeki durumlarından 28. mektubun 6. *Risâlesi*'nde Vehhabilik meselesini tahlil etmektedir.

d) *Şia*

Bediüzzaman Said Nursi, 4. *Lem'a*'da (Minhacü's-Sünne) Peygamberimizin ümmetine şefkati, ehl-i beyti sevmenin ehemmiyeti ve Şia ile Ehl-i Sünnet arasında medar-ı münakaşa olmuş hilafet meselesini ele alır. Risalenin sonunda, Ehl-i Sünnet ile Şia arasındaki münakaşaların bırakılmasıyla ilgili Şia (*Alevi*) ile alakalı mühim tavsiyelerde bulunmaktadır.

15. *Mektub*'ta da sahabeler zamanında meydana gelen fitnelerle ilgili izahlar vardır. Cemel, Siffin savaşları ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Emevilere karşı mücadelesi hakkında bilgiler sunar.

f) Dinde Reforminist (Mezhebsizlik)

19. *Mektub Beşinci Nükteli İşaret*'te Üstad, Peygamberimizin sahabeler döneminde meydana gelecek olayları haber vermesiyle mucizelerinden bahseder. Bu bölümde Hz. Ali ve Ehli Beyt'le ilgili hadislerden ve onların başlarına gelen olaylardan da bahsederek konuları tahlil eder.

Hiçbir mezhebe bağlı kalmamak şeklinde *Mezhepsizlik*'le ictihad adı altında dinde reform yapmak isteyen sahtekârların maskesini indirerek 27. *Söz*'ünü (Sahâbeler ve İctihad Risâlesi) telif etmiştir.

e) *Risale-i Nur'un Ehl-i Dalaletle ve Dinsizlikle Mücadelesi*

Bütün peygamberler hak dini tebliğ etmişler ve kendilerine itiraz eden müşrik ve kâfirlerle mücadele etmişlerdir. Kur'an'da peygamberimize hitaben;

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

"Ey peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla cihad et ve onlara sert davran." ²⁰⁷

buyrularak kâfir ve münafıklarla mücadele farz kılınmıştır.

Risale-i Nur'un en mühim esaslarından biri de şüphesiz 'ehl-i küfür'le mücadeledir.

Bediüzzaman Said Nursi bu hususu şöyle ifade etmektedir:

"Benim bir tek gayem vardır; o da mezara yaklaştığım bu zamanda İslâm memleketi olan bu vatanda Bolşevik baykuşlarının seslerini işitiyoruz. Bu ses âlem-i İslâm'ın iman esaslarını zedeliyor. Halkı, bilhassa gençleri imansız yaparak kendisine bağlıyor. Ben bütün mevcudiyetimle bunlarla mücadele ederek gençleri ve Müslümanları imana davet ediyorum. Bu imansız kitleye karşı mücadele ediyorum. Bu mücahedem ile -inşallah- Allah huzuruna girmek istiyorum. Bütün faaliyetim budur. Beni bu gayemden alıkoyanlar da korkarım ki Bolşevikler olsun." ²⁰⁸

Bediüzzaman, bu sözleriyle hizmetinin ana gayesini ifade etmektedir.

4.2.1.5. İslam'a yönelik saldırılara karşı cevap verme yöntemi

Risale-i Nur'un ehl-i dalâletle çok yönlü, kendine özgün bir yöntemle mücadele etmektedir, bu mücadele yöntemini iki bölümle aşağıda ele alacağız.

4.2.1.5.1. Ehl-i dalâlet fırkalarının tahlili ve onlarla mücadele yöntemi

a) Felsefe:

Bediüzzaman Said Nursi, felsefeyi dine itaat eden ve etmeyen şeklinde iki kısma ayırır. Dine itaat etmeyen (diğer tabirle dine karşı çıkan) felsefe için şöyle der:

"Bin seneden beri iman ve Kur'an aleyhinde teraküm eden Avrupa filozoflarının itirazları ve şüpheleri yol bulup ehl-i imâna hücum ediyor.., Bu zamanda ehl-i İslâmın en mühim tehlikesi, fen ve felsefeden gelen bir dalâletle kalblerin bozulması ve imanın zedelenmesidir." ²⁰⁹

Bu yüzden Üstad, imanı muhafaza ve müdafaa yönünde *materyalist felsefeyi* muhatap kabul ederek onları tenkid ederek onların iddialarını çürütmektedir.

²⁰⁷ Tevbe, 9/73.

²⁰⁸ Nursi, *Lem'alar*, 389.

²⁰⁹ Nursi, *Şu'alar*; 185, 225.

b. Materyalizm (Ateizm):

Tevhitle ilgili *Tabiat Risalesi*yle beraber 14 risâle telif edilmiş ve küfür (ateizm) bütün yönleriyle çürütülmüştür. Yukarıda Allah'a iman bahsinde bu risâlelerin isimlerini kaydetmiştik.

c) Batı Medeniyeti:

Bediüzzaman Said Nursi, 12. Söz ve 25. Söz'de (*Şebabet-i Kur'aniyye bahsinde*) Batı medeniyetinin beş menfi (kötü) yönü, Kur'an medeniyetinin ise beş müspet (iyi, güzel) yönü olduğunu ispat ederek, İslâm medeniyetinin güzelliğini üstünlüğünü ortaya koyar. *Hutbe-i Şamiye*'de Bediüzzaman, Batı medeniyetinin çökmekte olduğunu, Kur'an medeniyetinin ise ilerde bütün dünyaya hâkim olacağını savunur, müjdeler verir.

d) Sosyalizm ve Kapitalizm:

Bediüzzaman Said Nursi toplumları modern şekilde köleleştiren bu iki hususu şöyle ifade eder:

"Beşerin hayat-ı içtimaîsinde bütün ahlâksızlığın ve bütün ihtilâllerin menşei(kaynağı) iki kelimedir. Birisi, 'Ben tok olduktan sonra, başkası açlıktan ölse bana ne?' İkincisi, 'Sen çalış, ben yiyeyim. İşte bu iki düşünce 'kapitalizm' ve 'sosyalizm'i netice vermiştir. İslâmiyet, toplumun bu iki yarasını faizi yasaklayıp, zekâtı farz kılarak tedavi etmektedir.²¹⁰ Bu konu, *İşârâtü'l-İ'câz* (Bakara suresinin 3. âyetinin tefsiri), 22. Lem'a, 2. Nükte ile *Hakikat Çekirdekleri*'nden izahları mevcuttur.

e) Ehl-i Kitab

Bediüzzaman Said Nursi; tarihi, akli delillerin yansıra Tevrat ve İncil'den de deliller getirerek, Peygamberimiz'in hak peygamber olduğunu ispat etmeye çalışmış ve ehl-i kitabın Müslüman olmaları gerektiğine işaret etmiştir.

26. Mektub'un 3. Meselesi'nin 5. Nükte'si, 29. Mektub'un 7. Risâlesi'nin 2. İşaret'i Bu iki risâlenin mezkûr nüktelerinde, İslâmiyet'le Hristiyanlık arasındaki farkları ortaya koymuştur.

²¹⁰ Nursi, *Mektubat*, 273.

f) Masonluk

Bediüzzaman Said Nursi, münafıklarla ilgili ayetleri tefsir ederken zımni olarak Masonlardan bahseder. Bediüzzaman bu konuda *İşârâtü'l-İ'câz*'ın başında (Münafıklar bahsinde Bakara suresi 8-20 ayetlerin tefsirinde) şöyle der:

"İslamiyet'in ilk ortaya çıktığı zamanlarda inatçı ve kitapsız kâfirlerin ve nifaka giren eski dinlerin münafıkları gibi, aynen bu zaman-ı âhirde bir benzerinin çıkacağı Kur'an'ın derslerinden gelen bir ilhamla Eski Said hissetmiş. Münafıklar hakkındaki ayetleri izah ile en ince nükteleri beyan etmiş."²¹¹

Her ne kadar Üstad burada açıkça "*masonlar*" demiyorsa da münafıklarla ilgili ayetlerin tefsirine biraz dikkat edildiğinde kastın onlar olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır.

4.2.1.5.2. İslâm'a yönelik yapılan hücumlara verdiği cevaplar yöntemi

Bu konuyu şu şekilde özetleyebiliriz:

İmanın altı esasına yönelik bütün hücumlar çeşitli risalelerle Bediüzzaman Said Nursi çürütmeye çalışmıştır. Meselâ; tevhitle ilgili pek çok risalede, Allah'ı inkâr edenlerin fikirleri; 25. *Söz Mucizat-ı Kur'aniyye* adlı risalede Kur'an'a veya bazı ayetlere yönelik itiraz ve şüpheler; 24. *Söz'ün 3. Dalı*'nda hadislere yönelik itirazlar çürütülmüştür. Bunlara yanı sıra 12. *Mektub*'da Şeytanların yaratılmasının hikmeti, 15. *Söz'de* Semaya çıkan şeytanların taşlanması, 7. *Mektub*'da Peygamberimizin çok evliliğin hikmeti, 25. *Söz'de* Teaddüd-ü zevcat (birden fazla eşle evlenmenin durumu ve hikmeti), Münazarat, 11. *Mektub*'da Kadına mirastan yarım hisse verilmesinin hikmeti, 24. *Lem'*ada tesettürün fitri yaratılışın bir gereğinin olduğu isbatı, 29. *Mektub*'da Türkçe ezan ve namaz kılmanın caiz olmadığının hikmetleri insanın idrak edebileceği en güzel şekilde izah etmiştir.²¹²

4.2.1.6. Risale-i Nur'un muhtevası: kelam ilmi

²¹¹ Nursi, *İşâretü'l-i'câz fi- mezannî'l-i'câz*, 6.

²¹² Geniş bilgi için bkz. *Bediüzzaman Said Nursi Külliyyatı*/belirtilen ilgili bölümler.

Risale-i Nur, Ehl-i Sünnet'in Kelam ilminde yeni bir çılgır (ekol) açmıştır. Risale-i Nur'un kelam ilmi muhtevasından bahsetmeden önce Kelam ilmi hakkında kısa bir bilgi verelim: Kelam ilmi, konusu ve gayesi itibariyle iki türlü tarif edile gelmiştir:

a. Konusuna göre kelam ilminin tarifi:

“Allah’ın zâtından ve sıfatlarından, nübüvvet konularından, başlangıç ve sonuç itibariyle kâinatın hallerinden İslâm kanunu üzere bahseden bir ilimdir”²¹³

b. Gayesine göre kelam ilminin tarifi:

Kesin, kat’î deliller kullanmak ve vaki olacak şüpheleri izale etmek suretiyle dini akideleri, inançları ispata kudret kazandıran bir ilimdir.²¹⁴ Bu iki tanıma bakıldığı zaman bütün İslâmî ilimlerin gayesi, insana dünya ve ahiret saadeti kazan- dırmakla fayda sağlamaktır., Kelam ilminin gayelerinden biri de insana dünya ahi- ret mutluluğu sağlamaktır. Bu açıdan bakıldığı zaman, mezheplerin teşekkülünden önce olduğu gibi kelâm alanına sadece inançla ilgili konular değil; aynı zamanda ibadet, etik ve davranışları da girmektedir. Genel anlamda bakıldığı zaman kelâmın genel çerçevede dini korumayı amaçlayan bir disiplin olduğunu görmekteyiz. Aynı faide amaç ve hususları Risale-i Nur Külliyyatında görmemek mümkün değildir. Ri- sale-i Nur’un aynı zamanda bir kelam ilmi olduğuna dair Nursi’nin izahlarından bir tanesi şöyledir:

"Aziz ve gayretli âhiret kardeşim ve hizmet-i Kur’ân’da yoldaşım Hulusî-i Sâni ve Sabrî-i Evvel! Mektubunuzda ilm-i kelâm dersini benden almak arzu etmişsiniz. Zâten o dersi alıyorsunuz. Yazdığınız bütün Sözler, o nurlu ve hakikî ilm-i Kelâm'ın dersleridir. İmam-ı Rabbanî gibi bazı kudsî muhakkikler demişler ki: Ahirzamanda ilm-i kelâm'ı, yani ehl-i hak mezhebi olan mesâil-i imâniye-i kelâmi- yeyi, birisi öyle bir surette beyan edecek ki; umum ehl-i keşf ü tarikatın fevkinde, o nurların neşrine sebebiyet verecektir. Hatta İmam-ı Rabbanî kendisini o şahıs gibi görmüştür.”²¹⁵

Bediüzzaman Said Nursi’nin bu açıklamasına bakıldığı zaman Risale-i Nur, Kelam ilminin içerdiği tüm konuları içermekle beraber, çağın ihtiyaçlarını

²¹³ Yusuf Şevki Yavuz, “Kelam”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 20.04.2024)

²¹⁴ Yusuf Şevki Yavuz, “Kelam”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 20.04.2024).

²¹⁵ Nursi, *Barla Lahikası*, 283.

karşılacak fevkinde bir külliyyat olduğu müellifi tarafından ifade edildiği anlaşılmaktadır.

4.2.1.7. Risale-i Nur'un muhtevası: tefsir ilmi

Risale-i Nur, kelam ilmine dair bir eser olduğu gibi aynı şekilde tefsir ilmine dair bir olduğu denilebilir. Bununla birlikte alışılmış tefsir kitaplarından farklı olduğu için tefsir kitabı olmadığı zannedilebilir. Oysa tefsir tanımına bakıldığında zaman Risale-i Nur'un tefsir tanımında yer alan tanıma uyduğunu görmekteyiz.

Zira tefsir kelimesi "فسر" veya taklip tarikiyle "سفر" köklerinden gelmektedir. "الفسر" lügatte, "Tabibin hastalığı teşhis için bakmış olduğu az suya denir. Tabipler bu suyu tetkik etmek suretiyle hastalıkların illetini bulurlar. Bu manalardan başka, bu kelime "beyan etmek, keşfetmek, izhar etmek ve üzeri kapalı bir şeyi açmak" gibi manalarda da kullanılmaktadır.²¹⁶

"السفر" kökü muhtelif anlamlara geliyorsa da Araplar arasında "kapalı bir şeyi açmak, aydınlatmak ve işrak" gibi manalarda da kullanıldığı görülür. Meselâ "سفرت المرأة عن وجهها" (Kadın yüzünü açtı.) denilir.²¹⁷

Tefsir kelimesinin bu iki kökten de türemiş olması mümkündür. Bazı âlimlere göre (سفر ve فسر) her ikisi de keşf mânâsıdır. (السفر) kelimesinde zahiri maddi bir keşf, (الفسر) de ise manevi bir keşif görürüz. Bunlardan gelen tef'il babı (تفسير) ise "manayı keşif ve izhardır".²¹⁸

Âlimler arasında tefsir, Kur'an'ı Kerim'in mânâlarını keşif ve onda olan müşkil ve garib lafızlardan kastedilen şeyi beyan mânâsında kullanılmıştır. Bu ifadelerden yola çıkarak kısaca tefsir, "Kur'an'ın gizli nüktelerini, gizli manalarını keşif, beyan ve izhardır" diyebiliriz. İmam Gazâlî Kur'an'ı sahili olmayan bir denize -okyanusa- benzetir. Bu denizin derinliklerinde ise inciler, yakutlar, mücevherler vardır. Tefsir ilmi işte bu denizin derinliklerinde gizli olan, incileri, yakutları, mücevherleri çıkarma ilmidir.²¹⁹ Yukarıdaki bilgi ve ifadelere ışığında bakıldığında Risale-i Nur tefsir ilimin tanımına girdiğini rahatlıkla görmekteyiz.

²¹⁶ Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-luğa*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979), 5/504.

²¹⁷ Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-luğa*, 5/507.

²¹⁸ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, (Ankara: Diyanet Vakfı yayınları, 1997), 213.

²¹⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 213.

Bunun yanı sıra Risale-i Nur, Kur'an'ı "Fatıha" suresinden başlayıp "Nas" suresine kadar bitiren klasik bir tefsir değildir. Aksine, Kur'an'ın derin ve gizli nüktelerini keşfedip açıklaması sebebiyle, Risale-i Nur'u bir bakıma konulu (Mevdu'i) tefsir olarak kabul edebiliriz. Çünkü Üstad Bediüzzaman Said Nursi, Kur'an'ı tefsir ederken, bu asrın ihtiyaçlarını öncelikli olarak göz önünde bulundurmıştır. Zürkânî (ö.1367/1948) tefsir ile ilgili şöyle der: "Tefsir icmalen iki çeşittir.

Birincisi: Kuru bir tefsir ki, lafızları tahlil etmekten, cümlelerin i'rabını yapmaktan ve Kur'ân-ı Kerim'in ihtiva ettiği belagat nüktelerini ve fen ilimlerine yönelik işaretlelerini açıklamaktan öteye geçmez. Bu ise, tefsir ve Allah-u Teâla'nın hidayetinden muradını açıklamaktan ziyade Arapça'nın tatbik edilmesine daha yakındır.

İkincisi: Bu sınırları aşan bir tefsirdir ki, en büyük gayesi, Kur'an'ın hidayetini, Kur'an'ın talimatlarını ve bu Kur'an'da Allah-ü Teâlâ'nın insanlar için koyduğu kanunlardaki hikmetini; ruhları cezbedecek, kalpleri açacak ve nefisleri Allah'ın hidayetiyle hidayete ermeye itecek bir şekilde ortaya çıkarmaktır. İşte bu çeşit, tefsir ismine layıktır."²²⁰

Bediüzzaman Said Nursi'nin Kur'an ilimlerine ve i'cazına, Arap Dili, belagati ve edebiyatına, vukufunun pek yüksek seviyede olduğunun bir delili olan İşaratu'l-i'caz tefsirini inceleyen Ezher Üniversitesi Usulü'd-din Fakültesi Tefsir öğretim üyesi Prof. Dr. Abdülğafur Ca'fer, "Medarisu tefsiriyye fi Türkiya ve Şibhi'l-kareti'l-Hindiyye" isimli kitabının bir bölümünü "İman, bürhan ve i'caz ekolü" başlığı altında Bediüzzaman'ın tefsir metodunu anlatmaya tahsis etmiştir.²²¹

Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur'un tefsir olduğunu şu şekilde ifade eder:

"Tefsir İki Kısımdır.

Birisi: Malûm tefsirlerdir ki, Kur'ân'ın ibaresini ve kelime ve cümlelerinin mânâlarını beyan ve izah ve isbat ederler.

İkinci kısım tefsir ise: Kur'ân'ın imânî olan hakikatlerini kuvvetli hüccetlerle beyan ve isbat ve izah etmektir. Bu kısmın pekçok ehemmiyeti var. Zâhir malûm tefsirler, bu kısım bazen mücmel bir tarzda dercediyorlar. Fakat Risale-i Nur; doğrudan doğruya bu ikinci kısım esas tutmuş, emsalsiz bir tarzda muannid feylesofları susturan bir mânevi tefsirdir."²²²

²²⁰ Muhammed Abdülazim ez-Zürkani, *Menahilü'l-Irfan* (Darü'l-Fikr, Beyrut, 1996), 2/6.

²²¹ Abdülğafur Ca'fer, "Medarisu tefsiriyye fi Türkiya ve Şibhi'l-kareti'l-Hindiyye" (Kahire: 1997), 5-104

²²² Nursi, *Şualar*, 515-516.

Bunlarla birlikte Risale- i Nur konuyla alakalı ayetleri bir arada tefsir ettiği hasebiyle konulu tefsir kısmından da yer almaktadır. Yukarıdaki bilgileri birlikte değerlendirdiğimizde genel anlamda Risâle-i Nûr Külliyyatına bakıldığı zaman Kur'an'ı Kerim'i tefsir eden bir eser olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.1.8. Risale-i Nur'un muhtevası: tasavvuf

Risale-i Nur bir tarikat gibi görülmemelidir. Fakat tarikat insanları zahirden hakikate ulaştırdığı gibi, Risale-i Nur da aynı vazifeyi, faaliyeti yapmaktadır. Burada ister istemez 'zahir' nedir, 'hakikat' nedir, zahirden hakikate geçmek nedir? Soruları akla geliyor. Kısaca bu sorulara cevap verelim:

Zahir, bu gördüğümüz şهادet âlemi, sebepler âlemi, madde âlemidir. Yaşadığımız bu şهادet âleminde eşyanın kendi kendine var olduğu, her şeyin sebeplerle meydana geldiğini görürüz. Hâlbuki bu, görünüşte böyledir. Hakikatte ise, bütün eşyayı, varlıkları icat eden ve onları varlıkta, ayakta tutan Allah'ın kudretidir. Keza bütün meydana gelen olaylar yine onun kudretiyle, isim ve sıfatlarıyla. Sebeplerin kendi arkasındaki müessir, hakiki güç, Allah'ın gücüdür.²²³

Zahirden hakikate geçmek; bu şهادet âleminin ötesindeki eşyanın ve hadiselerin künhüne sırrına vakıf olabilmek, onların hakikatine diğer bir ifadeyle kâinatta Allah'ın tecelli eden isim ve sıfatlarını, kudretini, hikmetini yakînî olarak müşahade edebilmektir.²²⁴

Tasavvuf, nefis terbiyesi üzerinde yoğunlaşarak yüz yıllar boyunca insanları bu sırra mazhar etmeye çalışmış ve insan-ı kamil yetiştirme gayreti içerisinde olmuştur. Risale-i Nur ise, tasavvuf faaliyetinden farklı bir yöntemle bu zamanın ihtiyaçlarına uygun olarak, nafîle ibadetlerden ziyade ilmi merkeze alarak insanları hakikate ulaştırma çabasındadır. Bu hususu İmam Nursi şöyle ifade etmektedir:

"İ'lem Eyyühel-Aziz! Tevfik-i İlahî refiki olan adam, tarikat berzahına girmeden zâhirden hakikate geçebilir. Evet, Kur'an'dan, hakikat-i tarikati, tarikatsiz feyiz suretiyle gördüm ve bir parça aldım ve keza maksûd-u bizzat olan ilimlere âlet ilimlerini okumaksızın îsal edici (ulaştırıcı) bir yol buldum. Seriü's-seyir olan (hızlı hareket eden) bu zamanın evlâdına, kısa ve selâmet bir tariki (yolu) ihsân etmek, rahmet-i hâkimenin şânındandır."²²⁵

²²³ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 61.

²²⁴ Tüzün, *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*, 60-62.

²²⁵ Nursi, *Mesnevi Nuriye*, 213.

Bediüzzaman Said Nursi, manevi yolculukta ilahi rehberliğin önemine vurgu yapar ve geleneksel yöntemlere başvurmada da hakikate ulaşmanın mümkün olabileceğini savunur. Nursî, zamanın ihtiyaçlarına uygun olarak daha kısa ve güvenli bir manevi yolun insanlara sunulmasının Allah'ın rahmeti ve hikmeti olduğuna işaret eder.

4.2.1.9. Risale-i Nur'un bir diğer muhtevası: eğitim

Eğitim “Genel anlamda eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak, istenilen yönde değişme meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır.”²²⁶ Bu tanıma bakıldığında zaman istenilen yöne değiştirilme süreci, ancak bir şeyler öğrenilerek ve düşünsel olarak değişmekle başlanır. Nitekim davranışların istenilen yöne değişmesi iç âlemin değişmesiyle oluşmaktadır.

Risale-i Nur'un bir diğer muhtevası eğitimidir. Yukarıdaki tanıma göre Risale-i Nur eğitimi için insanların düşünce yani inanç ve davranışlarını Kur'an ve Sünnete uygun hale getirmeye çalışma faaliyetidir diyebiliriz. Eğitimde model şahıs ve model toplum olmak üzere olmazsa olmaz iki husus vardır. Bu iki husus Risale-i Nur eğitimi için de söz konusudur. Her eğitimde nasıl bir insan istiyoruz? sorusunu cevaplandırmaya yönelik model bir şahıs, nasıl bir toplum istiyoruz? sorusunu cevaplandırmak için de model bir toplum düşünülür. Eğitim, hedeflenen bu şahıs ve topluma göre şekillendirilir. Risale-i Nur eğitiminde, model şahıs Peygamberimiz, model toplum ise sahabe topluluğudur.

Her eğitimde mutlaka bir gaye ve bu gayeye ulaşabilmek için alt hedefler vardır ayrıca bu hedeflerin de alt hedefleri keza onların da alt basamakları vardır. Eğitim, bütün teferruatıyla bir hiyerarşik yapıya göre şekillenir. Risale-i Nur eğitimindeki gaye rıza-i ilahiye kazanmaktır, onun neticesi ve saadeti dareyn yani dünya ve ahiret saadetidir. Rızayı ilahiye 'ye ulaşabilmek için Risale-i Nur'da yedi temel hedef vardır. Bunlar şunlardır:

- a)-Tahkiki imanı elde etmek
- b)-Allah'ın emrettiklerini yapıp yasaklarında kaçınmak
- c)-Güzel ahlakla ahlaklanmak

²²⁶ Yıldız Kızılabdullah, “*Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim, Din*” (İstanbul: Grafiker Yayınları 2017), 42.

- d)-Şahs-ı manevi teşkil etmek
- e)-İrşad ve tebliğ faaliyetinde bulunmak
- f)-İttihadı İslam'ı gerçekleştirmek
- g)-Ehl-i delalet ve dinsizlikle mücadele etmektir.

Risale-i Nur Külliyyatına dikkatlice bakıldığı zaman yukarıdaki hedeflerin gerçekleşmesine yönelik bir eser olduğu anlaşılmaktadır.

4.3.Risale-i Nur'da fıkıh alanında ibadetler ve hikmetleri

Bediüzzaman Said Nursi'nin eserleri, fıkıhın *İbadetler* kısmından bahsettiği gibi yer yer *muâmelât*, *munâkahât* ve *ukûbât* kısımlarını da içermektedir. Çalışmamızda Müslümanların hayatında önemli bir yere sahip olan ibadetler konusuna odaklanmak istedik. Bu nedenle, Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerinde yer alan *Taharet*, *Namaz*, *Oruç*, *Zekât* ve *Hac* gibi ibadetleri ele aldık. Bu çerçevede Bediüzzaman Said Nursi'nin fıkıhın *İbadetler* konusunda görüşleri ve ibadetlerin hikmetleriyle ilgili analizlerini ele almaya çalıştık.

İslam Hukuk terminolojisinde fıkıhın ibadat kısmı son dönemde *ilmihal* kavramı ile ifade edilmektedir. İlmihal kavramı *fıkıh* kavramıyla iç içe olsa ve her ne kadar aralarında umum-husus özelliği olsa da son zamanlarda biri diğerinin yerine kullanılmaktadır. Bu sebeple, *ilmihal* ilmi *fıkıh* ilminin içinde yer alır. Dolayısıyla ilmihal kavramının bazen fıkıh kavramının yerine kullanılmasından dolayı, araştırma konumuz dağılmaması nedeniyle, ilmihal yerine ibadetler ifadesini tercih ettik.

Bediüzzaman Said Nursi eserlerinde yeri geldikçe fıkıh usulü ile ilgili tespitlerde de bulunmaktadır. Öncelikle bunlara temas edeceğiz.

4.3.1. Fıkıhın İbadetler Boyutu

İslam fıkıhının özelliği olduğu gibi *İbadetler*'in de özelliği Allah'ı Teala'ya imanla sıkı bağlı ve İslam inançlarıyla tam tamına alakalı olmasıdır. Bu alaka imanın tüm esaslarıyla alakalı olduğu gibi bilhassa ahiret gününe imana daha çok bağlıdır. Zira Allahu Teala'ya sağlam iman Müslüman'ı *İbadetler* dediğimiz dini hükümlere bağlanma ve bu hükümleri uygulama hususunda daha çok istekli kılar. Oysa Allahu Teala'ya sağlam imanı olmayan kimsenin ne namaz ve ne de oruçla alakası olur iş ve davranışlarından ne helale ve ne de harama riayet eder. Risale-i Nur bu konuda insanlara sağlam bir inancı kazandırmasıyla haliyle imanın tezahürü

dediğimiz İslami yaşayışın, bil-kuvve şeklinde olan fitri İslami yaşayış kendiliğinden doğal bir şekilde kişide görünebilir hale gelmektedir. İbadetlerin imana bağlılığını beyan eden misaller Kur'an-ı Kerim'de çoktur biz burada bir kısmını zikretmekle yetineceğiz. Böylece fikhın ibadetler kısmının imana bağlılığını izah etmiş olacağız.

Yüce Allah temizliği, abdesti emretmiş ve onu imanın gereklerinden kılarak şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ
إِلَى الْكَعْبَيْنِ *Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın).*²²⁷

Allah namazı ve zekâtı zikretmiş bunlar ile ahiret gününe iman konusunu birleştirip şöyle buyurmuşlardır:

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

*“O müminler ki namazı kılarlar zekâtı verirler ve ahirete de kesin olarak iman ederler.”*²²⁸

Yüce Allah, takvaya sebep olan orucu farz kılıp imana bağlamış ve şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

*“Ey iman edenler, oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizin üzerinize de farz kılındı ta ki günahlardan korunazsınız”*²²⁹ Yüce Allah, müminleri imana vasıfladıktan sonra içki ve kumarda sakınmalarını emretmiş ve bundan sakınmanın da ihlaslı bir imana bağlı olduğunun bildirerek şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ *“Ey iman edenler içki kumar dikenî taşlar putlar şans okları şeytan işi bilir pisliktir bunlarda sakının ki kurtuluşa eresiniz”*²³⁰

Allah’u Teala faizi haram kılmış ve bunun terkinî imana bağlayıp şöyle buyurmuştur:

²²⁷ el-Maide, 5/6.

²²⁸ en-Neml, 27/3.

²²⁹ el-Bakara, 2/183.

²³⁰ el-Maide, 5/90.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ

“Ey iman edenler Allah'tan korkun eğer inanıyorsanız faizden geri kalan kısmı bırakın.”²³¹

Böylece Kur'an-ı Kerim'de görülen dini hükümler dediğimiz İbadetlerin çoğu mutlaka Allah'a imanla beraber zikredilmiş ve İslam inancına bağlanmıştır. Yukarıda anlaşıldığı üzere *ibadetlerle* ilgili birçok konu, iman ve itikat ile ilgili aynı ayette zikredilmekle beraber bununla dini bir kutsiyet kazanarak ruhi bir güce sahip olmuştur. Zira fıkıh Allah tarafından gelen ona itaati gerektiren ve onun rızasını kazandıran şeri hükümlerdir. Bu hükümlere muhalefet ise Allah'ın gazabına uğramaya sebep olur. Yukarıdaki ayetlerden de anlaşıldığı üzere İman ile *ibadetlerin* sıkı bir ilişki içinde olduğunu görmekteyiz.

4.3.2. Bediüzzaman'ın İbadetler Hakkındaki Görüşü

İbâdet kelimesi, sözlük anlamı olarak "boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma" gibi anlamlara gelmektedir. Bediüzzaman, özetle ibadeti "Allah'ın emirlerini yapmak ve yasaklarından kaçınmak" şeklinde tarif eder.²³² İbadetin iki farklı görünümü vardır: Takva ve salih amel. Takva, Allah'ın yasak kıldıklarından sakınmak, salih amel ise onun emirleri dairesinde hareket etmek ve hayrat kazanmaktır.²³³ Fıkıhın ibadetler kısmı yukarıdaki tanımda yer alan hususları içeren bir konudur. Yüce Yaratıcı Kuran'ı Kerim'de insanın yaratılışının amacının ibadet olduğunu şöyle buyurmaktadır:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." ²³⁴

Peygamberimiz (s.a.s.) İslamın temel esasını İslamın yaşama omurgasını oluşturan İbadetlerle ilgili hadisi şerife şöyle buyuruyor:

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ : شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَحَجِّ
الْبَيْتِ ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ

²³¹ el-Bakara, 2/273.

²³² Nursi, *İşaratü'l-İ'caz, fî Mezânni'l-İcâz*, 147.

²³³ Nursi, *İşaratü'l-İ'caz, fî Mezânni'l-İcâz*, 148.

²³⁴ Ez-Zariyat, 51/56.

*“İslam dini beş esas üzerine kurulmuştur: Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın kulu ve Resulü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak.”*²³⁵
Hadiste bilindiği üzere İslamın ibadetlerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Bediüzzaman Said Nursi, bu ve bunlara benzer ayet ve hadisler ışığında ibadet etmenin önemini şu şekilde izah etmektedir:

“İnsanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi; Hâlık-i kâinatı tanımak ve O’na iman edip ibadet etmektir. Ve o insanın vazife-i fitratı ve farîza-i zimmeti, marifetullah ve iman-ı billahtır ve iz’an ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir.”²³⁶

Ayet ve hadisler başta olmak üzere bu ifadede anlaşıldığı üzere çağımız insanı, aslî vazifesi olan ibadeti en doğru bir şekilde anlaması ve ifa etmesi yani, iyi bir abid olması için çağın en yüksek manevî bir mevki insana kazandırıyor.

İbadetin mahiyeti, nasıl olması gerektiği, çeşitleri ve neden ibadet etmemiz gerektiği gibi önemli soruların cevabı ise Risale-i Nur’da güzel bir şekilde açıklanmıştır. Bu yüzden çağımız insanı Risale-i Nur’dan çokça istifade etmesi mümkündür.

İbadeti, “Allah’ın emirlerini yapmak ve nehiyelerinden sakınmak”²³⁷ şeklinde özetleyen Nursî, ibadetin iki kısım ve iki yönü olduğunu belirtmektedir: “Evet, İbadet iki kısımdır. Biri müsbet ibadettir ki; namaz, niyaz gibi malûm ibadetlerdir. Diğeri menfi ibadetlerdir ki; hastalıklar, musîbetler vasıtasıyla musîbetzede, aczini, zaafını hisseder. Hâlık-i Rahimine iltica eder, yalvarır.”²³⁸ Bediüzzaman, bu hakikate binaen insan ibadetiyle ve güzel bir niyet ile bütün ömrünü ibadete çevirebilmekle ilgili şöyle der: “Bu surette bütün sermaye-i ömrünü, âhirete mal edebilir. Fânî ömrünü, bir cihette ibka eder.”²³⁹

Bediüzzaman Said Nursi, ibadetin iki cihet olduğunu da şu şekilde izah etmektedir: “insan, şu kâinata geldikten sonra “iki cihet ile” ubudiyeti var: Bir ciheti; gaibane bir surette bir ubudiyeti, bir tefekkürü var. Diğeri; hazırane,

²³⁵ Buharî, “İman” 2; Müslim, “İmân”, 21.

²³⁶ Nursi *Şualar*, 121.

²³⁷ Nursi, *İşaratü'l-İ'caz, fî Mezânni'l-Îcâz*, 165.

²³⁸ Nursi, *Lem’alar*, 327.

²³⁹ Nursi, *Sözler*, 36.

muhabata suretinde bir ubudiyeti, bir münacatı vardır.”²⁴⁰ “İşte bu çeşit ibadat ve tefekküratla hakikî insan olur, ahsen-i takvimde olduğunu gösterir. İmanın yümnüyle emanete lâayık, emin bir halife-i arz olur.”²⁴¹ Bediüzzaman bu ifadeleriyle insanın ibadetin her iki cihetini de yapmakla mükellefiyetini vurgulamaktadır.

Acz ve fakrını Allah’a namaz, niyaz, oruç, zekât, hac gibi fiilî ibadetlerle ilân ederken; diğer taraftan da Allah’ı tanımak, bilmek yani marifetullah yolunda terakki etmek ve kemalat kazanmak durumundadır. Bu ise tefekkür yoluyla, ilim ile bilhassa iman ilimlerinin tahsili ve talimiyle mümkündür. Bu zamanda Risale-i Nur, bu hususta en birinci rehber durumundadır. “Risale-i Nur, insan olan bir insana, acz ve fakrını derk ettirir.

Bediüzzaman Said Nursi bu hususu şöyle ifade eder: “İnsan, acz ve fakrını anlamakla, tam Müslüman ve abd olur.”²⁴² İbadetin bu iki cihetinden birinin ihmali, tam bir Müslüman ve hakikî bir mü’minliğin eksik kalmasına sebep olmaktadır. Çünkü “*Akaidî ve imanî hükümleri kavî ve sabit kılmakla meleke haline getiren, ancak ibadettir.* Evet, Allah’ın emirlerini yapmaktan ve nehiyelerinden sakınmaktan ibaret olan ibadetle, vicdanî ve aklî olan imanî hükümler terbiye ve takviye edilmezse, eserleri ve tesirleri zayıf kalır. Bu hale, âlem-i İslâmın hal-i hazırdağı vaziyeti şahiddir.”²⁴³ Üstad Nursi bu hikmetli tespitiyle ibadetin imanın üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

Üstad Nursi’nin “İslâmın hal-i hazırdağı vaziyeti şahiddir” cümlesinden de anlaşıldığı üzere Müslümanların kanayan yarası olan Filistin/Gazze’eye, ehl-i küfrün yaptığı her türlü zulmün sebebi, Müslümanların ibadetten gerçek anlamda istifade etmekten ve etkisinden yoksun olmaktan kaynaklanmaktadır.

Üstad Bediüzzaman ayrıca ibadetin manasının şu olduğunu da ifade eder: “Dergâh-ı ilâhîde abd, kendi kusurunu ve acz ve fakrını görüp kemal-i rububiyetin ve kudret-i samedaniyenin ve rahmet-i ilâhiyenin önünde hayret ve muhabbetle secde etmektir.”²⁴⁴ Bediüzzaman, insanın üç cihetten ibadete mükellef olduğuna şu şekilde işaret etmektedir: “Kalbiyle teslim ve inkıyada, aklıyla iman ve tevhide,

²⁴⁰ Nursi, *Sözler*, 167.

²⁴¹ Nursi, *Sözler*, 368.

²⁴² Nursi, *Sözler*, 854.

²⁴³ Nursi, *İşaratü'l-İ'caz, fî Mezânni'l-İcâz*, 165.

²⁴⁴ Nursi, *Sözler*, 58.

kalıbıyla amel ve ibadete mükelleftir.”²⁴⁵ Üstad burada ibadetin önem ve mahiyetini insan açısında ifade etmiştir. Şu ifadeyle de nedenini açıklamaktadır: “İbadet, şükürdür. Şükür, mün’ime edilir; yani nimetleri veren zata şükretmek vâcibdir.”²⁴⁶ “Hâlık-i Rahimin ibadından istediği en mühim iş şükürdür. Şükürün envaı var. O nevilerin en camii ve fihriste-i umumiyesi, namazdır.”²⁴⁷ Dolayısıyla namazın manası, sadece fiziksel bir ibadet olmaktan öteye geçerek ruhsal bir anlam taşıdığını, namazın ne kadar önemli olduğunu vurgulamakla insanı namaz kılmaya teşvik etmektedir.

Bediüzzaman namazla ilgili olarak şunu da söylemektedir:

“Namazın manası da, Cenâb-ı Hakk’ı tesbih ve tazim ve şükür²⁴⁸ olduğunu; İmanın ve İslâmiyetin lâzımı olan Namaz, bütün ibadetlerin fihristesi mahiyetinde olduğundan her mü’min, bir nevi mi’racı hükmünde olan farz namaz ibadetini asla ihmal etmemelidir. “Namazda ruhun ve kalbin ve aklın büyük bir rahatı vardır. Hem cisme de o kadar ağır bir iş değildir.”²⁴⁹

Bediüzzaman Said Nursi, namazı kılmamakla ilgili ise şöyle bir ikazda da bulunmaktadır:

“Her yeni gün, sana hem herkese, bir yeni âlemin kapısıdır. Eğer namaz kılmazsan, senin o günkü âlemin zulümatlı ve perişan bir halde gider, senin aleyhinde âlem-i misalde şehadet eder.”²⁵⁰

Her yeni günün insanlara yeni bir fırsat sunduğu ve bu fırsatın değerlendirilebilmesi için namaz kılmanın önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca namazın kılınmaması durumunda o günün manevi olarak karanlık ve düzensiz geçeceği, bu durumun manevi bir dünyada (âlem-i misal) kişinin aleyhinde şahitlik edeceği belirtiliyor.

Namazın günlük hayatın düzeni ve manevi huzur için önemli olduğu gibi, diğer ibadetlerin de yapılması halinde bunun insanın iç dünyasını manen aydınlattığı, aksi takdirde namazın kılınmamasının olumsuz manevi sonuçları

²⁴⁵ Nursi, *İşaratü'l-İ'caz, fî Mezânni'l-İcâz*, 179.

²⁴⁶ Nursi, *İşaratü'l-İ'caz, fî Mezânni'l-İcâz*, 178.

²⁴⁷ Nursi, *Sözler*, 57.

²⁴⁸ Nursi, *Sözler*, 57.

²⁴⁹ Nursi, *Sözler*, 36.

²⁵⁰ Nursi, *Sözler*, 305.

olacağı gibi diğer ibadetlerin de yapılmaması halinde olumsuz sonuçları olması metinden anlaşılmaktadır.

4.3.2.1. Bediüzzaman’a göre ibadetin dünya/ahiret saadetine etkisi

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا
تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş (Allah’ın azabından kendinizi kurtarmış) olursunuz. O, yeryüzünü size bir döşek ve göğü de bir bina kıldı. Gökten su indirip onunla size rızık olmak üzere ürünler meydana getirdi; artık Allah’a, bile bile eş koşmayın.”²⁵¹
Bediüzzaman Said Nursi bu ayetleri *İşaratü’l-İ’caz* isimli eserinde şöyle tefsir etmektedir:

“Yani, ‘Ey insanlar! Sizi ve sizden evvelkileri yaratan Rabbinize ibâdet ediniz ki, takvâ mertebesine vâsıl olasınız. Ve yine Rabbinize ibâdet ediniz ki, arzı size döşek yaptı. Semâyı üstünüze bina etti. Ve semâdan suları indirdi. Ve onunla sizlere rızık olmak üzere yerden meyveleri ve sair gıdaları çıkartsın Öyle ise Allah’a misil ve şerik yapmayınız. Bilirsiniz ki Allah’tan başka ma’bud ve halıkınız yoktur”²⁵²

Üstad Bediüzzaman burada ibadetin afaki ve enfusi olarak iki yönünün özelliklerinden bahsetmektedir;²⁵³

Afakî yönü hakkında şunları söylemektedir:

“Akâidî ve îmânî hükümleri kavî ve sâbit kılmakla meleke hâline getiren, ancak ibâdetdir. Evet, Allah’ın emirlerini yapmaktan ve nehiyelerinden sakınmaktan ibâdet olan ibâdetle, vicdânî ve aklî olan îmânî hükümler terbiye ve takviye edilmezse, eserleri ve te’sîrleri zayıf kalır. Bu hâle âlem-i İslâmın hâl-i hâzırda vâziyeti şâhiddir. (Olmazsa iyilik kalmaz, günahlar artarak toplumdaki asayiş bozulur).

Ve kezâ ibâdet, dünya ve âhiret saadetlerine vesîle olduğu gibi, maaş ve meâda, yani dünya ve âhiret işlerini tanzîme sebebedir. Ve şahsî ve nev’î kemâlâta vâsıttır.

²⁵¹ el-Bakara, 2/21-22.

²⁵² Nursi, *İşaratü’l-İ’caz, fî Mezânî’l-Îcâz*, 218-229.

²⁵³ Ali Bakkal, Bediüzzaman Said Nursi ve Fıkıh Geleneği, *Katre: Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi = International Human Studies Journal*, 2018, sayı: 6, s. 97-120

Ve Hâlık ile abd arasında pek yüksek bir nisbet ve şerefli bir râbitadır.” (Olmazsa dünya işleri ve ahiret işleri de kötüleşir. Allah’la dolaylı görüşme kesilmiş olur).

Birincisi:

“... Sonra Cenap-ı Hakkın emirlerine ve nehiyelerine itaat ve inkiyadı tesis ve temin etmek için, Sâniin azametini zihinlerde tesbit etmeye ihtiyaç vardır. Bu tesbit de ancak akaid ile yani ahkâm-ı imaniyenin tecellisiyle olur. İmanî hükümlerin takviye ve inkişaf ettirilmesi, ancak tekrar ile teceddüd eden ibadetle olur.

İkincisi:

İbâdet, fikirleri Sâni’-i Hakîm’e çevirtmek içindir. Abdin Sâni’-i Hakîm’e olan teveccühü, itâat ve inkıyâdını intâc eder. İtâat ve inkıyâd ise, abdi intizâm-ı ekmel altına idhâl eder. Abdin intizâm altına girmesiyle ve nizâma ittibâ’ etmesiyle, hikmetin sırrı tahakkuk eder. Hikmet ise, kâinât sahîfelerinde parlayan san’at nakışlarından tebârüz eder.

Üçüncüsü:

İnsan, santral gibi, bütün hilkatin nizâmlarına ve fitratın kanunlarına ve kâinâtta nevâmîs-i İlâhiyenin şua’larına bir merkezdir. Binâenaleyh, insanın o kanunlara intisâb ve irtibât etmesi ve o nâmusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umûmî cereyânı te’mîn etsin. Ve tabakât-ı âlemde deverân eden dolapların hareketlerine muhâlefetle, o dolapların çarkları altında ezilmesin. Bu da ancak evâmîr ve nevâhîden ibâret olan ibâdetle olur.

Beşincisi:

İnsan, İslâmiyet sâyesinde, ibâdet sâikasıyla bütün müslümanlara karşı sâbit bir münâsebet peydâ eder. Ve kavî bir irtibât ve bağılılık elde eder. Bunlar ise, sarsılmaz bir uhuvvete, hakîkî bir muhabbete sebep olur. Zaten hey’et-i ictimâiye kemâline ve terakkîsine mukaddeme ve en birinci basamaklar, uhuvvet ile muhabbettir.²⁵⁴

Enfusî yönler hakkında ise şunları söylemektedir:

“İnsan, cismen küçük ve zayıf, hem âciz olmakla beraber, hayvanâtta addedildiği halde, pek yüksek bir ruhu taşıyor. Ve pek büyük bir isti’dâda mâliktir. Ve hasredilmez derecede meyilleri vardır. Ve gayr-i mütenâhî emeller sâhibidir. Ve addedilmez fikirleri vardır. Ve gayr-i mahdûd şehviye ve gadabiye gibi kuvvetleri vardır. Ve öyle acâib bir yaratılışı vardır ki, sanki bütün envâ’lara ve âlemlere fihriste olarak yaratılmıştır.

İşte böyle bir insanın o yüksek ruhunu inbisât ettiren, ibâdettir.

²⁵⁴ Nursi, *İşaratü'l-İ'caz, fî Mezânni'l-İcâz*, 226-229.

İsti‘âdılarını inkişâf ettiren, ibâdetdir.
Zâhirî ve bâtinî meyillerini temyîz ve tenzîh ettiren, ibâdetdir.
Emellerini tahakkuk ettiren, ibâdetdir.
Fikirlerini tevsî‘ ve intizâm altına alan, ibâdetdir.
Şehveviye ve gadabiye kuvvetlerini had altına alan, ibâdetdir.
Zâhirî ve bâtinî uzuvlarını ve duygularını kirleten tabiat paslarını izale eden, ibadettir.
İnsanı mukadder olan kemalâtına yetiştiren, ibadettir.
Abd ile Mabud arasında en yüksek ve en latîf olan nisbet ancak İbadettir.”²⁵⁵

Bu metinde, ibadetin sadece insanın ebedi hayatını değil, dünya hayatını da kurtarmaya vesile olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, ibadetin kişinin ruhsal gelişimine katkıda bulunarak mutlu ve huzurlu olmasını sağladığı belirtilmektedir.

4.3.2.2. İbdetlerde niyet hakkındaki görüşü

Niyetin ibadetlerle her zaman ilişkisi mevcuttur. Meslek icabı yapılan işin ibadet ya da günaha dönüştürebilecek kadar büyük bir öneme sahiptir. İslam alimleri arasında İbadetteki niyetin bazen şart olma noktasındaki farklılık alimlerin delilleri farklı değerlendirmekten kaynaklanmaktadır.

Şöyle ki Hanefilere ve bir rivayette İmam Mâlik'e göre abdest ve gusûlde niyetin farz olmadığı, sadece sünnet olduğu ifade edilmektedir. Bu görüşü destekleyen deliller arasında abdest ayetinde dört farzın belirlenmiş olması ve niyetten bahsedilmemesi yer almaktadır. Ayrıca hadislerde de niyetten hiçbir şekilde söz edilmediği ifade edilmektedir. Ayrıca niyete kıyas edilerek necâsetten taharet ve setr-i avret gibi namazın şartlarından bazıları da şart olmadığını ortaya koymaktadırlar.²⁵⁶

İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve başka görüşünde İmam Mâlik'e göre ise abdestte niyet farzdır. Delil; "Ameller niyetlere göredir" hadisi ile namaz ve teyemmümde niyetin farz oluşuna kıyastır. Teyemmümde niyet farzdır. Çünkü abdestin yerini alan yeni bir temizlik türü olduğu için niyetsiz olarak geçerli olmaz.²⁵⁷

²⁵⁵ Nursi, *İşaratü'l-İ'caz, fî Mezânni'l-Îcâz*, 220-230.

²⁵⁶ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 1/ 98-100; el-Meydânî, *el-Lübâb*, 1/16; İbn Rüşd, *Bidâyetül Müctehid*, I, 21; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/ 110.

²⁵⁷ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 1/ 90-110.

Bediüzzaman'ın en ziyade vurgu yaptığı konulardan biri niyettir. Kırk yıllık ömür seferinde ve otuz yıllık tahsil seyrinde dört kelime ve dört kelâm öğrendiğini söyler. Bu kelimelerden biri, niyettir.²⁵⁸ Niyet hakkında şöyle der:

“Niyet, toprak misal âdetleri ve kum misal hareketleri kendisindeki hasiyetle ibadet cevherine çeviren acîb bir iksirdir. Keza o, ölü hâllerin kendisiyle hayat bulduğu ve canlı ibadetlere dönüştüğü nafız bir ruhtur. Keza onda seyyiatı hasenata çeviren bir hasiyet vardır. Demek niyet bir ruhtur. Onun ruhu da ihlastır...”²⁵⁹

Bediüzzaman, niyeti toprak misal âdetleri ve kum misal hareketleri ibadet cevherine çeviren acîb bir iksir olarak görür. Bu iksir sayesinde insanın toprak misal sıradan işleri ibadet cevherine dönüştürdüğünü söyler. Bir meslek sahibi yaptığı mesleği sadece dünyadaki karşılığı için değil, Allah rızasına istinaden Müslümanların faydalanması için mesleğini icra ettiği takdirde sevap kazandığına işaret eder. Ayrıca ibadetin olmazsa olmaz bir parçası olduğunu vurgulamaktadır.

4.3.2.3. İbadetleri terk etmek hakkındaki görüşü

Alimler, bazı ibadetleri terk etmenin günah içerdiğini belirtmişlerdir. Bunlar arasında, farzın terk edilmesi yer alır. Farz-ı aynı terk eden kimse, mesela namazı terk etmek, günah işlemiş olur. Aynı şekilde, eğer terk edilmesi herkes tarafından olursa, farz-ı kifayeyi terk etmek de günah işlemeye sebep olur. Örneğin, cenaze namazını kılmamak gibi. Ayrıca, farz ile eş anlamlı olan vacibi terk eden kimse de günah işlemiş olur. Vacip ile farz arasında fark gözeten Hanefiler, vacibi terk eden bireysel veya toplu olarak günah işleyeceğini belirtmişlerdir; ancak bu, farzı terk etmenin günahı kadar büyük değildir.

Sünnetlere gelince, eğer sünnet, müekked ve dini bir şiar niteliğindeyse -örneğin ezan ve cemaat namazı gibi- bu sünnetin terk edilmesi topluca günah işlemeyi gerektirir. Ayrıca, bazı alimlere göre, müekked sünneti sürekli terk etmek, hem birey hem de topluluğun günah işlemesine sebep olmaktadır.²⁶⁰

Sünnet-i müekkede olmayan sünnetlerin terk edilmesi konusunda alimler arasında görüş ayrılıkları vardır. Çoğu fakih, sünnet-i müekkedelerin sürekli yapılmasını tavsiye eder ve terk edilmesini mekruh olarak görür. İmam Malik, bu konuda meşhur

²⁵⁸ Bu dört kelimeler: Manayı harfî, Manayı ismi, Nazar, Niyettir geniş bilgi için bz: Nursi, *Mesnevi Nuriye*, 95-100.

²⁵⁹ Nursi, *Mesnevi Nuriye*, 95-100

²⁶⁰ İbrahim b. Musa eş-Şatibi, *el-Muvafakat*, 1/133-136.

görüşünde, farzların korunması için belirli bir zaman dilimi öngörmemiştir; ancak kişinin, güvenli olduğunu düşündüğü sürece istediği kadar nafile ibadet yapmasını engellememiştir.

Hanefiler, sünnet-i müekkedeleri terk edenin kötü bir iş yaptığını ve kınanmayı hak ettiğini belirtmişlerdir. İbn Abidin, bunu eleştiri ve ayıplama olarak yorumlamıştır. Hanbeliler ise, mazeretsiz olarak sünnet-i müekkedeleri terk etmeyi mekruh olarak görürler. Bazı fakihler, sefer halinde olmadığı sürece, sünnet-i müekkedeleri sürekli terk edenin adaletinin düştüğünü söylemişlerdir.²⁶¹

Bediüzzaman Said Nursi, ibadetin terk edilmesinden kaynaklı büyük kayıptan şöyle bahseder:

"Farz ve vâcib kısımlara zaten ittibaa mecburiyet var. Ve ubudiyetteki müstehab olan sünnet-i seniye'nin terkinde günah olmasa dahi büyük sevabın zayıyatı var. Tağyirinde ise büyük hata vardır. Âdât ve muamelattaki sünnet-i seniye ise ittiba ettikçe o âdât, ibadet olur. Etmese itab yok. Fakat Habibullah'ın âdab-ı hayatiyesinin nurundan istifadesi azalır."²⁶²

Bediüzzaman Said Nursi sünnetin konumunu sünnetin, müminin hayatındaki önemi ve ehemmiyetini şu şekilde vurgulamıştır:

"Vesvese ve evham zulmetleri içinde yürürken Resul-i Ekrem'in (s.a.s.) sünnetleri, birer yıldız birer lamba vazifesini gördüklerini gördüm. Her bir sünnet veya bir hadd-i şer'î, zulmetli dalalet yollarında güneş gibi parlıyor. O yollarda insan, zerremiskal o sünnetlerden inhıraf ve udûl ederse şeytanlara mel'ab, evhama merkep, ehval ve korkulara ma'rez ve dağlar kadar ağır yüklere matiyeye olacaktır. Ve keza o sünnetleri, sanki semadan tedelli ve tenezzül eden ipler gibi gördüm ki onlara temessük eden yükselir, saadetlere nâil olur. Muhalefet edip de akla dayananlar ise uzun bir minare ile semaya çıkmak hamakatinde bulunan Firavun gibi bir firavun olur."²⁶³

Sünnet ibadetler, yerden göğe dayanan manevi bir bağ olduğunu bu manevi bağa ulaşmanın yolu ise ancak sünneti seniye'ye ittiba ile olduğunu vurgulamaktadır.

Üstad Nursi sünnetin önemini başka bir eserinde şöyle ifade eder:

"Velayet yolları içinde en güzeli en müstakimi en parlağı en zengini, sünnet-i seniye'ye ittibadır. Yani a'mal ve harekâtında sünnet-i seniye'yi düşünüp ona tabi

²⁶¹ Nevevi, *el-Mecmu'*, 4/29,400-401.

²⁶² Nursi, *Lemalar*, 63.

²⁶³ Nursi, *Mesnev-i Nuriyye*, 74.

olmak ve taklit etmek ve muamelat ve e'f'inde ahkâm-ı şer'iyeyi düşünüp rehber ittihaz etmektir.

İşte bu ittiba ve iktida vasıtasıyla, âdi ahvali ve örfî muameleleri ve fitrî hareketleri ibadet şekline girmekle beraber; her bir ameli, sünneti ve şer'i o ittiba noktasında düşündürmekle, bir tahattur-u hükm-ü şer'î veriyor. O tahattur ise sahib-i şeriatı düşündürüyor. O düşünmek ise Cenab-ı Hakk'ı hatıra getiriyor. O hatıra, bir nevi huzur veriyor. O halde mütemadiyen ömür dakikaları, huzur içinde bir ibadet hük-müne getirilebilir. İşte bu cadde-i kübra, velayet-i kübra olan ehl-i veraset-i nübüv-vet olan sahabe ve selef-i salihînin caddesidir.”²⁶⁴

Üstad Nursi; sünnetin, insanı yükselttiği manevi makamı ile kişiye kazandırdığı sevabı şöyle ifade eder:

“İmam-ı Rabbanî Ahmed-i Farukî (ra) demiş ki: “Ben seyr-i ruhanîde kat’-ı meratib ederken, tabakat-ı evliya içinde en parlak, en haşmetli, en letafetli, en emniyetli, Sünnet-i Seniyyeye ittibai esas-ı tarikat ittihaz edenleri gördüm. Hatta o tabakanın âmî evliyalrı, sair tabakatın has velîlerinden daha muhteşem görünüyordu.” Evet, müceddid-i elf-i sani İmam-ı Rabbanî (ra) hak söylüyor. Sünnet-i Seniyyeyi esas tutan, Habibullahın zıllı altında makam-ı mahbubiyete mazhardır.”²⁶⁵

Metninde, Sünnet-i Seniyyeye uyanların Allah'ın sevgili kulları arasında özel bir yere sahip olduğu belirtilir. Bu kişiler, Hz. Muhammed'in (s.a.v) gölgesinde, manevi anlamda Allah tarafından sevilme makamına erişirler. Bu da Sünnet-i Seniyye'ye bağlılığın önemini ve bu bağlılığın manevi yücelik getirdiğini vurgular.

Çeşitli türlerdeki sünnetlerin uygulanmasındaki herhangi bir ihmalkâr kişinin, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) önderliğini yaptığı nurani meclisten uzaklaşmasına sebep olur.

Mesela Üstad Said Nursi, farz namazlardan sonraki zikirleri terk etmekle ilgili şöyle diyor:

“Namazdan sonraki tesbihatlar, tarikat-ı Muhammediyedir (s.a.s.) ve velayet-i Ahmediyenin (asm) bir evradıdır. O noktadan ehemmiyeti büyüktür.....

Sonra bu kelimenin hakikati böyle inkişaf etti: Nasıl ki risalete inkılab eden velayet-i Ahmediye (asm) bütün velayetlerin fevkindedir; öyle de o velayetin tarikatı ve o velayet-i kübranın evrad-ı mahsusası olan namazın akabindeki tesbihat, o derece sair tarikatların ve evradların fevkindedir. Bu sır dahi şöyle inkişaf etti ki:

²⁶⁴ Nursi, *Mektubat*, 500.

²⁶⁵ Nursi, *Lemalar*, 127.

Nasıl zikir dairesinde bir mecliste veyahut hatme-i Nakşiyede bir mescidde birbiriyle alâkadar heyet-i mecmuada nurani bir vaziyet hissediliyor. Kalbi hüşyar bir zat, namazdan sonra, سُبْحَانَ اللَّهِ ، deyip tesbihi çekerken, o daire-i zikrin reisi olan Zat-ı Ahmediye aleyhissalâtü vesselâmın muvacehesinde, yüz milyon tesbih edenler, tesbih elinde çektiklerini manen hisseder; o azamet ve ulviyetle سُبْحَانَ اللَّهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ der. Sonra o serzâkirin emr-i manevîsiyle ona ittibaen الْحَمْدُ لِلَّهِ ، dediği vakit, o halka-i zikrin ve o çok geniş dairesi bulunan hatme-i Ahmediye aleyhissalâtü vesselâmın dairesinde yüz milyon müridlerin الْحَمْدُ لِلَّهِ ، الْحَمْدُ لِلَّهِ larından tezahür eden azametli bir hamdi düşünüp içinde الْحَمْدُ لِلَّهِ ile iştirak eder ve hâkeza... لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ve duadan sonra اللَّهُ أَكْبَرُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ Ahmediye aleyhissalâtü vesselâmın halka-i zikrinde ve hatme-i kübrasında o sâbık mana ile o ihvan-ı tarîkatı nazara alıp o halkanın serzâkiri olan Zat-ı Ahmediye aleyhissalâtü vesselâma müteveccih olup أَلْفُ صَلَاةٍ وَ أَلْفُ أَلْفِ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ der diye anladım ve hissettim ve hayalen gördüm. Demek, tesbihat-ı salâtiyenin çok ehemmiyeti var.”²⁶⁶

Üstad Nursi, namazdan sonraki sünnet olan tesbihatın sadece bireysel bir ibadet değil, aynı zamanda geniş bir manevi topluluğun bir parçası olarak yapıldığında çok daha derin ve önemli bir anlam taşıdığını belirtir. Tesbihat, Tarîkat-ı Muhammediye ve velayet-i Ahmediye'nin bir uzantısı olarak büyük bir manevi değer taşıdığına işaret ederek insanı bu sünnetin uygulamaya teşvik etmektedir.

Her biri sünnetin terk edilmesi demek, Allah'ın rahmetinden uzak olmak ile beraber büyük sevapların terk edilmesi anlamına geldiği ile alakalı şöyle diyor:

“Madem sünnet-i seniyyenin her bir meselesi edeptir ve Allahu Teâlâ edebin envaını Habibinde cemetmiştir, öyleyse sünneti terk eden, edebi terk etmiş olur. Edebi terk eden de Allah'ın lütfundan mahrum olur.”²⁶⁷

Üstad Said Nursi bu ifadelerle müekked sünnet ile gayrı müekked sünnet arasında farkı gözetmeksizin, sünnetin önemi ve ehemmiyetini ifade etmektedir. Aynı zamanda sünnetin bir Müslümanın hayatında ne anlam ifade ettiğini de hikmetiyle beraber izah etmektedir.

Üstad Said Nursi aynı zamanda sünnetin mertebelerine şu ifadesiyle değinmektedir.

“Sünnet-i seniyyenin meratibi var. Bir kısmı vâcibdir, terk edilmez. O kısım, şeriat-ı garrada tafsilatıyla beyan edilmiş. Onlar muhkemattır, hiçbir cihette tebeddül

²⁶⁶ Nursi *Kastamonu Lahikası*, 88.

²⁶⁷ Nursi, *Lemalar*, 61

etmez. Bir kısmı da nevafile nevinde. Nefail kısmı da iki kısımdır. Bir kısım, ibadete tabi sünnet-i seniye kısımlarıdır. Onlar dahi şariat kitaplarında beyan edilmiş. Onların tağıyirî bid'attır. Diğer kısmı "âdab" tabir ediliyor ki siyer-i seniye kitaplarında zikredilmiş. Onlara muhalefete, bid'a denilmez. Fakat âdab-ı Nebevîye bir nevi muhalefettir ve onların nurundan ve o hakiki edepten istifade etmemektir. Bu kısım ise örf ve âdât ve muamelat-ı fitriyede Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmın tevatürle malûm olan harekâtına ittiba etmektir.

Mesela, söylemek âdabını gösteren ve yemek ve içmek ve yatmak gibi hâlâtın âdabının düsturlarını beyan eden ve muaşerete taalluk eden çok sünnet-i seniye var. Bu nevi sünnetlere "âdâb" tabir edilir. Fakat o âdâba ittiba eden, âdâtını ibadete çevirir, o âdabdan mühim bir feyz alır. En küçük bir âdabın mûraatı, Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmı tahattur ettiriyor, kalbe bir nur veriyor.

Sünnet-i seniyenin içinde en mühimmi, İslâmiyet alâmetleri olan ve şa'ire de taalluk eden sünnetlerdir. Şa'ir, âdeta hukuk-u umumiye nevinden cemiyete ait bir ubudiyettir. Birisinin yapmasıyla o cemiyet umumen istifade ettiği gibi onun terkîyle de umum cemaat mes'ul olur. Bu nevi şa'ire riya giremez ve ilan edilir. Nâfile nevinden de olsa şahsî farzlardan daha ehemmiyetlidir.²⁶⁸

Bu metinden anlaşıldığı üzere Üstad Nursi, sünnetin önem ve ehemmiyetini anlatırken aynı zamanda Sünnet-i Seniye'nin hem bireysel hem de toplumsal hayatta büyük önem taşıdığını vurgular. İbadetlerden adab ve şa'ire kadar uzanan bu sünnetler, Müslümanların hem manevi gelişimlerine katkıda bulunur hem de toplumsal birliğin ve düzenin sağlanmasına yardımcı olur.

4.3.2.4. İbadetlerde bid'at konusu hakkındaki görüşü

Bidat kavramı hakkında farklı tanımlamalar yapılmış ve bu tanımlamalar, alimlerin kavramı ve anlamını algılamalarındaki farklılıklar nedeniyle çeşitlenmiştir. Bu alimlerden bazıları, bidatın anlamını genişleterek, kitap ve sünnette bulunmayan ibadet dahil olmak üzere her yeni şeyi ister ibadetlerde ister alışkanlıklarda olsun ister kınanmış ister kınanmamış olsun, bidat olarak kabul etmişlerdir. Bu görüşü benimseyenler arasında İmam Şâfiî, onun takipçilerinden İzz b. Abdüsselam (ö.660/1262), Nevevî (ö.676/1277), Ebû Şâme (ö.665/1267); Mâlikîlerden Zürkani (ö.1367/1948); Hanefîlerden İbn Abidin (ö.1252/1836); Hanbelîlerden İbn Cevzî (ö.597/1201) ve Zâhirîlerden İbn Hazm (ö.456/1064) bulunmaktadır. Bu alimler İzz

²⁶⁸ Nursi, *Lemalar*, 60-61.

b. Abdüsselam'ın bidatle alakalı olarak "Peygamberimiz (s.a.s.) döneminde olmayan, sonradan icat edilen her fiil bidattır." şeklindeki tanıma yakın şekilde tanımlamışlardır.²⁶⁹

İzz b. Abdusselam ayrıca bidati, "Resulullah zamanında görülmemiş olan bir şeyi yapmak" şeklinde tanımlamış ve vacip, haram, mendup, mekruh ve mübah olarak beş kategoriye ayırmıştır.²⁷⁰

Bid'atı dar kapsamlı olarak anlayanlar, onu "Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan ve dinle ilgili olup ilâve veya eksiltme özelliği taşıyan her şey" olarak tanımlamışlardır. Bu görüşü benimseyenler arasında Mâlikîler'den İmam Mâlik, Turtûşî, Şâtıbî; Hanefîler'den Bedreddin el-Aynî, Birgivî; Şâfiîler'den Beyhakî, İbn Hacer el-Askalânî, İbn Hacer el-Heytemî; Hanbelîler'den Takıyyüddin İbn Teymiyye ve İbn Receb bulunmaktadır. Onlara göre dinle ilgisi ve dinî mahiyeti bulunmayan şeyler bid'at sayılmaz; bu nedenle örf ve âdet türünden olan davranışlar bid'at kavramının dışında kalır.²⁷¹ Dar kapsamlı bid'at anlayışını savunanlar, görüşlerine dayanak olarak, "*İşlerin en kötüsü sonradan ihdas edilenlerdir*" hadisini göstermektedirler.²⁷²

Üstad Said Nursi bidat ile ilgili şöyle bir tespiti bulunmaktadır:

"Ahkâm-ı ubudiyette yeni icadlar bid'attır. Bid'atlar ise ... *أَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ* "Bu gün sizin için dininizi kemale erdirdim. ..."²⁷³ sırrına münafî olduğu için merduddur. Fakat tarîkatta evrad ve ezkâr ve meşrepler nevinden olsa ve asılları Kitap ve Sünnetten ahzedilmek şartıyla ayrı ayrı tarzda, ayrı ayrı surette olmakla beraber, mukarrer olan usûl ve esasat-ı sünnet-i seniyyeye muhalefet ve tağyir etmemek şartıyla, bid'a değillerdir. Lâkin bir kısım ehl-i ilim, bunlardan bir kısmını bid'aya dâhil edip fakat "bid'a-i hasene" namını vermiş."²⁷⁴

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Said Nursi'nin bidat kavramını sadece ibadet için kullandığını görmekteyiz. Herhangi bir uygulamanın aslı, Kur'an ve sünnetten alındığı takdirde o asla bağlı olan fazlalıklar bid'at olmadığına işaret etmektedir. Bediüzzaman'ın aynı zamanda bu ifadesiyle delillere dayandırarak İslam alimleri yüz

²⁶⁹ Rahmi Yaran, "Bid'at", TDV İslâm Ansiklopedisi, (10.07.2024)

²⁷⁰ İzzeddin bn Abdusselam, *Kavâidül-ahkâm Fî Mesâlihi'l-enâm*, 1/172.

²⁷¹ Rahmi Yaran, "Bid'at", TDV İslâm Ansiklopedisi, (Erişim: 10.07.2024).

²⁷² Müslim, "Cum'a", 43.

²⁷³ Maide, 5/3.

²⁷⁴ Nursi, *Lemalar*, 63.

yıllar önce bid'atı (sonradan ortaya çıkan her şeyi) "hasene" ve "seyyie" olarak ikiye ayırdığına da işaret ettiğini görmekteyiz. Nitekim İslam alimleri, eğer yapılan şey Kur'an ve Sünnet çerçevesinde mahzurlu değilse, "bid'at-ı hasene" (yani, sonradan ortaya çıkan iyi ve güzel bid'at); tam tersi durumdaysa "bid'at-ı seyyie" (kötü ve batıl bid'at) olarak adlandırmışlar.

4.3.3. Hikmet Kavramı

Hikmet **حكمة** kelimesi ha-ke-me/yah-kümü) **حكم** fiilinin masdarı olan 'hükm' den türeyen bir isimdir. Çoğulu hikem **حكم** dir. Hükm **حكم** lehte veya aleyhte olarak adaletle yargıda bulunmak, ıslah için engel olmak, kötü şeyden men etmek, zulme engel olmak anlamları taşır.²⁷⁵

Hikmetin Istılâhî Anlamı

Hikmet istilâhî kullanımda şu anlamları taşır: Adalet, ilim, peygamberlik, Kur'an, Kur'an bilgisi, Kur'an'ı anlama gücü, Hz. Peygamber'in Sünnet'i, Allah'a itaat etmek, Allah'tan haşyet etmek, takva, akıl, anlayış, Allah'ın emirlerini düşünmek, yerinde söz söyleme ve iş yapma, amelle birlikte ilim, akla uygun olan şey, ilham ile vesveseyi ayıran nur, hazır doğru cevap verme, hak düşüncenin kişiye hükmetmesi, ruhların sükûnete erdiği şey, ledünnî ilim, öğüt-ibret anlamlarına gelmektedir.²⁷⁶

Hükemânın tefekkür yoluyla ortaya koyduğu nazarî ve amelî ilimler bir kişiden öğrenilerek ve yeni birikimler ilâve edilerek nesilden nesile intikal eder. Rabbânî öğrenim ise ya vahiy yahut ilham yoluyla gerçekleşir. İlkine nebevî, ikincisine ledünnî ilim denir. Hikmetin ne olduğu ledünnî ilimle kavranabilir ve bu mertebeye ulaşmamış insana “hakîm” denemez. Çünkü Bakara sûresinin 269. âyetinde belirtildiği gibi hikmet Allah'ın bağışlarındandır.²⁷⁷ Böyle bir mertebeye ulaşanların ise artık çok fazla tahsile ihtiyaçları kalmaz şu halde Gazzâlî için hikmetin gerçek anlamı “ledünnî ilim”dir.²⁷⁸

Gazzali'nin, Hikmeti “ledünnî ilim” tanımı göz önüne alındığında, şu hususları diyebiliriz:

²⁷⁵ Ibn Faris, Ebu'l-Hasen Ahmed, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, I-V. 2.baskı, (Mısır: Mektebetü Mat-baatü Mustafa el-Babi el-Halebi, 2. Baskı 1970), 2/91.

²⁷⁶ İlhan Kutluer, "Hikmet", TDV İslâm Ansiklopedisi, (Erişim: 22 Eylül 2024).

²⁷⁷ İlhan Kutluer, "Hikmet", TDV İslâm Ansiklopedisi, (Erişim: 22 Eylül 2024).

²⁷⁸ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazzali, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, (Haleb: trs). 5/46.

Herkesin bildiği sıradan bilgilere, nefsi arzularla elde edilen eşyaya ve olayların yüzeysel bilgilerine hikmet denmez. Ayrıca, kitaplardan edinilen bilgiler ve ezberlenmiş veriler de hikmet kapsamına girmez. Bu nedenle, çok okuyup hikmetten fayda göremeyenler olduğu gibi, hiç okumayan hâlde akl-i selîm ve hiss-i selîm ile hikmet sahibi olanlar da vardır. Şekle bağıllık, yüzeysellik, taassup, taklit, hırs ve tamah, hikmete ulaşmayı engelleyen unsurlardır. Bu nedenle, hakîm olmak isteyenlerin makul, tabii, mutedil, zâhid, kanaatkâr, geniş ve hür düşünceli olmaları gerekir.

Kur'an ve Sünnet'te değişik şekillerde kullanılmışlardır. Bu kelimelerin Kur'an'daki kullanımlarıyla Sünnet'teki kullanımları anlam bakımından büyük ölçüde örtüşmektedir.

Felsefî eserlerle meşgul olan fikir çevrelerinin XII. yüzyılın sonlarına doğru hikmet terimini felsefe karşılığında yaygın şekilde kullandıkları görülmektedir.²⁷⁹

Gazzâlî, Onun en önemli eseri olan İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn'de hikmete daha ziyade ilim kelimesinin kapsamı içinde anlam verilmektedir. Hatta İsfahânî'nin yöneticilerle ilgili tasnifini hemen hemen aynen iktibas eden Gazzâlî, ez-Zerî'a müellifinin "ashâbü'l-hikme" şeklinde adlandırdığı kesimi "Allah'ı ve onun dinini bilen, nebîlerin vârisi âlimler" olarak tanımlamaktadır. Nitekim İhyâ'daki "Kitâbü'l-ilm" bölümünde hikmete yapılan atıflar ilim kelimesinin kapsamı içinde yer almaktadır. Gazzâlî İhyâ'da felsefe karşılığında hikmet terimini kullanmaktadır.²⁸⁰

Bediüzzaman Said Nursi, bu bağlamda hikmet kavramını şöyle açıklıyor:

"Risale-i Nur'un şiddetle tokat vurduğu ve hücum ettiği felsefe ise mutlak değildir, belki muzır kısmındadır. Çünkü felsefenin; Hayat-ı içtimaiyeyi beşeriyeye ve ahlak ve kemalat-ı insaniyeye ve sanatın Terakkiyatına hizmet eden felsefe ve hikmet kısmı ise Kur'an ile barışıktır, belki Kur'an'ın hikmetine hadimdir, muaraza edemez. Bu kısma Risale-i Nur ilişmiyor. Müstakim menfaattar felsefeye ilişmiyor, onun için mektepliler Risale-i Nur'a itirazsız, çekinmeyerek giriyorlar, girmeliler. İkinci kısım felsefe ise dalalete ve ilhada ve tabiat bataklığına düşürmeğe vesile olan felsefedir."²⁸¹

²⁷⁹ İlhan Kutluer, "Hikmet", TDV İslâm Ansiklopedisi, (Erişim: 22 Eylül 2024).

²⁸⁰ Gazzali, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, (Haleb: trs). 5/48.

²⁸¹ Nursi, *Asa-yı Musa*, 5.

4.3.3.1. Fıkıh ilminde hikmet

Kaynağını Kur'an ve Sünnet'ten alan tefsir, hadis, kelam, fıkıh, tasavvuf ve ahlak ilminde hikmetin farklı anlamlarda kullanıldığı gibi fıkıh ilmi alanında da farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Hikmet kavramı fıkıh ilminde; dînin emir ve yasaklarında hikmetin bulunup bulunmadığı ve hükümlerin hikmetle tesbit edilip edilemeyeceği şeklinde bilginler arasında tartışılmıştır.²⁸²

Usûlcüler hikmet kelimesini kullandıklarında şu iki durumdan birini kastederler: Hikmetle illet arasındaki ilişki şöyle formüle edilmiştir: "Şerî hükümlerin varlığı da yokluğu da hikmetlerinin değil, illetlerinin var olup olmamasına bağlıdır. Başka bir ifade ile illeti varsa hüküm de vardır, hikmete aykırı olsa bile; illeti yoksa hüküm de ortadan kalkar, hikmeti mevcut olsa bile." Mesela; ramazanda hasta veya yolcu olan kimseye oruç tutmama ruhsatı verilmiştir. Bu ruhsatın hikmeti; güçlüğü kaldırmak, illeti ise hastalık veya yolculuktur.²⁸³

Ulema, hikmet, hafi, gayr-ı munzabıt ve gayr-ı muttarid olabilmesine karşın, maksadın geçerli olma şartı zâhir, muttarid ve munzabıt olmasıdır. Hikmet, hükmün uygulanması sırasında veya sonrasında ortaya çıkar; bu nedenle teşrî öncesinde etkili değildir. Maksad ise, teşrî esnasında ya da öncesinde gözetildiği için hüküm üzerinde etkili olduğunu söylemişlerdir. Bu iki kavram arasında bu tür farklar olsa da; Fukâha, hikmet kavramını genellikle maksat ile eş anlamda kullanmakla birlik hikmet terimini daha sık tercih etmişlerdir. Bununla beraber hikmetin zâhir, munzabıt ve muttarit olduğu durumlarda maksad kavramıyla eş anlamda kullanıldığını da görmekteyiz.²⁸⁴

Yukarıda söylenenlere göre hikmet kavramı fıkıh ilminde; dînin emir ve yasaklarında hikmetin bulunup bulunmadığı ve hükümlerin hikmetle tesbit edilip edilemeyeceği şeklinde bilginler arasında tartışılmıştır. Alimlerin çoğu hikmetle ta'lili reddederek, hükümlerin tesbitinde illeti esas almakla beraber hikmeti de fıkıhta temel maksat, gaye anlamında kullanmaktadırlar.²⁸⁵

²⁸² Hayreddin Karaman, *Fıkıh Usûlü*, (İstanbul: 1964), 65.

²⁸³ Hayreddin Karaman, *Fıkıh Usûlü*, (İstanbul: 1964), 67-68.

²⁸⁴ Zekiyyüddin Şa'ban *İslam Hukuk İlminin Esasları*, Çev.İbrahim Kafi Dönmez (Akara: T.D.V.202), 148.

²⁸⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, (İstanbul: Bilmen yayın Evi 1988), 1/217.

Hikmet kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde geçmektedir geçtiği her ayette müfessirlere göre farklı anlamlar içermektedir, bu ayetlerden bir tanesi de şudur:

فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ...

*“Onları Allah'ın izniyle bozguna uğrattılar; Davud Calut'u öldürdü, Allah Davud'a hükümranlık ve hikmet verdi ve ona dilediğinden öğretti...”*²⁸⁶

Abduh'a göre ayette geçen hikmet, hükümlerin esrarını ve kişiyi o hükümleri uygulamaya götürecek faydalarını bilmek demektir. Müfessir, Müslümanlar olarak hepimizin helâl ve haramı bildiğimizi, fakat onlarla amel edenlerin çok az olduğunu ifade etmiş, bunu da, hükümlerin hikmetlerinin öğrenilmemesine ve onları uygulamak konusunda bir modelimiz olmamasına bağlamaktadır. Oysa Hz. Peygamber, ashabına dinin fikhını (inceliklerini, gayelerini ve esrarını) öğretmiş ve onların dinin sırrına nüfuz etmelerini sağlamıştır. Müfessir, ashabın bu sayede hikmet ve ilim sahibi, çok adaletli ve seçkin insanlar haline geldiklerini zikretmiştir. Sonuç olarak müfessire göre ayette geçen hikmet, “dinin inceliklerine, esrarına vakıf olmak ve hükümlerin ardındaki gayeleri bilmek” anlamlarına gelmektedir.²⁸⁷

Şüphesiz Allah Kalpleri Hikmetin Nuru İle Diriltir” Rivayeti

حَدَّثَنِي عَنْ مَالِكٍ، أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ لِقْمَانَ الْحَكِيمِ، أَوْصَى ابْنَهُ فَقَالَ: يَا بُنَى جَالِسِ الْعُلَمَاءَ وَزَاجِمُهُمْ بِرُكْبَتَيْكَ فَإِنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْقُلُوبَ بِنُورِ الْحِكْمَةِ كَمَا يُحْيِي اللَّهُ الْأَرْضَ الْمَيِّتَةَ بِوَابِلِ السَّمَاءِ.

İmam Malik'e (ö.179/795) ulaşan rivayete göre Lokman Hakîm oğluna vasiyet edip şöyle demiştir: *"Yavrum! Alimlerle otur, onların dizlerinin dibinden ayrılma. Şüphesiz Allah yeri, göğün yağmuru ile dirilttiği gibi, kalpleri de hikmetin nuru ile diriltir."*²⁸⁸

Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin, “Hikmet insanın gücü ölçüsünde nesnelerin mahiyet ve hakikatlerini bilmesidir” şeklinde insanın gücü ölçüsünde hakikati öğrenmesine dikkat çekmektedir.²⁸⁹

Gazzali (ö.505/1111) hikmetin anlamı “ledünni ilim olduğunu” belirtmekle birlikte;

²⁸⁶ Bakara, 2/251.

²⁸⁷ Reşid Rıza *Tefsirü'l-Kur'an'il-Hakim*, (Beyrut: Daru'l-Ma'rife ts.), 2/29-30.

²⁸⁸ Malikb. Enes, *Muvatta, İlim* (İstanbul: Çağrı Yay. 1981).2/1.

²⁸⁹ İlhan Kutluer, "Hikmet", TDV İslâm Ansiklopedisi, (Erişim: 22 Eylül 2024).

Peygamberlerden sonraki en şerefli kesimin âlimler olduğunu söylerken buna hikmetin akılla idrak edildiği ve üstünlüğünün buradan kaynaklandığı hususunu da ilâve etmektedir.

Fahreddin er-Râzî de Kur'an'daki hikmet terimi üzerinde önemle durmuştur, hikmetin dört anlamı olduğunu kaydetmekte, bu anlamların ortak yönünün ilim olduğunu, ancak doğruyu bilmenin yanında doğruyu yapmanın da hikmete dahil edilmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁹⁰

Birçok yönüyle hikmet kavramının ihtiva ettiği manayı kapsayan makasid konusunu, Gazzâlî'nin özellikle '*Şifai'l-galil*' ve '*el-Mustasfa*' eserinde genişçe ve sistemli bir şekilde ele aldığını görmekteyiz. Aynı şekilde makâsîd düşüncesi İzzeddin İbn Abdüsselâm'ın *Kavâ'idü'l-ahkâm fî-mesâlihi'l-enâm*'ı, *Mekasidü'l-İbadat* eserinde ise namaz oruç hac ibadetin mekasidlerini/hikmetlerini izah etmektedir.²⁹¹

Bunlarla beraber, İmâmü'l-Harameyn el-Cüveynî (ö.478/1085) Makâsîd konusunu sistematik olarak eserlerinde ilk işleyen kimse bilindiği kadarıyla İmâmü'l-Harameyn el-Cüveynî'dir. Fahrüddin er-Razî (ö.606/1209)'nin *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l* eseri bu yönüyle onun "*el-Bürhân fî usûli'l-fikh*" ve "*et-Telhis fî usûli'l-fikh*" adlı eserlerini özellikle zikretmek gerekir. Şehâbeddin el-Karâfî'nin *el-Furuk*'u gibi birçok alim daha geniş biçimde ele alınmış, nihayet Şâtîbî'nin bu alanın en seçkin kitabı sayılan *el-Muvâfaqât*'ında müstakil bir teoriye kavuşturulmaya çalışılmıştır.²⁹²

İsimleri geçen alimlerin eserlerinden anlaşıldığı üzere muamelatta İllet, İbadatta Ta'abudiyyet esas alınsa da İbadetlerin bir kısım hikmet ile mekasidleri, ilimde rasih olanlar tarafından açıklanmıştır. Asrımızın idrakine uygun bir şekilde ibadetlerin hikmetini açıklayan ise Bediüzzaman Said Nursi'dir.

4.3.4. Bediüzzaman'ın İbadetlerin İlleti ve Hikmeti Hakkındaki Görüşü

Fahreddin er-Râzî, İbn-i Hazm gibi alimler Yüce Allah'ın hükümlerinin hiçbir şekilde talîl edilemeyeceği görüşündedirler.²⁹³ Mutezile imamı ise bir derece akla önem verdikleri için tam aksine bütün hükümlerin ta'lîl edilebileceği

²⁹⁰ İlhan Kutluer, "Hikmet", TDV İslâm Ansiklopedisi, (Erişim: 22 Eylül 2024).

²⁹¹ Ali Pekcan, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Say. 11, 2008, s.417-438.

²⁹² Ali Pekcan, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Say. 11, 2008, s.417-438.

²⁹³ Fahreddin er-Razî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, 5/122.

dolayısıyla manalarının anlaşılabilceği görüşündedirler. İmam Şatıbî gibi Bediüzzaman Hazretleri de amelî hükümleri evvela ikiye taksim etmektedir; İbadât ve muamelât. İbadetlerde asıl olan taabbudiliktir. Muamelatta ise asıl olan ise manalara bakmaktır.²⁹⁴

Risale-i Nur'da bu meseleyi Bediüzzaman Said Nursi şu şekilde izah etmektedir;

“Mesail-i şeriattan bir kısmına “taabbüdî” denilir; aklın muhakemesine bağlı değildir; emrolduğu için yapılır. İleti, emirdir. Bir kısmına “makul-ül mânâ” tabir edilir. Yani: Bir hikmet ve bir maslahatı var ki, o hükmün teşriine müreccih olmuş; fakat sebep ve illet değil. Çünkü hakikî illet, emir ve nehy-i İlahîdir. Şeairin taabbüdî kısmı; hikmet ve maslahat onu tağyir edemez, taabbüdilik ciheti tereccuh ediyor, ona ilişilmez. Yüzbin maslahat gelse onu tağyir edemez. Öyle de: “Şeairin faidesi, yalnız malûm mesalihtir” denilmez ve öyle bilmek hatadır. Belki o maslahatlar ise, çok hikmetlerinden bir faidesi olabilir. Meselâ biri dese: “Ezanın hikmeti, Müslümanları namaza çağırmaktır; şu halde bir tüfenk atmak kâfidir.” Halbuki o divane bilmez ki, binler maslahat-ı ezaniye içinde o bir maslahattır. Tüfenk sesi, o maslahatı verse; acaba nev’-i beşer namına, yahut o şehir ahalişi namına, hilkat-ı kâinatın netice-i uzması ve nev’-i beşerin netice-i hilkatı olan ilân-ı tevhid ve rububiyet-i İlahiyeye karşı izhar-ı ubudiyete vasıta olan ezanın yerini nasıl tutacak?”²⁹⁵

Dikkat edecek olursak Risale-i Nur'da Kur’ân’ın temel meseleleri için ‘maksad’ ıstılahını kullanılırken amelî meselelerde bunun ‘maslahat’ tabirini kullandığını görmekteyiz.

Bediüzzaman Said Nursi, hikmet ile maslahatın sadece tercihe sebep olduğuna ise şöyle dikkat çekmektedir:

“Bir hükmün hikmeti ayrıdır, ileti ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise; tercihe sebeptir, icaba icada medar değildir. İlet ise, vücuduna medardır. Meselâ: Seferde namaz kasredilir, iki rek'at kılınır. Şu ruhsat-ı şer'iyenin ileti seferdir, hikmeti ise meşakkattir. Sefer bulunsa, meşakkat hiç olmasa da namaz kasredilir. Çünkü illet var. Fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa, namazın kasredilmesine illet olamaz. İşte şu hakikatin aksine olarak, şu zamanın nazarı ise, maslahat ve hikmeti

²⁹⁴ Eş-Şatıbî, *el-Muvafakât*, 2/472.

²⁹⁵ Nursi, *Mektubat*, 565.

illet yerine ikame edip ona göre hükmediyor. Elbette böyle içtihadat arziyedir, semavi değildir. “²⁹⁶

Seferde bir kolaylık olarak dört rekâtlı farz namazlar iki rekât olarak kılınabilir. Bunun illeti sefer, hikmeti ise meşakkattir. Eğer namazın kısaltılması meşakkat hikmetine bağlı olsaydı o zaman “meşakkat olduğunda namaz iki rekât kılınabilir” şeklinde bir genelleme ortaya çıkardı. Halbuki meşakkat olmasa bile seferde namaz kısaltılabilir, meşakkat çok olsa bile başka durumlarda namaz kısaltılamama durumu vurgulanmaktadır.

Dolayısıyla dinin hükümlerinin bir hikmet yönü, bir de illet yönü var olduğunu Hükümler hikmetlere değil, illetlere tabi olduğunu. İlet, hükmün kendisine dayandığı açık, objektif ve hükme münasip vasıf olduğunu, Hikmet ise, ilgili hükmün faydası olduğunu şeklinde belirtmektedir.

Cenabı Allah istediği kişilere hikmeti bildirmekle beraber, yukarıdaki bilgiler bizi hikmet’in bilinebilirliği sonucuna varmaktadır.

Yeri gelince Seyyid Şerîf el-Cürcânî, Fahreddin er-Râzî, Gazzali Muhammed Abduh gibi ilmi konuları tevzih eden, müceddit, müçtehit bir alim olan Bediüzzaman Said Nursi gibi bir zat, birçok ibadetlerin fıkhi boyutunu açıklamakla beraber ibadetin yapılış hikmet yönünü de eserlerinde ele almış ve örneklerle izah etmiştir.

4.3.5. Bediüzzaman’ın Fıkıh ve Fetva Bağlamında Temel Görüşleri

Bediüzzaman Said Nursi’nin eserlerinde her ne kadar kelam ve tefsir ilmi merkezi bir konumda olsalar da fıkıh ilmi ile ilgili kıymetli bilgiler bulunmaktadır. Onun başlattığı iman ve Kur’an’a hizmet, fıkıh ve ilmihal bilgisinden bağımsız olmadığı gibi, fıkıh ilminin her alanına da vakıf olduğu anlaşılmaktadır. 1918’lerde Osmanlı döneminde Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiyye’ye seçilmesi, dini ilimlerin yanı sıra fıkıh ilmindeki bilgisinin de bir göstergesidir.²⁹⁷

Dinin usul ve erkânına dair meseleleri konu alan itikadın (kelâm) yanında kelam ilmine nisbeten fûrû ve ona bağlı meseleler olan ibâdât, muamelât, ukûbat ve

²⁹⁶ Nursi Sözler, 482.

²⁹⁷ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 120. Dârü’l-hikmeti’l-İslâmiyye, 1918-1922 yılları arasında şeyhü lislâmlığa bağlı olarak faaliyet gösteren, İslâm akademisi hüviyetinde ilmî kuruluştur. Bk. Sadık Albayrak, “Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDVY., 1993), 506.

ictihad v.b. konular, müceddid bir din âliminin düşünce sisteminde olmadığını düşünmek mümkün olmadığı gibi bilgi sisteminden de ayrı şeyler olduğu düşünmek de mümkün değildir. Üstad Said Nursi, insanların iman ve ahlakını düzeltmeyi hedeflediği gibi, ibadeti ruhun gıdası olarak görüp, sosyal hayatın düzenini korumayı da amaçlamıştır. Şer'i hükümlerle toplumsal hayatta güven ve emniyeti sağlamak, bu vesileyle dinsizlik ve dalaletle karşı, cemaat düsturu ile bir bütün olarak mücadele etmek, onun hizmet ilkeleri arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Bediüzzaman Said Nursi'nin düşünce ve görüşleri, Kur'an ve Sünnet bağlamında şekillenmiştir. Bu görüşler itikadi konular ekseninde başta olmak üzere, fıkıh, ibadetler, muamelat, fetva, mesele çözüm usulü, adalet, iktisat, şura ve ictihat gibi kavramlarla da yakından ilişkilidir. Her ne kadar bu kavramların tümü müellifin eserlerinde yer alsa da biz bu çalışmada Bediüzzaman'ın özellikle fıkıhın ibadetler kısmına dair bakış açısını açıklamaya inşallah çalışacağız. Çalışmada esas aldığımız kaynaklar ise genel olarak onun eserlerinden ve görüşlerinden ibarettir.

Bediüzzaman Said Nursi, kendi ifadeleriyle itikatta ehl-i sünnet ve'l-cemaat müntesibi olduğu amelî bakımdan da Şâfiî mezhebine mensub olduğu görülmektedir. O'nun Şâfiî mezhebi mensubu olduğu kaydedilmekle beraber eserlerinde zaman zaman diğer mezhepleri ve de selef âlimlerin görüşlerini aktardığı ve övgüyle bahsettiği görülmektedir.²⁹⁸ Zira Üstad Said Nursi, bazı konular hakkında, “Fuhûl-i ülemânın (âlimlerin en değerlileri) kitaplarına havale ederim. Zira bana hacet bırakmamışlar” sözleriyle önceki ilimde murahhis, güçlü âlimlerin akâid, fıkıh ve fetva kitapları mütalaa edilmekle dinin ahkâma dair konularının açıkça bilinebileceği ve bu nedenle önceki âlimlere medyun-ı şükran olunması gerektiğini dile getirir.²⁹⁹

İslâm'ın esaslarının toplumda yerleşmesi ve hak arama sürecinde, batılı devletlerin kanunları yerine, kendi kültürel ve dini mirasımız olan ve Kur'an'ın bir tür tefsiri sayılabilecek ilimlerin dikkate alınması gereklidir. Bu bağlamda, tefsir ve fıkıh kaynakları, bu amaca hizmet eden önemli malzemelerdir. Müslümanların maddi manevi ilerlemesi ancak bu tür unsurlarla olabileceği hususunu Bediüzzaman Said Nursi şöyle ifade eder:

²⁹⁸ Nursi, *Mesnevi’i Nuriye*, 110-125; Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 40-120; Nursi *Sözler*, 486; Nursi, *Şu-alar*, 400- 410.

²⁹⁹ Nursi, *Muhakemat*, 117.

"Kılınçlarınızı fen ve san'at ve tesanüd-ü hikmet-i Kur'âniye cevherinden yapmalısınız!"³⁰⁰ Aynı zamanda gerçek anlamda ilerlemenin, dini ve fenni ilimlerin beraber mezc edilmesiyle mümkün olabileceği ise Üstad şöyle ifade eder: "Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın nuru, fûnûn-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecellî eder. İki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakitte; birincisinde taassub, ikincisinde hile, şübhe tevellüd eder."³⁰¹

Bediüzzaman, din adına fetva işini yürütme görevi bu zamanda çok önemli ve çok etkili olduğu gerçeğini fark etmiş ve bu görevin şeyhülislâmlık müessesinde olduğu gibi tek bir kişinin uhdesine verilmesinin sakıncalı olabileceğini ifade etmiştir.³⁰²

Çünkü zaman zaman tek şahsın fetvasına karşı farklı fikirler savunulabilmekte, ona zıt biçimde söz konusu fikirlerin haklılığı ispat edilebilmekte ve böylece fetva makamının görüşleri tezyif edilmekte ve de normalleştirilmektedir. Bediüzzaman, itikadi konular hakkında fetva vermeye inayeti ilahiye ile görevlendirildiğini ifade etmiştir.³⁰³ Üstad Said Nursi fetva vermeye haiz olmasına rağmen ferdi olarak fetva vermekten ictinab ederek, bunun yerine yüce bir ilmî heyetin istişare usulü olan ve şura içtihadı olarak da zaten İslâm'ın nüvesinde mevcut bulunan sistemin ikame edilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁰⁴

Bediüzzaman Said Nursi, Şâfiî mezhebi mensubu olduğunu ifade etmesiyle beraber eserlerinde zaman zaman diğer mezhepleri ve de selef âlimlerini hürmetle ve övgüyle zikrettiği görmekteyiz.

4.3.6. Şeriat ve Mezheplerle İlgili Görüşü

Bediüzzaman Said Nursi'ye göre şeriat ve mezheplere ihtiyaç duyulmakla beraber şer'i hükümlerin farklı, değişkenlik gösterip göstermemesi ile alakalı şöyle bir izahatla dikkat çekmektedir:

"Asırlara göre şeriatlar değişir. Belki bir asırda, kavimlere göre ayrı ayrı şeriatlar, peygamberler gelebilir ve gelmiştir. Hâtemü'l-Enbiya'dan sonra şeriat-ı kübrası, her asırda, her kavme kâfi geldiğinden, muhtelif şeriatlara ihtiyaç kalmamıştır. Fakat teferruatta, bir derece ayrı ayrı mezheblere ihtiyaç kalmıştır.

³⁰⁰ Nursi, *Divân-ı Harb-i Örfî*, 28.

³⁰¹ Nursi, *Asar-ı Bediyye*, 360.

³⁰² Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 121.

³⁰³ Nursi, *Mektubat*, 474

³⁰⁴ Nursi, *Barla Lahikası*, 277.

Evet nasıl ki mevsimlerin değişmesiyle elbiseler değişir, mizaçlara göre ilâçlar tebeddül eder. Öyle de asırlara göre şeriatlar değişir, milletlerin istidadına göre ahkâm tahavvül eder. Çünkü ahkâm-ı şer'iyenin teferruat kısmı, ahval-i beşeriye bakar. Ona göre gelir, ilâç olur. Enbiya-i salife zamanında, tabakat-ı beşeriye birbirinden çok uzak ve seciyeleri hem bir derece kaba hem şiddetli ve efkârca ibtidaî ve bedeviyete yakın olduğundan, o zamandaki şeriatlar, onların haline muvafık bir tarzda ayrı ayrı gelmiştir. Hattâ bir kıt'ada bir asırda, ayrı ayrı peygamberler ve şeriatlar bulunurmuş.”³⁰⁵

Bediüzzaman Said Nursî bu sözleriyle farklı zamanlarda farklı şeriatların gelmesinin hikmet ve sebeplerini açıklamıştır.

Tek bir şeriatın olmaması ile farklı mezheblerin ortaya çıkmasının hikmetlerini ise şu ifadelerle zikretmektedir:

“Ahirzaman Peygamberinin gelmesiyle, insanlar güya ibtidaî derecesinden, idadiye derecesine terakki ettiğinden, çok inkılabat ve ihtilatat ile akvam-ı beşeriye bir tek ders alacak, bir tek muallimi dinleyecek, bir tek şeriatla amel edecek vaziyete geldiğinden, ayrı ayrı şeriata ihtiyaç kalmamıştır, ayrı ayrı muallime de lüzum görülmemiştir. Fakat tamamen bir seviyeye gelmediğinden ve bir tarz-ı hayat-ı içtimaiye de giymediğinden, mezhebler taaddüd etmiştir. Eğer beşerin ekseriyet-i mutlakası bir mekteb-i âlînin talebesi gibi, bir tarz-ı hayat-ı içtimaiyeyi giyse, bir seviyeye girse; o vakit mezhebler tevhid edilebilir. Fakat bu hal-i âlem, o hale müsaade etmediği gibi, mezahib de bir olmaz.”³⁰⁶

Bediüzzaman; insanlar, tamamen aynı seviyeye gelmediği ve aynı sosyal yaşam tarzını benimsemediği için mezheplerin çoğaldığını bu şekilde ifade eder. Aynı şekilde, insanlar aynı sosyal yaşam tarzını benimsemediğinden ve aynı seviyeye gelemediğinden, ayrıca mevcut dünya koşulları buna izin vermediğinden dolayı farklı mezheplerin ortaya çıktığını vurguluyor.

Hak ve haikatın bir olup mezheplerin değişik ahkamları ile ilgili hususu Bediüzzaman İmam Nursi şöyle bir örnekle ifade eder:

“Bir su, beş muhtelif mizaçlı hastalara göre nasıl beş hüküm alır; şöyle ki: Birisine, hastalığının mizacına göre su ilâçtır, tıbben vâcibdir. Diğer birisine, hastalığı için zehir gibi muzırdır; tıbben ona haramdır. Diğer birisine, az zarar verir; tıbben ona mekruhtur. Diğer birisine, zararsız menfaat verir; tıbben ona sünnettir. Diğer

³⁰⁵ Nursi, *Sözler*, 485.

³⁰⁶ Nursi, *Sözler*, 485.

birisine ne zarardır ne menfaattir; âfiyetle içsin, tıbben ona mubahtır. İşte hak burada taaddüd etti. Beşi de haktır. Sen diyebilir misin ki: ‘Su yalnız ilâçtır, yalnız vâcibdir, başka hükmü yoktur.’ İşte bunun gibi, ahkâm-ı İlahiye mezheblere hikmet-i ilahiyenin sevkiyle ittiba edenlere göre değişir, hem hak olarak değişir ve herbirisi de hak olur, maslahat olur.”³⁰⁷

Bediüzzaman Said Nursi; nihayet, Yirmi Yedinci Söz'ün Hâtime'sinde:

"İşte, denizden iki katre, sana misâl... Onlara kıyas et. Mîzan-ı Şa'rânî mîzanıyla, şariat mîzanlarını bu sûretle muvâzene edebilirsen, et."³⁰⁸ Yukarıda alıntıda geçtiği üzere, şariatların asırlara göre değişmesi ve mezheplerin taaddüdündeki hikmetleri izâh ettikten sonra Hâtime'nin hitâmında konuyu bu şekilde özetlemiştir.

Konuyu özetleyecek olursak, Üstad Said Nursi, hakkın kişilere ve toplumlara göre taaddüt edeceğini, mezheplerin sosyal ve zaman gibi olgulara bağlı olarak değiştiğini, hem de her birinin hak olarak değiştiğini ileri sürmektedir. Böylece farklı değişkenlerin her birini hesaba katarak denge noktasına ulaşmak istediği söylenebilir.

Bir Ehl-i Sünnet âlimi olarak Bediüzzaman amelde Şâfi mezhebine mensup olmakla birlikte dört mezhebin de hak olduğunu söylemiş gerek ferdî gerekse kamusal alanda yapılan işlerin bu mezheplerden birine uygunluğunu yeterli görmüş, mezhep taassubu içine girmemiştir. Öncelikle onun bu görüşte oluşu, ictihadın hatalı ve isabetli oluşu konusunda ortaya çıkan tartışmada “musavvibe” tarafında yer almasından kaynaklanmaktadır. Her müctehidin isabet ettiği, yani doğruyu tutturduğu görüşünü savunanlara musavvibe, içlerinden sadece birinin isabet edeceğini ileri sürenlere “muhattie”, Bediüzzaman’ın ifadesiyle “tahtıeci” denilmiştir.³⁰⁹

Risâle-i Nur’da yer alan görüşlerin küllî kaideler şeklinde izahlar olduğu belirtilmiştir. Sonradan zuhur edecek meselelerin çözümü için bu Kur’ânî yorumların birer örnek niteliği taşıdığını ve kıyas yoluyla çözümlerinin mümkün olacağını belirtmiştir. Bediüzzaman’ın iman ve itikadi meselelere yoğunlaştığı göz

³⁰⁷ Nursi, Sözlür, 486.

³⁰⁸ Nursi, Sözlür, 448.

³⁰⁹ Ali Bakkal, *Bediüzzaman Said Nursi ve Fıkıh Geleneği, Katre: Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi = International Human Studies Journal*, 2018, sayı: 6, 97-120.

önüne alındığında, tüm fıkhi konulara cevap verecek yeterli zamanı bulamadığı da anlaşılmaktadır.

4.3.7. İctihat Hakkındaki Görüşü

Sosyal hayatı ilgilendiren ve yeni ortaya çıkabilecek meselelerde icthad edilmesi mevzuusuyla da ilgili Bediüzzaman'ın görüşleri mevcuttur. Başlı başına bu konuya tahsis etmiş olduğu icthad risâlesinde özetle şu görüşü savunmaktadır:

“İctihad kapısının kapalı olup olmadığı tartışması bir tarafa bırakılırsa evvelâ bu kapıdan girecek kimselerde aranan icthad ehliyetinin bulunmasının şart olduğu bilinmelidir. Bu asırda İslâm'a saldırı yapılan kapılardan birisi de hiç kuşkusuz bu kapı olması nedeniyle oradan girmenin bu dönemde altı adet engeli bulunduğu unutulmamalıdır.”³¹⁰

Üstad Nursi genel anlamda icthad kapsının her asırda açık olduğunu ve bazı şartlara bağlı olmakla beraber tam anlamıyla “*altı mani*” olmadığı takdirde, ehliyet kazanabilenlerin içtihat etmesinde ise bir mahzur bulunmadığına işaret etmiştir.³¹¹

Üstad Bediüzzaman gerek kıyas gerekse de icthad konusunda her hükmün bir illeti bulunduğunu, bu nedenle de sadece illete bağlı kıyas yapılması gerektiğini dile getirir.³¹²

Öte yandan hükümlerin hikmetlerine yahut zahiren faydalı bilinen indî görüşlere aldanarak “maslahat budur” demek suretiyle hüküm vermenin ise çok hatalı olduğunu vurgular.³¹³ Ayrıca Kitap (Kur’ân-ı Kerîm), Sünnet ve onların bir tür geniş tefsiri hükmünde olan hadis, fıkıh, tefsir ve kelam eserlerinden istiğna edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir.³¹⁴ Said Nursi yeri gelince mezhebe göre en muteber şahıslara da dikkat çeker. Nitekim şöyle demektedir: “Mezhebimizce en muteber olan İbn-i Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567) ³¹⁵ diyor ki: “Salahat niyetiyle sana verilen bir şeyi, sâlih olmazsan kabul etmek haramdır.”³¹⁶

³¹⁰ Nursi, *Sözler, İctihat Risalesi*, 480.

³¹¹ Nursi, *Sözler*, 481-484.

³¹² Nursi *Lem’alar*, 229.

³¹³ Nursi, *Sözler*, 437.

³¹⁴ Nursi, *Muhakemat*, 117.

³¹⁵ Tam adı Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed⁷⁶ el-Heytemî es-Sa‘dî’dir. Döneminde neredeyse Mısır’daki tüm Şâfiî âlimleri kendisinden ders almıştır. Mahsum Aslan, *Şâfiîlerde Mezhep İçi İhtilaf Heytemî ve Remlî Örneği*, (İstanbul: Nizamiye Akademi 2022), 25-29.

³¹⁶ Nursi, *Mektubat*, 14.

4.3.8. Zarûret ile İlgili Görüşü

Üstad Bediüzzaman Said Nursi zaruretin suistimal edildiğini şu şekilde ifade eder:

”إِنَّ الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ” kaidesi yani “Zaruret, haramı helâl derecesine getirir.”

İşte şu kaide ise, küllî değil. Zaruret eğer haram yoluyla olmamış ise, haramı helâl etmeye sebebiyet verir. Yoksa sût-i ihtiyarıyla, gayr-ı meşru sebeplerle zaruret olmuş ise, haramı helâl edemez, ruhsatlı ahkâmlara medar olamaz, özür teşkil edemez. Meselâ: Bir adam sût-i ihtiyarıyla, haram bir tarzda kendini sarhoş etse; tasarrufatı, ulema-i Şeriatça aleyhinde caridir, mazur sayılmaz. Tatlik else, talakı vakia olur. Bir cinayet etse, ceza görür. Fakat sût-i ihtiyarıyla olmazsa, talak vaki’ olmaz, ceza da görmez. Hem meselâ, bir içki mübtelası zaruret derecesinde mübtela olsa da diyemez ki: “Zarurettir, bana helâldir.”

İşte şu zamanda zaruret derecesine geçen ve insanları mübtela eden bir beliyeye-i âmme suretine giren çok umûrlar vardır ki; sût-i ihtiyardan, gayr-ı meşru meyillerden ve haram muamelelerden tevellüd ettiklerinden, ruhsatlı ahkâmlara medar olup, haramı helâl etmeye medar olamazlar.³¹⁷

Günümüzde zorunluluk haline gelen ve insanları etkisi altına alan pek çok yaygın sorun bulunmakta olduğunu, bu sorunlar, kötü tercihler, gayrimeşru istekler ve haram işlemlerden kaynaklandıkları için, bu durumlar ruhsatlı hükümlere dayandırılmayacağını ve haram olan şeyleri helal kılmak için gerekçe olamadığını vurgulamaktadır.

4.3.9. Mezhepler Hakkındaki Kucaklayıcı Tutumu ve Görüşü

Bir Ehl-i Sünnet âlimi olarak Bediüzzaman amelde Şâfiî mezhebine mensup olmakla birlikte dört mezhebin de hak olduğunu söylemiş, gerek ferdî gerekse kamusal alanda yapılan işlerin bu mezheplerden birine uygunluğunu yeterli görmüş, mezhep taassubu içine girmemiştir. Öncelikle onun bu görüşte oluşu, ictihadın hatalı ve isabetli oluşu konusunda ortaya çıkan tartışmada “musavvibe” tarafında yer almasından kaynaklanmaktadır. Her müctehidin isabet ettiği, yani doğruyu tutturduğu görüşünü savunanlara musavvibe, içlerinden sadece birinin isabet edeceğini ileri sürenlere “muhattie”, Bediüzzaman’ın ifadesiyle “tahtieci” denilmiştir.³¹⁸

³¹⁷ Nursi, *Sözler*, 82-83.

³¹⁸ Bakkal Ali, *Bediüzzaman Said Nursi ve Fıkıh Geleneği, Katre: Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi = International Human Studies Journal*, 2018, sayı: 6, s. 97-120.

Risâle-i Nurlarda yer alan görüşlerin küllî kaideler şeklinde izahlar olduğu belirtilmiştir. Sonradan zuhur edecek meselelerin çözümü için bu Kur'ânî yorumların birer örnek niteliği taşıdığını ve kıyas yoluyla çözümlerinin mümkün olacağını belirtmiştir. Ayrıca Bediüzzaman'ın bütün fikhî mevzularda cevap vermeye vaktinin bulunmadığı da anlaşılmıştır. Bu onun iman fetvalarına dair vazifeli olduğu ile açıklanmıştır.

Risâle-i Nurlarda yer alan görüşlerin küllî kaideler şeklinde açıklandığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, sonradan ortaya çıkacak meselelerin çözümünde Kur'ânî yorumların örnek teşkil edebileceğini ve kıyas yoluyla çözümlerinin mümkün olduğunu ifade eder. Ayrıca, Bediüzzaman'ın tüm fikhî konularda cevap verme vaktinin bulunmadığı anlaşılmakta olup, bu durum onun Fikhü'l-Ekber bağlamında iman fetvaları verme görevine odaklandığını gösterir.

4.3.10. Mezhepleri Taklit Etme Hakkındaki Görüşü

Bediüzzaman dört mezhebin hak olduğunu söylemekle kalmaz, kendisi Şâfiî mezhebine mensup olduğu halde bazan diğer mezhepleri de taklid ederdi. Meselâ Emirdağ'da kendi mezhebine göre Cuma namazının şartları tahakkuk etmediği halde bazan Cuma namazına gider, “Ben Şafiîyim. Şafiî mezhebinde Cumanın bir şartı, kırk adam imam arkasında Fatiha okumaktır. Daha başka şartlar da var. Onun için burada bana Cuma farz değil. Ben, İmam Âzam'ın mezhebini takliden, bazan sünnet olarak kılıyordum.”³¹⁹ derdi.

Talebeleri de hastalandığı zaman, kendi mezhebine göre namazda Fatiha'yı kendisi işitecek derecede okuması lâzım gelirken, hastalık sebebiyle sesi çıkmadığından, namazlarını Hanefî mezhebini takliden edâ ettiğini söylemektedirler.³²⁰

Yukarıdaki metinde Bediüzzaman'ın zaruri durumlarda farklı mezhepleri taklit etmesinden anlaşıldığı üzere, zaruret durumunda başka bir mezhebi taklit etmenin mahzuru olmadığı anlaşılmaktadır.

³¹⁹ Nursî, *Sözler*, 472-473.

³²⁰ Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 86-112.

4.4. Risale-İ Nur'da İbadetler Kapsamına Giren Fıkhi Konular:

4.4.1. Bediüzzaman'ın Taharet (Temizlik) ile İlgili Görüşleri

Bediüzzaman Said Nursi te'lif ettiği Risale-i Nur eserlerinde iman bağlamında ruhun kişiliğin manevi temizliğine birçok yerde değindiği gibi fıkhi konulardan biri olan maddi temizlik konusuna da değinmiştir.³²¹

4.4.1.1. Necis elbise ile namaz kılmanın hükmü

Alimlerin çoğu, unutarak veya bilmeden dolayı üzerinde necaset olduğu şekilde namaz kılan kimsenin, namazını tekrar etmesi gerekmez. Aynı zamanda bu, İmam Şâfiî'nin (ö.204/820) kadîm görüşüdür. İmam Nevevî'nin (ö. 676/1277) tercihi de bu yöndedir.³²²

Ancak Şâfiî mezhebinin en sahih görüşü, bir kimse namazda üzerinde necis bir şey hatırladığında ya da öğrendiğinde namazı yeniden kılmasının gerekli olduğudur. Bu konuda İmam Şâfiî şöyle demiştir: "Bir kimse namaz kılarken elbisesinde az miktarda kan veya irin gibi necaset varsa ve bu necaset pire kanı gibi az ve insanların nezdinde az türden ise, namazı iade etmesi gerekmez. Ancak Şâfiî alimlerine göre çok miktarda veya az da olsa idrar, dışkı, kan gibi necaset varsa hem vaktinde hem de vakit dışında namazı yeniden kılması/iade etmesi gerektiğini söylemişler."³²³

Bediüzzaman Said Nursi, bu meselede fakihlerin çoğunluğunun görüşüne uygun şöyle buyurmaktadır:

"Mesela, sen namaz kıldın veya abdest aldın. Halbuki namazını ve abdestini fesada verecek bir sebep, nefsü'l-emirde varmış. Lâkin sen ona hiç muttali olmadın. Senin namazın ve abdestin hem sahihtir hem hasendir. Mutezile der: "Hakikatte kabih ve fâsiddir. Lâkin senden kabul edilir. Çünkü cehlin var, bilmedin ve özrün var." Öyle ise Ehl-i Sünnet mezhebine göre, zâhir-i şeriata muvafık olarak işlediğin ameline: "Acaba sahih olmuş mu?" deyip vesvese etme. Fakat "Kabul olmuş mu?" de; gururlanma, ucbe girme."³²⁴

³²¹ Nursi, *Asar-ı Bediyye*, 493; Nursi, *Sözler*, 745.

³²² Nevevi, *El-Mecmu' Şerhü'l-Mühezzeb li's-Şirazi*, 3/132.

³²³ Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb El-Mâverdi El-Basri, *El-Havil-Kebir fi Fıkhi Mezhebil-İmam Eş-Şafii Huve Şerhu Muhtasaril-Müzeni* (Darul-kutubil-ilmiyye, Beyrut, 2018), 2/230-240.

³²⁴ Nursi, *Sözler*, 296.

Bu tespitle Ehl-i Sünnet mezhebine göre, bir kişi bilmeden veya unutarak abdestini veya namazını bozacak bir duruma düşerse, bu ibadetler yine de geçerlidir. Bunun yanı sıra kişinin böyle durumlarda vesveseye kapılmaması, ibadetlerinin sahih olup olmadığını sorgulamaması tavsiye edilir.³²⁵ Ancak, ibadetlerin kabul edilip edilmediğini düşünmek ve bu konuda gurura kapılmama önemi de Üstad tarafından vurgulamaktadır. Ayrıca metinde anlaşıldığı üzere Üstad, Cumhur-i ulemaya göre bu konuyu izah etmiştir.

4.4.1.2. Gusül ve abdest alınırken ağza su çalkalamanın hükmü

Abdest ve gusül sırasında ağzın çalkalanmasının hükmü konusunda alimler üç görüş üzere ihtilaf etmişlerdir:

Birinci görüş:

Abdest ve gusul alınırken ağzı ve burnun ikisini de yıkamak sünnettir.

İmam Şâfiî ³²⁶ ve İmam Mâlik (ö. 179/795)³²⁷ bu görüştedirler.

İkinci görüş:

Hanefilerin bir kısmına göre abdest ve gusülde ağzın çalkalanmasının vacip olduğu ve bu olmadan her ikisinin geçerli olmadığıdır. Onlara göre ağız da yüze dahildir.³²⁸

Hanbeliler ise ağız ve burnun yüzün bir parçası olduğunu, çünkü yüzün sınırları içine dahil olduğunu, dolayısıyla hem büyük hem de küçük abdestte ağız ve burnu yıkamanın farz olduğunu söylerler.³²⁹

Üçüncü görüş:

Abdest için ağza su çalkalamak sünnet fakat gusül abdesti için farzdır. Ebû Hanîfe ile mezhebinin alimlerinden İmam Ebû Ysuf gibi birçok Hanefî alimleri bu görüştedirler³³⁰

³²⁵ Şahawan, Şa'ban Muhammed, *Fıqh el-İmam Sa'id Nursi min-hilal Resa'il en-Nur*. Erbil: Selahaddin Üniversitesi, Muqaddimetün ila Meclis Kuliyyetil-'Ulûmil-Islâmiyye fi-camia' Salahaddin. Macistir, 2016.

³²⁶ eş-Şirbîni, *Muğni'l Muhtac*, 1/57-73.

³²⁷ Bedreddin *el-Ayni*, *Umdetü'l-Kari*, 3/80.

³²⁸ İbn-i Abidin, *Reddû'l-Muhtar*, 1/102.

³²⁹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Cami'üs-Sahih*, 1 (No.2012).; İbn Âbidîn, *Reddû'l Muhtar*, 1/102.; el-Ma-verdi, *El-Havil-Kebir fi Fıkhi Mezhebil-İmam Eş-Şafii Huve Şerhu Muhtasaril-Müzeni* 1/121.

³³⁰ , A. Bardakoğlu vd., *İlmihal, İman ve İbadetler*, (DİB Yayınları, Ankara 2006), 1/206.

Üstad Bediüzzaman Said Nursi, bu konudaki görüşü kendisine sorulan soru üzere üçüncü görüştekilerin fetvasına göre cevap vermiş, bu konuyla alakalı şöyle der:

"Abdest vaktinde ağzı yıkamak farz değil sünnettir. Fakat gusül hengâmında ağzını yıkamak farzdır. Az bir şey de yıkamadık kalsa olmaz, zararlıdır."³³¹

Üstad Nursi kendisi Şâfiî mezhebine bağlıdır, ancak soruyu soran kişinin mezhebini dikkate alarak fetva vermiştir. Dolayısıyla bu cevabı, Henefi mezhebine bağlı talebesi Hulusi Bey'in kendisine sorduğu soru üzerine bu cevabı vermiş olduğu kanaatindeyiz.

4.4.1.3. Dişlerin kaplanması ve yıkamaya etkisinin hükmü

Diş kaplamaları iki çeşittir:

Birincisi, eğer kaplaması güzelleştirmek için ise caiz değildir.³³²

İkincisi, diş düzeltilmesinde bir kusur varsa düzeltmekte bir sakınca yoktur. Çünkü bazı insanların dişleri dışarıya doğru çıkar. Onu gören kişi ondan tikslenme gibi bir durum yaşıyorsa düzeltilebilir, aynı şekilde burnunun görünüşü çirkin olan kişi burnunu düzeltmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü kişi burnunu düzeltmesiyle, güzelleştirmek için değil bir kusuru ortadan kaldırmaktadır.³³³

Tedavi amacıyla diş dolgusu yaptırmak veya kaplatmak caizdir. Dolgu, kaplama, tel taktırma, implant yaptırmak veya sabit protez, abdest ve guslün sıhhatine engel olmaz. Ancak çıkarılıp takılabilen/sabit olmayan dişlerin gusül abdesti esnasında (Hanefilere göre) ağzı yıkarken (mazmaza) çıkarılması gerekir.³³⁴

Diş dolgusu yapıldıktan ve dolguyu korumak için üstü de kaplandıktan sonra, dolgu ve kaplamanın dışı, dişin dış kısmı hükmünü alır. Bu sebeple, ağız yıkanınca, kaplama yapılan dişler de yıkanmış sayılır. Dolayısıyla kişi, tedavi amaçlı olarak dişlerine dolgu veya kaplama yaptırabilir ve abdest ya da gusül alıp, ibadetlerini yapabilir. Söz konusu tedavinin abdestsiz, cünüp veya âdetli iken yapılması da caizdir.³³⁵Üstad Bediüzzaman, dişleri ihtiyaca göre kapatmanın iç

³³¹ Nursi, *Barla Lahikası*, 279.

³³² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi‘u‘ş-şâhîh, *Sahih Buhari, Kitabu Libas*, 5 (No.2216).

³³³ Tirmizî, *el-Câmi‘u‘ş-şâhîh Kitabu libas* 4 (No.240).

³³⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “*Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı*” (Erişim 1 Temmuz 2024).

³³⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “*Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı*” (Erişim 1 Temmuz 2024).

organ gibi olduğunu ve kaplama yıkandığı zaman dişin kendisi yıkanmış gibi olduğunu söyler. Fakat, estetik ya da ihtiyaç için dişlerini kaplama yapan arasındaki farkına şu ifadesiyle işaret etmektedir:

“Eğer mütedeyyin bir hekim-i hâzıkın gösterdiği ihtiyaca binaen kaplama sureti olsa altındaki diş ağzın zâhirîsinden çıkar, bâtın hükmüne geçer. Gusülde yıkanmaması guslü iptal etmez. Çünkü üstündeki kaplama yıkanıyor, onun yerine geçiyor. Evet, cerihaların üstündeki sargıların zarar için kaldırılmadığından ceriha yerine yıkanması, şer'an o yaranın gasli yerine geçtiği gibi; böyle ihtiyaca binaen sabit kaplamanın yıkanması dahi dişin yıkanması yerine geçer, guslü iptal etmez. وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ Madem ihtiyaca binaen bu ruhsat oluyor. Elbette yalnız süs için ihtiyaçsız dişleri kaplamak veya doldurmak bu ruhsattan istifade edemez. Çünkü hattâ zaruret derecesine geldikten sonra böyle umumî'l-belvada eğer bilerek sû-i ihtiyarıyla olsa o zaruret ibaheye sebebiyet vermez. Eğer bilmeyerek olmuş ise zaruret için elbette cevaz var.”³³⁶

Bediüzzaman Said Nursi'nin bu konudaki görüşüne göre kişi hangi mezhepten olursa olsun, gerektiğinde dişlerini tedavi amaçlı olarak dolgu veya kaplama yaptırabilir ve başka mezhepleri taklit etmeye de gerek kalmadan kendi mezhebine göre abdest/ gusül alıp, ibadetlerini yapabilir.

Dindar ve yetkin bir doktorun önerisiyle diş kaplaması yapıldığında, gusül sırasında kaplamanın yıkanmasının yeterli olduğunu ve bunun guslü geçersiz kılmadığını ifade eder. Ancak, süs amacıyla yapılan diş kaplamalarında bu ruhsattan faydalanılamayacağını, çünkü zorunluluk olmadığında ruhsatın geçerli olmadığını vurgular. Ayrıca, Bediüzzaman bu konuda dindar bir doktorun önemine ve gerekliliğine de dikkat çeker.

4.4.1.4. Kadın ve erkeğin birbirlerine dokunmasının abdeste etkisinin hükmü ve hikmeti

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri, şeriatın, insanın kötü eğilimlerini disipline ederek ve tabiatın zararlarına karşı önlem alarak insanı iyileştirmeye çalıştığını belirterek abdestin dokunma ile bozulmasını ve bunun hikmetini açıklayarak bireyi şer'î hükümler konusunda engin malumata sevk ederek şöyle der:

³³⁶ Nursi, *Barla Lahikası*, 279.

“..Şeriat, tabiatın tecavüzâtına sed çekmekle onu tâdil edip nefs-i emmâreyi terbiye eder. Elbette, ekser etbâi köylü ve nim-bedevisi³³⁷ ve amelelikle meşgul olan kimsenin Şâfiî mezhebine göre, kadına dokunmasıyla abdesti bozulur, az bir necaset zarar verir. Ekseriyet itibarıyla hayat-ı içtimaiyeye giren, nim-medenî şeklini alan insanlar ittibâ ettikleri mezheb-i Hanefiye göre, mess-i nisvan abdesti bozmaz, bir dirhem kadar necasete fetvâ var.

İşte, bir amele ile bir efendiyi nazara alacağız. Amele, tarz-ı maişet itibarıyla, temasa müptelâ değil; mülevves şeylerle, nezafet-i medeniye namına kendini o kadar bulaştırmaz. Onun için, şeriat, mezheb-i Hanefî namıyla ona şiddet ve azimet göstermemiş, ruhsat tarafını gösterip hafifleştirmiştir.

"Elin dokunmuşsa abdestin bozulmaz; hicab edip kalabalık içinde suyla istinca etmemenin zararı yoktur; bir dirhem kadar fetvâ vardır" der, onu vesveseden kurtarır."³³⁸

Üstad, bu ifadelerle kişiye şer'î hükümlerin altında çok farklı deruni hikmetler var olduğunu ifade ederek kişiyi alimlerin eserlerinden bu tür konuları araştırmaya sevk etmektedir.

4.4.2. Mükellef Olmanın Şartlarından Ergenlik Yaşı Hükümü ve Hikmeti

İslâmi terminolojide mükellef olmak, bireyin dinin hitabına muhatap olması durumunu ifade eden bir terimdir. Mükellef de dinî hitapla yükümlü tutulan, düşünce, söz ve davranışlarına birtakım dünyevi-uhrevi, dini-hukuki sonuçlar bağlanan akli melekeleri yerinde (akıl) ve ergin (bâliğ) olan insan demektir. Mükellefiyetin temel şartı ehliyet, yani kişinin dini-hukuki sorumluluk taşımaya elverişli olmasıdır. Ancak böyle bir ehliyetin mevcudiyeti için ne gibi şartların aranacağı hususu, iman, ibadet, toplumsal ödevler ve sorumluluklar gibi farklı alanlarda bazı farklılıklar gösterebilir.

Biyolojik ergenlik demek olan bulûğ, kişinin çocukluk döneminden çıkıp yetişkin insanlar grubuna katıldığı hayatının önemli bir dönüm noktasıdır. Bulûğ erkek ve kız çocuğunun fiilen ergenliğe kavuşması (erkeklerin ihtilam olmaya, kızların âdet görmeye başlaması) ya da fiilen bâliğ olup olmadığına bakılmaksızın belli bir azami yaş sınırına ulaşması demektir. Bu ikincisine hükmen bulûğ tabir edilir. Hükmen bulûğ yaşı Ebû Hanife'ye göre erkeklerde 18, kızlarda 17 yaş, Şâfiî

³³⁷ Yarım Bedevi

³³⁸ Nursi Sözlük, 486.

Mezhebi başta olmak üzere çoğunluğa göre her ikisi için de 15 yaştır. Bulûğla birlikte kişinin yeterli aklı yetişkinlik kazandığı var sayıldığı için aksini gösteren bir delil olmadıkça kişi akıl ve bulûğ ile tam edâ ehliyeti kazanır. Dini terminolojide buna "akıl ve bâliğ olmak" tabir edilir. Bunun anlamı kişinin, hakları kullanmaya, sözlü yazılı ve fiili hukuki işlemleri bizzat yapmaya, dinî ve içtimai mükellefiyetlere muhatap olmaya ve cezai sorumluluk taşımaya ehil hale gelmesidir. Tam edâ ehliyetine teklif ehliyeti de denir, Kişinin mali konularla normal seviyede tedbirli ve basiretli davranması demek olan rüşd, genelde bulûğ ile birlikte gerçekleşir. Kişi bâliğ olmuş da reşid olmamışsa, bu durum onun dinî ve cezaî ehliyetini etkilemez, bu iki ehliyeti tam olarak mevcuttur, sadece mali yönü bulunan hukuki işlemlerde ehliyetine bazı sınırlamalar getirilir.³³⁹

Dinî ve hukuki sorumluk için kişinin edâ (teklif) ehliyetine sahip bulunması şart olduğundan bu ehliyeti yok eden veya azaltan her kalıcı veya ârzi durum haliyle kişinin mükellefiyetini de yakından etkiler. Bu sebeple eda ehliyeti bulunmayan gayri mümeyyiz küçük ve akıl hastaları dinen mükellef sayılmazlar. Uyku, unutma, baygınlık gibi ânî hallerde de mükellefiyet yoktur.³⁴⁰

Her ne kadar fıkhîta ibadetin mükellefiyet şartı yukarıda belirtilse de çocukları küçük yaşta alıştırma bağlamında bir Müslüman, namaz kılmakla mükellef olduğu gibi, "Namaz kılan nesiller" yetiştirmekle de mükelleftir. Cenab-ı Hak şöyle buyurur:

الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ

*"Onlar öyle kimselerdir ki, kendilerini yeryüzünde iktidar mevkiine getirirsek namazı ikame ederler, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülüğe engel olurlar."*³⁴¹

Kendilerine imkân ve yetki lutfedilen gerçek müminler, toplumun dini değerleri yaşayan bir kitle haline gelmesi için gayret gösterirler, dindar nesiller yetiştirmeye çalışırlar.

Cenab-ı Hak Peygamber Efendimize ve onun şahsında bütün ümmetine şöyle bildirir:

³³⁹ Bardakoğlu vd., *İlmihal, İman ve İbadetler*, 1/145-160.

³⁴⁰ Bardakoğlu vd., *İlmihal, İman ve İbadetler*, 1/159.

³⁴¹ el-Hacc, 22/41.

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا تَسْأَلْ رِزْقًا

"Ehline namaz kılmalarını emret, kendin de ona sabırla devam et."³⁴²

مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سِنِينَ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِ، وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ
"Çocuklarınıza, onlar yedi yaşında iken namazı emredin. On yaşında olunca namaz (da ki ihmalleri) sebebiyle onları dövün (namaz kılmak için onları zorlayın), yataklarını da ayırın."³⁴³

Bu hadis, namaz kılmayan çocukların dövülmesi gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak, Arapça'daki "ضرب" fiili, "على" edatı ile kullanıldığında, sadece vurmak anlamına gelmez; zorla yaptırmak bazı şeylerden men etmek v.b. anlamları da taşır. Dolayısıyla, on yaşına gelen çocukları namaz kılmaları için ebeveynlerin zorlaması ve bu ibadeti, farklı yöntemleri kullanarak çocuklarına yaptırmaları gerekmektedir.³⁴⁴

Bu konuda nebevi ölçü, "çocuklar yedi yaşına geldiğinde onlara namazı emretmek; on yaşına geldiklerinde namaz kılmazlarsa tedipte bulunmaktır."

Bediüzzaman buna şöyle temas eder:

"...Şer'an yedi yaşına gelen bir çocuğa namaz gibi farzlara peder ve valideleri onları alıştırmak için, teşvikkârane emretmek ve on yaşına girse şiddetle namaz kıldırmak ve alıştırmak şeriatta var."³⁴⁵

Şüphesiz yedi yaşındaki, hatta on yaşındaki çocuk henüz mükellef değildir. Mükellef olmak bülûğ ile başlar ve bülûğ yaşı on beşe kadar çıkabilir. Ama "ağaç yaş iken eğilir!" Çocuk, anne-babası tarafından yedi yaşlarında iken hafiften namaz kılmaya alıştırılır. On yaşına geldiğinde ise daha ciddi boyutta namaz kılması için gayret gösterilir. Yerinde yapılacak bir uyarı ve cezanın çocuğun eğitiminde önemli bir etkiye sahip olduğu işin ehli olanlara malumdur.

Kesinlikle yedi yaşında, hatta on yaşındaki bir çocuk henüz sorumlu değildir. Sorumluluk, ergenlikle başlar ve ergenlik yaşı on beşe kadar uzayabilir. Ancak "ağaç yaşken eğilir!" Çocuk, ebeveynleri tarafından yedi yaşlarında namaza hafifçe alıştırılır. On yaşına geldiğinde ise daha ciddiyetle namaz kılması için çaba

³⁴² Taha 20/132.

³⁴³ Ebu Davud "Salat"26.

³⁴⁴ Lîsanü'l-Arab, <https://www.islamweb.net> (Erişim.02.Ağustos, 2024).

³⁴⁵ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2/66.

harcandır. Uygun şekilde yapılacak bir uyarı ve cezanın çocuğun eğitiminde önemli bir etkisi olduğu, uzmanlar tarafından bilinir.³⁴⁶

Bediüzzaman Said Nursi, küçük yaşta dini eğitin almayan çocukların buluş çağında dini bilgi vermenin ve ibadete alıştırmanın çok zor olduğunu ise şöyle ifade eder:

"Çünkü bir çocuk, küçüklüğünde kuvvetli bir ders-i imanî alamazsa, sonra pek zor ve müşkül bir tarzda İslamiyet ve imanın erkânlarını ruhuna alabilir. Âdeta gayr-ı müslim birisinin İslamiyeti kabul etmek derecesinde zor oluyor, yabancı düşer. Bilhassa, peder ve validesini dindar görmezse ve yalnız dünyevî fenlerle zihni terbiye olsa, daha ziyade yabaniyet verir."³⁴⁷

Bediüzzaman Said Nursi, nihai neticede bu konuda Cumhur ulemanın görüşü doğrultusunda; mükellefiyet yaşının on beş kabul edildiğini,³⁴⁸ "On beş senede ancak zarar ve menfaati fark eder. Hayat-ı beşeriyenin muavenetiyle ancak menfaatlerini celb ve zararlardan sakınabilir"³⁴⁹ ifadesiyle mükellefiyet/sorumluluk yaşının on beş olduğunu vurgulamaktadır.

Ebeveynlerin çocuklarını namaza alıştırmakla alakalı dört fıkıh mezhep alimleri, görüşlerini delillendirerek yedi yaşına ulaşan çocuklara namazın emredilmesi on yaşına ulaştığında da şayet namaz kılmamaya ısrar ediyorsa onu namaz kılmaya zorlanması üzerine ittifak etmişlerdir.³⁵⁰

Bediüzzaman Said Nursi'nin yukarıdaki ifadesiyle ebeveynlerin çocuklarına namazı kıldırmak için gereken hassasiyeti göstermeleri bununla beraber yeri gelince anne babaların namaz konusunda şartların el verdiği ölçüde çocuklarını kıldırmaya şiddetle zorlayabileceğini vurgulamaktadır.

4.4.3. Bediüzzaman'ın Namazla İlgili Hikmet ve Fıkhi Görüşleri

Bediüzzaman Said Nursi, namaz tanımlarından birisi şudur: Namaz; bütün ibadet çeşitlerini içinde toplayan umumî bir fihriste, bütün mahlûkat sınıflarının renk renk ibadetlerine, tesbihlerine ve zikirlerine işaret eden kudsî bir harita

³⁴⁶ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 231-232.

³⁴⁷ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 1/42.

³⁴⁸ Nursi, *Mektubat*, 308.

³⁴⁹ Nursi, *Sözler*, 339,

³⁵⁰ مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا، وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ "Çocuklarınıza yedi yaşlarında iken namaz kılmalarını emredin! Onlar on yaşlarına basınca da namaz için vurun". Ebû Davut, *Salât*, 26, (No: 495).

hükümünde”³⁵¹ şeklinde tarif etmekle beraber, namazın birçok hikmetleri de eserlerinde ifade etmiştir.

4.4.3.1. Namazın tanımı ve önemi

Namaz kelimesi Türkçeye farsçadan geçen bir kelimedir.³⁵² Arapça karşılığı صلاة'tır. صلاة kelimesi ise yalvarmak yakarmak dua etmek anlamlarına gelmektedir³⁵³ terim olarak ise tekbir ile başlayıp selam ile birlikte belli bir hareket ve okumalardan oluşan bir ibadettir³⁵⁴

Kur'an ve hadislerde tevhitte sonra ilk olarak emredilen ibadet namazdır.

Kuran'da Peygamberimizden önceki peygamberlerin de namaz kılmakla emrolundukları değişik vesilelerle belirtilmektedir.³⁵⁵ Aynı şekilde günlük olarak kıldığımız namazlar Hz. Adem'den diğer birçok peygamberin farklı vakitlerde kıldığı namazlardır.³⁵⁶

Yüce Allah, bu namazları peygamberimize ve ümmetine topluca vermiştir; bu, ona olan sevgiden ve onun ümmetine verilen sevapların çokluğundandır.³⁵⁷ Bundan anlaşıldığına göre namaz ibadeti sadece Hz. Muhammed peygamberimizin ümmetine has olmayıp önceki dinlerde de var olan bir cami' ibadettir.

Kur'an ve hadislerde tevhitte sonra ilk olarak emredilen ibadet namazdır Çünkü namaz “dinin direği”³⁵⁸ “cennetin anahtarıdır”³⁵⁹ Allah katında en sevgini amel namazdır Peygamber efendimiz, “gözümün nuru”³⁶⁰ dediği ibadet yine namazdır aynı şekilde namaz İslam dininin olmazsa olmazıdır bundan dolayı “(kulun kıyamet gününde) ilk önce hesaba çekileceği şey namazdır.”³⁶¹

³⁵¹ Nursi, *Sözler*, 45.

³⁵² Abdurrahman Candan, *Muhtasar Şafii İlmihali*, (Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2020), 129.

³⁵³ eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, 1/160.

³⁵⁴ eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, 1/161.

³⁵⁵ el-Bakara 2/83; Yûnus 10/87; Hûd 11/87; İbrahim 14/37, 40; Meryem 19/30-31, 54-55; Tâhâ 20/14; el-Enbiya 21/72-73; Lokman 31/17).

³⁵⁶ İmam Rafii' "El-Mesned" eserinde namazın geçmişine dair şöyle diyor: Sabah namazı Hz. Adem'in, öğle namazı Hz. Davut'un, ikindi namazı Hz. Süleyman'ın, akşam namazı Hz. Yakup'un ve yatsı namazı ise Hz. Yunus'un namazıdır. Bu konuda bir haber/bilgi (rivayet) nakledilmektedir. eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, 1/161.

³⁵⁷ eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, 1/161.

³⁵⁸ Beyhakî, Şuabü'l-îmân, 3/39 H. No: 2807; İbn Hanbel, 5/ 245.

³⁵⁹ Tirmizî, Tahâret, 1.

³⁶⁰ Nesâî, İşratü'n-nisa', 1; İbn Hanbel, 3/128.

³⁶¹ Nesâî, Muhârebe, 2; İbn Mâce, İkâmetü's-salavât, 202.

Namaz, İslam'ın diğer ibadetlerinden farklı bir boyuta sahiptir. Zekât vermek, hacca gitmek veya oruç tutmak bazı durumlarda muafiyet gerektirebilir; örneğin, maddi durumu yetersiz olan bir kişi zekâtla, hacca gidemeyen bir kişi hacca, kronik hastalığı olan bir kişi ise oruçla ilgili yükümlülükten kurtulabilir. Ancak namaz, mazeretsiz olarak yerine getirilmesi gereken bir ibadettir. Ayakta namaz kılmayanlar oturarak, oturarak kılmayanlar ise uzanarak namazlarını kılmalıdır.³⁶²

İslamın başlangıç yıllarında namaz sabah ve akşamleyin kılınan ikişer rek'attan ibaret iken yaygın kabul gören görüşe göre, mi'rac olayından sonra beş vakit namaz farz kılınmıştır. *وَادْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ*

Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah-akşam zikret ve gafillerden olma''³⁶³ ayeti namazın başlangıçtaki durumuyla ilişkili görülmektedir. Yine yaygın kabule göre, Cibril'in Hz. Peygamber'e Ka'bede namazın vakitlerini göstermek üzere imamlık etmesi mi'rac olayının ertesi günü olmuştur.

4.4.3.2. Namazın hikmet yönü

Namazın hikmetleriyle ilgili Bediüzzaman Said Nursi, şöyle ifade ediyor:

Evet, her bir namazın vakti, mühim bir inkılâb başı olduğu gibi azim bir tasarruf-u İlâhînin âyinesi ve o tasarruf içinde İhsânât-ı Külliyye-i İlâhiyyenin birer ma'kesi olduğundan, Kadîr-i Zülcelâl'e o vakitlerde daha ziyade tesbih ve tâzim ve hadsiz ni'metlerinin iki vakit ortasında toplanmış yekûnuna karşı şükür ve hamd demek olan namaza emredilmiştir. Şu ince ve derin mânâyı bir parça fehmetmek için "Beş Nükte" yi nefsimle beraber dinlemek lâzım...

Birinci Nükte: Namazın mânası, Cenab-ı Hakk'ı tesbih ve tâzim ve şükürdür. Yâni, celâline karşı kavlen ve fiilen "Sübhanallah" deyip takdîs etmek. Hem, kemâline karşı, lâfzan ve amelen "Allahü ekber" deyip tâzim etmek. Hem, cemâline karşı, kalben ve lisânen ve be- denen "Elhamdülillâh" deyip şükretmektir. Demek Tesbih ve Tekbir ve Hamd, namazın çekirdekleri hükmündedirler. Ondandır ki, namazın harekât ve ezkârında bu üç şey, her tarafında bulunuyorlar. Hem ondandır ki, namazdan sonra, namazın mânasını te'kid ve takviye için şu Kelimât-ı Mübâreke, otuz üç defa tekrar edilir. Namazın mânası, şu mücmel hulâsalarla te'kid edilir...

³⁶² eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, 1/189.

³⁶³ el-A'raf, 7/205.

İkinci Nükte: İbâdetin mânası şudur ki: Dergah-ı İlâhîde abd, kendi kusurunu ve acz ve fakrını görüp kemal-i Rububiyetin ve Kudret-i Samedaniyyenin ve Rahmet-i İlâhiyyenin önünde hayret ve muhabbetle secde etmektir. Yâni, Rububiyetin saltanatı, nasılki ubûdiyyeti ve itaati ister; Rububiyetin kudsîyeti, pâklığı dahi ister ki: Abd, kendi kusurunu görüp istiğfar ile ve Rabbını bütün nekaisten pâk ve müberra ve ehl-i dalâletin efkâr-ı bâtılasından münezzeh ve muallâ ve Kainatın bütün kusurâtından mukaddes ve muarrâ olduğunu; Tesbih ile Sübhanallah ile ilân etsin.

Hem de Rububiyetin kemal-i kudreti dahi ister ki: Abd, kendi za'fını ve mahlûkatın aczini görmekle Kudret-i Samedaniyyenin azamet-i âsârına karşı istihsan ve hayret içinde Allahü ekber deyip huzû ile rûkûa gidip O'na iltica ve tevekkül etsin. Hem, Rububiyetin nihayetsiz hazine-i rahmeti de ister ki: Abd, kendi ihtiyacını ve bütün mahlûkatın fakr ve ihtiyâcâtını sual ve dua lisanıyla izhar ve Rabbının ihsan ve in'âmatını, şükür ve senâ ile ve Elhamdülillâh ile ilân etsin. Demek, namazın ef'al ve akvâli, bu mânaları tazammun ediyor ve bunlar için taraf-ı İlâhiden vaz'edilmişler.

Üçüncü Nükte: Nasılki insan, şu âlem-i kebîrin bir misal-i musağğarıdır ve Fâtihai Şerîfe, şu Kur'an-ı Azîmüşşân'ın bir timsal-i münevveridir. Namaz dahi bütün ibâdâtın envâmı şâmil bir fihriste-i nurâniyyedir ve bütün esnaf-ı mahlûkatın elvân-ı ibâdetlerine işaret eden bir harita-i kudsîyyedir.

Dördüncü Nükte: Nasılki haftalık bir saatin sâniye ve dakika ve saat ve günlerini sayan milleri, birbirine bakarlar, birbirinin misâlidirler ve birbirinin hükmünü alırlar. Öyle de; Cenab-ı Hakk'ın bir saat-ı kübrası olan şu âlem-i dünyanın sâniyesi hükmünde olan gece ve gündüz deverânı. ve dakikaları sayan seneler.. ve saatleri sayan tabakat-ı ömrü insan.. ve günleri sayan edvâr-ı ömrü âlem, birbirine bakarlar, birbirinin misalidirler ve birbirinin hükmündedirler ve birbirin hatırlatırlar. Meselâ:

Fecir zamanı, tulûa kadar, evvel-i bahar zamanına, hem insanın rahm-ı mâdere düştüğü âvânına, hem Semâvat ve Arzın altı gün hilkatinden birinci gününe benzer ve hatırlatır ve onlardaki şuûnât-ı İlâhiyyeyi ihtar eder.

Zuhr zamanı ise, yaz mevsiminin ortasına, hem gençlik kemâline, hem ömr-ü dünyadaki hilkat-ı insan devrine benzer ve işaret eder ve onlardaki tecelliyat-ı rahmeti ve füyûzât-ı ni'meti hatırlatır.

Asr zamanı ise, güz mevsimine, hem ihtiyarlık vaktine, hem Âhirzaman Peygamberinin (Aleyhissalâtu Vesselâm) Asr-ı Saadetine benzer ve onlardaki şuanât-ı İlâhiyyeyi ve in'âmât-ı Rahmâniyyeyi ihtar eder.

Mağrib zamanı ise, güz mevsiminin âhîrinde pekçok mahlûkatın gurubunu, hem insanın vefatını, hem dünyanın kıyamet iptidasındaki harâbiyyetini ihtar ile tecelliyât-ı Celâliyyeyi ifham ve beşeri gaflet uyku- sundan uyandırır. İkaz eder...

İşâ vakti ise, âlem-i zulûmat, nehâr âleminin bütün âsârını siyah kefeni ile setretmesini, hem, kışın beyaz kefeni ile ölmüş yerin yüzünü örtmesini, hem vefat etmiş insanın bakıye-i âsârı dahi vefat edip nisyan perdesi altına girmesini, hem bu dâr-ı imtihan olan dünyanın bütün bütün kapanmasını ihtar ile Kakhâr-ı Zülcelâlin celâlli tasarrufatını ilân eder.

Gece vakti ise, hem kış, hem kabri, hem Âlem-i Berzahı ifham ile ruh-u beşer, Rahmet-i Rahman'a ne derece muhtaç olduğunu insana hatırlatır. Ve gecede teheccüd ise, kabir gecesinde ve Berzah karanlığın- da ne kadar lüzumlu bir ışık olduğunu bildirir, ikaz eder ve bütün bu inkılâbat içinde Cenâb-ı Mün'im-i Hakikî'nin nihayetsiz ni'metlerini ihtar ile ne derece hamd ve senâya müstahak olduğunu ilân eder.

İkinci sabah ise, Sabah-ı Haşri ihtar eder. Evet, şu gecenin sabahı ve şu kışın baharı, ne kadar mâkul ve lâzım ve kat'î ise, Haşrin sabahı da.. Berzahın baharı da o kat'iyettir.

Demek, bu beş vaktin herbiri, bir mühim inkılâb başında olduğu ve büyük inkılâbları ihtar ettiği gibi; Kudret-i Samedâniyyenin tasarrufat-ı azîme-i yevmiyyesinin işaretiyle, hem senevî, hem asrî, hem dehrî, kudretin mu'cizâtını ve rahmetin hedâyâsını hatırlatır. Demek, asıl vazife-i fitrat ve esas-ı ubûdiyyet ve kat'î borç olan farz namaz, şu vakitlerde lâyıktır ve ensebdir.³⁶⁴

Bediüzzaman Said Nursi bu ifadelerle, hikmeti bağlamında namazın önemini ve her bir namaz vaktinin taşıdığı derin anlamları vurguluyor. Aynı zamanda beş vakit namazın sadece bir ibadet değil, büyük değişimlerin, ilahi kudretin ve rahmetin işaretleri olduğunu belirtiyor. Namazın, insanın yaratılışındaki asıl amaca ve ibadet yükümlülüğüne uygun bir ibadet olduğunu ifade ederek, bu ibadetin ruhsal ve toplumsal boyutlarını ön plana çıkarıyor. İnsanın manevi dünyasını imar ederken aynı zamanda Namazın, günlük hayatın akışında ruhsal bir yeniden doğuş sağlayan bir eylem olduğunu vurguluyor.

³⁶⁴Said Nursi *Sözler*, (Ankara: Tütkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2015), 41-42.

4.4.4. Ezanı Başka Bir Dilde Okunmamanın Hükmi ve Hikmeti

Üstad Nursi bu konuda ezanın orijinal şeklinde okumanın hikmetini şöyle ifade eder:

“Zaruriyât-ı diniye mahfazaları olan elfâz-ı kudsiye-i İlâhiyenin yerine hiçbir şey ikame edilemez ve yerlerini tutamaz ve vazifelerini göremez. Ve muvakkat ifade etseler de, daimî, ulvî, kudsî ifade edemezler.”³⁶⁵

Sosyolojik açıdan bakıldığında trafik işaret levhaları uluslararası olarak aynı anlamı taşıırken, ezan da İslam aleminde evrensel bir semboldür. Her dinin kendine özgü ibadet ve dua dili vardır. Örneğin, Katolik Kilisesi'nin ibadet dili Latince, Müslümanlığın ise Arapçadır. Çünkü Kur'an Arapça'dır.³⁶⁶ Müslümanların ibadetlerini Kur'an diliyle yapmaları gerekmektedir. İslam'daki ibadetlerin usul, adap ve dilini değiştirmeye çalışmak ve ezanı farklı bir dille okumak, İslam alimleri tarafından uygun ve caiz görülmemiştir.

Ancak yeni Müslüman olan toplumların, arapça ezan okunduğu zaman ezanın anlamayan, bilinmeyen yerlerde muvakkatten o toplumun dilinde okunması caiz olması,³⁶⁷ ezanın, dini şiar haline gelen bir toplumda zorla okutulmanın caiz olma anlamına gelmemektedir.

Fıkhi açıdan bakıldığında, ezan Hz. Peygamber'in sünnetiyle sabittir ve Müslüman kimliğinin sembolüdür. Ezanın, Hz. Peygamber'e vahyedilen özgün şekliyle okunması gerektiği konusunda on beş asırlık bir gelenek ve ittifak vardır. Ezanın amacı namaz vaktini bildirip Müslümanları namaza çağırmaktır ve farklı dilleri konuşan Müslümanlar için bu çağrı, ortak bilinçlerine hitap eden Arapça ile yapılmalıdır. Bu nedenle, ezanın asli şekli dışında bir dille okunması caiz değildir.³⁶⁸

Ezanın başka dillerde okunmasının hiçbir şekilde caiz olmadığını Bediüzzaman Said Nursi şu şekilde ifade etmektedir:

“Zaruriyât-ı diniye mahfazaları olan elfâz-ı kudsiye-i İlâhiyenin yerine hiçbir şey ikame edilemez ve yerlerini tutamaz ve vazifelerini göremez. Ve muvakkat ifade

³⁶⁵ Nursi, *Mektubat*, 377.

³⁶⁶ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 234-240.

³⁶⁷ Nevevi, *el-Mecmu*, 3/136.

³⁶⁸ İbn-i Abidin, *Reddül-Muhtar*, 1/383.

etseler de daimî, ulvî, kudsî ifade edemezler."³⁶⁹ O bir ifadeleriyle ezanın Türkçe okunmasına şiddetle karşı çıkmıştır.

Bediüzzaman Said Nursî ayrıcı şunu da söylemektedir:

“Elhasıl, lisan-ı nahvî olan lisan-ı Arabînin câmiyeti ve elfâz-ı Kur’âniyenin i’câzı öyle bir tarzdadır ki, kabil-i tercüme değildir, belki "muhaldir."³⁷⁰

Bu sözleri ile de İslam şe’airleri başka dillere tercüme edilerek orjinalı gibi okunması dini şe’airlerin tahribatı anlamına geldiğini de ifade etmektedir.

İbadetin hikmet kavramıyla birçok yönde ilgisi olan, aynı zamanda ibadetlerin içinde yer alan şe’airlerin toplumsal hayatın içinde yer alan ve bütün insanlığa İslâm’ı hatırlatan niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Meselâ nafile bir ibadet yalnızca kul ile Allah arasında olduğundan ötürü diğer insanlara ihtar edici bir fonksiyonu olmadığı için şe’aireden sayılmamaktadır. Fakat günde beş vakit okunan ezan yeryüzünde “Allah’ın birlik ve beraberliğini ve Hz. Peygamber’in risâletini” ilân ettiği için şe’aire dahildir.

Şe’airlerin açıkça ilan edilmesi gerektiği hususunda Bediüzzaman Said Nursî, İmam-ı Gazali’nin “bazen izhar, çok defa ihfadan daha ziyade efdal olur” sözüne atıf yaparak şe’airlerin diğer insanları gafletten uyandırmak ve onları da ibadete teşvik etmek, aynı zamanda inkarcılara karşı izzet-i diniyeyi göstermek gibi önemli vazifeleri yerine getirdiği şeklinde ezan okumanın hikmetini izhar etmektedir.³⁷¹

4.4.5. Namazda İstikbalî Kible ve Abdestli Olmanın Hükümü

İslam alimleri istikbal-i kible dediğimiz ıbleye yönelmenin namazın şartlarından olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.³⁷² Şâfiîler, istikbal-i kiblenin namazın tüm durumlarında şart olduğunu ifade etmekle birlikte namaz kılanın yüzü ile göğsü kible (Kabe) tarafından olmasının şart olduğunu söylemişlerdir.³⁷³

Üstad Said Nursî, önceki alimlerin görüşüne atfen namazda kibleye dönmenin şart olduğunu şöyle ifade ediyor:

³⁶⁹ Nursî, *Mektubat*, 377.

³⁷⁰ Nursî, *Mektubat*, 377.

³⁷¹ Nursî *Şualar*, 270

³⁷² el-Bakara,2/149.

³⁷³ eş-Şirbini, *Muğni’l-Muhtac*, 1/142-147.

“Müçtehidlerce "istikbal-i kible" namazda şart olması ve şart ise bütün erkânda bulunması sırrıyla, secde ve rükû'da istikbal-i kible lâzım geliyor. Bu ise yerin, zeminin küreviyeti ile ve şer'an kible Kâ'be-i Mükerrerme'nin üstü tâ arşa kadar ve altı ferşe kadar bir amud-u nuranî olması, küreviyetle istikbal erkânda bulunabilir.”³⁷⁴

Kibleye yönelmenin namazın şartlarındanıdır. Şâfiî ile Hanbelîlere göre istikbal-i kibleyi terk edenin namazı bozulmuş olur.³⁷⁵ Hanefî mezhebine göre ise namaz kılanın (yüz kısmı değil) göğsü kibleden dönerse namazı bozulur.³⁷⁶ Mâlikîlere göre ise kişi kabenin, yöneldiği tarafta olup olmadığını bilmemesi durumunda namazı bozulur.³⁷⁷ Fukahanın ihtilafı kibleye yönünün açısıyla alakalıdır. Buna rağmen Kabe'nin bulunduğu noktadan 45 derece sağa ve sola sapmalar kibleden Kabe yönünde sapma sayılmaz ancak sapma derecesi daha fazla olursa kibleyi yönelme şartı aksamış olur.³⁷⁸

Üstad Nursi işin teferruat kısmına değil konunun genel anlamda ele aldığını ayrıca yüz yıllar önceki ulemanın zamanında teknolojinin gelişmediği nedeniyle kapalı olan fetvalara da şu sözleriyle açıklık getirmektedir: “...Zeminin küreviyeti ile ve şer'an kible Kâbe-i Mükerrerme'nin üstü tâ arşa kadar ve altı ferşe kadar bir amud-u nurani olması, küreviyetle istikbal erkânda bulunabilir.”³⁷⁹ Nursî uçakta olan birinin Kabenin kendisine yönelmesinin mümkün olmadığını; fakat “*ferşe kadar bir amud-u nurani*” diyerek göklerde Kabe istikametine yönelmenin de kabeye yönelinmiş anlamına geldiğini ifade etmektedir.

Dolayısıyla kible, dünyanın merkezine ve gökyüzüne doğru uzanan bir çizgi veya ışıklı bir sütun gibidir. Dünyanın neresinde bulunursak bulunalım ister yerin merkezi olsun ister gökyüzü, Kâbe ve kible her zaman karşımızda olacaktır.

4.4.6. Namazda Fatıha Okuma ile Fatıha'nın Mealini Okumamanın Hükümü ve Hikmeti

Kıraat, sözlük anlamıyla "okumak" demektir ve genellikle namaz esnasında Kur'an okumayı ifade etmektedir. Namazın rükünlerinden olan kıyam, rükû ve

³⁷⁴ Nursi, *Şualar*, 507.

³⁷⁵ eş-Şirbini, Muğni'l-Muhtac, 1/142-147.; *el-Ğayet'ül-Münteha*, 1/151-152.

³⁷⁶ *ed-Dürrul-Muhtar*, 1/574.

³⁷⁷ *eş-Şerh'üs-sağir*, 1/243.

³⁷⁸ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/232.

³⁷⁹ Nursi, *Şualar*, 507.

secde gibi Fatiha dediğimiz kırat da namazın rükünlerindendir. Ancak diğer rükünler (kıyam, rükû, secde ve oturuş) gibi kıraatın terkedilmesi de namazın geçerliliğini etkilemektedir. Namazda okunması gereken fatiha hükmü hakkında ihtilaf bulunmaktadır.

Kıraat, namazın çeşitli türlerinde farklı şartlarla karşımıza çıkmaktadır. Mezheplerin kronolojik sırasına göre değerlendirdiğimizde, Hanefi mezhebine göre nâfile namazlar, vitir namazı ve iki rek'atlı namazlar gibi her rek'atında kıraat yapılması vaciptir. Ancak dört veya üç rek'atlı farz namazlarda ise kıraatın herhangi iki rek'atında yapılması gerekir. İkinci rek'attan sonraki rek'atlarda Fatiha suresini okumak ise Hanefi imamı arasında görüş ayrılığına sebep olmuştur; bir rivayete göre vâcib, diğerine göre ise sünnettir.³⁸⁰

Hanefi mezhebine göre, farz namazlarda Fatiha suresinin ilk iki rek'at dışında okunmasının sünnet olarak kabul edilmesi, namazların temelini oluşturan iki rek'at esasına dayanır.³⁸¹ Bu görüş, namazın yapısal unsurlarını ve farzların şeklini belirlemekte önemli bir rol oynar. Ayrıca seferde dört rek'atlı namazların kısaltılarak iki rek'at olarak kılınması gerekliliği Hanefi mezhebinin bu konudaki ısrarı da bu temel prensiplerle ilişkilidir diye insanı düşündürmektedir. Maliki Şafii ve Hanbelilere göre namazda arapça Fatiha okumak namazın rükünlerinden biridir.³⁸²

Fakihlerin, namazda kıraat (Kuran okuma) rükününü diğer ibadetlerden daha hafif tuttuğu ve bu konuda maksimum kolaylıklar sağladığı görülmüştür. Bazı durumlarda, özellikle imama uyan kişilerde olduğu gibi, kıraatın çok detaylı olmasına da nasslarda belirtildiği üzere bazı mezhep kaynaklarında gerek duyulmamıştır. Bu nedenle, kıraat rükününün yerine getirilmesi için bir ayetin okunmasının yeterli görüldüğü ve bu şekilde Arapça bilmeyen veya telaffuzda zorluk çeken kişilerin de kolaylıkla yerine getirebileceği bir ölçü getirilmiştir.

Bediüzzaman Said Nursi, vahyedilen/arapça lafızlarla Fatiha suresini namazda okumak namazın rükünlerinden biri olduğunu ifade ediyor. Dolayısıyla Said Nursi Arapçadan başka bir dille Fatiha'nın tercümesini gelişi güzel şekilde namazda okumanın caiz olmadığı konusunda cumhur fukahanın görüşüne katılmıştır.

³⁸⁰ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/241.

³⁸¹ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/241.

³⁸² *el Mevsu'atul Fıkhiyyetul Kuveytiyye*, 12/9.; eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, 1/ 156.

İmam Ebu Hanife'nin tercümenin caiz olduğuna dair fetvasını benimsediğini iddia eden alimlere sert bir şekilde cevap verir. Dolayısıyla Ebu Hanifenin fetvasını çarpıtanları kötü alimler diye nitelendirir. Said Nursî Mektubat isimli eserinde fatiha konusunu şu şekilde izah etmektedir:

“Ehl-i ilhada kapılan ulemaü's-sû, milleti aldatmak için diyorlar ki:

İmam-ı A'zam, sair imamlara muhalif olarak demiş ki: "İhtiyaç olsa diyar-ı baîdede, Arabî hiç bilmeyenlere, ihtiyaç derecesine göre Fatiha yerine Farisî tercümesi cevazı var." Öyle ise biz de muhtacız, Türkçe okuyabiliriz?

Elcevap: İmam-ı A'zam'ın bu fetvasına karşı, başta a'zamî imamların en mühimleri ve sair on iki eimme-i müçtehidîn, o fetvanın aksine fetva veriyorlar. Âlem-i İslâm'ın cadde-i kübrası, o umum eimmenin caddesidir. Mu'zam-ı ümmet, cadde-i kübrada gidebilir. Başka hususi ve dar caddeye sevk edenler, idlâl ediyorlar. İmam-ı A'zam'ın fetvası, beş cihette hususidir:

Birincisi: Merkez-i İslâmiyet'ten uzak diyar-ı âherde bulunanlara aittir.

İkincisi: İhtiyac-ı hakikiye binaendir.

Üçüncüsü: Bir rivayette lisan-ı ehl-i cennetten sayılan Farisî lisanıyla tercümeye mahsustur.

Dördüncüsü: Fatiha'ya mahsus olarak cevaz verilmiş, tâ Fatiha'yı bilmeyen namazı terk etmesin.”³⁸³

Üstad Nursi bu ifadelerle konuya açıklık getirmiştir.

Aynı zamanda Bediüzzaman Said Nursi, cumhur'un görüşünü tercih ederek sorulan soruya şu şekilde cevap vermektedir:

“İmam-ı A'zam'ın bu fetvasına karşı, başta a'zamî imamların en mühimleri ve sair on iki eimme-i müçtehidîn, o fetvanın aksine fetva veriyorlar. Âlem-i İslâm'ın cadde-i kübrası, o umum eimmenin caddesidir. Mu'zam-ı ümmet, cadde-i kübrada gidebilir. Başka hususi ve dar caddeye sevk edenler, idlâl ediyorlar.”³⁸⁴

Yukarıdaki bilgiler neticesinde Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenme konusunda özellikle Fatiha-i Şerifi öğrenme hususunda zorlanacak hiçbir durum söz konusu değildir. Belki yeni Müslüman olan kişiler için kısa bir süre imamı azamın bu fetvası ile amel etmeleri mümkün olabilir. Yoksa bu mazeretin arkasına sığınmak mümkün değildir. Günümüzde teknolojinin ilerlemesi sayesinde insanların erişemeyeceği hiçbir engel bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Fatiha suresini ezberlemede bir

³⁸³ Nursi, *Mektubat*, 482.

³⁸⁴ Nursi, *Mektubat*, 482.

engel çıkarsa, bu genellikle insanların ihmalinden kaynaklanan bir durum olabilir. Bu nedenle, bu tür bir mazeret geçerli sayılmamaktadır.

Bunlarla yanı sıra konumuzu başka bir ifadeyle şu şekilde de ifade edebiliriz: Hanefî mezhebine göre kıraat nâfile namazların, vitir namazının ve iki rek'atlı namazların bütün rek'atlarında, dört veya üç rek'atlı farz namazların ise herhangi iki rek'atında olması farzdır. Kıraatin ilk iki rek'atta olması ise vâciptir. İkinci rek'attan sonraki rekat veya rek'atlarda Fatiha sûresini okumak Hanefî imamlardan yapılan bir rivayete göre vâcip, diğer bir rivayete göre ise sünnettir³⁸⁵

Şafii mezhebine göre, her namazda imamın arkasındaki cemaatin her bireyinin Fatiha'yı okuması farzdır. Bu görüş en sağlam olanıdır ve alimlerin büyük çoğunluğu bu görüşü benimsemiştir.³⁸⁶

Eğer bir kimse sonradan cemaate katılır ve Fatiha'yı kaçırma endişesi taşıyorsa, iftitah duasını bırakıp Fatiha'dan başlar. Eğer Fatiha'yı tamamlayamadan imam rükûa giderse, bu konuda iki görüş vardır:

Birinci görüşe göre, imam rükûa varmadan önce Fatiha'yı bitirmiş olması gerekir. Eğer imam rükûa varmadan önce Fatiha'yı bitirirse, namazı tam olur. İkinci görüşe göre ise, imam rükûa varmadan önce Fatiha'yı bitirmeden imam ile birlikte ruku'a giden kişinin, namazı sahih olmaz.

Bu ifadeler, Şafii alimi Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) “*el-Muhezzeb*” adlı kaynakta geçen ve cemaatle namaz kılarken Fatiha suresini tamamlamada yaşanan durumlar için farklı görüşleri ortaya koyarak, bu konuya açıklık getirmektedir.

İmam Nevevi “*el-Mecmu*” isimli eserinde ise bu husus şu şekilde ifade etmektedir:

Fatiha'yı tamamlayarak rükua gitmektense, imamlarla birlikte rükua gitmek tercih edilir. Çünkü imama uymak daha önemlidir ve eğer rükuda imama uyar ise, Fatiha'yı okuma sorumluluğu düşer.³⁸⁷

En isabetli görüş şudur ki, eğer bir kişi namazda Fatiha'ya başlamış ancak tamamlayamadan ruku'ya varırsa, imamlarla birlikte okumadığı kısmı üzerinden

³⁸⁵ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/271

³⁸⁶ Nevevi, *el-Mecmu*, 3/212.

³⁸⁷ Nevevi, *el-Mecmu*, 3/200-300.

düşer. Ancak eğer namazın başlangıcında iftitah duasını okumuşsa, en az iftitah duası kadar Fatiha okuması gereklidir.³⁸⁸

Bazı kaynaklarda şöyle ifade edilmiştir: Eğer bir kişi, vesveseden değil, bilgisizlik veya yeteneksizlik sebebiyle imama yetişemediği için Fatiha'yı tamamlamadan imam rükuya gitmişse, sahih görüşe göre bu kişinin Fatiha'yı tamamlaması gerekir. Ancak üç rükûnden fazla imamdaki geri kalmamak şartıyla namazını normal şekilde tamamlamalıdır.³⁸⁹

Üstad Said Nursi demek istediği şey, okuma yeteneğiyle ilgili olmayıp anlamını tefekkür ettiği için Allah'ın huzurunda olduğunu düşünerek yavaş okumak zorunda kaldığı nedeniyle Fatiha'yı tamamlayamadığıdır. İki durum arasında büyük bir fark vardır. Şöyle ki, birinci durumun yavaş okuması, kişinin kontrolü dışında olduğu için geçerli olabilir. Ancak ikinci durumun yavaş okuması ise kişinin isteğine bağlı olarak yapıldığı için geçerli olamaz.

Bunlara ek olarak şu hususları da eklemek yerinde olacaktır:

Bediüzzaman Said Nursi'nin, sünneti terk etmesi alimlerin geniş içtihadına dayanmaktadır. Aynı zamanda bu, Fıkhu'l-evveliyat dediğimiz öncelikler fıki kapsamında da değerlendirilebilir. Nitekim bazen vacip olan bir ibadet, mendub ve sünnette tercih edilebilir. Bu bağlamda insanlara zarar gelmemesi için yani haram bir durumun tehlikesi oluşmaması için sünnet terk edilmiş şeklinde değerlendirilebilir.

Ayrıca Üstadın, her bir imamın arkasında namaz kılamaması konusu ise vacibin sünnete tercih edilmesi şeklinde bu bilgiler bağlamında izah edilebilir.

Bediüzzaman Said Nursi, Arap dilinin tercümeyle kesinlikle kabul etmeyecek kadar kapsamlı olduğuna işaret ederek hikmet bağlamında şöyle demektedir:

“Kur'an'ın hakiki tercümesi kabil değil ve lisan-ı nahvî olan lisan-ı Arabî yerinde Kur'an'ın meziyetlerini ve nüktelerini başka lisan muhafaza edemez ve her bir harfî, on adetten bine kadar sevap veren kelimat-ı Kur'aniyenin mu'cizane ve cem'iyetli tabirleri yerinde, beşerin âdi ve cüz'î tercümeleri tutamaz...”³⁹⁰

³⁸⁸ Nevevi, *el-Mecmu*, 3/200-300.

³⁸⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî*, 2/215.

³⁹⁰ Nursi, *Şualar*, 251.

4.4.7. Kur'an Kelimelerini, Namazdaki Tesbihatların Hikmeti ve Tercüme Etmenin Hükmü

Fıkıhçılar, namazda Arapça dışında bir dilde Kur'an okunması konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Ancak, hepsi Arapça dışındaki bir dilde okumanın "Kur'an" olarak adlandıramayacağı konusunda hemfikirdir. Ayetlerin meal ve tefsir edilmesi caiz görülmüştür. İmam Ebu Hanife, Arapçayı bilmeyenlerin Farsça okumasını kerih bulmakla birlikte caiz görürken, Arapça bilenler için caiz olmadığını belirtmiştir.³⁹¹ İmam Şafii ise her durumda Farsça okumanın caiz olmadığını, Arapça bilmeyenlerin ise okumadan namaz kılabileceğini savunmuştur.³⁹² İmam Ebu Yusuf ve Muhammed, Kur'an'ın hem nazmı hem de anlamının mucize olduğunu ve Arapça nazmı yapamayanların güçleri yettiğinde yerine getirebileceklerini ifade etmişlerdir.³⁹³

Aynı şekilde, namazın bazı rükünlerinin tercümesi konusunda da fakihlerin farklı görüşleri vardır; örneğin, tekbir getirmek, rükunlar arasındaki tesbihat veya teşehhüd gibi. Eğer namaz kılan kişi Arapça dışında bir dille tekbir getirirse, Ebu Hanife'ye göre, Arapçayı bilsin veya bilmesin bu caizdir. Namazda Allah'ı zikretmek, tesbihatta, teşehhüdde ya da salavat getirmede Farsça kullanmak caizdir. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise, bu durum Arapça bilmeyenler için geçerlidir.³⁹⁴

Malikilere göre, Arapça tekbir getirmeye gücü yetmeyen bir kimse bu yükümlülüğünden muaf olur ve başka bir dille tekbir getirmek caiz değildir; ancak Arapça dışında bir dille dua etmek, hatta Arapça bilen biri için bile namazı bozmaz.³⁹⁵

Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre ise Arapçayı bilen biri için tekbirin Arapça dışında bir dille yapılması caiz değildir. Bu görüşlerini çeşitli delillerle desteklemişlerdir.³⁹⁶

Eğer kişi Arapçayı biliyorsa, bu durum arapça dışında başka dille geçerli değildir. Ancak Arapçayı bilmiyorsa, vakit varsa tekbiri Arapça olarak öğrenmesi gerekir, aksi takdirde kendi dilinde tekbir getirebilir. Aynı şekilde, son teşehhüd ve

³⁹¹ İbn-i Abidin, *Reddül-Muhtar*, 1/325-330.

³⁹² Nevevi, *el-Mecmu*, 3/299-301.

³⁹³ İbn-i Abidin, *Reddül-Muhtar*, 1/325-330

³⁹⁴ İbn-i Abidin, *Reddül-Muhtar*, 1/325-326.

³⁹⁵ İbn-i Abidin, *Reddül-Muhtar*, 1/325.

³⁹⁶ Buhari, "ezan", 2/111.

Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) salavat da Arapça bilmeyen birisi için kendi dilinde yapılabilir, ancak Arapçayı bilen biri için caiz değildir.³⁹⁷

Üstad Nursi, Arap dilinin tercümeyle kesinlikle kabul etmeyecek kadar kapsamlı olduğuna işaret ederek şöyle demektedir:

“Kur'an'ın hakiki tercümesi kabil değil ve lisan-ı nahvî olan lisan-ı Arabî yerinde Kur'an'ın meziyetlerini ve nüktelelerini başka lisan muhafaza edemez ve her bir harfî, on adetten bine kadar sevap veren kelimat-ı Kur'aniyenin mu'cizane ve cem'iyetli tabirleri yerinde, beşerin âdi ve cüz'î tercümeleri tutamaz...”³⁹⁸

Nursi Hazretleri Kur'an'ın tercüme edilmesinin imkansızlığı Mektubat isimli eserinde ise şöyle ifade eder:

“Elhasıl, lisan-ı nahvî olan lisan-ı Arabînin câmiyeti ve elfâz-ı Kur'âniyenin i'câzı öyle bir tarzdadır ki, kabil-i tercüme değildir, belki muhaldir.”³⁹⁹

Kur'anın kelimeleri başka kelimelerle değiştirmenin ise mümkün olmamasının hikmetini aşağıdaki sözlerle de sürdürmektedir:

“Elfaz-ı kur'aniye ve tesbihat-ı nebeviyenin lafızları camid libas değil; cesedin hayattar cildi gibidir, belki mürur-u zamanla cilt olmuştur. Libas değiştirilir fakat cilt değişse vücuda zarardır. Belki namazda ve ezandaki gibi elfaz-ı mübarekeler, mana-yı örflerine alem ve nam olmuşlar. Alem ve isim ise değiştirilmez.”⁴⁰⁰

Üstad Nursi, Kur'anı kerim'in başka dillere değiştiremeyeceğini vurgulamaktadır.

4.4.8. Namaz ve Dualarda “Seyyid” Lafzının Kullanılmasının Hükümü

Fıkıh âlimleri, namazda ve namaz dışında Peygamberimizin isminden önce "Seyyid" kelimesinin kullanılması konusunda farklı görüşlere sahiptir. Hadis kaynaklarına göre, Peygamberimiz (s.a.s.), Hazreti İbrahim'e yönelik salavat ve dualarda "Seyyid" kelimesini kullanmamıştır.

Dolayısıyla bazı âlimler, namaz ile zikir gibi ibadetlerde "Seyyid" kelimesinin kullanılmasının Peygamberimizden rivayet edilmediği için sünnet olmadığını savunmuşlardır. Buna karşın, Şâfiî mezhebine mensup İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm (ö. 660/1262) ve Şemsüddîn er-Remlî (ö. 1004/1596) gibi âlimler,

³⁹⁷ Nevevi, *el-Mecmu*, 3/299.; İbn Kudame, *el-Muğni*, 1/545.

³⁹⁸ Nursi, *Şualar*, 251.

³⁹⁹ Nursi, *Mektubat*, 377.

⁴⁰⁰ Nursi, *Mektubat*, 375.

namazda zikir ve dualar sırasında Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) ile Hz. İbrahim'in isminden önce "Seyyid" kelimesinin kullanılmasının sünnet olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁰¹

Hanefî ile diğer bazı mezhep alimlerin bir kısmı, İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm'ın düşüncesine dayanarak bazen edebin, temsilden daha hayırlı olduğu düşüncesi ile edebe riayet kapsamında Şâfiî alimleri gibi Seyyid kelimesinin kullanılmasının daha iyi olduğu kanaatinde dirler.⁴⁰²

Üstad Said Nursi, *Seyyid* kavramının Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) ve Hz. İbrahim'in isimlerinin namazda geçtiği yerlerde kullanmamıştır. Ayrıca, Risale-i Nur'da kelime-i şehadet ve tahiyyatın geçtiği yerlerde de Seyyid kavramına yer vermemiştir. Dolayısıyla bu konuya açıklık olacak şekilde şunları söylemiştir:

“Ve o sohbetle hissedar olan Hazret-i Cebail aleyhisselâm, emr-i İlahî ile o gece أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ demesi, bütün ümmetin kıyamete kadar böyle şehadet edeceğini ve böyle diyeceklerini mübeşşirane haber verir.”⁴⁰³

Aynı şekilde Hz. İbrahim için geçen Teşehhüd âhirinde

“اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ”⁴⁰⁴ Bediüzzaman bu salavat cümlesinde Seyyid kelimesi kullanmamıştır.

Üstad Said Nursi'ye ait külliyatta geçen yukarıdaki kelimelere bakıldığı zaman her ne kadar namaz içinde Üstad *Seyyid* kelimesini Hz. Peygamberimiz ile Hz. İbrahim için kullanmamış olsa da Risale-i Nurun birçok yerlerinde *Seyyid* kelimesi Peygamberimiz s.a.s. ile başka peygamberler için de kullandığını görmekteyiz.

Bu bilgiler ışığında Üstad Nursi, Peygamberimiz ve diğer peygamberler için salavat getirilirken *Seyyid* kelimesi kullanılmasına işaret ettiği şekilde, sahabeler saygı ile sevgiden dolayı peygamberimize “*annem babam sana feda olsun ya Resulellah*” dedikleri kaynaklarda geçmektedir. Bizler de saygı ve sevgi anlamında Peygamber Efendimizin isminden önce *Seyyid* kelimesini kullanmamızın yerinde olduğu kanaatindeyiz.

⁴⁰¹ Abdullah b. Hicazi b. İbrahim El-Ezheri Eş-Şerkavi, *Haşiyetü's-Şerkavi ala Tuhfetit-Tullab bi Şerhi Tahriri Tenkihil-Lübab* Darül-Kütübil-İlmiyye, Beyrut, 1/21,193.

⁴⁰² Bkz. İbn-i Abidin, *Reddül-Muhtar*, 1/543.; İbn Kudame, *el-Muğni*, 1/541.

⁴⁰³ Nursi *Şualar*, 94.

⁴⁰⁴ Nursi *Şualar*, 94

4.4.9. Namazda Tahiyat'ın Hükümü ve Hikmeti

Şafi Mezhebine göre ilk tehiyyat sünnet ancak ikinci Tehiyat ve ikinci tehiyyatla beraber salavatın “Allahümme salli alâ Muhammed” kısmı okumak farzdır⁴⁰⁵ Hanbeliler'de ise farz olan oturuş süresi teşehhüt miktarına ilâveten bir de Hz. Peygamber'e salavat getirilebilecek "Allahümme salli alâ Muhammed" diyecek kadardır. Mâlikî mezhebine göre farz olan, hiç değilse selâm vermeye elverişli bir süre oturmaktır. Hanefî Mezhebine göre ise ilk ve son Tahiyat okumak vaciptir.⁴⁰⁶

Bediüzzaman, teşehhüdde okunan ve Hz. Peygamberin miracına dayanan kelimelerin manalarını eserlerinin değişik yerlerinde nazara vererek hikmetini açıklamaktadır. Böylece, görünüşte bir oturuş olan teşehhüde muhteşem bir derinlik katar.

Bediüzzaman Hazretleri, teşehhüdde okunan ifadelerin Hz. Peygamberin miracıyla alakalı olduğu şu sözleriyle ifade eder:

Hz. Peygamber bütün varlıkların bütün tahiyyelerini, mübarekatını, salavatlarını ve tayyibatını onların bir temsilcisi olarak miraçta Allaha takdim eder. Allahu Teâla, "Ey peygamber! Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi sana olsun" der. Hz. Peygamber bu selamı hem kendi adına, hem de bütün salih kimseler adına olarak "Allah'ın selamı bize ve bütün salihlere olsun" diye mukabelede bulunur. O sohbetinde hissedar olan Hz. Cebrail de Allah'ın emriyle “Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve Rasûluhu” diyerek şهادette bulunur.⁴⁰⁷

Bediüzzaman, "Teşehhüdün mübarek kelimatı, Mi'rac gecesinde Cenab-ı Hak ile Rasûlünün bir mükâlemeleri olduğu halde, namazda okunmasının hikmeti nedir?" şeklindeki bir soruya şöyle cevap verir:

“Her mü'minin namazı, onun bir nevi Mi'racı hükmündedir ve o huzura lâayık olan kelimeler ise, Mi'rac-1 Ekber-i Muhammed (Aleyhissalâtu Vesselâm)da söylenen sözlerdir. Onları zikretmekle, o kudsi sohbet tahattur edilir. O tahatturla o mübarek kelimelerin manaları cüz'iyetten külliyete çıkar ve o kudsi ve ihatalı manalar tasavvur edilir veya edilebilir. Ve o tasavvur ile kıymeti ve nuru teâli edip genişlenir.”⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, 1/172-175.

⁴⁰⁶ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/249-250.

⁴⁰⁷ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 234-235.

⁴⁰⁸ Nursi, *Şualar*, 92-93.

Burada şuna da temas etmekte yarar görüyoruz: Teşehhüdde şehadet parmağının ne zaman nasıl kaldırılacağına ait farklı içtihatlar vardır. Bunları da bilmek elbette güzeldir. Ama tahiyyat okurken Hz. Peygamberin miracını düşünmek, Onun bütün mahlûkatın ibadetlerini onların bir temsilcisi olarak Allaha takdim etmesi gibi, kendi de benzeri bir şekilde yapmaya çalışmak elbette çok daha güzeldir. Bu yapılabildiğinde "*namaz mü'minin miracıdır*"⁴⁰⁹ manası çok daha net bir şekilde gerçekleşecektir.

4.4.10. Namazda Huşû'nün Önemi

Sözlükte “sessiz ve sakin durmak, alçak gönüllü olmak, Hakk’a boyun eğmek; yumuşaklık, kolaylık” gibi anlamlara gelen huşû kelimesi, terim olarak Allah’ın huzurunda olduğu bilinciyle tevazu gösterip boyun eğmeyi ifade eder.

Dini ıstılahta ise huşû, Allah’a duyulan saygının gereği olarak, başta namaz olmak üzere ibadetlerin edası sırasında sükûnet ve tevazu içinde bulunma anlamında bir terimdir.⁴¹⁰

Bazı fıkıh alimleri huşû namazın şartlarından kabul etmişlerdir.⁴¹¹ Büyük çoğunluk, huşûun irade dışı yönlerinin bulunduğu, kazanılmasının belli bir terbiye sürecini gerektirdiği nedeniyle, dolayısıyla sünnetlerinden olduğunu belirtmişlerdir.⁴¹²

Namazda okuduklarımız Arapça ibarelerdir. Bunların manalarını düşünerek kılınan namaz, manayı bilmeden kılınan namaza göre elbette daha kalitelidir. Bediüzzaman bu noktada şu hatırlatmayı yapar:

“Teşehhüd ve Fatiha kelimelerinin geniş ve yüksek manaları kasdî değil, belki dolayısıyla meşguliyet ve huzura bir nevi gaflet veren tafsîlâtı değil, belki mücmel ve kısa manaları gafleti dağıtır, ubudiyeti ve münacatı parlatır görüyorum. Namazın ve Fatiha ve teşehhüdün pek yüksek kıymetlerini tam gösterir. İkinci Kısımın âhîrinde "kasden meşgul olmamak"tan murat ise: O manaların tafsîlâtıyla bizzât iştigal, bazan namazı unutturur, huzura belki dokunur. Yoksa dolayısıyla ve muhtasar bir tarzda büyük faidelerini hissediyorum.”⁴¹³

⁴⁰⁹ Münavi, 1/497.

⁴¹⁰ Mehmet Şener, "Huşû", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://> (Erişim: 03.08.2024).

⁴¹¹ Şener, "Huşû", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://> (Erişim: 03.08.2024).

⁴¹² Nevevi, *el-Mecmu*, 4/102.

⁴¹³ Nursi, *Şualar*, 619.

Burada nazara verilen durum, mücmel ve muhtasar bir şekilde manaları düşünmektir. Yoksa namazı unutturacak bir şekilde manayı hatırlamaya çalışmak, namazın huzuruna zarar verildiği belirtilmektedir.

4.4.11. Namaz Sonrası Tesbihatın Önemi ve Hikmeti

Namazdan sonra 33'er defa "Sübhanallah, Elhamdülillah ve Allahu Ekber" demek namazın mütemmim bir cüzü gibidir. Bunlar, Hz. Peygamberin sünnetine dayanır.⁴¹⁴ Bediüzzaman, bir mektubunda meseleyi şöyle değerlendirir:

“Kardeşlerimizden birisinin namaz tesbihatında tekâsül göstermesine binaen dedim: Namazdan sonraki tesbihatlar, tarikat-ı Muhammediye'dir (asm) ve velayet-i Ahmediye'nin (asm) bir evradıdır. O noktadan ehemmiyeti büyüktür. Sonra, bu kelimenin hakikati böyle inkişaf etti: Nasıl ki risalete inkılap eden velayet-i Ahmediye (asm) bütün velayetlerin fevkindedir; öyle de, o velayetin tarikatı ve o velayet-i kübranın evrad-ı mahsusası olan namazın akabindeki tesbihat, o derece sair tarikatların ve evradların fevkindedir.

Bu sır dahi şöyle inkişaf etti ki: Nasıl zikir dairesinde bir mecliste veyahut hatme-i Nakşiyede bir mescidde birbiriyle alâkadar heyet-i mecmuada nuranî bir vaziyet hissediliyor. Kalbi hüşyar bir zât, namazdan sonra "Sübhanallah Sübhanallah" deyip tesbihi çekerken, o daire-i zikrin reisi olan Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ın müvacehesinde, yüz milyon tesbih edenler, tesbih elinde çektiklerini manen hisseder; o azamet ve ulviyetle "Sübhanallah Sübhanallah" der. Sonra o serzakirin emr-i manevîsiyle ona ittibaen "El-hamdülillah Elhamdülillah" dediği vakit, o halka-i zikrin ve o çok geniş dairesi bulunan hatme-i Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ın dairesinde yüz milyon müridlerin "Elhamdülillah Elhamdülillah"larından tezahür eden azametli bir hamdi düşünüp içinde "El- hamdülillah" ile iştirak eder ve hâkeza... "Allahü Ek- ber Allahü Ekber" ve duadan sonra "La ilahe illallah La ilahe illallah" otuz üç defa o tarikat-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ın halka-i zikrinde ve hatme-i kübrasında o sâbık mana ile o ihvan-ı tarikatı nazara alıp, o halkanın serzakiri olan Zât-ı Ahmediye Aley- hissalâtü Vesselâm'a müteveccih olup وَ اَلْفُ صَلَاةٍ وَ der, diye anladım ve اَلْفُ اَلْفُ اَلْفُ اَلْفُ اَلْفُ اَلْفُ hissettim ve hayalen gördüm.

Demek tesbihat-ı salâtiyenin çok ehemmiyeti var.”⁴¹⁵

⁴¹⁴ Müslim, “Mesacid” 146; Ebu Davud, “Vitir” 24.

⁴¹⁵ Nursi *Kastamonu Lahikası*, 103.

Bediüzzaman'ın bu tesbihata tarikat-ı Muhammediye demesi dikkat çekici bir durumdur. Tarikat denildiğinde ilk hatıra gelen uygulama, zikiridir. İşte bu zikrin de esası Kur'an'a ve Hz. Peygamberin uygulamalarına dayanmaktadır.

Üstteki anlatımda tarikattaki bir zikir halkasının tasviri vardır. Böyle bir halkada merkezde bir ser-zakir olur, etrafında da ona bağlı kimseler onun komutları ile zikirlerini çekerler. İşte Hz. Peygamber, İslam Dünyası çapında bir zikir halkasının ser-zakiridir. Namaz sonrası tesbihatını yapan bütün müminler ise onun zikir halkasının müdavimleridir. Onun komutlarıyla tespihat ve salavatla Ona biatlarını - tasavvuf zikir halkası gibi- takdim ederler.⁴¹⁶

Bediüzzaman, tesbihata "Tarikat-ı Muhammediye" diyerek, bu uygulamanın doğrudan Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hadislerine dayandığını vurguluyor. Bu, tarikatların geleneksel olarak zikirle ilişkilendirildiğini ve bu zikrin Kur'an ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayandığını belirtiyor.

4.5. Bediüzzaman'ın Diğer Bazı Namazlarla İlgili Hikmet ve Fıkhi Görüşleri

"Kâinatta en yüksek hakikat imandır. İmandan sonra namazdır."⁴¹⁷ Bediüzzaman Said Nursi bu veciz sözleriyle, bu ibadetin müslümanın dini ve ruhani hayatı açısından önem ve anlamını göstermektedir. Dolayısıyla Bediüzzaman Hazretleri bunca önem ve anlamı ihtiva eden namaz ibadetin diğer farklı zamanlarda yapılması ile ilgili beyanatları da olmuştur.

4.5.1. Akşam Namazı ile Diğer Bazı Namazların Vakitleriyle İlgili Hikmetler

Akşam namazının kılınma süresiyle ilgili Şafii mezhebi alimleri olmak üzere bu konuda farklı görüşleri olsa da icmâ ile vaktinin başlangıcı, güneşin battığı ve gün batımının tamamlandığı zamandır.⁴¹⁸

Güneş ve ay tutulması namazlarının vakti ise, güneş ve ay'ın tutulması ile başlar ve kaybolmasıyla sona erer, yağmur namazının vakti ise yağmurların kesilmesiyle başlamaktadır.⁴¹⁹ Bu konuyla alakalı her ne kadar farklı görüşler olsa da, dört mezhebin meşhur ulemanın görüşü bu yöndedir.

⁴¹⁶ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 237-238.

⁴¹⁷ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 815.

⁴¹⁸ Ebu Bekir Muhammed B. İbrahim B. el-Munzir *Kitab'ı İcma'*, çev. Abdulkadir Şener, (Ankara:Fecr. yay.2015), 40.

⁴¹⁹ eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*,316.

Üstad Said Nursi, yukarıda belirtilen namazların kılınma vaktinin belirlenmesinde çoğunluğun söylediğinden farklı bir şeyden bahsetmemmiş, ancak bunlara ek olarak güneşin batması nasıl ki akşam namazın vakti ise vakitler ibadetlerin yapılmasına sebep olduğu hususuna dikkat çekerek belirli vakitlerde kılınan namazların hikmetini/nedenselliğini şöyle izah etmektedir:

”Nasıl ki güneşin gurûbu, akşam namazının vaktidir. Hem güneşin ve ayın tutulmaları, küsuf ve husuf namazları denilen iki ibadet-i mahsusanın vakitleridir. Yani gece ve gündüzün nurani âyetlerinin nikablanmasıyla bir azamet-i İlahiyeyi ilana medar olduğundan, Cenab-ı Hak ibadını o vakitte bir nevi ibadete davet eder. Yoksa o namaz, açılması ve ne kadar devam etmesi, müneccim hesabıyla muayyen olan ay ve güneşin husuf ve küsufalarının inkişafı için değildir. Aynı onun gibi yağmursuzluk dahi yağmur namazının vaktidir. Ve beliyelerin istilası ve muzır şeylerin tasallutu, bazı duaların evkat-ı mahsusalarıdır ki insan o vakitlerde aczini anlar, dua ile niyaz ile Kadîr-i Mutlak'ın dergâhına iltica eder.”⁴²⁰

Bediüzzaman, İbadetlerin vakitlerinin hikmetini bu şekilde izah etmesiyle *الدُّعَاءُ مَخُّ الْعِبَادَةِ* “Dua İbadetin özü/kendisidir”⁴²¹ hadisin anlamını ifade ederek insanda ibadet yapma bilinci oluşturmaktadır.

Üstad Said Nursi diğer beş vakit namazların vakitlerinin hikmetlerini de her biri farklı şekilde *Sözler* kitabının 9. Söz’de tafsilatlı bir şekilde izah etmektedir.⁴²²

4.5.2. Yolcu Namazının Hükmü

Yolculukta namaz konusu fıkıh/ilmihal kitaplarımızda geniş bir yer almaktadır.

Dinimiz kolaylık dini olduğuna dair ayette Yüce Allah, şöyle buyurmaktadır: *وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ* “Allah dinde size bir güçlük yükledi.”⁴²³ Yani Allah Teâlâ, bizi güçlüğü ve sıkıntıya düşürecek, işlerimizi çıkmaza sokacak dinî bir hükmü bize meşrû kılmamıştır. Bilakis bir müslüman bir darlığa düştüğü zaman Allah (cc) ona, dinî vecibelerinde genişlik kolaylık verir.

Seferi olduğumuz zaman dört rekeatlı namazları birleştirerek ya da kısaltılarak kılmak da Yüce Allah’ın, biz kullarına ihsan ettiği kolaylıklardan biridir.

⁴²⁰ Nursi, *Sözler*, 341.; Emirdağ Lahikası, 32.

⁴²¹ Tirmizî, , *el-Câmi ‘u ‘ş-şahîh, İbadat*, (No.3371).

⁴²² Geniş bilgi için bkz. *Sözler*, 46-51.

⁴²³ el-Hac, 22/78.

Maliki, Şafii ve Hanbeli alimlerin çoğunluğuna göre yolculukta namazları kısaltmak sünnet olduğugibi, sahabe, tabiin Ebu Hanife ile bazı malikilerin bir kısmı dahil olmak üzere yolculukta namazı kısaltmanın vacip olduğunu söylemektedirler.⁴²⁴

Bediüzzaman İmam Nursi, Şer'i bir ruhsat olarak yolcu namazının kısaltılabileceğini ifade eder.⁴²⁵

Yolculukta namazın kısaltılmasının sebebinin zorluk değil yolculuk olduğunu açıklıyor, yani yolculuk varsa meşakkat (zorluk) olmasa da namazın kısaltılabileceğini ifade eder. Üstad Nursi bu konunun hikmet ve ibadet boyutunu ifadesinde, seferi namazın kısaltması tam kılmaktan evla olması, namazın kısaltılması yolculuğa bağlı bir şer'i ruhsat olduğunu, bu şer'i ruhsatın sebebi meşakkat değil yolculuk olduğunu meşakkat ise bu husustaki ibadetin hikmet boyutu olduğu şu ifadeleriyle anlatmaktadır:

“...Seferde namaz kasredilir, iki rekât kılınır. Şu ruhsat-ı şer'iyenin illeti seferdir, hikmeti ise meşakkattir. Sefer bulunsa, meşakkat hiç olmasada namaz kasredilir. Çünkü illet var. Fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa, namazın kasredilmesine illet olamaz...”⁴²⁶

Üstad Nursi bu tespitleriyle maslahat ve hikmeti, illet yerine geçirmenin, semâvî denilen şer'i olmaktan çıkıp içtihad arziye denilen dünyalık maslahatına dayalı olduğunu ve bunun ise caiz olmadığını ifade eder.

Üstad Bediüzzaman'ın burada seferde namazı kısaltmakla alakalı "ruhsat-ı şer'ie" demesi önemli bir ayrıntıdır. Buna göre değerlendirildiğinde dört rekâtlı namazı iki rekât olarak kılmak bir ruhsattır, yani seferde meşakkat de olduğu cihetle

⁴²⁴ Hanefilerin bu konudaki delilleri, Hz. Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: *صَدَقْتَهُ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ شَطْرَ صَلَاتِكُمْ، أَلَا فَأَقْبَلُوا صَدَقَتَهُ"* Allah Teâlâ namazınızın yarısı size tasadduk etmiştir. Öyleyse O'nun sadakasını kabul ediniz, Şühhesiz ki buna ruhsat diyen, bu sadakayı kabul etmemiş olur. Kâsânî [rahmetullahi aleyh], Ebû Hanife'den [rahmetul lahi aleyh] şöyle bir söz nakletmiştir:

من أتم الصلاة في السفر فقد أساء وخالف السنة "Kim sefer halinde namazı tam olarak kılsa, kötü bir iş yapmış ve sünnete muhalif davranmış olur" (bk. Kasanî, Bedâiu's-Sanaii, 1/283, Şâfiilerin delillerinden biri Nisa süresinin 101. Ayeti olan,

إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin sizi gafıl avlamalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır. Şâfiiler ayrıca bu konuyu iftar konusuyla kıyaslamışlardır. Yani oruçlu kişinin yolculuk halinde orucunu açmasının ruhsat olduğu gibi namazı kısaltmasının da ruhsat olduğunu belirtmişlerdir,

⁴²⁵ Nursi. Sözlür, 527.

⁴²⁶ Nursi. Sözlür, 527.

bir kolaylık gösterilmiştir. Kişi bunu esas aldığında bu ruhsattan istifade etmiş olur. Ama bulunduğu şartlar müsaitse, Hanefi mezhebi dışındaki bütün mezheplere göre dört rekât olarak da kılabilir. Hanefi mezhebi mensubu biri dört rekât kılrsa, namazı makbuldür, ama mezhebin ölçüleri çerçevesinde iki rekât kılması esastır.

“...Ruhsat-ı şer'îye olan kasr-ı namaz ve takdim te'hîr, vesait-i nakliye bir kararda olmadığı için onlara bina edilmez. (Haşiye)⁴²⁷ Belki kaide-i şer'îye olan kasr-ı namaz, sabit olan mesafeye bina edilebilir.

Eğer denilse ki: Tayyare ile ve şimendiferle bir saatte giden zahmet çekmiyor ki, ruhsata müstehak olsun.

El-cevab: Tayyare ve şimendiferde abdest alıp vaktinde namazını kılmak, yayan serbest gidenlerden daha ziyade müşkilât bulunduğu için, ruhsata sebebiyet verir.”⁴²⁸

Burada da seferiliğin önemli kıstaslarından biri olarak mesafeye dikkat çekilmiştir. Bunun da mezhepler arasında hayli farklı yorumları vardır. Aynı mesafeye yürüyerek gitmekle araba veya uçakla gitmek elbette aynı değildir. Bediüzzaman buna dikkat çekerek belli bir mesafenin esas olması gerektiğini söylemektedir. Buna itiraz olarak "Uçak ile ve trenle bir saatte giden zahmet çekmiyor ki, ruhsata müstehak olsun?" denilmesine ise şöyle cevap vermektedir: Bunlarda abdest alıp vaktinde namazını kılmak, yaya serbest gidenlerden daha zor olduğu için, ruhsata sebebiyet verir.

Aynı hakikatı başka bir eserinde ise Üstad şöyle ifade eder:

“... sefer eden, namazını kasreder. Bu namazın kasrına bir illet ve bir hikmet var. İlet, seferdir; hikmet, meşakkattir. Sefer bulunsa, meşakkat olmaa da, namaz kasredilir. Sefer olmasa, hânesinde yüz meşakkat görse, yine namaz kasredilmez,”⁴²⁹

Bediüzzaman Said Nursi, dinin hükümlerinin bir hikmet yönü, bir de illet yönü var olduğunu ifade etmektedir. Hükümler hikmetlere değil, illetlere tabidir. İlet, hükmün kendisine dayandığı açık, objektif ve hükme münasip vasıftır. Hikmet ise, ilgili hükmün faydasıdır. Mesela namaz, insana bedenene de bazı faydalar sağlar,

⁴²⁷ Haşiye: Usûl-i şeriatta takarrur ettiği vechile, mazbut ve miktarı muayyen olmayan bir şey, hükümlere illet ve medar olamaz. Çünkü miktarı bir had altına alınmadığından sû-i istimale uğrar. (Müellif)

⁴²⁸ Nursi, *Barla Lahikası*, 383.

⁴²⁹ Nursi, *Lem'alar*, 84.

oruç, perhiz görevi görür. Ama namazı ibadet kasdı olmaksızın bedene fayda versin diye kılmak ve orucu perhiz niyetiyle tutmak, bunları ibadet olmaktan çıkarır. Dolayısıyla şer'i hükümlerin hikmetlere göre değişmediğini, hakiki illetlere göre değiştiğini vurguluyor.

4.5.3. Araçlarda Namaz Kılmanın Hükümü

İslam'da, eskiden merkep üstünde şu an içinde bulunduğumuz çağda ise ulaşım araçlarında nâfile namaz kılmak caiz olsa da, farz namazların bu tür araçlarda kılınması genellikle caiz görülmemektedir. Çünkü bu araçlarda namazın kıyam, rükû, secde gibi farzları yerine getirilmesi zor olabilir. Peygamber Efendimiz nâfile namaz kılarken bile, bineği üzerinde hangi yöne dönerse dönsün namazını kılardı. Ancak farz namaz kılmak istediğinde binekten iner ve kibleye dönerek namazını eda ederdi.⁴³⁰ Bunun yanı sıra yerde temas olmadığı nedeniyle uzayda ya da uçakta namazın geçersiz olduğunu söyleyen mezhep alimleri de mevcuttur.⁴³¹ Üstad Bediüzzaman'ın yukarıda geçen ifadesinde anlaşıldığı üzere bu tür alimlerin düşüncesinde olmadığına işaret etmektedir.⁴³²

Şafiî mezhebine göre, ayakta ve kibleye dönük bir şekilde farz namaz kılmak mümkündür, ancak hareket halindeyken veya kibleye yönelmekte zorluk çekilen durumlarda namazı yeniden kılmak gerekir.⁴³³

İmam Nursî, ikinci namazı arabada kıldığını şöyle ifade ediliyor: Arabadan inip ikinci namazını kıldık, fakat Üstad, arabada kaldı ve orada namazını kıldı."⁴³⁴

Üstad, arabada namaz kılarken araç o arada durmuş bununla birlikte Üstad kibleye dönük olabileceği aynı zamanda Bediüzzaman Hazretleri dışarıya çıksaydı kendisi için tehlikeli durum söz konusu olmuş olabilir.

Çünkü zaruret hâllerinde, örneğin cana veya mala zarar gelme korkusu olduğunda veya uygun bir yer bulunmadığında, binek üzerinde farz namaz kılmak da caiz görülmüştür. Üstadın bu şekilde namaz kılması farz namazın gerekli durumlarda araçta kılınabileceğine dair bir işarettir.

⁴³⁰ Buhari, "Salat" 31.

⁴³¹ Ahmet Yaman, "et-Tefsir'ül-Mekassidi li'n-Nusus: el-İmkaniyyati ve'l-Hududi ve'l-Müşkilat" e'l-Mecelletü'l-İlmiyyetü li-riaseti'ş-Şuûni'd-Diniyeti't-Türkiye 5/6 (2023), 285-286.

⁴³² Nursi, *Barla Lahikası*, 383.

⁴³³ Remli, *Nihayet'ül-Muhtac*, 1/434.

⁴³⁴ Nursi, *Lemalar*, 542.

4.5.4. Vakti Geçen Namazı Kaza Etmenin Hükümü

Bir namazın şer'i olarak belirlenen vakitte kılınmasına eda denilir. Herhangi bir nedenden dolayı vaktinde yeniden kılınmasına iade, vakti dışında kılınmasına ise kaza denilmektedir.

Ancak hata ve kusurdan münezzeh olması mümkün olmayan insanoğlu, bazen uyku ya da unutmaktan dolayı namazını vaktinde kılammama, veyahut bilinçli bir şekilde namazını kazaya bırakma durumu yaşayabiliyor.

Uyku veya unutma gibi bir özür nedeniyle namazı kazaya kalan kişi, sonrasında namazını kaza etmenin gerekliliği hususunda İslam alimleri ittifak etmişlerdir.⁴³⁵

Tembellik ve ihmalden dolayı namazların kazaya bırakılması büyük günahdır. Bu nedenle bilerek namazını kılmayan kişi günahkar olur ve namazı kaza etmekle günah ortadan kalkmaz. Kazaya kalmış namazı kılmak ve tövbe etmek kişiyi namazı terk etme günahından kurtarabilir. Ancak kaznın, belirlenen vakitten sonraya bırakmadan dolayı işlenmiş olan günahı kaldırıp kaldırmaması ve namazın kaza edilmesi gerekip gerekmediği konusunda İslam alimleri ihtilaf etmişlerdir.⁴³⁶

Üstad Bediüzzaman Said Nursi hazretleri kaza namazlarıyla alakalı şu ifadeye yer veriyor:

“...Boş vaktimizi sıkıntılı hülyalar yerinde, Kur'an'dan bildiğimiz sureleri okumak ve manalarını bildiren arkadaşlardan öğrenmek ve kazaya kalmış farz namazlarımızı kaza etmek.”⁴³⁷ Onun bu ifadesinden anlaşıldığı üzere her ne sebeple olursa olsun kazaya kalmış namazların kılınması gerekmektedir.

4.5.6. Kaza Namazı Olan Birinin Sünnet Namazı Kılmasının Hükümü

Özürsüz bir şekilde kazaya kalmış namazı olan birinin sünnet namaz kılıp kılammama dört mezhep alimlerince tartışılan bir konudur.⁴³⁸ Ancak her ne kadar kaza namazı olan birinin sünnet namazları kılammaz diye alimlerin görüşü olsa da, kaza namazı olan birinin sünnet namazları kılabilirdiği şeklindeki alimlerin görüşü

⁴³⁵ Abdurrahman bin Muhammed Avad el-Ceziri, *el-Fıkh alal Mezahibil Erbaa*, (Darü'l-Kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 2002), 445.

⁴³⁶ Nevevi, *el-Mecmu'*, 3/71,; el-Ceziri, *el-Fıkh alal Mezahibil Erbaa*, 446-447.

⁴³⁷ Nursi. *Şualar*, 199.

⁴³⁸ Din İşleri Yüksek Kurulu (Erişim: 01. 03. 2023), No: 25.

uygulanabilir.⁴³⁹ Çünkü Şafii ulemaları arasında önemli bir konumu olan imam Nevevi de kazası olan birinin sünnet kılabilen kanaattedir. Kazası olduğu halde sünnet kılma görüşün isabetli olduğu kanaatı teyit etmektedir.⁴⁴⁰ İmam Nevevinin kazası olan birisinin sünnet namaz kılmakla alakalı şöyle bir ifadesi mevcuttur:

نَصَحُ النَّوَافِلُ وَتُقْبَلُ وَإِنْ كَانَتْ الْفَرَائِضُ نَاقِصَةً لِحَدِيثِي أَبِي هُرَيْرَةَ وَتَمِيمِ

Ebu Hureyre ve temim ed-Dari'den nakledilen hadislerle göre farz namazları eksik dahi olsa bireyin kıldığı nafile namazlar geçerli ve makbuldür buna göre kaza namazı olan kişinin öncelikle kazan namazlarını kılması gerekir. Bununla beraber sünnet namazların faziletinden de istifade etmek istediği zaman müekked namazları da kılabilenleri söylenebilir, kılınan nafile namazlar da sahih ve inşallah makbuldür.”⁴⁴¹

Bediüzzaman Said Nursi'nin kaza namazın kılınmasıyla alakalı mutlak olarak “kazaya kalmış farz namazlarımızı kaza etmek”⁴⁴² şeklindeki ifadesi, kaza namazı olan birinin bir an evvel kaza namazlarını kılması gerektiği, bununla birlikte Risale-i Nur külliyyatında kaza namazı olan birinin sünnet namaz kılamama gibi ima oluşturacak bir ifadenin olmaması da Üstad Said Nursi de kaza namazı olan birinin sünnet namaz kılan görüşe karşı çıkmadığı anlaşılıyor.

4.5.7. Teheccüd Namazı ile Sabah Namazı Sünnetinin Hükümü

Hem uyumak hem uyanmak anlamına gelen teheccüd sözcüğü, terim olarak geceleyin uyanıp namaz kılmak anlamındadır. Dinimizde teheccüt kelimesi, farz ve vâcip namazlarla teravihin dışında, geceyi ihya için kılınan namazların tümünü ifade edecek şekilde kullanılmaktadır.⁴⁴³

Teheccüt namazının rek'at sayısı, bu konuda çeşitli rivayetler bulunmasından dolayı net olarak belli olmamakla birlikte dört veya sekiz rek'at olarak kılınabileceği gibi iki rek'at olarak da kılınabilir.⁴⁴⁴

Gece namazının meşrû oluşunun delili: Allah-u Teâlâ'nın şu buyurduğu ayettir:

⁴³⁹ Candan, *Muhtasar Şafii İlmihali*, 220.

⁴⁴⁰ Candan, *Muhtasar Şafii İlmihali*, 215-220.

⁴⁴¹ Nevevi, *el-Mecmu'* 4/57.

⁴⁴² Nursi, *Şualar*, 199.

⁴⁴³ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/315.

⁴⁴⁴ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/315.

“Gecenin bir vaktinde وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا” kalkıp kendine mahsus nâfile bir ibadet olarak da namaz kıl ki, rabbini seni övülmüş bir makama yükseltsin.”⁴⁴⁵ Allah Resulü teheccüd namazı ile ilgili hadisi şerifte ise şöyle buyuruyor: “Farz namazlardan sonra (sevap kazanmak cihetiyle) en efdal namaz teheccüd namazıdır”⁴⁴⁶ Delil teşkil edecek bu ve bunlara benzer ayet ve hadisler ışığında islam alimleri teheccüd namazı sünneti, müekked sünnet olduğuna ittifak etmişlerdir.⁴⁴⁷

Sabah namazı sünneti ile ilgili ise Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor: رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا “İki rekeat sabah namazı sünneti, dünya ve dünya içindeki her şeyden daha hayırlıdır.”⁴⁴⁸

Fıkıh alimleri, bu gibi delillere dayanarak teheccüd namazının müekked sünnet olduğuna hükmettikleri gibi sabah namazı sünneti de delillerden hüküm istinbat ederek müekked sünnet olduğuna ittifak etmişlerdir.⁴⁴⁹

Üstad'ın talebelerinden Re'fet Bey, kendisine; وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُوم

"Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışı zamanında O'nu tesbih et"⁴⁵⁰ âyeti hakkında soru sorar. Bediüzzaman Said Nursi, aşağıdaki şekilde kendisine cevap verir:

“...Madem Kur'an bir hutbe-i ezeliyedir, nev'-i beşerin umum tabakatıyla ve ehl-i ibadetin bütün taifeleriyle konuşur; elbette onlara göre müteaddit manaları ve külli manasının çok mertebeleri bulunacak. Bazı müfessirler, yalnız en umumî veya en sarîh veya vâcib veya bir sünnet-i müekkedeyi ifade eden manayı tercih eder. Meselâ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ âyetinde ehemmiyetli bir sünnet olan iki rek'at teheccüd namazını ve إِدْبَارَ النُّجُوم de bir sünnet-i müekkede olan fecir sünnetini zikretmiş. Yoksa evvelki mananın daha çok efradı var.”⁴⁵¹

Âyetin ilk kısmı bir kısım müfessirler tarafından teheccüd namazına, ikinci kısmı ise sabah namazının iki rekât sünnetine işaret olarak da değerlendirilmiştir. Ama Bediüzzaman'ın da nazara verdiği üzere âyetin manası küllidir, bunların da o külli mananın fertlerinden biri olduğu şeklinde izah etmiştir.

⁴⁴⁵ el-İsra, 17/79.

⁴⁴⁶ Müslim, Sahih-i müslim, 1163.

⁴⁴⁷ Vehbe Ez-Zuhayli, el-Fıkhü'l islami ve edilletuhu, (Darü'l-Fikir el-Muasır Beyrut), 2/229.

⁴⁴⁸ Müslim, Sahih-i Müslim, “Kitab'ı Selat'ül-Müsafir” 2/161.

⁴⁴⁹ Vehbe Ez-Zuhayli, el-Fıkhü'l islami ve edilletuhu, (Darü'l-Fikir el-Muasır Beyrut), 2/229-230.

⁴⁵⁰ Et-Tür, 52/49.

⁴⁵¹ Nursi, Şualar, 298.

Bediüzzaman Said Nursi, teheccüd namazı ile alakalı ayrıca şöyle der:

“...Ve gecede teheccüd ise, kabir gecesinde ve berzah karanlığında ne kadar lüzumlu bir ışık olduğunu bildirir, ikaz eder...”⁴⁵²

Gece insanların uykuda olduğu vakitte kalkıp iki rekât namaz kılması, insanın kabrini ve ruhunun gönderildiği berzah âlemini aydınlattığını ifade ediyor.

Teheccüd namazı, Hz. Peygambere farz, ümmet için ise sünnettir. Bediüzzaman bu sünneti hayatı boyunca hassasiyetle uygulamıştır. Talebeleri, kendisinin Barla yıllarını anlatırken bunu şöyle ifade ederler:

“Gecelerde, sabaha kadar câlib-i dikkat bir hal-i hâ- şîâne ile ubudiyette bulunurlar. Yaz ve kış bu âdetleri tahallüf etmez. Teheccüd ve münacat ve evradlarını asla terk etmezler. Hatta bir Ramazan-ı Şerifte pek şiddetli hastalıkta, altı gün birşey yemeden savm-ı visal içinde ubudiyetteki mücahedelerini terk etmediler. Komşuları her zaman derler ki: “Biz, sizin Üstadınızın sekiz sene yaz ve kış geceleri, aynı vakitlerde sabaha kadar hazin ve muhrik sadasiyle münâcat seslerini dinler ve böyle fasılasız devamlı mücahedesine hayretler içinde kalırdık.”⁴⁵³

Üstad Nursi teheccüd namazı ile ilgili ayette sabah namazının sünnetinin de ehemmiyetini yukarıdaki metinde geçtiği üzere şu sözlerle ifade eder:

“Mesela, bu âyette وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ *“Gecenin bir kısmında onu tespih et”*⁴⁵⁴ ten ehemmiyetli bir sünnet olan iki rekaat teheccüd namazını ve إِذْبَارَ النُّجُومِ *“ve yıldızlar kaybolurken de (onu tespih et).”*⁴⁵⁵ dan, bir sünnet-i müekkede olan sabah fecir sünnetini zikretmiş.”⁴⁵⁶

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri, sabah namazının sünnetinin, teheccüd namazı gibi müekkede sünnet olduğunu ayete dayandırmaktadır.

4.5.8. Gıyabi Cenaze Namazı Kılınmanın Hükümü

Bir uzakta vefat eden bir kimsenin gıyabi olarak cenaze namazını kılma konusunda mezhep alimleri ihtilaf etmişlerdir. Şafii, Hanbeli mezhep alimlerine göre kılınabilir ancak Hanefi ile Malikilere göre kılınamayacağı belirtmişlerdir. Bu meselede esas olan, cenazenin hazır bulunmasıdır. Din İşleri Yüksek Kurulu hazır olmayan cenaze için de namaz kılınabilmeye Şafii mezhebine uygun olarak fetva

⁴⁵² Nursi, Şualar, 298

⁴⁵³ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 327.

⁴⁵⁴ et-Tur, 52/49.

⁴⁵⁵ et-Tur, 52/49.

⁴⁵⁶ et-Tevbe, 7/80

vermiştir. Bu fetvayı; Hz. Peygamber'in Habeş Kralı Necâşînin vefatını haber vermesi, sonra da onun cenaze namazını sahabenin önüne geçerek kılmasına dayandırmaktadır.⁴⁵⁷

Bediüzzaman, Hz. Peygamberin mucizelerini anlattığı Mucizat-ı Ahmediye risalesinde buna şöyle temas eder:

“...(Rasûl-i Ekrem) -nakl-i sahih-i kat’î ile- imana gelen Habeş Meliki olan Necaşî, Hicretin yedinci senesinde vefat ettiği gün ashabına haber vermiş, hatta cenaze namazını kılmış. Bir hafta sonra cevap geldi ki, aynı günde vefat etmiş.”⁴⁵⁸

Bu durum, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Allah tarafından kendisine verilmiş olan gaybi bilgisine sahip olduğunu ve bu bilginin kesin bir şekilde doğru çıktığını göstermekle beraber bu hadisin gıyabi cenaze namazı kılınmasına işaret etmekte olduğunu vurgulamaktadır.

4.5.9. Korku Namazını Kılmanın Hükmü

Fakihlerin çoğunluğuna göre korku namazı düşman saldırısı gibi ciddi bir tehlike anında cemaatin iki guruba ayrılarak imamın arkasında farz bir namazı nöbetleşe kılmalarıdır. Aynı şekilde deprem, sel, kasırga, felaketlerden korkulması halinde iki rekaat namaz kılmak da menduptur.⁴⁵⁹

Korku namazı; ölüme sürüklenme ihtimali kuvvetli olan düşman saldırısı, yangın, sel felaketi, fırtına gibi ciddi tehlikeler karşısında bulunan bir cemaatin, farz bir namazı imam riyasetinde nöbetle eda etmesidir.⁴⁶⁰

Bediüzzaman Said Nursi, I. Dünya Savaşı sırasında düşman top gülleleri altında Kur'an'dan bazı önemli noktaları yazdırmıştır. Kendisine bu ihlası nereden öğrendiği sorulduğunda "İki noktadan" söyler ve onlardan birini şöyle ifade eder:

“Alem-i İslâmiyetin en acib harbi olan Bedir Harbi'nde namaz vaktinde cemaatten hissesiz kalmamak için, düşmanın hücumu ile beraber mücahitlerin ya- rısı silahını bırakıp cemaat hayrına şerik olmak, iki rek'at sonra onlar da hissedar olsun diye Fahr-i Alem Aleyhissalâtü Vesselâm bir hadis-i şerifiyle emretmiş olmasıdır. Madem harbde bu ruhsat var. Ve madem cemaat hayrı da sünnet olduğu halde, o sünnete riayet etmek en büyük bir hadise-i dünyeviyeye tercih edilmiş. Üstad-ı

⁴⁵⁷ Buhari “Cenaiz” 55; Müslim “Cenaiz” 63.

⁴⁵⁸ Nursi, *Mektubat*, 104.

⁴⁵⁹ Mehmet Erdem, “*Salâtü'l-Havf*”, TDV. İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/salatul-havf> (04.08.2024).

⁴⁶⁰ Namazla ilgili bkz, en-Nisa, 4/101-102.

Mutlak'ın böyle bir işaretinden bir nüktecik alarak, biz de ruh u canımızla ittiba' ediyoruz.”⁴⁶¹

Bediüzzaman Said Nursi, bu örnekten yola çıkarak, büyük dünyevi olaylar karşısında bile sünnetlere riayet edilmesi gerektiğini vurgular ve bu nebevi ilkeye gönülden bağlı olmanın gerekliliğini ifade eder.

4.5.10. Kutuplarda Namaz ve Orucun Hükmü

Şu an Kutuplarda yaşayan Müslüman topluluk olmaması ileride olmayacak anlamına gelmiyor. Ama "altı ay gece, altı ay gündüz yaşanan kutuplarda namaz ve oruç nasıl olacağı" eskiden beri medar-ı bahs olmuştur. Bediüzzaman Said Nursi buna yönelik şeriatın ön gördüğü fetvaya şöyle temas eder:

Şeriatta vardır: Bir vakitte beş vaktin namazı kılınır. Hem de bir kavim vardır, yatsı namazlarının vakti bazı vakitte yoktur. Hem de bir kavim vardır: Güneş çok günlerde gurub ve çok gecelerde tulû' etmez; nasıl oruç tutacaklar?

Emin ol, İmam Şafî mes'ele-i ûlâyı şarktan ve garbdan geçen dairenin müdevveriyetiyle tasvir edecektir. İkinci ve üçüncü mes'eleyi dahi, cenubdan şimale mümted olan dairenin mukavvesiyetiyle tatbik edecektir. Burhan-ı aklî gibi cevap verecektir.”⁴⁶²

Bir vakitte aynı anda beş vakit namaz olması dünyanın yuvarlak olmasıyla mümkündür. Çünkü mesela bir yerde güneş batır, oradakiler akşam namazı kılar. Aynı anda başka yerde fecir vakti gelir, oradakiler sabah namazına kalkar.⁴⁶³

Öte yandan, yazın bir kısmında kutba yakın yerlerde yatsı girmemektedir. Kutuplarda ise, vakti tam hane doğmaz ve batmaz, hatta tam kutup bölgesinde altı ay namazı gece ve altı ay gündüz hali yaşanır. Bu durumlar da dünyanın yuvarlaklığıyla alakalıdır. Dünya yuvarlak olduğu için kutuplarda böyle farklı durumlar görülmektedir. Düz olsaydı bu durumlar söz konusu olmayacaktı.

Ülkeler arasındaki zaman farkını önlemek amacıyla saat dilimleri oluşturulmuştur. Bu saat dilimleri oluşturulurken meridyenler dediğimiz güneyden kuzeye uzanan farazi yay şeklindeki hatlar esas alınmıştır.⁴⁶⁴

⁴⁶¹ Nursi, Emirdağ Lahikası, 2/246.

⁴⁶² Nursi, Muhakemat, 57.

⁴⁶³ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 245

⁴⁶⁴ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 245.

İşte "cenubdan şimale mümted olan dairenin mukavve- siyetiyle" demekle farazi olup güneyden kuzeye eğik bir yay gibi uzanan meridyenler esas alınarak güneşin batmadığı ve çoğu zaman doğmadığı beldeye en yakın olan ve beş vakit namazların vakitleri tam olarak gerçekleşen beldenin vakitlerine göre bir uygulama gerçekleştirmek vurgulanmıştır. Bu durumda güneş görülse bile o vakitlerde akşam ve yatsı gibi namazları eda edebilmeyi, aylar süren uzun gecelerde öğle ve ikindilerini kılabilmeyi, oruçlarını da yine bu takdire göre tutmalarını bu metinde dikkat çekilmiştir.⁴⁶⁵

Ayrıca Bediüzzaman Hazretleri böyle gibi yerlerde nadıl ibadet edileceği İslam alimleri çözüm bulduğu, aynı zamanda bu tür durumlardan bu tür yerlerde ibadetin nasıl yapılacağı çözümsüz olmadığını da vurgulamaktadır.

4.5.11. Münafık Olduğu Bilinen Birinin Cenaze Namazını Kılmanın Hükmü

Hemen her devirde kendini Müslüman gibi gösterip gerçekte Müslüman olmayanlar hep bulunmuştur. Peygamber Efendimizin Medine hayatının ilk dönemlerinde Medine'de azımsanmayacak şekilde münafıklar da olduğu hem Kur'an âyetlerinden hem hadis-i şeriflerden, hem de siyer kitaplarından anlaşılmaktadır. İlgili bir Kur'an âyeti, onların cenaze namazı ile ilgili olarak Hz. Peygamberimize şöyle bildirir:

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

*“Onların bağışlanması için Allah’a ister dua et ister etme; onların affedilmesi için yetmiş kere de dua etsen Allah onları bağışlamayacaktır. Çünkü onlar Allah ve resulünü inkâr etmişlerdir. Allah günaha batmış kimseleri doğru yola iletmez.”*⁴⁶⁶

Âyet, münafıkların reisi İbn Selül'ün ölümüyle ilgili inmiştir. Hz. Peygamber, Müslüman olan oğlunun talebi üzerine onun cenaze namazını kıldırması.

Bu ayet nazil olduktan sonra peygamberimiz, (s.a.s.) münafık olarak bilinen kişilerin ne cenaze namazını kıldırması ne de onlara istiğfarda bulunmuştur.⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 246.

⁴⁶⁶ Et-Tevbe, 11/80.

⁴⁶⁷ Vizaretul Evkafil Kuveytiyye, *el Mevsu'atul Fıkhiyyetul Kuveytiyye*, Kuveyt:1986-1406), 21/41.

Peygamberimiz'e (s.a.s.) yukarıdaki ayet nazil olduktan sonra, münafık olarak bilinmeyen kişilerin cenaze namazları Müslümanlar tarafından kılındığı, ancak münafıklığı açık olarak bilinen kişilerin cenaze namazları hiç kılınmamıştır. Sahabelerden Hz. Huzeyfe, münafık olan kişileri şahsen tanıdığı için Hz. Ömer, kendi zamanında biri vefat ettiği zaman Huzeyfe'nin, vefat edenin cenaze namazını kılıp kılmadığına bakardı. Hz. Huzeyfe, cenaze namazı kılmadığı kişilerin cenaze namazlarını Hz. Ömer de kılmıyordu.⁴⁶⁸

Münafık olup münafıklığını açığa vurmayanlar öldüğünde cenaze namazı kılınır ve Müslümanların mezarlarına defnedilirler. Bu, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) döneminde ve halifeleri döneminde de böyleydi. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ve halifeleri zamanında Müslümanlara ait mezarlara iman ettiğini gösteren herkes defnedilirdi. Bu durum, bir kimsenin münafık olduğu bilinmediğinde, münafık olduğu bilinse de bunu açığa vurmadığı ilan etmediği ya da münafık olduğu tahmin edildiğinde, bu gibi kişilerin her halü karda cenaze namazının kılınacağını gösterir.⁴⁶⁹

Bediüzzaman Hazretlerinin, Ali Efendi adında talebesi münafıklarla ilgili aşağıdaki ayeti sorması üzerine:

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ

*“Ve onların arasından ölen hiç kimsenin namazını kılma, mezarı başında da durma! Çünkü onlar Allah ve resulünü inkâr ettiler ve yoldan sapmış olarak öldüler.”*⁴⁷⁰

Bediüzzaman, bu hassas konuyu talebesine şöyle izah eder:

"Münafık öldükten sonra namazı kılınmaz" mealindeki âyet, o zamandaki ihbar-ı İlahî ile bilinen kat'î münafıklar demektir. Yoksa zan ile, şüphe ile, münafık deyip namaz kılmamak olmaz. Madem "La ilahe illallah" der, ehl-i kible dir. Sarih küfür söylemese veyahut tövbe etse, namazı kılınabilir."⁴⁷¹

Bediüzzaman Said Nursi hazretleri, su-i zanla bir kimseye münafık nazarıyla bakıp sadece bir şüpheden dolayı namazını kılmamanın uygun olmadığını vurgular. Ayrıca zan değil kesin bir şekilde dinden çıkmadığı sürece kişilerin

⁴⁶⁸ Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye* (Siret-i İbn Hişâm), 2/550-552.

⁴⁶⁹ İbni Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye* (Siret-i İbn Hişâm), 2/550-555.

⁴⁷⁰ Et-Tevbe, 7/84.

⁴⁷¹ Nursi, Emirdağ Lahikası, 81.

cenaze namazı kılınabilir. Ancak açık bir şekilde dinden çıktığını söyleyen kişilerin hiçbir şekilde cenaze namazları kılınamayacağını da belirtmektedir.

Üstad Nursi'nin, münafığın defnedilme yeri ile ilgili doğrudan veya imalı bir şekilde herhangi bir açıklama yapmaması, çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bu konuda defnedilmenin namaz kadar dinen hassasiyet içermediği için açıklama yapmadığı kanaatindeyiz. Bununla birlikte, Üstad Nursi'nin, kişilerin sorularına her zaman cevap verdiği ve fetva verirken konu dışından farklı konulara değinmemeyi tercih ettiği, dolayısıyla fetva verilirken sorulan konunun dışında farklı konulara değinmemenin gerekliliğini de doylaylı şekilde belirtmektedir.

4.5.12. Bid'at Ehli Kişilerin Arkasında Namaz Kılmanın Hükmü

İslam alimlerinin bidatçıların arkasında namaz kılmakla ilgili farklı görüşleri olmuştur. Hanefi ile Şafii alimlerine göre bid'atçıların arkasında mekruh olmakla beraber küfrü intaç edecek şekilde bir inkâr durumu olmadığı sürece onların arkasında namaz kılınabilir. Maliki ile Hanbeliler ise bid'atçılığını ilan eden kişilerin arkasında kılınan namazın iade edilmesinin sünnet olduğunu ifade etmektedirler. Ancak bid'atçılık fikrini ilan etmeyen kişilerin arkasında kılınan namazın iade edilmesine gerek olmadığını söylüyorlar.⁴⁷²

Üstad Said Nursi bidat ehli olanların arkasından namaz kılmanın caiz olduğunu, bidat ehlinin arkasında namaz kılınmaz görüşü ise cemaat sevabına nail olmaması anlamına geldiği yoksa namazın geçersiz olduğu anlamına gelmediğini şu ifadeyle izah etmektedir:

“Risale-i Nur şakirdleri musalahakârane vaziyeti almaya mükelleftirler.

Sakın hocaların cuma ve cemaatlerine ilişmeyiniz. İştirak etmeseniz de iştirak edenleri tenkit etmeyiniz. Gerçi İmam-ı Rabbanî demiş ki: "Bid'at olan yerlere girmeyiniz." Maksudı, sevabı olmaz demektir; yoksa namaz battal olur değil. Çünkü selef-i salihînden bir kısmı, Yezid ve Velid gibi şahısların arkasında namaz kılmışlar. Eğer mescide gidip gelmekte kebaire maruz kalırsa halvetanesinde bulunması lâzımdır.”⁴⁷³

⁴⁷² *el-Mevsu'atul Fıkhiyyetul Kuveytiyye*, 8/36-37.

⁴⁷³ Nursi, *Kastamonu Lhikası*, 233.

Üstad Said Nursi bid'atçılar'la arkadaşlık etmeyi ise şu sözleri ile izah etmektedir:

“Bid'a ile amel eden, kalben taraftar olmamak şartıyla dost olabilir. Onun için az bir kusur ile düşman sınıfına iltihak etmemek için dışarıya atmayınız. Fakat Risale-i Nur'un erkânlarında ve sahiplerindeki esrar ve nazik tedbirlere, onları teşrik etmemek gerektir.”⁴⁷⁴

Üstad Said Nursi Hazretleri, bid'at ehlinin etkisinde kalmamak, onlara düşman gözüyle bakmamak şeklinde onlarla beraber olunabildiğini ifade etmektedir. Bir hassasiyet çerçevesinde onları düzeltmek amacıyla onları doğru düşünceye sevk etmek gayesiyle onlarla arkadaşlık edilmeye teşvik etmektedir. Aynı zamanda aşırı derecede ifrat tefrit olmamak konusunda uyarı şeklinde bir ifade olduğu da anlaşılmaktadır.

4.5.13. Cuma Namazının Sahih Olmasının Şartı ve Hikmeti

Kılınan cuma namazının geçerli olabilmesinin birçok şartları mevcuttur. Bu şartlardan bir tanesi de cuma namazının kılacak olanların sayısı hakkındadır.

Cuma namazı cemaatle kılınabilecek bir namaz olduğu tek başına kılınacak bir namaz değildir. Cuma namazı kılınabilmesi için en az sayının kaç kişi olduğu hakkında İslam alimlerin muhtelif görüşleri mevcuttur.

Hanefî mezhebinde imam Ebu Hanife ve imam Muhammed'e göre cuma namazı için imanın dışında en az üç kişinin daha bulunması şarttır. İmam Ebu Yusuf'a göre ise İmam dışında en az iki kişinin bulunması yeterlidir.⁴⁷⁵

Şafii mezhebine göre ise bir yerde cuma namazı kılabilmek için en az kırk yükümlünün bulunması şarttır. Ayrıca bu kırk kişinin hepsi veyahut bir kısmı geçici yani kışın ya da mevsimin bir kısmında göç eden göçebelerden oluşursa bu durumda da yine d cuma namazı şartı yerine getirilmiş olunmaz. Onunla beraber Şafii mezhebine göre bu kırk kişinin Fatiha suresini yanlışsız okumaları gerekir. Aksi takdirde cuma namazı sahih olmaz.⁴⁷⁶

Maliki mezhebinde meşhur ve tercih edilen görüşe göre cuma namazı için cemaatin imamdans başka en az on iki kişi olması gerekir ancak İmam malik'ten bu

⁴⁷⁴ Nursi, *Kastamonu Lhikası*, 234.

⁴⁷⁵ İbn-i Abidin, *Reddü 'ül-Muhtar*, 1/543.

⁴⁷⁶ eş-Şirbini, *Muğni 'l-Muhtac*, 1/ 276-289.

konuda kesin bir sayı belirlemeksizin kırk kişiden az sayıda olan bir cemaatte cuma namazı kılınabilse de üç dört kişi gibi az bir sayı ile kılınamayacağı yönünde bir görüş de mevcuttur.⁴⁷⁷

Hanbeli mezhebi de Şafii mezhebi gibi kırk kişinin bulunmasını şart koşuyorlar.⁴⁷⁸

Bu görüşlerin dışında taberinin cuma namazı için imamın dışında bir kişi dahi bulunmasının yeterli olduğuna dair görüşü mevcut olduğu gibi bu adetin en asgarisi dört, yedi, dokuz, yirmi olarak belirleyen İslam alimlerin içtihiadı da mevcuttur.⁴⁷⁹

Şafii mezhebi için kırk kişinin olması görüşü geçerli ve muteber olmakla beraber Şafii alimi olup farklı görüş beyan edenler de mevcuttur.

İmam Şafii kadim görüşüne göre dört kişi ile de kılınabileceğine dair fetvası mevcuttur. Bu fetva ile amel edilebileceği söyleyenler olmakla beraber aynı zamanda diğer müçtehit imamların fetvası ile de amel edilebileceğini söyleyen Şafii fakihleri de mevcuttur. Bunlarla beraber İmam Şafii'nin talebelerinden müzzeni ve Şafii alimlerinden önemli bir konumu olan imam-ı Suyutiye göre dört kişi ile de cuma namazı kılınabilir fetvası da mevcuttur.⁴⁸⁰

Hiçbir zaman kırk sayıya ulaşamayacak meskenlerde İmam Şafii'nin kadim görüşü ya da Şafii mezhebinde nüfuz sahibi alimleri olan Müzenî, İmam Süyüti gibi bazı alimlerin görüşüne istinaden kırk kişiden az bir cemaat ile cuma namazı kılınması daha iyi olduğu kanaatı oluşturmaktadır.

Nitekim bu vesile ile insanlar bir araya gelerek verilecek olan vaaz nasihat ve okunacak hutbeden istifade etme maslahatına nail olurlar.

Bu konuyu Üstad Nursi şöyle ifade ediyor:

“Ben Şafii'yim. Şafii mezhebinde cumanın bir şartı, kırk adam imam arkasında Fatiha okumaktır. Daha başka şartlar da var. Onun için burada bana cuma farz değil.

Ben, mezheb-i A'zamîyi takliden bazen sünnet olarak kılıyordum.”⁴⁸¹

Üstad Nursi Hazretleri, birtakım siyasî ile farklı nedenlerden dolayı Cuma namazı kılamadığı durumlar olmuştur. İmama tabi kırk kişiden az kimsenin Fatiha okuması halinde cumanın, Şafii mezhebine mensup kişiye farz olmadığı anlamındadır. Yoksa, cuma namazı kılmak caiz olmaz, anlamında değildir. "...Onun için burada bana cuma farz değil. Ben,

⁴⁷⁷ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/295.

⁴⁷⁸ İbn Kudame, *el-Muğni*, 3/210.

⁴⁷⁹ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/295.

⁴⁸⁰ Fethullah Muhammed Bin Abdullah Cerdani, *Fethul Allam Bi Şerhi Mürşidil Enam*, 3/33-40.

⁴⁸¹ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 50.

mezheb-i Âzamîyi takliden, bazen sünnet olarak kılıyordum."⁴⁸² şeklindeki ifadesinde Cuma namazı mensubu olunan mezhebe göre farz olmasa da kılınmanın daha iyi olduğunu belirtmektedir.

Bunula beraber bir ibadetin farz olmanın şartı ile sıhhatin şartının farklı olduğunu unutmamak gerekir.

Üstad Nursi aynı zamanda hutbenin hedefiyle alakalı şöyle diyor:

“Cumada hutbe; zaruriyat ve müsellemaatı tezkirdir, nazariyatı talim değildir. İbare-i Arabiye daha ulvi ihtar eder. Hadîs ile âyet muvazene edilse görünür ki beşerin en belîği dahi âyetin belâgatına yetişemez, ona benzemez.”⁴⁸³

Üstad Said Nursi bu ifadesi, hutbenin sıralaması ve sahih olan bilgileri hutbede anlatılması, kesin olmayan dinde yeri olmayan nazari bilgilerin anlatılmama gerektiği hususuna dikkati çekmektedir.

4.5.14. Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti ve Hikmeti

İslam dini birlik ve beraberliğe çok önem verir. Vakit namazlarının günde beş kez, cuma namazlarının haftada bir, bayram namazlarının ise yılda iki defa toplu kılınması yoluyla toplu dediğimiz cemaatle namazların kılınması farz, vacip ve sünnet şeklinde teşvik etmektedir.

Cemaatle kılınan namazların, müminlerin birlik ve beraberliğine, tanışmasına, geçinmesine ve birbirlerine yardım etmesine olanak sağlamaktadır.

Cemaat sevabı her ne kadar bir kişiyle ilişkilendirilebilecek olsa da camide daha kalabalık şekilde cemaatle kılınan sevaba denk gelmemektedir Cami ve mes-citlerde toplu olarak kılınan farz namazlar İslam'ın sembolü ve düsturu olduğundan, vazgeçmek veya tatil edilmesi kesinlikle caiz görülmemiştir.⁴⁸⁴

Bunun için İslam alimleri beş vakit namazın camide kılınmasının büyük azami derecede sevap olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.

Ancak ihtilaflar cemaatle namazın farz vacip farz-ı kifaye ya da sünnet olduğu hakkında söz konusu olmuştur.

Cemaatle farz vakit namazları kılmak Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere ehli hadis ile başka birçok alime göre farz-ı ayndır.⁴⁸⁵

⁴⁸² Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 50.

⁴⁸³ Nursi, *Mektubat*, 533.

⁴⁸⁴ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/271.

⁴⁸⁵ İbn Kudame, *el-Muğni*, 3/210.

Şâfiî mezhebinin tercih edilen görüşe göre müekked sünnet olmakla birlikte İmam Malik, Mâlikî ile Şafîî mezhebinin bazı fakihlerinin görüşüne göre farz-ı kifayedir.⁴⁸⁶

Üstad Nursi, cemaatle namazın sünnet olduğunu söylemekle beraber faziletin çok olmasını da şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Âlem-i İslâmiyet'in en acib harbi olan Bedir Harbi'nde namaz vaktinde cemaatten hissesiz kalmamak için düşmanın hücumu ile beraber mücahidlerin yarısı silahını bırakıp cemaat hayrına şerik olmak, iki rekaat sonra onlar da hissedar olsun diye Fahr-i Âlem aleyhissalâtü vesselâm bir hadîs-i şerifiyle emretmiş olmasıdır. Madem harpte bu ruhsat var. Ve madem cemaat hayrı da sünnet olduğu halde, o sünnete riayet etmek en büyük bir hâdise-i dünyeviyeye tercih edilmiş. Üstad-ı Mutlak'ın böyle bir işaretinden bir nüktelik alarak biz de ruh u canımızla ittiba ediyoruz.”⁴⁸⁷

Üstad Bediüzzaman Said Nursi hazretleri, bu ifadeleri ile müslümanların en zor şartlarda dahi cemaatle namaz kılmayı ihmal etmedikleri bununla beraber cemaatle namaz kılmanın sünnet olduğuna da işaret etmektedir.

Üstad Hazretleri Mesnevi Nuriye isimli eserinde ise cemaatle namaz kılmanın ehemmiyetini şöyle diyor:

“Mü'minler ibadetlerinde, dualarında birbirine cemaatle kıldıkları namaz ve sair ibadetlerinde büyük bir sır vardır ki her bir fert, kendi ibadetinden kazandığı miktardan pek fazla bir sevap cemaatten kazanıyor. Ve her bir fert ötekilere duacı olur, şefaathçi olur, tezkiyecî olur...”⁴⁸⁸

Bu ifadesiyle cemaatle kılınan namazın, sevap kazanmakla beraber toplumsal pek çok faydasının yanı sıra, kişisel kemale ilişkin pek çok hikmeti ve faydalara işaret etmektedir.

Bununla beraber cemaatle namaz kılmanın sevap ve faziletinin ayrıca Müslümanlar için büyük faydalarını geniş bir şekilde izah etmektedir. Cemaatle ilgili Üstad Nursinin tüm açıklamalarını bu çalışmamıza alırsak, çalışmamızın sınırı aşılacaktır. Bu sebeple örnek kabilinden bir kısmıyla yetinmeyi uygun görmekteyiz.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, 1/ 229.

⁴⁸⁷ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 257.

⁴⁸⁸ Nursi *Mesnevi Nuriye*, 239.

⁴⁸⁹ Geniş Bilgi için bkz. Nursi, *Mektubat*, 496-500.; Nursi, *Şualar*, 612-620.

4.5.15. Cemaate Gitmemeyi Meşru Kılan Mazaretler

Hız. Peygamberimiz (s.a.s.) Müslümanların cemaate katılmasının önemini vurgulamış ve bunun gerekli olduğunu belirtmiştir. Kendisi de evdeki işleri bırakarak sürekli olarak cemaatle namaza gitmiştir.⁴⁹⁰ Ancak İslam'da, bazı özel durumlar geçerli bir mazeret olarak kabul edilir ve bu durumlarda cemaate gitmemek mübah hale gelmektedir. Örneğin, korku, hastalık, yolculuk, bulaşıcı hastalıklar kötü hava koşulları gibi durumlar cemaate gitmeyi engelleyen mazeretler arasındadır. Ayrıca, bedensel engellilik, yaşlılık, aşırı açlık veya susuzluk gibi durumlar da bu kapsamda değerlendirilir. İslam'ın kolaylık prensibi gereği, bu tür durumlar mazeret olarak kabul edilir ve kişi bu koşullarda cemaate gitmeyebilir.⁴⁹¹

Bediüzzaman Said Nursi cami cemaatini terk etmesine sebep olan iki mazareti şu şekilde dile getirmektedir:

“Denizli'de camilerde beni gördükleri hattâ resmen ihbar edilmiş ve müdür ve gardiyana aksetmiş. Bazıları telaş ederek "Kim ona hapishane kapısını açıyor?" demişler.”⁴⁹²

Üstad Hazretleri, kendi zamanında yaşadığı birçok sorun, zulüm ile her türlü sıkıntılara rağmen cemaatle namaz kılmaya, imkanatları dahilinde devam etmiştir. Bu ifadeyle insanların onun ziyaretine gelerek olumsuz etkilenmemek için cemaatle namazın terk edilebileceğine işaret etmektedir.

Bediüzzaman Said Nursi, camide cemaatle namaz kılmayı terk etmenin ikinci mazeretini ise şu şekilde ifade ediyor:

“Yirmi senedir haksız olarak beni insanlarla görüştürmekten men'ettikleri için, hem bu âhirde, resmen dört ay evvel perde altında insanlarla temas ettirmemek için tenbihat olmuş hem yirmibeş senedir ben münzevi yaşadığım için, kalabalık yerlerde huzur bulamıyorum ve herkesin arkasında mezhebimce iktida edip namaz kılamıyorum ve okumakta yetişemiyorum ve daha Fatiha'nın yarısını okumadan, imam rükua gidiyor. Bizde Fatiha okumak farzdır.”⁴⁹³

Dinin direği olan namaz, günde beş defa şe'airi İslam ile müslümanların özgürlüğünü ifade eden ezanla onları İlâhî huzura kabulünü ifade eder. Bu ibadet,

⁴⁹⁰ Buhari, *Ezan*, 44.

⁴⁹¹ Yahya bin Ebil Hayr el-İmrani, el-Beyan fi- Fikil İmam eş-Şafii (Dar'ül- Kütübi'i-İlmiyye, 2019)1/361.

⁴⁹² Nursi, *Şualar*, 367.

⁴⁹³ Nursi, *Lahikalar*, 236.

mi'rac hükmünde olup, insanlara huzur verir. Huzuru yakalayan bireyler, "şüphesiz namaz fuhşiyattan ve kötü şeylerden alıkor" ayetinde belirtildiği gibi, kötü işlerden ve uygunsuzluklardan uzak dururlar. Ayrıca, çağdaş insanın duygusal gerginliğinin temel sorunlarından biri, kalabalıklar içinde yalnız hissetmektir. Bu noktada, bazı ibadetlerin cemaatle yapılması, insanları yalnızlıktan kurtarır.

Cemaatle kılınan namaz, münferit kılınandan yirmi beş veya yirmi yedi kat daha fazla sevap kazandırmasıyla Müslümanlara cemaat ruhunu kazandırmayı amaçlar. Cemaat halinde olmak, rahmet, bereket ve İlâhî destek elde etmek için önemlidir. Cum'a namazının camilerde toplu halde kılınması da bu ruhun geliştirilmesi içindir. Şafi mezhebinde kırk kişi olmadan Cum'a namazının kılınmaması, cemaat bilincinin bir yansımasıdır.

İslam beldesi olmayan yerlerde yaşayan Müslümanlar, Cum'a namazı aracılığıyla bir araya gelerek birbirlerinden güç alır ve moral bulurlar. Böylece, dar-ı İslam olmayan bu yerlerde manevi bir kuvvet kazanarak, asimile olmaktan ve dağılmaktan kurtulurlar. Bayram namazları ise, Cum'a namazlarından daha kalabalık bir cemaat oluşturur. Aynı Allah'a inanan, aynı kibleye yönelen insanlar, bir ağızdan tekbir getirerek yan yana durarak güzel bir birlik manzarası sergilerler.

Cemaatle kılınan namazlarda, camide imam dışında hiç kimsenin özel bir yeri olmaması da önemlidir. Sosyal statüsü ne olursa olsun her Müslüman, eşit şartlar altında ibadet eder; en yüksek makamdaki kişi, sıradan bir vatandaşla yan yana namaz kılar.

4.6. Bediüzzaman'ın Oruçla İlgili Hikmet ve Fıkhi Görüşleri

Her zaman ibadet yapmanın en önemli hikmeti ihlas ve emirdir. Yani Allah'ın emretmiş olmasıdır. Gayesi de Allah'ın rızâsını kazanmaktır. Bundan başka elbette ibâdetlerin kendi yapısına, özelliğine, türüne ve niteliğine göre kendisine mahsus hikmetleri olduğu gibi orucun da birçok hikmetleri vardır.⁴⁹⁴

⁴⁹⁴ Nursi, *Mektubat*, 398.

4.6.1. Orucun Tanımı ve Önemi

Oruç, Farsça (veya Kürtçe'deki) "rûze" kelimesinin Türkçeleşmiş halidir ve Arapça'da "savm" ve "sıyâm" olarak bilinir. Savm kelimesi, Arapça'da "bir şeyden uzak durmak, kendini tutmak, engellemek" anlamında kullanılır.⁴⁹⁵

Fıkıh terimi olarak oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar, belirli bir amaç doğrultusunda ve bilinçli olarak yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder.⁴⁹⁶

İmsak kelimesi, Arapça'da "kendini tutmak, engellemek" anlamına gelir ve orucun temel unsurudur. Dilimizde imsak vakti, oruç yasaklarından (yeme, içme ve cinsel ilişki) uzak durma süresinin başlangıcı olarak kabul edilir. İmsak vakti, tan yerinin ağarması (fecd-i sadık) olup, bu andan itibaren yatsı namazının vakti sona erer ve sabah namazının vakti başlar. Bu vakit aynı zamanda sahurun sona erip orucun başlaması zamanıdır.⁴⁹⁷

Oruç, Peygamberimiz'in hicretinden bir buçuk sene sonra şâban ayının onuncu günü bu ayetle;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
إِمَامًا مَعْدُودًا فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامِ مِسْكِينٍ
فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

*“Ey iman edenler! Sizden öncekilerin üzerine yazıldığı gibi sakınasınız diye sizin üzerinize de sayılı günlerde oruç yazıldı. İçinizden hasta veya yolcu olan, başka günlerden sayısınca tutar. Orucu tutmakta zorlananlar için bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidiye yeterlidir. Bir iyiliği mecbur olmadan yapan için bu (yaptığı) iyidir. Ama orucu tutmanız -bilerseniz- sizin için daha hayırlıdır.”*⁴⁹⁸

farz kılınmış olup, İslâm'ın beş şartından biridir.⁴⁹⁹ Peygamberimiz (s.a.s.) bu hususu "İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka Tanrı olmadığına ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna tanıklık etmek; namaz kılmak, zekât

⁴⁹⁵ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/381.

⁴⁹⁶ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/381.

⁴⁹⁷ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/381.

⁴⁹⁸ el-Bakara, 2/183-184.

⁴⁹⁹ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/382.

vermek, ramazan orucunu tutmak ve gücü yetenler için Beytullah'ı ziyaret etmektir (hac)" diyerek bildirmiştir.⁵⁰⁰

Oruç, diğer ibadetlerden biraz daha zorlayıcı olabilir ve bu nedenle Allah, orucun farz kılındığını bildirirken, müslümanları psikolojik olarak rahatlatmak ve onları görevlerinden caydırmamak için nazik bir üslup kullanır. Ayrıca, orucun önceki ümmetlere de farz kılındığını belirtir ve orucun zorlaşabileceği durumlar olan hastalık ve yolculuğu, orucun emredilmesinden hemen sonra geçerli mazeretler olarak zikredilir. Bu üslup, namaz gibi diğer ibadetler için kullanılmamıştır, bu da orucun önemini vurgulamaktadır.⁵⁰¹

4.6.2. Orucun Hikmetlerini Anlama Yönü

Bedüzzaman Said Nursi, Ramazan-ı Şerifteki orucun, İslâmiyet'in beş şartının birincilerinden ve İslâm şeaîrinin en büyüklerinden biri olduğunu bildirmiş; bu ayda oruç tutmanın çok hikmetlerinden bazılarını başlıca şöyle zikretmiştir:

“Ramazan-ı Şerifin, Cenâb-ı Hakkın rububiyeti noktasında orucun çok hikmetleri var olduğu, Cenab-ı Hakk'ın nimetlerinin şükrüne baktığı cihetle çok hikmetleri var olduğu, orucun hayatı içtimaiye insaniyeye baktığı cihette çok hikmetlerin var olduğu, orucun nefsin terbiyesine baktığı cihetindeki çok hikmetlerinin var olduğu, aynı şekilde orucu nefsin terzibi ahlakına (ahlakı güzelleştirme,) ve serkeşane (isyan edencesine başı boşluk) muamelelerinden vazgeçmesi cihetine baktığı noktasındaki çok hikmetlerinin var olduğunu, kuran-ı hakimin nüzulüne baktığı cihetle ve ramazan-ı şerif'i Kur'an hakimin en mühim zamanın nüzülü olduğu cihetindeki çok hikmetlerinin var olduğu, Ramazan'ın Siyami Dünya'da ahiret için Ziraatve ticaret etmeye gelen Nev-i insanın kazancına baktığı cihetteki çok hikmetlerinin var olduğu, Ramazan-ı Şerif insanın hayat-ı şahsiyetine baktığı cihetindeki çok hikmetleri var olduğu, Bunlarla birlikte Ramazan-ı şerifin orucu doğrudan doğruya nefsin mevhum (kuruntu) rububiyetini kırmak ve aczini göstermekle ubudiyetini bildirmek cihetindekiRamazan orucunun hikmetleri var olduğu,”⁵⁰² ifade eder.

Oruç, yüzeysel olarak sabahtan akşama kadar bir şey yememek ve içmemek olarak görünebilir, fakat derinlemesine incelendiğinde pek çok hikmet ve fayda

⁵⁰⁰ Buhari, “İman” 34,40;“İlim”, 25; Müslim, “İman”,8.

⁵⁰¹ Nursi, *Mektubat*, 441.

⁵⁰² Geniş bilgi için bkz. Nursi, *Mektubat*, 398-404.

barındırır. Bu hikmet ve faydalara erişmenin yolu ise, orucu layıkıyla yerine getirmektir. Bediüzzaman Said Nursi, bu hikmetlerin bir kısmına da şu şekilde dikkat çeker:

“Orucun ekmeli ise: Mide gibi bütün duyguları; gözü, kulağı, kalbi, hayali, fikri gibi cihazat-ı insaniyeye dahi bir nevi oruç tutturmadır. Yani: Muharremattan, malayaniyattan çekmek ve her birisine mahsus ubudiyyete sevkettir. Meselâ: Dilini yalandan, gıybetten ve galiz tabirlerden ayırmakla ona oruç tutturmak ve o lisanı, tilavet-i Kur'an ve zikir ve tesbih ve salavat ve istiğfar gibi şeylerle meşgul etmek... Meselâ: Gözünü nâmahreme bakmaktan ve kulağını fena şeyleri işitmekten men'edip, gözünü ibrete ve kulağını hak söz ve Kur'an dinlemeğe sarfetmek gibi sair cihazata da bir nevi oruç tutturmadır. Zaten mide en büyük bir fabrika olduğu için, oruç ile ona ta'til-i eşgal ettirilse, başka küçük tezgâhlar kolayca ona ittiba ettirilebilir.”⁵⁰³

Allah'ın Ramazan ayında oruç tutmakla ilgili koyduğu birtakım hikmetleri Bediüzzaman Said Nursi sıralarken şu hususlara da yer verir:

Bunlardan biri oruç tutmanın nimetlere karşı şükretme vesilesi olmasıdır. Allah Teâlâ oruçla ilgili ayette şöyle buyurarak buna işaret etmiştir: *"وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ"* *"Ve şükredersiniz."*⁵⁰⁴ Bediüzzaman Hazretleri oruçla ilgili bu ayeti aynı şekilde oruç bağlamında tefsir etmekle beraber, orucun şükür noktasında önem ve ehemmiyetini şu sözleriyle açıklamaktadır:

“Onlarla beraber işte ramazan-ı şerifteki oruç, hakiki ve hâlis, azametli ve umumî bir şükrün anahtarıdır.”⁵⁰⁵

Bununla beraber orucun takvaya vesile olduğunu da Yüce Allah oruç ayetinin sonunda buyurarak buna işaret etmiştir.

İnsanlar arasındaki çatışmaların ve kavgaların temel nedenlerinden biri, insanların iştah ve arzularını sınırsızca tatmin etmeye çalışmaları ve bu amaç doğrultusunda mal tutkularına kapılmalarıdır. Oruç, bu tutkunun dizginlenmesi ve iştah ile arzuların kontrol altına alınmasının tecrübe edildiği bir yöntemdir. İştah ve arzuları ölçüsüzce tatmin etme çabası, şeytani bir tutum olup, oruç tutmak bu anlamda şeytanı zincire vurmak anlamına gelir

⁵⁰³ Nursi, *Mektubat*, 446.

⁵⁰⁴ el-Bakara, 2/185.

⁵⁰⁵ Nursi, *Mektubat*, 442.

Görünüşe göre, orucun en kolay yanı mideyi oruçlu tutmaktır. Asıl zor olan ise, göz, kulak, kalp, hayal, fikir gibi diğer duyguları ve düşünceleri de oruçlu tutmaktır. İnsanın diğer duyularını da bir nevi oruçlu kılmaktır. Yani, onları yasaklardan ve gereksiz şeylerden korumak ve her birini kendi özel ibadetine yönlendirmek olduğu yukarıdaki metinde vurgulanmıştır.

4.6.3. Hilalin Görünmesi Hakkındaki Görüşü

Neredeyse her yıl Ramazan ayının ilk günlerinde "Bugün Ramazan mı?" tartışmaları yaşanır. Bu durumun arka planında, Ramazan orucuna kamerî takvime göre başlanması yatmaktadır. Hz. Peygamber zamanında, günümüzdeki gibi astronomi olanakları olmadığından, hilalin yani yeni ayın çıplak gözle görülmesi esas alınırdı. Ancak günümüzde gelişmiş astronomi sayesinde, yıllar sonrasında hangi gün ay ve güneş tutulmalarının olacağı rahatlıkla belirlenebildiği gibi, Ramazan ayının başlangıcı ve bitimi de kolayca tespit edilebilmektedir. "*Güneş ve ay bir hesap ile hareket eder*"⁵⁰⁶ ayeti de bu uygulamayı doğrulamaktadır.

Bu Tartışma, astronomi biliminin verilerine göre hareket edilip edilmeyeceği noktasında yoğunlaşmaktadır. Astronomi verilerine güvenmeyi reddedenlerin argümanları oldukça zayıf görünmektedir. Peygamberimiz "*Hilali görünce oruç tutun...*" dediğine göre, önemli olan hilalin görülmesidir, nasıl görüldüğü değil. Hadisteki rü'yet kelimesinin "gözle görmek" anlamına geldiğini iddia etmek yanıltıcıdır; çünkü bu kelimenin klasik Arapça'da anlamak ve bilmek gibi anlamları da vardır. Ayrıca, astronomik verilere güvenilmemesi Peygamberimizin "*Biz ümmi bir topluluğuz, hesap, okuma yazma bilmeyiz Şunu biliriz ki ay, ya 29 ya 30'dur*"⁵⁰⁷ hadisinde geçen "ümmi" kavramı sadece okuma yazma bilmeme anlamına gelmediği gibi, ayrıca Peygamber efendimizin (s.a.s.), bu hadisine dayandırılıyorsa bu durumda Müslümanların ne kadar cahil kalırlarsa o kadar iyi Müslüman olacakları gibi bir anlam çıkarılması kaçınılmaz olur. Oysa Peygamberimizin bu sözü, toplumun bilgi ve tecrübe birikiminin ince hesaplar yapmaya yetmediğini, hadiste anlaşıldığı üzere ancak işin özünde bir hesap meselesi olduğunu görmekteyiz.⁵⁰⁸

⁵⁰⁶ Rahman 55/5,

⁵⁰⁷ Buhârî, "*Savm*", 11,13.

⁵⁰⁸ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/393.

Bediüzzaman, Ramazan orucunu takvime göre tutmuştur. Her ne kadar eserlerinde bu konuda bilgi bulunmasa da yakın talebeleri hatıralarında bunu açıkça ifade etmişlerdir. Örneğin, en önde gelen talebelerinden Bayram Yüksel, bu durumu şöyle anlatır:

“Üstadımız Türkiye'nin takvimine göre amel ederdi. Yeni yazı takvimden hatt-ı Kur'âniye çevirttirir, onu başucuna astırırdı. Şimdi olduğu gibi o zaman da Ramazan'da bazen bir gün evvel oruç tutanlar, bayram edenler olurdu. Üstadımıza söyledik. O hiç ehemmiyet vermezdi. Hatta bir gün Tahiri Ağabey, 'Bugün Arabistan'da bayram' dediğinde Üstad, takvimi göstererek; 'Kardeşim ben Türkiye'ye göre amel ediyorum diye cevap verdi. Bilâhare bir dersinde, 'Ben de öyle yaparsam, fitneye vesile olur' demişti.”⁵⁰⁹

Fitne ile bozgunculuğa sebep olmama konusunda dikkat çekmektedir.

Ruyet-i hilâl Ramazan ayı tespiti ile ilgili Üstad şunu da ifade ediyor:

“Mesela, ramazan-ı şerifin başında hilâli görmek hususunda, iki âmî şahit hilâli ispat etseler ve binlerle eşraf ve âlimler "Görmedik." deyip nefyetseler onların nefiyleri kıymetsiz ve kuvvetsizdir. Çünkü ispatta birbirine kuvvet verir, birbirine tesanüd ve icma var. Nefiyde ise bir olsa bin olsa farkları yoktur; herkes kendi başına kalır, infiradî olur.”⁵¹⁰

Üstad Said Nursi hazretleri şunu da ifade etmektedir:

“...İki ehl-i ihtisas, binler başkalardan müreccahtırlar ve ihbarda iki müsbet, binler nâfilere tercih edilir. Mesela, ramazan hilâlinin sübutunu ihbar eden iki adam, binler münkirlerin inkârlarını hiçe atarlar.”⁵¹¹

Üstad Said Nursi'nin bu ifadesinde, isbat ve doğruluk konusundaki önemli bir ilke vurgulanmaktadır. Doğru bilgi veren iki kişinin, binlerce inkârcının iddialarına üstün geldiği ifade edilmektedir. Örneğin, Ramazan hilalinin görüldüğünü bildiren iki güvenilir kişi, binlerce kişinin görmediğini söylemesini geçersiz kılar. Bu, güvenilir ve yetkin kişilerin sözlerine itibar edilmesi gerektiğini ve bu tür kişilerin doğruluğunun, sayıca fazla olanların inkârından daha önemli olduğunu belirtir.

⁵⁰⁹ Şadi Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, (İstanbul: Foliant 2022), 256.

⁵¹⁰ Nursi, *Şualar*, 100.

⁵¹¹ Nursi, *Sözler*, 90.

4.6.4. Oruç Kefareti

Bediüzzaman'a, "Bir kimse Ramazan ayında birden fazla kez bilerek orucunu bozarsa, bir kefaret yeterli midir?" diye sorulur. Bu soruya şu şekilde cevap verir:

“Aziz, sıddık, müdakkik kardeşim!

Sorduğun suale en kolay ve ruhsatlı cevap senin cevabındır. Mülteka Şerhi Damad ve Merak-ı Felah ikisi demişler: İki Ramazan için bir kefaret kâfidir. Müteaddit vakıalara bir kefaret kifayet eder. Çünkü tedahül vardır. Ve هُوَ الصَّحِيحُ demişler. Hakikat nokta-i nazarında bu meselede azimet var, ruhsat var. Azimet hali, kuvveti müsait ise, her Ramazan için ayrı bir kefaret var. Fakat ruhsat ciheti, tedahül sırrına binaen müteaddit Ramazan için bir kefaret farz, ayrı ayrı kefaret müstehab derecesinde kalır. Bu kefarette manayı ukubetle manayı ibadet ikisi dahi munderic olduğu için hem kerhen icbar edilmeyecek, hem tedahül eder.”⁵¹²

Üstad Bediüzzaman, fıkıh kitaplarından aktardığına göre, böyle bir durumda bir kefaretin yeterli olacağını belirtir ve ayrıca konunun azimet ve ruhsat olmak üzere iki farklı boyutuna dikkat çeker. Azimet açısından, sağlığı uygun olan kişinin her bozulan oruç için iki ay kefaret tutması gerekir. Ancak ruhsat açısından bakıldığında, tüm bozulan oruçlar için bir kefaret yeterlidir.⁵¹³

Bediüzzaman'ın cevabında kullandığı "tedahül" kavramı, iç içe geçmeyi ifade eder. Şöyle ki: Allah haklarında tedahül uygulanır. Bir kişi defalarca hırsızlık yaptıktan sonra yakalansa, tek bir ceza yeterlidir. Çünkü cezanın amacı caydırmak, yıldırma ve korkutmaktır; bu da tek bir ceza ile sağlanmış olur.⁵¹⁴

İslâmın şearinden olan oruç, kötülöklere karşı bir kalkandır. Bir ay boyunca riyazet vasıtasıyla, nefis söz dinlemesini öğrenir, isyandan, tuğyandan vazgeçer. Ayrıca, oruç ile açlığı yaşayan zenginler, aç insanların halini daha iyi anlarlar.

Zengin Müslümanlar, Ramazan boyunca yoksullara iftar vererek destek olurlar. Bu ikramlar, fakirlerin zenginlere karşı olumsuz duygular beslemesini engelleyip, onların dua etmelerini sağlar. Böylece toplumsal bir denge oluşturulmuş olur.

⁵¹² Nursi, *Barla Lahikası*, 350-351.

⁵¹³ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkıhı Tespitler*, İstanbul: Foliant 2022), 257.

⁵¹⁴ Zühaylî, *Fıkhul-İslâmî ve Edilletüh*, 4/ 13-14.

İnsanların en cömerdi olan Hz. Peygamberin, Ramazan'da daha çok ikramda, ihsanda bulunması olayından hareketle, zengin Müslümanlar zekâtlarını özellikle Ramazanda vermeye gayret ederler. Ayrıca, bu ayda daha çok sadaka verirler. Bütün bunlar, bu mübarek ayın sosyal dengelerin tesis edildiği mübarek bir ay olmasına sebebiyet vermiştir.

4.7. Bediüzzaman'ın Zekât ile İlgili Hikmet ve Fıkhi Görüşleri

Namaz dinin direği⁵¹⁵ olduğu gibi, zekât dahi İslâm'ın bir köprüsüdür.⁵¹⁶ Toplumdaki zengin ve fakir insanlar arasındaki uçurum, bu köprü ile aşılr. Zekât olarak malının kırkta birini veren zengin, bununla malını temizlemiş olur. Muhtaç durumda olan kimseler, yardımlarını gördükleri zengin zümreye kin ve düşmanlık hisleri yerine, hürmet ve muhabbet duyguları beslerler, onlara Duâcı olurlar.⁵¹⁷

4.7.1. Zekâtın Tanımı ve Önemi

Zekât, kelime anlamıyla "artma, bereketlenme, arınma, çoğalma ve övgü" anlamlarına gelir.⁵¹⁸ Terim olarak ise Kur'an-ı Kerim'de belirtilen sınıflara verilmek üzere dinen zengin sayılan Müslümanlardan belirli miktarda alınan maldır. *خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ* "Onları arındırmak ve temizlemek için mallarından sadaka (zekât) al"⁵¹⁹ ayeti, zekâtın farz olduğuna delalet eder. Ayetten anlaşıldığı üzere sadaka kelimesi, zekât anlamında kullanılmıştır. Sadaka, hem farz hem de nafil ibadetler için kullanılırken, zekât yalnızca farz olanlara özgüdür.⁵²⁰

Zekâtın farz olduğu Kitap, Sünnet ve icma ile kesinleşmiştir. *الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ* "Onlar ki namazı kılar ve zekâtı verirler; ahirette kesinlikle inanırlar."⁵²¹ ayetinde ve *بنی الإسلام علی خمس: شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله، وإقام الصلاة، وإيتاء الزكاة، وصوم رمضان، وحج البيت من استطاع إليه سبیل* "İslam beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'ın bir olduğuna inanmak, namaz kılmak, zekât

⁵¹⁵ Beyhakî, Şuabü'l-îmân, 3/39 H. No: 2807; İbn Hanbel, 5/ 245

⁵¹⁶ Münziri, *Terğib ve Terhib*, 1/517.

⁵¹⁷ Nursi, *İşârât-ül İ'caz*, 78-79.

⁵¹⁸ en-Nisâbü'rî, *Lisanu'l-Arab*, 437.

⁵¹⁹ Tevbe, 9/12.

⁵²⁰ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/420-422.

⁵²¹ Lokman, 31/4.

vermek, Ramazan orucunu tutmak ve hacca gitmek." ⁵²² hadisinde belirtildiği gibi zekât, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde genellikle namaz ile birlikte anılır.

Gerekli şartları taşıyan herkes için farz olan zekât, hicretin ikinci yılından itibaren, Ramazan orucu ve fitrenin ardından farz kılınmıştır. Bu yıldan itibaren Resûlullah (s.a.s.), zekâtın hangi mallardan verileceğini, miktarını ve şartlarını belirlemiştir. ⁵²³

Bediüzzaman Said Nursi, müceddid ve müctehid İslam alimleri gibi, zekâtın islamın beş temel şartlarından biri olduğunu mekasid ve hikmetlerini vurgulayarak, bu konuyla ilgili eserlerinde değinmiştir.

4.7.2. Zekâtın Hikmetleri Tanıma Yönü ve Faydaları

İslam alimleri ayet ve hadislerden istifade ederek zekât'ın birçok hikmet ve faydalarından bahsetmişlerdir.

Zekât, fakirler ve zenginler arasında iletişimi ve yakınlaşmayı sağlar. Müslümanlar, bir vücut gibi hareket ederler; vücudun herhangi bir organı acı çektiğinde diğer organlar da bunu hisseder. Fakirlerin yaşadığı sıkıntılar, toplumun zenginleri tarafından fark edilmelidir. Bu sıkıntılar çözülmezse toplumda kırımlar ve ayrışmalar meydana gelebilir. Bu nedenle, varlıklı insanların Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri paylaşması, toplumdaki gerilimleri azaltmaya yardımcı olur.

Zekât bir taraftan fakirlerin ihtiyaçlarını giderirken diğer taraftan da kişinin şahsiyetini manevi dünyasını aydınlatarak insanlara fakirlere el uzatma duygularını geliştirir aynı zamanda mal sahibinin malını bereketlendirdiği gibi kişinin paylaşmanın önemini ve diğer cinsi olan başkalarına değer vermeği de hatırlatır.

Aynı zamanda zekât adeta malı manevi bir şekilde sigortalandırır, nitekim Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem “*mallarınızı zekât vererek korumaya alınız*”⁵²⁴ buyurarak zekâtın zengin olan kişilerin manevi bir şekilde mallarını bir zırh gibi koruduğunu ifade etmiştir. Zekât vermenin malı temizleme aracı olduğu gibi aynı zamanda malı koruma altına aldığını da hadisten anlamaktayız.

Bediüzzaman, zekâtın hikmetiyle beraber farz olması ile faizin haram oluşunu birlikte ele alırken şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır:

⁵²² Müslim, “İman” 19.

⁵²³ Candan, *Muhtasar Şafii İlmihali*, 282.

⁵²⁴ Ebu Davud, *Zekât*, 105.

“Evet, zekâtın vücubu ile ribanın hurmetinde büyük bir hikmet, yüksek bir maslahat, geniş bir rahmet vardır.

Evet, eğer tarihî bir nazarla sahife-i âleme bakacak olursan ve o sahifeyi lekelerdiren beşerin mesavîsine, hatalarına dikkat edersen, heyet-i içtimaiyede görünen ihtilaller, fesatlar ve bütün ahlâk-ı rezilenin iki kelimedenden doğduğunu görürsün.

Birisi: "Ben tok olayım da başkası açlığından ölürse ölsün bana ne."

İkincisi: "Sen zahmetler içinde boğul ki ben nimetler ve lezzetler içinde rahat edeyim."

Âlem-i insaniyeti zelzelelere maruz bırakmakla yıkılmaya yaklaştıran birinci kelimeyi sildiren ancak zekâttır.

Nev-i beşeri umumî felaketlere sürükleyen ve Bolşevikliğe sevk edip terakkiyatı, asayişî mahveden ikinci kelimeyi kökünden kesip atan, hurmet-i ribadır.

Arkadaş! Heyet-i içtimaiyenin hayatını koruyan intizamın en büyük şartı, insanların tabakaları arasında boşluk kalmamasıdır. Havas kısmı avamdan, zengin kısmı fukaradan hatt-ı muvasalayı kesecek derecede uzaklaşmamaları lâzımdır. Bu tabakalar arasında muvasalayı temin eden, zekât ve muavenettir. Halbuki vücub-u zekât ile hurmet-i ribaya mûraat etmediklerinden tabakalar arası gittikçe gerginleşir, hatt-ı muvasala kesilir, sıla-i rahim kalmaz.

Bu yüzdendir ki aşağı tabakadan yukarı tabakaya ihtiram, itaat, muhabbet yerine ihtilal sadâları, hased bağırtıları, kin ve nefret vaveylâları yükselir. Kezalik yüksek tabakadan aşağı tabakaya merhamet, ihsan, taltif yerine zulüm ateşleri, tahakkümler, şimşek gibi tahkirler yağıyor.

Maalesef tabaka-i havastaki meziyetler, tevazu ve terahhuma sebep iken tekebbür ve gurura bâis oluyor. Tabaka-i fukaradaki acz ve fakirlik, ihsan ve merhameti mûcib iken esaret ve sefaleti intac ediyor. Eğer bu söylediklerime bir şahit istersen âlem-i medeniyete bak, istediğin kadar şahitler mevcuttur.

Hülâsa: Tabakalar arasında musalahanın temini ve münasebetin tesisi ancak ve ancak erkân-ı İslâmiyeden olan zekât ve zekâtın yavruları olan sadaka ve teberruatın heyet-i içtimaiyece yüksek bir düstur ittihaz edilmesiyle olur.”⁵²⁵

Bediüzzaman Said Nursi; zekât, sosyal yapının ölümcül zehirlerine karşı şifa verici bir iksir ve keskin ayrımlara karşı etkili bir ilaç olduğunu ifade eder⁵²⁶

Bediüzzaman zekatın sosyal ilişkilerle ilgili hikmetini şöyle izah eder:

⁵²⁵ Nursi, *İşârât-ül İ'caz*, 51-52.

⁵²⁶ Nursi, *İşârât-ül İ'caz*, 166.

"Eğer zekât, İslam'ın hakikatının binlerce meselesinden biri olarak medeniyetin yasası ve iş birliğinin temeli olursa, yaşam koşullarındaki büyük farklılıklara karşı etkili bir ilaç ve şifa verici bir iksir olmaz mı? Bu farklılıklar, zehirli yılanların deliği ve ölümcül bir beladır. Evet, zekât, her zaman etkili bir ilaç olacaktır."⁵²⁷

Bunun yanı sıra Bediüzzaman Said Nursi, Kur'an'ın koyduğu temel yasa, zekâtın farz kılınması ve faizin haram kılınması olduğunu söyler. Bu yasa, genel halktan özel kişilere maddi kaynak sağladığını ve özel kişilerin genel halka merhamet etmesine vesile olduğunu belirtir"⁵²⁸ Başka bir deyişle, deyişle fakir olan kesim zengin olan kesime haset, kin, buğz, etmemesine vesile olur.

Üstad Nursi: "Vücub-u zekât ile hurmet-i ribaya müraat etmediklerinden, tabakalar arası gittikçe gerginleşir, hatt-ı muvasala kesilir, sıra-yı rahim kalmaz."⁵²⁹ Cümlesiyle, zekâtın farz kılınmasının ve faizin haram olmasının neden önem taşıdığı vurgulanıyor. Eğer insanlar zekât vermek gibi yükümlülükleri yerine getirmez ve faizi haram saymazlarsa, toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiler giderek gerginleşir. Bu gerginlik, toplumsal tabakalar arasında bağlantıların kopmasına neden olur. Sonuç olarak, akrabalık bağları ve toplum içindeki dayanışma zayıflar, hatta tamamen ortadan kalkmaya işaret etmektedir.

Üstad Nuesi, zekâtın, ekonomik ve sosyal dengesizliklere karşı bir şifa olduğunu, toplumdaki fakir-zengin uçurumunu kapatabileceğini ve toplumsal barışı sağlayabileceğini şu sözleriyle vurguluyor:

Acaba hakikat-i İslâmiyenin binler mesailinden yalnız zekât meselesi, düstur-u medeniyet ve muavenet olursa bu belaya ve yılanın yuvası olan maişetteki müthiş müsavatsızlığa deva-i şâfi olmayacak mıdır? Evet, en mükemmel ve bozulmaz bir deva olacaktır. ⁵³⁰

Üstad Hazretleri bu sözlerle aynı zamanda zekâtın sadece bireysel bir ibadet olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapıyı sağlamlaştıran, dayanışmayı artıran ve adaleti sağlayan bir mekanizma olduğunu ifade ediyor. Zekâtın farz kılınmasının, medeni bir toplumun gelişmesi ve ekonomik adaletin sağlanması için ne kadar önemli olduğunu da vurguluyor.

⁵²⁷ Nursi, *Muhakemat*, 37.

⁵²⁸ Nursi, *Lahikalar*, 358.

⁵²⁹ Nursi, *İşârât-ül İ'caz*, 51.

⁵³⁰ Nursi, *Muhakemat*, 37.

İslamiyet'in özellikle halk (avam) için bir sığınak olduğunu ve onların koruyucusu olduğunu, Zekâtın farz kılınması (vücub-u zekât) ve faizin haram kılınması (hurmet-i riba) ile, zenginlerin (havas) fakirlerin (avam) üzerinde baskı kuran veya despot bir konumda olmaları engelleniyor. Aksine, zenginler bir anlamda fakirlere hizmet eden bir konuma geldiğini şöyle ifade ediyor:

“İslâmiyet, havastan ziyade, avâmın tahassüngâhı olmuştur. Vücub-u zekât ve hurmet-i ribâ ile, havassı, âvâmın üstünde müstebit yapmak değil, bir cihette hâdim yapıyor.”⁵³¹

Üstad bu cümle ile, Zekâtın, zenginlerin mallarını fakirlerle paylaşmalarını zorunluluğu, toplumsal dengeyi sağlamakla birlikte, faizin haram kılınması ise, zenginlerin fakirleri sömürmesini engellediğini ifade ediyor. Böylece, zenginler fakirlere hizmet eder ve toplumsal dayanışma güçlenir. İslamiyet'in bu iki ilkeyle, toplumsal adaleti ve eşitliği korumayı hedeflediğine işaret ediyor.

4.7.2.1. Zekâtın berekete vesile olması

Üstad Hazretleri, zekât vermenin ve tasarruflu olmanın malda bereketin artmasına sebep olduğunu, israf etmenin ve zekât vermemenin ise bereketin azalmasına yol açtığını şöyle vurguluyor:

“Evet, zekât vermek ve iktisat etmek, malda bittecrûbe sebep-i bereket olduğu gibi, israf etmekle zekât vermeme, sebep-i ref-i bereket olduğuna hadsiz vakıat vardır.”⁵³²

Bu metin, İslam ahlakının ekonomik prensiplerine dikkat çekerek, bireylerin maddi kaynaklarını nasıl yönetmeleri gerektiğini öğretir. Zekât vermek ve tutumlu olmak, bireysel ve toplumsal refahı artıran, bereketi getiren davranışlar olarak gösterilirken, israf etmek ve zekât vermeme bu bereketi kaldıran, toplumsal huzuru ve ekonomik dengeyi bozan davranışlar olarak ifade ediliyor. Bu prensipler, İslam toplumunun dayanışma, adalet ve refah içinde yaşamasını hedefler.

4.7.2.2 Zekâtın belaları defetmesi

Üstad Said Nursi İslam'ın önemli bir direği olan zekâtın terk edilmesi konusunda şöyle uyarıda bulunuyor:

⁵³¹ Nursi, *Mektubat*, 485.

⁵³² Nursi, *Lemalar*, 171.

“ Hattâ erkân-ı İslâmiyenin mühim bir rüknü olan zekâtı, hırs yolunda terk ediyor-sunuz? Halbuki zekât, her şahıs için sebab-i bereket ve dâfi-i beliyattır. Zekâtı vermeyenin herhalde elinden zekât kadar bir mal çıkacak, ya lüzumsuz yerlere verecektir ya bir musibet gelip alacaktır.”⁵³³

Zekât vermeyen kişinin, zekât olarak vermesi gereken miktarı mutlaka bir şekilde kaybedeceği, ya gereksiz yerlere harcayacağı ya da bir musibet nedeniyle elinden çıkacağı ifade ediliyor. Böylece Nursî zekâtın önemine vurgu yaparak, onu ihmal edenlerin karşılaştıkları olumsuz sonuçlara dikkat çekiyor.

4.7.2.3. Zekâtın fakirin duasını almaya vesile olması

Üstad; zekâtın, fakirlerin zenginlere karşı kin, buğuz ve haset gibi hasletleri yok ettiğini şöyle vurguluyor:

"Cenab-ı Hak, bir kısım maldan onda bir veya bir kısım maldan kırkta bir, yani eskiden verdiği kırktan ki her senede galiben ve lâekall ribh-i ticarî ve nesl-i hayvanî cihetiyle o kırktan taze olarak on adet verir.} kendi verdiği malından birisini bizden istedi; tâ bize fukaraların dualarını kazandırsın ve kin ve hasedlerini men'et-sin. Biz hırsımız için tama'kârlık edip vermedik. Cenab-ı Hak, müterakim zekâtını kırkta otuz, onda sekizini aldı.”⁵³⁴

Zekâtın amacı, fakirlerin dualarını kazandırmak ve onların kin ve haset duygularını engellemek olarak bu metinde ifade ediliyor. Ancak, insanların hırs ve açgözlülük nedeniyle zekâtı vermedikleri, bu nedenle Allah'ın zekâtı toplayıp, insanların mallarından daha fazlasını aldığını belirtiyor. Bu, Allah'ın mallarından istediği payı ihmal edenlerin, daha büyük kayıplar yaşayacakları mesajını veriyor.

4.8. Zekâtı Vermekle İlgili Hükümler

*Zekât musluğunun daha çok nerelere akıtılması gerektiği hususunu Bediüzzaman Said Nursi, veciz bir şekilde anlatır. Üstad Bediüzzaman, kendisine tevcih edilen bir sual vesilesiyle zayıflamaya yüz tutan, İslâmî hissiyatın canlanması ve Müslümanların güç kazanması için zekâtı mühim bir çeşme olarak gösterir.*⁵³⁵

⁵³³ Nursi, *Mektubat*, 299.

⁵³⁴ Nursi, *Mektubat*, 299-300.

⁵³⁵ Nursi, *Münazarat*, 47.

4.8.1. Zekâtın Medrese ile Talebelere Verilmesinin Hükümü

Müfessir Şafii fakihi Fahreddin er-Razi (ö. 606/1210) Allah Teala'nın *وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ* *Allah yolunda(zekâtınızı verin)*" ayetindeki lafzın zahiri, zekâtın sadece gazilere verilmeyi gerektirmez. Bu nedenle bazı fakihler, zekâtın ölülerin kefenlenmesi, kalelerin inşa edilmesi ve camilerin imarı gibi tüm hayır yollarına harcanmasına caiz demişlerdir. Çünkü Allah Teala'nın *وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ* ayeti, hepsini kapsar."⁵³⁶

Üstad Said Nursi hazretleri medrese talebelerine zekâtın verilmesini bu sözleriyle caiz görmektedir:

“Zîrâ biz (hem Hanefî, hem) Şafîiyiz. Bir zaman sonra o Medreset-üz Zehra, İslâmiyete ve insaniyete göstereceği hizmetle, şübhesiz bir kısım zekâtı bil'istihkak kendine münhasır edecektir. Bahusus zekâtın zekâtı da olsa kâfidir.”⁵³⁷

Üstad bundan İslam'da zekâtın önemine ve Medreset-üz Zehra'nın gelecekte İslam'a ve insanlığa yapacağı hizmetler sayesinde zekâtı orada hizmet edenlerin almaya hak kazanacağı anlamında müessesenin ismine değinerek, ilim talebelerine zekâtın verilebileceği fetvasını teyit etmektedir. Ayrıca, bu hizmetlerin sonucu olarak alınacak zekâtın, zekâtın en saf hali bile olsa yeterli olacağını ifade etmektedir.

Ayrıca, Üstad İmam Nursi'nin fitre zekâtını öğrencilere verdiği ve medrese öğrencileri arasında zekât değişimini uygun gördüğü rivayet edilmiştir. Bununla ilgili şöyle demektedir:

Fakihler, ilim talebesine zekât verilmesinin caiz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bu; Hanefiler, Şafîiler ve Hanbeliler tarafından açıkça belirtilmiştir. Malikilerin mezhebinden de bu anlaşılmaktadır; zira onlar, meşhur görüşe göre, çalışmayı isteyerek terk etmiş olsa bile, sağlıklı ve çalışmaya muktedir olan kişiye zekât verilmesini caiz görürler. Hanefilerden bazıları, ilim talebesi eğer kendini ilme vakfetmiş ve ilmi öğretmek ve öğrenmek için kazanç sağlamaktan aciz hale gelmişse, zengin olsa bile zekât almasının caiz olduğunu söylemişlerdir. Şafii ve Hanbeli mezhebine göre, ilim talebesine zekât, ilim talebi ile kazancı bir arada yürütemediği ve kazanca yöneldiğinde ilim tahsilinden mahrum kalacağı durumlarda caiz olur.

İmam Nevevi bu konuyu özetleyecek bağlamında şöyle diyor:

⁵³⁶ er-Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, 16/680.

⁵³⁷ Nursi, *Asar'ı bediyye*, 362.

"Eğer biri, kazanç sağlayabilecek durumda olup, bazı şer'i ilimleri tahsil etmekle meşgul olursa, kazanca yöneldiğinde tahsili kesintiye uğrayacaksa, ona zekât verilmesi caizdir. Çünkü ilim tahsili farz-ı kifayedir. Ancak tahsili yapamayacak durumda olan birine, eğer kazanç sağlayabiliyorsa, medresede ikamet ediyor olsa bile zekât verilmesi caiz olmadığını"⁵³⁸ ifade eder.

Fakihler, sadece şer'i ilimleri tahsil eden talebelere zekât verilmesini caiz görmüşlerdir. Hatta Hanefiler, ilim talebesine zekâtın bir şehirden başka bir şehre nakledilmesini bile caiz görmüşlerdir.

Bediüzzaman Said Nursi, ilim talebesine zekât verilmesinin caiz olduğunu şu sözleriyle ifade eder:

"Zaruret halinde olan bir talebe zekât kabul edebilir ve Risale-i Nur hizmetine kendini adanmış olan Nur talebelerine zekât ile yardım eli uzatmak da bir çeşit Risale-i Nur hizmetidir."⁵³⁹

Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri, zekâtın, sürekli olarak yoksulluğunu ve acizliğini öne sürüp sürekli maddi ihtiyaçlarını dile getiren "dilenci" grubunun tekeline bırakılmaması gerektiğini vurgulamış; bu kaynağın daha uygun bir mecraya ve havuza yönlendirilerek, milletin "olgunluk bahçesinin" sulanmasını önemle tavsiye etmiştir.

Bediüzzaman Hazretleri, İslam'ın ilerlemesi ve Müslümanların gelişmiş milletler seviyesine yükselmesi için zekât gelirlerinin "millet menfaatine" harcanmasını öneriyor; "Medresetü'z-Zehra"nın, yani Risale-i Nur hizmetlerinin İslamiyet'e ve insanlığa gösterdiği büyük faydalarla, müminlerin zekâtlarıyla desteklenmeye hakkı olduğunu ifade ediyor.⁵⁴⁰

Bediüzzaman Said Nursî, zekât gelirlerinin bir fon veya müessese olarak toplanarak "İ'lay-ı Kelimetullah" amacıyla kurulacak olan "Medresetü'z-Zehra" için kullanılması gerektiğini ve bu şekilde "milletin menfaatine" harcanması gerektiğini açıkça belirtmiştir.⁵⁴¹

Bediüzzaman'ın bu projesi, Peygamberimiz (asm)'in "Eshab-ı Suffe"si ile benzerlik göstermektedir. Peygamberimiz (asm), Eshab-ı Suffe'nin ihtiyaçlarını

⁵³⁸ Nevevi, *el-Mecmu*, 6/190.

⁵³⁹ Nursi, *Lahikalar*, 196.

⁵⁴⁰ Nursi, *Münazarat*, 64-81.

⁵⁴¹ Nursi, *Münazarat*, 103-129.

sadaka ve zekât fonlarıyla karşılarken, Bediüzzaman da zekâtın verimli bir kaynak olacağını vurgular. Bu yaklaşım sadece Bediüzzaman'a özgü değildir; Elmalılı Hamdi Yazır, Hanefi fakihlerinden İmam el-Kasanî ve büyük müfessirlerden Fahreddin-i Razî gibi birçok alim de benzer görüşleri desteklemiştir.

Son zamanlarda Diyanet İşleri Başkanlığımıza bağlı TDV ile Zekât Daire Başkanlığı birimlerinin aracılığıyla zekât toplanarak yurt içi veya yurt dışında müstahak olan kişilere ulaştırılmaktadır.

Üstad Bediüzzaman, zaruret içinde olan bir öğrencinin zekâtı kabul edebileceğini şöyle belirtiyor:

“Zarurete düşen bir şakird, zekâtı kabul edebilir. Risale-i Nur'un hizmetine hasr-ı vakit eden rükünlere ve çalışanlara zekâtla yardım etmek de Risale-i Nur'a bir nevi hizmettir. Hem yardım edilmeli. Fakat hırs ve tama' ve lisan-ı hal ile istemek olmamalı. Yoksa ehl-i dalalet ki hırs ve tama' yolunda dinini feda etmiş. Onlar nazârında kıyas-ı bi'n-nefs cihetiyle "Risale-i Nur'un bir kısım şakirdleri dahi dinini dünyaya âlet ediyorlar." diye çirkin bir ittiham ile taarruzlarına meydan açar.”⁵⁴²

Dini ilimler tahsil etme hizmetinde vakit harcayan kişilere ve çalışanlara zekâtla yardım etmenin bir tür hizmet olduğunu ifade ediyor. Ayrıca, bu yardımın hırs ve tamah ile istenmemesi gerektiğini vurguluyor. Aksi takdirde, dinlerini dünya menfaati uğruna feda eden sapkın grupların, ilim talebelerini dini araç olarak kullanmakla suçlama şeklindeki çirkin saldırılarına neden olabileceği uyarısında bulunuyor. Üstad Nursi yukarıdaki ifadelerle ilmi hizmetlere destek olmanın doğru şekilde nasıl yapılabileceğini ve aynı zamanda dini ihmal edenlerin eleştirilerinden nasıl kaçınılması gerektiğini de ifade etmektedir.

Fıkıh mezheplerinin çoğunluğu, zekâtın Allah'ın Kur'an'da belirtilen amaçlar dışında, yani cami, köprü, kervansaray, sulama kanalları, nehir, yol onarımı, cenaze masrafları, borç ödeme, su kanallarının inşası, cihad araçlarının hazırlanması gibi amaçlar için harcanmasının caiz olmadığını belirtmişlerdir. Zekâtın verileceği kişiler hakkındaki şu aşağıdaki ayeti delil göstermektedirler:

⁵⁴² Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 209.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah'ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir.”⁵⁴³

"انما" kelimesi, kısıtlama (hasr) ve ispat için kullanılır; belirtilenlerin dışındakileri geçersiz kılar. Bu nedenle zekâtın bu amaçlara harcanması caiz değildir. Bunlarda aslında temlik dediğimiz mülkiyet yoktur.

Ancak el-Kasanî, "el-Bedayi" isimli eserinde Allah'ın rızasını kazanma ve iyilikler yolunda çaba gösteren ve ihtiyacı olan herkesi, içine aldığını açıklar. Çünkü *في سبيل الله* dediğimiz Allah'ın yolunda olan, muhtaç olduğu -cami gibi olsa dahi bu kavram içindedir. Bazı Hanefî alimleri de *"في سبيل الله"* Allah'ın yolunda" ifadesini, zengin olsa bile ilim arayışında olan öğrencileri içerecek şekilde yorumlar.⁵⁴⁴

Bediüzzaman Said Nursi r.a. dine hizmet etmek için çalışanların zekât almaya hak kazandığını düşünmektedir. Bu konuda şöyle der:

"... Dünyada dine hizmet için bir şey istememeli ki ihlas kaybolmasın. Toplum bu kişilerin geçimini sağlamakla yükümlüdür. Onlar zekât almaya hak kazanırlar. Ancak bu çalışanlar, insanlardan hiçbir şey istemezler ve bazen kendilerine bağışta bulunulsa bile dine hizmetleri için almazlar..."⁵⁴⁵

Ayrıca zekât almanın dini hizmetlerine zarar vereceğini düşünmeleri halinde, ondan uzak durmaları gerektiğini düşünür ve şöyle der:

"Eski Said'in çocukluk zamanından beri hem kendisi, hem babası fakir oldukları halde, başkalarının sadaka ve hediyelerini almadığının ve alamadığının ve şiddetli muhtaç olduğu halde hediyeleri mukabilsiz kabul etmediğinin ve Kürdistan âdeti talebelerin tayinatı ahalinin evlerinden verildiği ve zekâtla masrafları yapıldığı halde, Said hiçbir vakit tayin almaya gitmediğinin ve zekâtı dahi bilerek almadığının bir hikmeti, şimdi kat'î kanaatimle şudur ki:

⁵⁴³ Et-Tevbe, 9/60.

⁵⁴⁴ Eş-Şirazi, *el-Muhezzeb*, 1/10, 173; el-Kesani, *el-Bedayi*, 2/45; İbni Kudame, *el-Muğni*, 2/667; İbn Abidin, *reddül-Muhtar*, 2/81-85.

⁵⁴⁵ Nursi, *Lemalar*, 208.

Âhir ömrümde Risale-i Nur gibi sırf imanî ve uhrevî bir hizmet-i kudsiyeyi dünyaya âlet etmemek ve menâfî-i şahsiyeye vesile yapmamak için, o makbul âdete ve o zararsız seciyeye karşı bana bir nefret ve bir kaçınmak ve şiddet-i fakr ve zarureti kabul edip elini insanlara açmamak hâleti verilmişti ki, Risale-i Nur'un hakikî bir kuvveti olan hakikî ihlâs kırılmasın. Ve bunda bir işaret-i mânevî hissediyordum ki, gelecek zamanda maişet derdiyle ehl-i ilmin mağlûbiyeti bu ihtiyaçtan gelecektir.”⁵⁴⁶

İmam Nursi, dine hizmet etmek için çalışanların zekât almaya hak kazandığını düşünmektedir. Bu konuda şöyle der:

"... Nâstan gelen maddî ve manevî ücretten istiğna etmekle Sahabelerin sena-i Kur'âniyeye mazhar olan "îsâr" hasletini kendine rehber etmek. Yani: Hediye ve sadakanın kabulünde başkasını kendine tercih etmek ve hizmet-i diniyenin mukabilinde gelen menfaat-ı maddiyeyi istemeden ve kalben talep etmeden, sırf bir ih-san-ı İlâhî bilerek, nâstan minnet almayarak ve hizmet-i diniyenin mukabilinde de almamaktır. Çünkü hizmet-i diniyenin mukabilinde dünyada bir şey istenilmemeli ki, ihlas kaçmasın. Çendan hakları var ki, ümmet onların mâişetlerini temin etsin. Hem zekâta da müstehaktırlar. Fakat bu istenilmez, belki verilir. Verildiği vakitte, hizmetimin ücretidir denilmez. Mümkün olduğu kadar kanaatkârane başka ehil ve daha müstehak olanların nefsinin kendi nefsinin tercih etmek..."⁵⁴⁷

4.8.2. Zekâtın Başka Bir Yere Nakledilmesi Hükümü

İslam hukukçuları, zekâtın toplumsal bir ibadet olma yönünü ve toplumdaki denge ile barışı sağlamadaki rolünü göz önünde bulundurdukları için, genellikle zekâtın toplandığı yerden başka bir yere ihtiyaç olmadan gönderilmesini tasvip etmemişlerdir.

Ancak, örneğin Hanefiler, fakir akrabaları gözetmek, daha muhtaç bir kimseye veya kimselere vermek, bilgin bir kişiye ya da öğrenciye ulaştırmak gibi amaçlarla zekâtın toplandığı yerden başka bölgelere aktarılmasını câiz kabul etmişlerdir. Şafiiler bu hususta daha hassas davranarak, zekâtın malın bulunduğu yerde dağıtılması gerektiğini, ancak o yerde zekâtı alacak kimse bulunmadığında başka bir yere aktarılabilceğini belirtmişlerdir.⁵⁴⁸

⁵⁴⁶ Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2/447.

⁵⁴⁷ Nursi, *Lem'alar*, 175.

⁵⁴⁸ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/475.

Mâlikiler, zekâtın farz olduğu yerde veya yakın bölgelerde dağıtılabileceğini, bu yakın bölgenin de sefer hükümlerinin geçerli olduğu mesafeden kısa olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Hanbeliler ise, muhtaçlar varken zekâtı başka bölgelere gönderenlerin gnahkar olacağını, ancak buna rağmen zekâtını başka bölgelere gönderenlerin zekât borçlarının ödenmiş sayılacağını dile getirmişlerdir.⁵⁴⁹

Cumhurun görüşüne göre, bir malın zekâtının o malın kazanıldığı ve bulunduğu yerde dağıtılması gerektiği, böylece o bölge halkının ihtiyaçlarına öncelik verilmesi gerektiği yönündedir. Ancak şehirleşmenin ve köyden kente göçün hızlandığı, ticaret ve sanayinin belli bölgelerde yoğunlaştığı göz önüne alındığında, zekâtın dağılımında ülke genelini, hatta dünyadaki tüm ihtiyaç sahibi Müslümanları düşünmek ve mümkün olduğunca sosyal dengeyi sağlamak gerekmektedir.⁵⁵⁰

Üstad Nursi'nin bu konudaki görüşü, arkadaşlarından biri olan Molla Hamid'in sözlerinde belirtilmiştir. Molla Hamid şöyle der:

"Biz, Üstad ile birlikte Arak Dağı'nda harabe bir manastırdaydık. Bir gün, Hüseyin Paşa, iki refakatçisi ile birlikte Üstad'ı ziyaret etmeye geldi. Atlarını harabe manastırın kapısında bulunan ağaçlara bağladıktan sonra, büyük bir edep içinde Üstad'ın huzuruna geldiler ve elini öptüler. Hüseyin Paşa uzun boylu, heybetli bir şahsiyetti ve o dönemin paşalarına özgü nişanlar ve madalyalar takıyordu. Mendilini çıkardı..."

Yaklaşık yarım kilo altın değerinde olan bir şeyi çıkarıp yere koydu. Üstad ona sordu: "Bu nedir?" Hüseyin Paşa, "Ruhum sana feda olsun, bu zekâtım, onu size getirdim, malımın helalinden çıkardım," dedi. Üstad: "Etrafında, akrabaların arasında, köyünde hiç mi kimse bulamadın da buraya getirdin?" diye sordu. Hüseyin Paşa, "Efendim, akrabalarım ve çevremdeki herkes zengin, fakir yok. Bu yüzden sizin hak ettiğinizi düşündüm," dedi. Üstad: "Zekâtı nakletmek caiz değildir. Neden buraya getirdin ve birçok köyü ve kırsalı aştın?" dedi ve zekâtı ondan kabul etmedi."⁵⁵¹

Üstad, zekâtı uzak bir yere getirmesini doğru bulmamış ve ona, bulunan çevrede fakir bulunmasa bile, zekâtın yerel ihtiyaç sahiplerine verilmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Üstad, bu yaklaşımıyla, İslam'da zekâtın dağıtımı konusunda yerel

⁵⁴⁹ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/475.

⁵⁵⁰ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/475-478.

⁵⁵¹ Nursi, *Mufasssal tarihçesi hayat*, 1/675-690.

toplulukların ihtiyaçlarına öncelik verilmesi gerektiğini savunduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, bu olay, dini kurallara bağlılığın ve yerel toplulukların refahını sağlamanın önemine dikkat çekmektedir.

4.8.3. Zekâta Tabi olan Mallar ve Zekât vermenin Hükümü

Mallarda zekâtı gerektiren temel ilke, o malın artış özelliğidir. Buna göre, artabilen ve çoğalabilen her mal zekâta tabidir. Çoğalamayan ve sabit kalan her mal ise zekâta tabi değildir.⁵⁵²

Gümüş için nisab miktarı 200 dirhem, altın için 20 miskaldır.⁵⁵³ Hayvanlar için ise 5 deve, 30 sığır, 40 koyun; toprak ürünlerinde ise (cumhura göre) 5 vesktir (buğdayda 653 kg.). Ebû Hanife'ye göre toprak ürünlerinin azı da çoğu da zekâta tabidir ve toprak ürünlerinin zekâtında nisab aranmaz.⁵⁵⁴

Nisab miktarlarının belirlenmesinde kullanılan bu malların, o dönemin en yaygın zenginlik aracı olduğu açıktır. Nisabın bu mallar üzerinden belirlenmesi de bu yaygınlıkla ilişkilidir.⁵⁵⁵ Zira bugün, banknot gibi mal servet sermaye ifade edecek birçok öründe zekât söz konusudur.

Ebu Hanifeye göre, zirai ürünlerde az veya çok her miktar için zekât farzdır. Buna göre, ürünün tamamında ya onda biri ya da yirmide biri alınır. Su bedava sağlanıyorsa, yani yağmur suyu, nehir suyu veya yeraltı suları ile sulanıyorsa zekât oranı onda bir, su bir maliyetle sağlanmıyorsa oran onda birdir. Suyu erişmek için herhangi bir alet veya çaba gerekmeyen durumlarda, yani suyun yer yüzeyine yakın olduğu ve bitkilerin köklerinin doğal olarak suya ulaşabildiği durumlarda da zekât oranı onda birdir.⁵⁵⁶

Sulama maliyeti olanlarda zekât oranı yirmide birdir. Bu, suyun hayvanlarla, dolaplarla, su çarklarıyla veya diğer araçlarla taşınması gibi durumlarda geçerlidir. Ayrıca, suyun bir nehirden bir kanalla tarlaya ulaştırılması ve suyun yüzeye çıkarılması için bir alet veya çaba gerektirmesi durumunda da aynı hüküm

⁵⁵² el-Hin vd., *el-Fıkhu'l-menheci ala Mezheb'il- İmam eş-Şafii*, 2/165.

⁵⁵³ 200 dirhem gümüş ve 20 miskal altın için, Din İşleri Yüksek Kurulu, nisabın esas alınmasında 20 miskal altının 80.18 gr, 200 dirhem gümüşün ise 561.2 gram olmasını esas almıştır. (Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/441.)

⁵⁵⁴ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/441.

⁵⁵⁵ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/442.

⁵⁵⁶ Ebu Bekr Muhammed bin İbrahim İbnül Münzir en-Nisaburi, *el İşraf ala mezahibi ehlil ilm fil ictima vel ihtilaf*, (Dar'ül-Kutub'il-İlmiye:2019), 3/26.

geçerlidir. Genel kural, suyun yüzeye çıkarılması için bir alet veya iş gerektirdiğinde yirmide bir zekât verilmektir.⁵⁵⁷

Bunlarla yanı sıra son zamanlarda İslam konferansına bağlı İslam Fıkıh Kurulu, Cidde’de yapmış olduğu VI. Dönem toplantısında almış olduğu 15 nolu kararında özetle şöyle demiştir:

Çiftçilerin ürünlerini yetiştirirken yapmış oldukları masrafları düşükten sonra mı yoksa düşmeden mi zekâtlarını vermeleri konusunda üç görüş ileri sürülmüştür.

1. Bütün masraflar düşükten sonra kalan kısmın zekâtı verilecek.
2. Masrafları düşmeden ürünün tamamı zekâta tabi tutulacak.
3. Toplam ürünün üçte birini düşüp, üçte ikisinin zekâtı verilecek.

Toplantıya katılan üyeler, yapılan müzakereler sonucunda üçüncü görüşü benimseyerek; yapılan masraflara karşılık olarak toplam ürünün üçte biri çıka rıldıktan sonra kalan üçte ikilik kısmın, sulama türüne göre zekâtının verilmesi, yani yağmur suyuyla sulanıyorsa onda birinin, aletle sulanıyorsa yirmide birinin zekât olarak verilmesi gerektiğine karar vermişlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din işleri Yüksek Kurulu da; tarımsal ürünlerin zekâtında, elde edilen hâsılattan (gayr-i saft), ürün için yapılan günümüz tarım şartlarının getirmiş olduğu ekstra masraflar çıkarıldıktan sonra, geriye kalan ürünün nisap miktarına ulaşması halinde, tabii yollarla sulanan arazide 1/10. masraf veya emekle sulanan arazide ise 1/20 oranında zekât verilmesi gerektiği kararına varmıştır.⁵⁵⁸

Bazı görüşlere göre, her biri kendi kısmına göre değerlendirilir⁵⁵⁹

Bediüzzaman Said Nursi, bunu açıklayarak ayrıca bunun hikmetini şu sözleriyle belirtir:

"Cenab-ı Hak, bir kısım maldan onda bir veya bir kısım maldan kırkta bir kendi verdiği malından birisini bizden istedi; tâ bize fukaraların dualarını kazandırsın ve kin ve hasedlerini men'etsin. Biz hırslımız için tama'kârlık edip vermedik. Cenab-ı Hak, müterakim zekâtını kırkta otuz, onda sekizini aldı."⁵⁶⁰

⁵⁵⁷ Molla hilmi el-koği, *Hediyetül Habib* (Eski Dizgi) 95.

⁵⁵⁸ Mehmet Keskin, *Şafii Fıkhi*, 1/544.

⁵⁵⁹ İbni Kudame, *el-Muğni*, 2/698; İbn Abidin, *reddül-Muhtar*, 2/49-55.

⁵⁶⁰ Nursi, *Mektubat*, 387.

Bediüzzaman Said Nursi yukarıdaki metinde sayısal ifadelerle zekâtın verilmesi gereken oranı mücmel olarak belirlerken, aynı zamanda Allah'ın belirlediği zekât oranlarının sosyal ve manevi önemini de anlatır. Zekât vermek, sadece maddi yükümlülük değil, aynı zamanda manevi bir yükümlülük olduğunu ifade eder. Zekât vermeyenin, zekât kadar belki zekât miktarından daha fazla malın telef olması söz konusu olduğu hikmetini vurgulamaktadır. Bu sebeple mal sahipleri böyle bir durumla karşılaşmaması için malından zekât vermeye gayret göstermeleri gerekir.

4.8.4. Zekât ve Sadakanın Geçerlilik Şartları

Zekât verme yükümlülüğü taşıyan bir Müslümanın zekâtını geçerli kılacak şartlar, yani zekâtın geçerliliği için gerekli koşullar üzerinde durulacaktır. Fakihler tarafından üzerinde özellikle durulan iki önemli geçerlilik şartı bulunmaktadır: Bunlar, mükellefin ibadet niyeti ve yapılan ödemenin uygun kişilere verilmesidir.⁵⁶¹ Zekât ve sadakaların kabul şartları, Fıkıh ve ilmihal kitaplarında beyan edilmektedir. Şu âyet, bunların başlıcalarını şöyle ifade eder:

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ “Onlar, kendilerine rızık olarak ver diklerimizden infak ederler.”⁵⁶²

Bediüzzaman, bu âyetin açıklamasında bunlara şöyle dikkat çeker:

Zekât/Sadakanın en iyi yönüyle yapılabilmesi için bazı şartlar vardır:

- Sadaka verirken israf israf yapılmamalıdır. Yoksa kendi muhtaç duruma geçer, verdiğiinden nedeniyle kendini kınamaya başlayacaktır.
- Birisinden alıp birilerine vermek şeklinde değil de, kendi malından vermelidir.
- Minnet ettirmemeli bir beklenti içine olunmamalıdır. "Verince fakir olacağım" diye korkmamak gerekir.
- Sadece maldan tasaddukta bulunmamak, ilmen, fikren ve fiilen de sadaka vermek.
- Alan kişinin bunu sefahette kullanmayıp nafakasında ve zaruri ihtiyaçlarında kullanması gerekir.

⁵⁶¹ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 1/436.

⁵⁶² El-Bakara, 2/3.

İşte bu nükteleri fehimlere ihsanda bulunmak, bu şartları hissettirmek için Kur'an "onlar tasaddukta bulunurlar" veya "onlar zekât verirler" demek yerine, "Onlar, kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler." demeyi tercih etti.

من in tercihinde israfın reddine işaret vardır. Çünkü bu ifade, baziyet bildirir.⁵⁶³

وَمِمَّا nın öne alınması kendi malından vermeye dikkat çeker.

رَزَقْنَا "Rızık olarak verdik"

Bu ifade, minneti kesmeye işaret eder. Yani, "veren Allah'tır, sen sadece vasıtasın."

Rızık verenin Allah olduğunun hatırlatılması, "Arşın sahibi azaltır diye korkma." manasına bir işarettir.⁵⁶⁴

Neyi infak edeceklerinin belirtilmemesi, sadakanın ilim ve fikir gibi çeşitli şekillerde olabilmesine bakar.

يُنْفِقُونَ "İnfak ederler"

Bu kelime "nafaka" kökünden gelmesi itibariyle, sadakayı alan kimsenin bunu nafakasında ve zarurî ihtiyaçlarında kullanmasına işaret eder.⁵⁶⁵

Toplum içinde varlıklı bireyler olduğu gibi, yoksul insanlar da bulunmaktadır. Bu durum, hem bireylerin kişisel imtihanıdır hem de toplumun bir imtihanıdır. Zenginlik nimetinin şükrü, sadece "Elhamdülillah, maddi durumum iyi" demekle ifade edilemez. Zira zekât miktarı, zenginin malı olarak değil, fakirin hakkı olarak kabul edilmektedir. Zengin, bu miktarı gönül rahatlığıyla vermeli ve hatta daha fazlasını sadaka olarak vermeyi düşünmelidir.⁵⁶⁶

Dünyanın her yerinde hangi dinden olursa olsun cömert insanlar bulunmaktadır. Hatta bazı ateistler bile vicdanlarıyla hareket ederek başkalarına yardım etme konusunda gayret gösterebiliyorlar. Bediüzzaman, daha önce bahsedilen "niyet" konusunun bir benzeri olarak yapılan yardımların zekât niyetiyle yapılması gerektiğini şöyle vurgular:

“İhsanlar zekât namına olmazsa, üç zararı var. Bazan da faidesiz gider. Çünkü

⁵⁶³ Yani onlar bütün mallarını değil bir kısmı verirler.

⁵⁶⁴ Rivayete göre Peygamber Efendimiz Bilal-i Habeşi'nin yanına varır. Bilal'in yanında bir miktar hurma vardır. Peygamberimiz "Ya Bilal, bu ne?" diye sorar. Bilal, "bunu Size ikram için saklıyordum" deyince Peygamberimiz şöyle der: "Bunun sana cehennem ateşinde bir duman olmasından korkmuyor musun? Ey Bilal, infak et, arşın sahibi azaltır diye korkma!" (Celaleddin Süyûti, *Camiu's-Sağır*, Daru'l-Fikr, Beyrut. Hadis No: 1508.)

⁵⁶⁵ Nursi, *İşaratü'l-İ'caz*, 53-54; Sözler, 370-371.

⁵⁶⁶ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 253.

Allah namına vermediğin için, manen minnet ediyorsun; bîçare fakiri minnet esareti altında bırakıyorsun.

Hem makbul olan duasından mahrum kalıyorsun.

Hem hakikaten Cenab-ı Hakk'ın malını ibadına vermek için bir tevziat memuru olduğun halde, kendini sahib-i mal zannedip bir küfran-ı nimet ediyorsun.

Eğer zekât namına versen; Cenab-ı Hak namına verdiğin için bir sevap kazanıyorsun, bir şükran-ı nimet gösteriyorsun. O muhtaç adam dahi sana tabasbus etmeğe mecbur olmadığı için, izzet-i nefsi kırılmaz ve duası senin hakkında makbul olur. Evet, zekât kadar, belki daha ziyade nafîle ve ihsan yahut sair suretlerde verip riya ve şöhret gibi, minnet ve tezlil gibi zararları kazanmak nerede? Zekât namına o iyilikleri yapıp, hem farzı eda etmek, hem sevabı, hem ihlası, hem makbul bir duayı kazanmak nerede?"⁵⁶⁷

Anlaşılan odur ki, Allah için vermek ve kendini bir dağıtıcı olarak görmek gerekir. Aksi halde kişi kendini gerçek mal sahibi sanabilir ve yardım aldığı kişiye minnet duyabilir.

Ayrıca, Üstad, zekâtın bir ibadet olduğu ve bu nedenle mükellefin niyet ve kastının önemli olduğu vurguluyor. Diğer ibadetlerde olduğu gibi zekâtın geçerli olabilmesi için ibadet bilinç ve niyetinin bulunması gerekiyor. Bu şekilde, zekât sadece toplumsal bir sorumluluk değil, aynı zamanda Allah'a kulluğun bir göstergesi olarak yerine getirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Toplumlarda zengin ve fakir iki sınıf vardır. Sağlıklı bir toplumun ortaya çıkması için zenginlerin fakirlere merhamet edip yardımlarına koşması gerekir. Bu yapılmadığı takdirde bu sınıflar arasında uçurumlar oluşur. İnsanlık tarihinde bütün ihtilallerin temelinde faizin kaynağı olan “sen çalış ben yiyeyim.” düşüncesi vardır. Hem bütün zulüm, merhametsizlik ve ahlaksızlıkların temelinde de fakir ve muhtaç insanları düşünmeyip “ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölse bana ne!” felsefesi vardır. Bu iki yanlış düşünceyi kaldırıp zenginler ile fakirlerin arasındaki uçurumu kapatacak olan zekâtın yerleştirilmesi ve faizin haram kılınmasıdır. Faizin haram kılınması, “sen çalış ben yiyeyim.” düşüncesini; zekâtın farz kılınması da “ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölse bana ne!” felsefesini ortadan kaldırır. Böylece toplumda huzursuzluklar sona erer.⁵⁶⁸

⁵⁶⁷ Nursi, *Mektubat*, 274.

⁵⁶⁸ Nursi, *Zülfikar*, 25.

4.9. Bediüzzaman'ın Hac ile İlgili Hikmet ve Fıkhi Görüşleri

Bediüzzaman Said Nursi; hac mevsiminde dünyanın hemen hemen her yerinden gelen Müslümanların cemaatlerle namaz kılması, Kâbe'yi tavaf etmesi, duâlarda bulunması ve mübarek kelimelerle Allah'a yönelmesi öncelikle "Tevhid" hakikatini hatırlatmakta, aynı şekilde Müslümanların ortak şuurla hareketini sağladığı için İslâmiyet'in ve Müslümanların alamet-i farikası şeklinde vugulamaktadır.

4.9.1. Hac ve Umre'nin Anlamı

Hac kelime anlamı olarak; bir şeyi yapmaya niyet etmek anlamına gelir.⁵⁶⁹ Fıkıh ıstılahında ise; belirli şartlar dahilinde özel bir ibadeti gerçekleştirmek üzere Kâbe'yi ziyaret etmek anlamına gelmektedir.⁵⁷⁰

Umre kelime anlamı olarak, İmar, ziyaret etmek demektir. Fıkıhta ise; belirli şartlar altında özel bir ibadeti gerçekleştirmek üzere, hac zamanları dışında Kâbe'yi ziyaret etmeye denir.⁵⁷¹

4.9.2. Haccın Meşrûiyet zamanı

Hac ve umrenin farz kılındığı tarihler hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Hicretin 5., 6., 7., 8. veya 9. yılında farz kılındıkları öne sürülmüştür. Ancak en kuvvetli görüş, Hicretin 9. yılında farz kılındıkları yönündedir.⁵⁷²

4.9.3. Hac ve Umrenin Hükmü ve Önemi

Haccın hükmü ve delili: Hac; müçtehidlerin icmasıyla farzdır ve İslam'ın rükünlerinden bir rükündür. Bu hususta muhalefet eden yoktur. Delili: Kitab, sünnet ve icmâdır.⁵⁷³

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا* "Yoluna gücü yeten herkesin, Beytullah'a gidip haccetmesi, insanlar üzere rinde Allah'ın bir hakkı (farz)dır."⁵⁷⁴

⁵⁶⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 3/778

⁵⁷⁰ Muhammed Ebül-Hüda es Sayyadi er-Rifai, *Dav'üş-Şems fi-Kavlihi (s.a.v.) Büniye'l-İslamü ala-Hams* (İstanbul: Derse'adet, 1999), 2/185.

⁵⁷¹ Mehmet Keskin, *Şafii Fıkhu*, 1/599.

⁵⁷² Mehmet Keskin, *Şafii Fıkhu*, 1/599.

⁵⁷³ Muhammed Ebül-Hüda es Sayyadi er-Rifai, *Dav'üş-Şems fi-Kavlihi (s.a.v.) Büniye'l-İslamü ala-Hams* (İstanbul: Derse'adet, 1999), 2/186.

⁵⁷⁴ Al-i İmran, 3/97.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"İslâmiyet beş tem üzerinde kurulmuştur. Bunlar; Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Mammed'in de O'nun Rasûlü olduğuna şahâdet etmek, namaz kılma zekât vermek, Ramazan orucu tutmak ve yoluna gücü yetenin haccetmesidir."*⁵⁷⁵

Yukarıdaki ayet ve hadislere bakıldığı zaman hac ibadeti imkanı olan her bir müslümanın yerine getirmesi gereken bir ibadettir.

Dolayısıyla kelime-i şهادet kalp ile ilgili, namaz bedensel, zekât malî bir ibadet olduğu gibi, hac da hem bedensel hem de malî aynı zamanda meşakkatli bir ibadet özelliği taşıdığı nedeniyle büyük kapsamlı genel kulluk şeklinde bir ibadeti gerçekleştirmektedir.

Bu manevi mertebeyi kazanmakla alakalı Bediüzzaman Said Nursi şöyle diyor:

“İşte, hacda pek kesretli Allahu ekber denilmesi şu sırdandır. Çünkü, hacc-ı şerif, bil'asale herkes için bir mertebe-i külliyyede bir ubûdiyettir. Nasıl ki bir nefer, bayram gibi bir yevm-i mahsusta, ferik dairesinde, bir ferik gibi padişahın bayramına gider ve lûtf una mazhar olur. Öyle de, bir hacı, ne kadar âmi de olsa, kat'-ı meratip etmiş bir velî gibi, umum aktâr-ı arzın Rabb-i Azîmi ünvanıyla Rabbine mütevecchihtir, bir ubûdiyet-i külliye ile müşerreftir. Elbette, hac miftahıyla açılan meratib-i külliye-i Rububiyet ve dürbünüyle nazarına görünen âfâk-ı azamet-i Ulûhiyet ve şeâiriyle kalbine ve hayaline gittikçe genişlenen devâir-i ubûdiyet ve meratib-i kibriyâ ve ufk-u tecelliyatın verdiği hararet, hayret ve dehşet ve heybet-i Rububiyet Allahu ekber, Allahu ekber ile teskin edilebilir. Ve onunla, o meratib-i münkeşife-i meşhude veya mutasavvere ilân edilebilir.”⁵⁷⁶

4.9.4. Haccın Hikmetlerini Anlama Yönü

Şöyle ki; ibadetlerin dışsal yönlerinin yanı sıra çeşitli hikmetlerinin de varlığı inkâr edilemez. Bu nedenle, ibadetlerin yerine getirilme şekillerinin öğrenilmesi kadar, bu hikmetlerin anlaşılması da bir gerekliliktir. Özellikle hac gibi, birçok sembolik anlam taşıyan fiilleri barındıran bir ibadetin özünün ve ruhunun kavranması, ayrı bir önem arz etmektedir. Zira hac, baştan sona sembollerle dolu bir ibadettir. Adeta bir semboller haritasıdır. Tavaf, sa'y, şeytan taşlama, Arafat'ta vakfe gibi fiil ve davranışların hepsinin hikmet ve sembolik anlamları mevcuttur.

⁵⁷⁵ Buhârî, *İmân* 1, 2; Müslîm, *İmân* 19, 22; Tirmizi, *İmân* 3; Nesâî, *İmân* 13.

⁵⁷⁶ Nursi, *Sözler*, 280.

Üstad Bediüzzaman, hacla ilgili bağımsız bir eser yazmamış olsa da, eserlerinde zaman zaman hacca değinmiştir.

Bediüzzaman, daha sonra konunun hacca bakan yönüne dair şöyle ifade eder:

“Rüya hacda sükût etti. Çünkü haccın ve ondaki hikmetin ihmali, musibeti değil, gazap ve kahrı celbetti. Cezası da keffaretü'z-zünub değil, kessaretü'z-zünub oldu. Haccın bahusus tearüfle tevhid-i efkârı, teavünle teşrik-i mesafiyi tazammun eden içindeki siyaset-i aliye-i İslâmiye ve maslahat-ı vasia-i içtimaiyenin ihmalidir ki, düşmana milyonlarla İslâmı, İslâm aleyhinde istihdama zemin ihzar etti. İşte Hind, düşman zannederek, hâlbuki pederini öl- dürmüş, başında oturmuş bağıırıyor. İşte Tatar, Kafkas, öldürölmesine yardım ettiğı şahıs biçare valideleri olduğıunu "Ba'de harabi'l-Basra" anlıyor. Ayakucunda ağlıyorlar.

İşte Arab, yanlışlıkla kahraman kardeşini öldürüp hayretinden ağlamayı da bilmiyor.

İşte Afrika, biraderini tanımayarak öldürdü, şimdi vaveylâ ediyor.

İşte âlem-i İslâm, bayraktar oğlunu gafletle bilmeyerek öldürmesine yardım etti, vâlîde gibi saçlarını çekip âh u fizar ediyor.

Milyonlarla ehl-i İslâm, hayr-ı mahz olan sefer-i hacca şedd-i rahl etmek yerine, şerr-i mahz olan düşman bayrağı altında dünyada uzun seyahatler ettirildi.”⁵⁷⁷

Bediüzzaman, yukarıdaki değlendirmelerinde haccın iki temel hikmetine değinir:

1. Müslümanların birbirlerini tanıyıp fikir birliğı yapmaları.
2. Birbirlerine yardım ederek ortak çalışmalar yürütmeleri.

Haccın ihmal edilmesi, Müslümanların I. Dünya Savaşı'nda birbirleriyle karşı karşıya gelmeleri gibi ciddi sonuçlar doğurduğunu ifade ediyor. Haccı ve onun hikmetlerini ihmal etmek, sadece musibeti değil, aynı zamanda gazap ve kahrı da intaç edebiliyor. Bunun sonucu olarak, günahların kefareti değil, günahların (Müslümanların karşılaştığı zor durumların) daha da kötü bir hal alma durumu olabiliyor.⁵⁷⁸

Haccın ihmal edilmesi bu tür sonuçlara yol açmıştır. Örneğın, Hindistan'dan gelen Müslümanlar, "Osmanlı tehlikede, sizi onlara yardım etmeye götürüyoruz" denilerek gemilerle Çanakkale'ye getirilmiş ve Osmanlı'ya karşı savaşımışlardır.

⁵⁷⁷ Nursi, *Asar-ı Bediyye*, 165-166.

⁵⁷⁸ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 240-245.

Müslümanlar, tamamen hayırlı olan hac yolculuğunu yapabilecekleri halde, bunu ve haccın gerektirdiği hikmetleri ihmal etmişlerdir. Sonuç olarak, şer olan "düşman bayrağı altında dünyada uzun seyahatlere" maruz kalmışlardır.⁵⁷⁹

Bu yorumlar, üzerinde uzun süre düşünmeyi gerektirecek önemli mesajlar içerir. Yüz yıl öncesine kıyasla İslam Dünyası olarak daha iyi bir durumda olsak da, haccın hikmetlerinden biri olan "Müslümanlar olarak birbirimizi tanıyıp fikir birliği yapmak ve birbirimize yardım ederek ortak çalışmalar yürütmek" gibi ilkeleri tam olarak anladığımız ve yerine getirdiğimiz söylenemez. Örneğin, dünyanın en kalabalık İslam ülkesi olan Endonezya, ülkemizin gündeminde neredeyse hiç yer almamaktadır. Oysa karşılıklı ziyaretler, ekonomik ilişkiler, kültürel etkinlikler ve sportif faaliyetler gibi çalışmalarla birbirimizi daha iyi tanımak ve ciddi destek sağlamak hem mümkündür hem de gereklidir.

Dünyanın dört bir yanından gelerek hac görevini birlikte yerine getiren inanların her biri umum aktar-ı arzın Rabb-ı Azîmi ünvanıyla Rabbine müteveccih-tir. Bundan dolayı, “Bir hacı, ne kadar âmi de olsa, kat'-ı merâtib etmiş bir veli gibi,..” Rabbine dönük hale geliyor. Hac yoluyla kazanılan bu yüce mertebeyi Üstad Hazretleri, bayram günlerinde bir askerin doğrudan padişahın huzuruna çıkıp onunla konuşabilmesine benzetiyor.

Bediüzzaman Said Nursi, haccın hikmetlerinin bir kısmını ise şu şekilde ifade ediyor:

“Taarrüfle tevhid-i efkârı, teavünle teşrik-i mesaiyi tazammun eden içindeki siyaset-i âliye-i İslâmiye ve maslahat-ı vâsia-i içtimaiye” diye sıralayarak tamamlıyor. Üstadın bu hikmetli tespitleri değerlendirdiğimizde hacda:

- Taarrüfle tevhid-i efkâr: Tanışarak fikir birliğine varıldığı,
- Teavünle teşrik-i mesaiyi tazammun: Yardımlaşarak İslam âleminin çalışma düzenini sağlamak ve ortak çalışma, yardımlaşma düzeni kurulması.
- İçindeki siyaset-i âliye-i İslâmiye: İslam'ın yüksek siyaseti ve devlet yönetimindeki eksikliklerin ele alınması, yüksek İslam siyasetinin şura ve meşveret yoluyla gerçekleştirilmesini.
- Maslahat-ı vâsia-i içtimaiye: Geniş sosyal ve toplumsal hayatın faydasına yönelik yapılan çalışmalar şeklinde; hacc ibadeti bu tür hikmetleri de içinde barındırıyor.

⁵⁷⁹ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 240-245.

Hac, ruhun Allah'a yükselişini temsil ettiği için, Kâbe bir hedef değil, belki de sonsuzluğa ve bu manevi atmosfere geçişin başlangıcıdır. Dışarıdan bakıldığında sembolik hareketler gibi görünen hacdaki her fiil ve davranışın bir anlamı olup, mümini eğitici ve bilinçlendirici bir yönü ve hikmeti vardır.⁵⁸⁰

Hac, Müslümanların yıllık kongre ve buluşmaları gibidir. Dünyanın dört bir yanından insanlar, hac mevsiminde Kâbe'ye akın ederler. Renkleri ve dilleri farklı olan bu kişiler, aynı inanç ve heyecanla Kâbe'de Allah'a ibadet ederler. Aynı "*leb-beyk*" sözleriyle Allah'a teslimiyetlerini dile getirirler, "*la şerike lek*" derken birlikte İslam'ın tevhid inancını haykırırlar. Birçok din ve felsefi ekolün çözemediği ırkçılık sorununun İslam'da nasıl çözüldüğü hacda daha iyi anlaşılmıştır. Rengarenk insanlar, aynı sade kıyafetler içinde yan yana ibadet ederler. İslam'ın evrenselliği hacda daha belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir.⁵⁸¹

Aynı zamanda Hac, kul ile Allah arasında büyük bir bağ oluşturma yanısıra, ekonomik, siyasi, kültürel gibi birçok etkinliğe de uygun bir ortam sağlar. İslam ülkeleri, hacda ürünlerini tanıtabilir, sorunlarını birlikte tartışabilir ve birbirlerinin olumlu yönlerinden faydalanabilirler.

Günümüzde haccın bu yönünün ihmal edilmesi sonucunda birçok Müslüman haccı sadece bir ibadet olarak görmekte ve İslam dünyası haccın genel faydalarından mahrum kalmaktadır. Hatta denebilir ki, hac daha çok Müslümanlardan ziyade gayrimüslimlerin ilgisini çekmektedir. Çünkü İslam ülkeleri aralarında güçlü ekonomik bağlar kuramadıklarından, hacda başka ülkelerin ürünleri satılmakta ve kazançları bu ülkeler elde etmektedir.⁵⁸²

4.9.5. Kurban Bayramına Haccü'l-Ekber Demenin Durumu

Hacc-ı Ekber, Arapça "الحجّ الكبير" teriminin Osmanlıca söylenişidir ve kelime olarak "En Büyük Hac" demektir, Kur'ân-ı Kerim Tevbe suresi 3. ayette söz konusu edilmektedir. Ancak niçin "hacc-ı ekber" denmiştir? Bu konudaki rivayetler tarandığında çok değişik değerlendirmelerle karşılaşmaktayız. Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) bir kurban bayramı gününde, "Bugün ne gündür?" diye sormuş. Kurban

⁵⁸⁰ Bünyamin Erol, vd. *Haccı Anlamak* (TDV. Ankara 2018), 17-18.

⁵⁸¹ Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 240-250.

⁵⁸² Eren, *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhi Tespitler*, 258.

bayramı günüdür, demişler, O da bunun üzerine, "Bugün hacc-ı ekber günüdür." buyurmuşlardır.⁵⁸³

Hâzin'in bir ifadesine göre: "Hacc-ı ekber Rasulüllah'ın veda haccıdır ve o gün bir cuma günü idi." İbnü l-Kayyim'in aldığı bir rivayet de işaretiyle bunu destekler.⁵⁸⁴

Ali el-Kârî' (ö.1014/1605) Haccı-ı ekber hakkında dört görüş var olduğunu söyler:

- a) Arefe günüdür.
- b) Kurbanın birinci günüdür.
- c) Ifâda Tavafinın yapıldığı gündür.
- d) Bütün hac günleridir.⁵⁸⁵

El-Heytemi ise Hacc-ı Ekber, İfrad Hacı olduğunu söylemektedir.⁵⁸⁶

Bediüzzaman Said Nursi hazretleri ise bu konuya açıklık getirmek mahiyetinde olmakla birlikte müfessirlerin çoğunluğuna mütabık, Kurban Bayramı'nın cuma gününe denk gelmesinin de Hacc-ı Ekber anlamına gelip, bu durumda hac ibadetinin daha faziletli ve kıymetli olduğu belirtilmektedir, bu konuyla ilgili şöyle der:

"... Cuma gününe rast gelen bu bayram, çok kıymetli olan Hacc-ı ekber olduğundan, Hacca bu sene gidenler çok kazanmışlar. Cenab-ı Hak bizi de onların hayırlı dualarına hissedar eylesin amin."⁵⁸⁷

Literatürde Cuma gününe rastlayan Kurban Bayramı'nın Hacc-ı Ekber olarak nitelendirilmesi doğru olduğu ve bu yıl hacca gidenlerin çok büyük bir manevi kazanç elde ettikleri bu metinde ifade edilmektedir.

Ayrıca hac ibadetinin önemini vurgulamakla beraber, manevi değerine dikkat çekmektedir.

Dolayısıyla yukarıdaki görüşler birbiriyle çelişiyor değildir. Zira küçüklük büyüklük nisbî kavramlardır. Buna göre cumaya rastlayan hac, rastlamayandan,

⁵⁸³ Ebu Dvud, "Menasik", 66.

⁵⁸⁴ İbnü l-Kayyim el-Cevzi, *Zâd'ül-Me'âd*, I/204.

⁵⁸⁵ Ali el-Kârî, *el-Hazzuül-evferfilhaccil-ekber*; Risalenin tam metni için bkz. Hüseyin el-Mekki, *İradü's-Sari*, 310-330.

⁵⁸⁶ El-Heytemi, *Fethu'l-Bari*, 6/301.

⁵⁸⁷ Badıllı, *Mufasssal Tarihçe-i Hayat*, 2/1081.

haccı ifrad kırandan, mutlak hac umreden daha büyüktür. Bu itibarla hepsine "hacc-ı ekber" denebilir.

Hac, Müslümanların yıllık kongreleri gibidir. Dünyanın her tarafından insanlar, hac mevsiminde akın akın Ka'be'ye koşarlar. Rengi ayrı, dili ayrı bu insanlar, aynı inanç, aynı heyecanla Kâ'be'de Allah'a ibadet ederler. Aynı "lebbeyk" sözleriyle, İslâm'ın tevhid inancını aksettirirler. Pekçok din ve felsefî ekolün bir türlü halledilmediği ırkçılık illetinin, İslâm'da tedavi edildiği hac'da daha iyi anlaşılır. Rengarenk insanlar, aynı sade kıyafetler içinde, yan yana ibadet ederler. İslâm'ın evrenselliği Hac'da daha bariz bir şekilde görülür. Hac, kul ile Allah arasında muazzam bir irtibat vesilesi olması yanında, ekonomik, siyasi, kültürel pek çok etkinliklere de uygun bir zemin meydana getirir. İslâm ülkeleri, mamüllerini hac'da pazarlayabilir, problemlerini beraberce tartışabilir, birbirlerinin güzel yönlerinden etkilenebilirler. Günümüzde haccın bu boyutunun ihmali neticesi olarak, pek çok Müslüman haccı mücerred bir ibadet olarak görmekte, İslâm âlemi haccın küllî neticelerinden mahrum kalmaktadır.

5. SONUÇ

Bediüzzaman Said Nursi (1878-1960) (r.a.) XX. yüzyılda yaşamış, hayatını ilim, iman ve Kur'an hizmetine adanmış bir müceddid olarak tanınır. Şahsiyeti, cesareti ve ilmi kişiliğiyle dikkat çeken Bediüzzaman Hazretleri, Risale-i Nur gibi önemli bir ilmi miras bırakmıştır.

İslami ilimlerle fen bilimlerini birlikte okutmayı ve aynı zamanda uluslararası düzeyde El-Ezher Üniversitesi'yle eşdeğer 'Medreset'üz-Zehra' üniversitesinin birçok yerde kurulmasını hedefleyen Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a.) külliyesi, kendine özgü bir üslupla telif edilmiştir.

Kendine özgü bir üslupla telif edilen Bediüzzaman Said Nursi eserleri, ülkemizin bazı ilahiyat fakülteleri başta olmak üzere, İslam ülkelerinde El-Ezher Üniversitesi'nde olduğu gibi, Batı'da da Harvard ve Oxford gibi üniversitelerde araştırılmakta ve kürsüler kurulmaktadır. Bediüzzaman Said Nursi ve eserleri hakkında yapılan bu araştırmalar, onun düşüncelerinin dünya genelinde geniş bir coğrafyada ilgi gördüğünü göstermektedir.

Bu gelişmelere rağmen, Risale-i Nur ile ilgili akademik camiada hak ettiği genişlik ve derinlikle bir çalışmanın olmaması göz önünde bulundurularak, Risale-i Nur'da geçen fıkıhın *ibadetler* konusunu araştırarak akademik bağlamda camiaya katkıda bulunmayı hedefledik.

Te'lif ettiği Risale-i Nur Külliyesi, tefsir ve kelam ilmine yönelik eserler olmakla beraber, fıkıh ve *ilmihal*in hemen her konusu Risale-i Nur'un tamamına serpiştirilmiş ve satır aralarında bazen doğrudan değerlendirmeler yapılmıştır.

İbadetin neyi ve nasıl yapılacağı ilmihal kitaplarımızda mevcuttur. Bediüzzaman Said Nursi (k.s.), ibadetlerin “neden” yapılması gerektiğine, başka bir deyişle namazın “nasıl” kılınması gerektiğine değil, “neden” kılınması gerektiğine eserlerinde özellikle vurgu yapmıştır.

İmanın kuvvetlenmesi, ancak tekrar edilmek suretiyle yenilenen ibadetle mümkündür. Aynı şekilde kişinin imanının güçlenmesi *ibadetlerin hikmetlerini* anlayarak ibadet yapmayı bir zevk haline getirmektedir.

Dolayısıyla, Kur'an, Sünnet ve İslami kaynaklarda anlaşıldığı üzere, sağlıklı bir İslami yaşantı, kâmil bir inanca bağlı olduğu ilkesine dayanır ve iman ile ibadet iç içe ve birbirine bağlıdır. Bu iman-ibadet ilişkisini Bediüzzaman Said Nursi (k.s.),

itikat/kelam eksenli telif ettiği eserlerinde, fıkhi meseleleri hikmet açısından farklı bir bakış açısıyla ele alarak ortaya koymaktadır.

Aynı zamanda bu çalışmada Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerinde kendi değerlendirmesi bağlamında İbadetlerin *Hikmetini* açıklayarak ilahi emir ve yasaklara uyma zorunluluğunu insanlara hissettirmeye ve bunu meleke haline getirme çalıştık.

Bunlarla yanı sıra İslâmiyet, sosyal hayatın bütün safhalarında yer alan faaliyetlerin ibadet olabileceğine dikkat çeker. İnsanların karşılıklı münasebetlerinin müsbet mecrada yürütölmesi hep birer sadaka olarak birer ibadet olduğu gibi İbadetlerin sosyal boyutuyla ilgili yönü de var olduğu tespit ettik, dolayısıyla bazı temel ibadetlerin sosyal boyutlarına da dikkat çektik.

Sonuç olarak;

Araştırmamızın asıl konusu, Kur'an ve sünnet bağlamında Bediüzzaman Said Nursi'nin Risale-i Nur külliyyatında serpiştirilmiş şekilde ele aldığı fıkhi meselelerden *ibadetler* kısmıdır. Bu konuyu, fıkıh ilminin verileri ışığında ele alırken Üstad Bediüzzaman Said Nursi'nin fıkıhın ibadetler kısmını hikmet açısından nasıl değerlendirdiğini ve analiz ettiğini araştırdık. Başka bir deyişle, fıkıhın ibadetler kısmının “nasıl” değil, “niçin” yönünü Bediüzzaman'ın (r.a.) bakış açısıyla incelemeyi amaçladık.

Bununla birlikte, Üstad Bediüzzaman Said Nursi'nin (k.s.) yazmış olduğu eserleri okuyan kişi, fıkıh ve ibadet kavramlarıyla muhatap olmaktadır. Aynı zamanda, kişiyi fıkıhın ibadet meselelerine aşına yapacak bir altyapı sunarak, fıkıhın diğer konularını hikmet açısından farklı bir yöntemle daha kolay anlamasını sağlamaktadır. Bu araştırmamızda, Bediüzzaman Said Nursi'nin (k.s.) fıkıhın ibadetler meselelerine bakış açısını tespit ederek, okuyanların ilmihal dünyasını zenginleştirmeye çalıştık.

Vel-hamdu lillahi Rabbil'alemin...

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet. *Arşiv belgeleri ışığında Bedüzzaman Said Nursî'nin İlmî Şahsiyeti* 1. Cilt. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı 2013.
- Albayrak, Sadık. "Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye". Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDVY., 1993.
- Alphan, Mehmet Bahattin. *Fıkıh Usûlü ve Nahiv Usûlü İlişkisi* Konya: Necmettin Erbakan Üni versitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Aslan, Mahsum. *Şâfiîlerde Mezhep İçi İhtilaf: Heytemî ve Remlî Örneği*, İstanbul: Nizamiye-Akademi Yayınları, 2022.
- Aslan, Mahsum. "Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'nin Hayatı, Eserleri, İlmî Kişiliği ve Fıkıhçılığı". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.cilt: XVII, sayı: 1, 2015.
- Aşık, Nevzat. "*Bedüzzaman El-Hemedânî*", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 19 Ocak 2024 <https://Islamansiklopedisi.Org.Tr/Bediuzza-man-El-Hemedani>
- Aykan, Güven. *Tarihte Bitlis & Bitlis'te Tarih* İstanbul: Gülmat Matbaacılık, 2018.
- Bakkal, Ali. Bedüzzaman Said Nursi ve Fıkıh Geleneği, *Katre: Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*. Erişim 20 Temmuz 2024 *International Human Studies Journal*, 2018, sayı: 6.
- Bardakoğlu, Ali vd. *İlmihal "İman ve İbadetler- İslam ve Tophum"*. 1 cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye*, İstanbul: Bilmen yayın Evi 1988.
- Ca'fer, Abdülğafur, *Medarisu't-tefsiriyye fi't-Türkiya ve Şibhi'l-kareti'l-Hindiyye* Kahire, 1997.
- Candan, Abdurrahman. *Muhtasar Şafii İlmihali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.
- Cerdani, Fethullah Muhammed Bin Abdullah. *Fethul Allam Bi Şerhi Mürşidil Enam*, III. Cilt.Mısır, 1998. 3/33-40.
- Cerrahoğlu, İsmail *Tefsir Usulü*. Ankara: Diyanet Vakfı yayınları, 1997.

- Çağrı, Mustafa. “İhsan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Temmuz 2019. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihsan-iyilik>
- DİB. Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı”. Erişim 02 Haziran 2024. https://kurul.diyaret.gov.tr/Kurul_Fetvalari_17_2_2017. Erişim 30 Temmuz 2023.
- El-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *keşf'ül-Hafa*, Beyrut: Dar'ül Kütübü'l-İlmiye, 1988.
- El-Ayni, Bedreddin. *Umdetü'l- Kari*, III. Cilt. Beyrut: ts,
- El-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih Mevsu'at'ül-He-disin-Nebevi* Erişim 26 Haziran 2024. <https://quranislam.github.io/hadit/>.
- El-Ceziri, Abdurrahman bin Muhammed Avad. *el-Fıkh alal Mezahibil Erbaa*, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-ilmiyye, 2002.
- El-Eşkar, Ömer Süleyman. *Tarihü'l- Fıkhü'l-İslami, el-Mektebetü's-Şamile*. Erişim 31 Temmuz <https://al-maktaba.org/book/31616/57634#p3>.
- El-Haskefi, Alaeddin Muhammed b. Ali b. Muhammed Ed-Dımaşki. *Ed-Dürrül-Muhtar Şerhu Tenviril-Ebsar ve Camiil-Bihar*, I. Cilt. 1. Baskı, Beyrut: Dar'ül-Kutub'il-İlmiye, 2002.
- El-Heytemi, İbn. Hacer, *Tuhfetu'l-Muhtac Bi-Şerhi'l-Minhac*, Kuveyt: Darüd-Diya, 2022.
- El-Hin, Mustafa el-Hin vd., *el-Fıkhul-menheci ala Mezheb'il- İmam eş-Şafii*. Dimeşk: Dar'ul-Kalem Yayınları, 2019.
- El-İmrani, Yahya bin Ebil Hayr. *el-Beyan fi- Fıkil İmam eş-Şafii* (Dar'ül- Kütübü'i-İlmiyye, 2019.
- El-koğî, Molla hilmi. *Hediyetül Habib* (Eski Dizgi) ts.
- El-Makdisi, Zeynüddin Mer'i b. Yûsuf b. Ebi Bekr Kermi El-Hanbeli *el-Ğayet'ül-Münteha*, I. Cilt. Beyrut: tsz.
- El-Maverdi, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *El-Havil-Kebir fi Fıkhî Mezhebil-İmam eş-Şafii Huve Şerhu Muhtasaril-Müzeni*, I. Cilt. Beyrut: 1999.
- Enes, b. Malik. *Muvatta, İlim*, İstanbul: Çağrı Yay. 1981.
- Eren, Şadi. *Bediüzzaman Said Nursi'den Fıkhî Tespitler*, (İstanbul: Foliant Yayınları, 2022.

- Erdem, Mehmet. "Salâtü'l-Havf", *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 26 Haziran 2024. <https://Islamansiklopedisi.Org.Tr/Salatul-Havf>.
- Er-Razi, M. F, Tefsir'ü Fahriddin. Et-Tefsir'ül Kebir- *Mefatih 'ul Ğayb*, Lübnan: Dar'ul Fikr, 1981.
- Erul, Bünyamin. vd. *Haccı Anlamak* Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2018.
- Es-Sayyadi, Ebül-Hüda Muhammed. er-Rifai, *Dav'üş-Şems fi-Kavlihi (s.a.v.) Büniye'l-İslamü ala Hams* (İstanbul: Derse'adet, 1999
- Es-Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ebi Sehl Aḥmed es-Serahsi, *eş-Şerh'üs-sağır*, 1. Cilt. Beyrut: tsz.
- Eş-Şatibi, İbrahim b. Musa. *el-Muvafakat*, 1. Cilt. Beyrut. Ts.
- Eş-Şerkavi Abdullah b. Hicazi b. İbrahim El-Ezheri, *Haşiyetü's-Şerkavi ala Tuhfeti't-Tullab bi-Şerhi Tahriri Tenkihil-Lübab* 2. Cilt Beyrut: Darül-Kütübi-İlmiyye, 1995.
- Eş-Şirbînî, Abdurrahman. *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti elfazi'l-Minhâc*, 1. Cilt, Beyrut: Darulhyai't-Türasi'l-Arabi ts.
- Ez-Zuhayli, Vehbe. *el-Fikhü'l islami ve edilletuhu*, 11. Cilt. Beyrut: 2. Baskı, Darü'l-Fikir el-Muasır, 1985.
- Ez-Zürkani, Muhammed Abdülazim. *Menahilü'l-Irfan*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1996.
- Gazzali, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Haleb: trs.
- Gerger Mehmet Emin – Topdemir Ramazan, *Bilinmeyen Yönleriyle ÜstadBediüzzaman Said Nursi Hayatı Davası, Mücadelesi*. İstanbul: Altınoluk Yayınları. 2015.
- Görgün, Tahsin. "Tecdid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 03 Mart 2024. <https://Islamansiklopedisi.Org.Tr/Tecdid>.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Reddul'l-Muhtâr ala'd-Durri'l-Muhtâr*, 1. Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 2. Baskı, 1992.
- İbn Farıs. Ebu'l-Hasen Ahmed. *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, 5. 2.baskı, (Mısır: Mek-tebetü Matbaatü Mustafa el-Babi el-Halebi, 2. Baskı 1970.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemalüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. ed. Muhyiddîn El-Cerrâh. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l Feyha, 2021.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab el-Me'an*. Erişim 27 Mart 2024 <https://www.almaany.com>

- İbnül Münzir, Ebu Bekr Muhammed bin İbrahim en-Nisaburi. *el İşraf ala mezahibi ehli'l ilm fil ictima vel ihtilaf, III. Cilt.* Dar'ül-Kutub'il-İlmiye: 2019.
- Kâsânî, Alâuddin Ebî Bekr b. Mes'ûd. *Bedâi's-Sanâi fi Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut: 2003.
- Karaman, Hayreddin, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul: 1964.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'ân Yolu*. Erişim 27. Mart 2024. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Küçükaşcı, Mustafa. Sabri "Seyyid", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Erişim 19 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid>
- Kutluer, İlhan. "Hikmet", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim: 22 Eylül 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr>
- Memduhoğlu, Adnan. "TÂHÎ, Abdurrahman", TDV İslâm Ansiklopedisi, 15 Eylül 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr>
- Mary, Weld (Şükran Vâhide). 2. *Uluslararası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu*. Erişim 04 Şubat 2024. <https://www.iikv.org/arsiv/sempozyum-bildirileri> Erişim
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn. Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh* (Sahîh-i Müslim), I-III, İstanbul, 1982.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref. *el-Mecmu'*, 3. Cilt. Dâru'l-Fikr, Tsz. Nurpedia.org "Seyyid Nur Muhammed" İman ve İslam Hakikatlerine Dair Nur Ansiklopedisi, Erişim 15 Eylül 2024. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/225628>
- Nurpedia.org" Şeyh Mehmed Celâlî" İman ve İslam Hakikatlerine Dair Nur Ansiklopedisi, Erişim 15 Eylül 2024. <http://nurpedia.org/wiki>
- Nurpedia.org "Molla Mehmed Emin Efendi" İman ve İslam Hakikatlerine Dair Nur Ansiklopedisi, Erişim 15 Eylül 2024. <https://nurpedia.org/wiki/>
- Nursi, Said. *Asar-ı Bediye*. İstanbul: RNK Neşriyat, 2021.
- , Said. *Tarihçe-i Hayat* İstanbul: Envar Neşriyat, 1996.
- , Said. *Asâ-yı Musa*. İstanbul: RNK Neşriyat, 2021.
- , Said. *Barla Lâhikası*. İstanbul: Sözler Neşriyat, 2018.

- , Said. *İşaratü'l -İ'caz*. Terc. Abdülmecid Nursi. İstanbul: Envar Neşriyat, 1994.
- , Said. *Kastamonu Lahikası*. İstanbul: Envar Neşriyat, 1994.
- , Said. *Lema'lar*. İstanbul: Hayrat Vakfı Yayınları, 2005.
- , Said. *Mektûbât*. İstanbul: Hayrat Neşriyat, 2000.
- , Said. *Mesnevî-i Nuriye*. İstanbul: Envar Neşriyat, 1994.
- , Said. *Muhakemat*. İstanbul: Hayrat Vakfı Yayınları, 2005.
- , Said. *Sözler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
- , Said. *Şuâlar*. İstanbul: Envar Neşriyat, 1994.
- , Said. *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Envar Neşriyat, 1994
- Okur, Said. *Ulemanın Gözüyle Bediüzzaman*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2011.
- Ordu, Talat. *Tespitler Işığında Bediüzzaman ve Risale-i Nur*, İstanbul: Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2006.
- Ömer, A. M., *el-Mu'cemü'l-Arabiyyu'l-Esâî*. Larousse Yayınları. 1989.
- Pekcan, Ali. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Say. 11, 2008.
- Rıza, Reşid. *Tefsirü'l-Kur'an'il-Hakim*, Beyrut: Daru'l-Ma'rife ts.
- Süyûti, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî. *Eş-Şâfiî Camiu's-Sağir*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- Şa'ban, Zekiyyüddin. *İslam Hukuk İlminin Esasları*, Çev.İbrahim Kafi Dönmez Akara: T.D.V.2020.
- Şahawan, Şa'ban Muhammed, *Fıqh el-İmam Sa'id Nursi min-hilal Resa'il en-Nur*. Erbil: Selahaddin Üniversitesi, Muqaddimetün ila Meclis Kuliyyetil-'Ulûmil-Islâmiyye fi-camia' Salahaddin. Macistir, 2016.Tbmm *Zabıt Ceridesi* 19 Ocak 1923. C. 24, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/Tutanak/Tbmm/d01/c024/tbmm01024fih.pdf>
- Turner, Colin, vd. *İslam Medeniyetin Kurucuları Said Nursi*, Çev. Salih Sayılğan İstanbul: Etkileşim Yay. 2013.
- Tüzün, İdris. *Risale-i Nurun Mahiyeti ve İstifade Yolları*. İstanbul: İrfan Mektebi Yayınları, 2009.
- Üsküdar Üniversitesi Rektörlüğü ve Risale-i Nur Araştırmaları Platformu (Rİ NAP), Uluslararası Post-Materyalist ve Bütüncül Bilim Konferansı Kısa Raporu İstanbul: 07 Nisan 2023.

- Vizaretul Evkafil Kuveytiyye. *El-Mevsu'atul Fıkhiyyetul Kuveytiyye*, 21. Cilt. Kuveyt: 1986. Erişim 02 Mart 2024. <https://pdf.lib.efatwa.ir/92526/1/397>
- Yaman, Ahmet “et-Tefsirü'l-Mekasidi lin-Nusus *el-İmkaniyat ve'l-Hudud ve'l-Müşkilat*” el-Mecelletû'l-İlmiyyeli-Ri'aseti'sû'uni'd-Diniyyeti't-Türkiye”. 5/6 Aralık 2023.
- Yaran, Rahmi. "Bid'at", *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 25 Temmuz 2024. <https://İslamansiklopedisi.Org.Tr/>
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Kelâm", *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 21 Temmuz 2024. [https://İslamansiklopedisi.Org.Tr.](https://İslamansiklopedisi.Org.Tr/)
- Zekeriyyâ, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris. *Mu'cemu Mekâyisi'l-luğa*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Recep YILMAZ

Doğum Yeri ve Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi :

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Yabancı Diller : Arapça

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

A) Bildiriler

-

-

-

İLETİŞİM

E-Posta Adresi :

Tarih :11/08/2024